

ژماره (١٩٤)

سالی چواردهم

کانونی بهگهه ٢٠٠٠

بهفرائیاری ٢٧٠٠

شهمزار میپیرنه

وهره گورانیکی وانشاییه

نه شویته واره و میژوو و کله پوری کوردستان دهریت

وهزارهتی ووشنپیری

حکومهتی شه رییمی کوردستان دهری دهکات

دهریکی برونی لہناوچہی نورستان

ژماره ١٤
سالی چوارم
کانوونی یه کم ٢٠٠٠
بهفرانباری ٢٧٠٠

هزار میگرد

ومرزه گوشاریکی زانستییه
له شوینه وارو میژوو و که له پووری کوردستان دهوونیت
ومزارهتی روشنبیری حکومهتی هه ریمی کوردستان دهری دهکات

ههزار میڤرد

ژماره ۱۴
سالی چواردهم
کانوونی یه کهم ۲۰۰۰
به فرانباری ۲۷۰۰

وه رزه گوڤاریکی زانستییه
له شوینه وارو میژوو و که له پووری کوردستان ده دویت
وه زاره تی روشنبیری حکومه تی هه ری می کوردستان ده ری ده کات

سکر تی ری نووسین
رافیده عه بدوئلا قه ره داخی

سه ر نووسهر
د. نه به ز مه جید نه مین

خاوه نی ئیم تیاز
وه زاره تی روشنبیری

راویژکاران

د. که مال عه لی

د. دلیر نه حمه د

دهسته ی نووسهران

په خشان عه بدوئلا محمه د

وه فا خه لوق سه عید

هاشم حه مه عه بدوئلا

نه سرن خه اکهره د

سه ر په رشتیاری زمانه وانی / حه سه ن عه بدوئله که ریم
سه ر په رشتیاری گوڤار / محمه د عه بدوئله که ریم سوئله یی

ناونیشان: سلیمانی وه زاره تی روشنبیری / به ری تو به ری تنی گشتیی چاپ و بل و کردنه وه

لاپهه	نووسهر / وههگیر	ناوئیشانی بابته	ژماره
5	وهزیری رۆشنگیری	یاسای تهعهیلگراوی شوینهوار	1
7	د. نه به ز مه جید نه مین	عیسای هه کاری	2
16	عبدالرقيب یوسف	سلیمانی نه سه ر شاریکی کۆن ناوا کراوه	3
50	هاشم حه مه عه بدوئلا	هونهری بیناسازی قه لای پاشای کۆره	4
65	حه سه ن عه بدوئکه ریم	رۆئی گرنگی میرد مندائیکی کورد	5
70	و/ یاسین سه رده شتی	سیاسه تی هیزه مه زنه کان	6
85	و/ ژیان نه حه مه د عارف	نووسراوو نه خشه هه ئکه ندراره کانی بیتواته	7
95	موعته سه م ره شید	به بۆنه ی هاتنی هه زاره ی سینه مه وه	8
106	سدیق صالح	گه ره کی جوئه کان	9
152	و/ سه لمان عه لی	به ئکه نامه کانی ئینگلیز	10

به رگی پێشه وه: شوینه واری بازیان

به رگی دواوه: قه لای پاشای کۆره

نه خشه و دهرهینانی هونهری به رگ: ناشنا عه بدوئلا

کۆمپیوتهر: سه لام مارف

نه خشه سازی بابته ته کان: نه هله رۆکس

چاپخانه: چاپخانه ی تیشک

چاپی به رگ: چاپخانه ی سه رکه وتن

تیراژ: 500 دانه

ياسای ته عدیلکراوی شویننه وار له بهردهم ئه رک و لیپرسراویتی دادگاکاندا

مچه مه د شاکه لی

وهزیری روشنبیری

به پیتی هه لومه رچی ئه م چند ساله ی دوایی شویننه واره کانی کوردستان و ئه زمونی دهزگا په یوه ندداره کان له بهرام بهر ئه و تاوانانه ی دهره ق به گرد و ته پۆلکه ئاسه وارییه کان ده کری، دهرکه وت که یاسای ژماره (۵۹) ی سالی (۱۹۳۶) ی تایبته به پارێزگاریکردن له شویننه واره کانی کوردستان نه بۆته ئامرازیکی کاریگر بۆ بهرگرتن له دهسکاری و شیواندن و ئاودیو کردنی ئاساره کان. به ئکو هه زاران شوینی دیرین تیکدراون و پارچه شویننه واری زۆر گرنگ و به نرخ کراونه ته قوربانی بهرزه وهندی تایبته و کهسانی دوور له ههستی بهرزی نیشتمان و نه ته وه، که ده بینین هه موو ریگه یه کیان به کاره یئاوه بۆ ئه وه ی له سه ر حسابی میژووی گه له که مان خۆیان ده وله مه ند بکن.

وهزاره تی روشنبیری له بهر هه موو ئه مانه و بۆ رووبه پوو بوونه وه ی بهرام بهر به و هه وله تیکدهرانه ی که بۆ فه وتاندنی ئه م سامانه به نرخه ی میلله ته که مان خرابوونه گه پ، دوای دیراسه کردنی یاسای کۆنی شویننه وار له لایه ن لیژنه ی پسپۆرو یاسا ناسانه وه پرۆژه یه کی گه لاله کراوی پیشکesh به سه روکایه تی ئه نجومه نی وهزیران کرد که تینیدا ته عدیلکردنی یاسای شویننه واری پیشنیاز کردبوو به شیوه یه ک که ره چاوی ئه وه بکریت جوړی سزای ئه و که سانه قورستر بیته که دهسکاری و هه لکه ندنی بی مۆله ت پیشه یانه و، ئامانجیان بازرگانیکردنه به ئاسه واره کان. بیگومان ئه م هه نگاوه ش ده بیته مایه ی سلکردنه وه له م سزا قورسه. ئه وه بوو پاش لیکوئینه وه و تاوتویکردنی پرۆژه که له لایه ن سه روکایه تی هه ریمی کوردستانه وه په سه ندکراو بریاری پی درچوو و له ناوه راستی مانگی کانونی یه که می سالی (۲۰۰۰) وه کاری پینده کریته.

ھاوکاتیش وەزارەت چەند ھەلمەتییکی راگەیانندی بەھۆی کەنالەکانی رادیۆو
 رۆژنامەو تەلەفزیۆن ئەنجامداوە تیایدا داوا لەجەماوەری گەلەکەمان و دادگاگانو
 سەرچەم دام و دەزگا حکومیی و حزبییەکان کراوە کاری پێ بکەن و بەوردی رەچاوی
 بڕگەکانی یاسا تەعدیلکراوەکە بکریت.

ماوەتەوہ بلیین ئیتر رەوا نییە کار بە یاسا کۆنەکە بکریت چونکە ماوەیەکە یاساکە
 بەبەریارو رینمایى سەرۆکایەتی ھەریم و سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران خراوتە
 بەردەم دادگاگان.

بۆیە چاوەڕوانی ئەوەین کە چ ئەو بەرپێزانەى ئەرکی جیبەجی کردنی یاساکەیان لە
 ئەستۆدایە یان کۆمەلانی خەلک رەچاوی بکەن و ھەولێ دلسۆزانە بخەنە کار بۆ
 سەرکەوتنی پرۆژەى یاساکە، کە دانیان دەبێتە ھۆکاریکی گرنگ بۆ پاراستنی
 سەرۆت و سامانە بەنرخەکانی میژوومان.

عیسای ههکاری

چهند لاپه‌ره‌یه‌کی پرشنگدار له‌ژیانی یه‌کیک

له‌سه‌رگرده‌ ناوداره‌کانی کورد له‌شه‌ری خاچیه‌کاندا

د. نه‌به‌ز مه‌جید نه‌مین

زانکۆی سلیمانی

کۆلیژی زانسته‌ مرۆفایه‌تی یه‌کان

پیشه‌کی :

لیکۆلینه‌وه‌ له‌سه‌ر که‌له‌ پیاو و سه‌رگرده‌ به‌جه‌رگه‌کانی کورد که‌خه‌باتیان کردۆته‌ سه‌ر قافلە‌ی ژبانیان به‌یه‌کیک له‌و لیکۆلینه‌وانه‌ له‌قه‌له‌م ده‌دریټ که‌ گرنگی‌یه‌کی زۆری هه‌یه‌ چونکه‌ خوینەر به‌هۆیه‌وه‌ ده‌توانیټ ژباننامه‌ی ئه‌و گه‌وره‌ پیاوه‌ میژووییه‌ به‌پێزانه‌ بناستیټ که‌ هه‌موو ده‌م ئه‌ستیره‌ی دره‌وشاوه‌ن به‌سه‌ر لاپه‌ره‌ بی‌گه‌رده‌کانی میژووی کورده‌وه‌.

داوه‌ته‌وه‌ که‌ دووچاری بووه‌، هه‌موو کات قوربانی و گیان به‌خشین له‌لایان پیروژتر بووه‌ له‌ژێر ده‌ستی و سه‌ردانه‌واندن.

شه‌ری خاچی‌یه‌کان (١) که‌ له‌پۆژه‌ه‌لات هه‌لایسا نزیکه‌ی دوو سه‌د سالیکی خایاند واته‌ له‌کۆتایی سه‌ده‌ی یازده‌هه‌می زایینی تا چاره‌کی سئ‌یه‌می سه‌ده‌ی سیازده‌هه‌می زایینی، ئه‌گه‌رچی چهندین سه‌ده‌ به‌سه‌ریدا رابووردوووه‌ که‌چی تاكو ئیستاش به‌رده‌وام باسی ده‌کرټ و جارجاره‌ ته‌پ و توژی کۆنینه‌ی له‌سه‌ر پوو ده‌ماشریته‌وه‌.

شایانی باسه‌ هه‌رکه‌سیک که‌ له‌ده‌رگای میژووی سه‌ده‌کانی ناوه‌پاست بدات به‌گشتی و شه‌ری خاچی‌یه‌کان به‌تایبه‌تی به‌که‌له‌به‌ره‌کانیدا شو‌پریته‌وه‌ و لاپه‌ره‌ میژووییه‌کان شه‌ن و که‌و بکات یه‌کسه‌ر رۆلی گرنگی قاره‌مانیه‌تی کورد پیش دیده‌ی روشن

له‌پاستیدا هه‌ر گه‌لیک له‌سه‌ر ئه‌و هه‌ساره‌یه‌ ده‌ژی خاوه‌نی که‌سانی قاره‌مانی ئه‌وتۆن که‌ شایه‌نی ئه‌وه‌ن تا هه‌تایه‌ ناویان له‌سه‌ر نه‌خشه‌ی بیرمان وون نه‌بیټ و به‌داستانه‌ قاره‌مانیته‌یه‌کانیان بنازین و وێردی سه‌رزار بن، له‌بواری جوامیری و له‌خۆ بووردویدا هه‌ر بوترټه‌وه‌، به‌ئێ شایای ئه‌وه‌ن که‌له‌میانه‌یانه‌وه‌ نه‌وه‌کان شانازی به‌رابردووی زی‌رینیان بکه‌ن، هه‌رئه‌وانه‌ن ئه‌ستیره‌ی هیوای گه‌ل بو‌خه‌باتی بی‌وچان و کولنه‌دان، چونکه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ک بتوانی رۆله‌ی جه‌ربه‌زه‌ی ئاوا دلێرو چاونه‌ترس و سوار چاک و پوناکبیر په‌روه‌رده‌ بکات له‌توانای بیپسانه‌وه‌ دایه‌ تا ژبان دایټ چهندین قاره‌مانی ئاوا پیبگه‌یه‌نیټ.

گه‌لی کوردیش وه‌ک هه‌ر گه‌لیکی تری رۆژه‌لات هه‌رده‌م سنگی خۆی کردۆته‌ قه‌لغان و به‌رپه‌رچی هه‌ر هێرشیکێ درندانه‌ی

که بهیهکیک له میره هه ره دیارو کاراکانی
سه رده می خوئی داده نریت.

له کو تاییدا ده مه ویت په نجه بو ئه وه دریژ بکه
که به ناسینی ئه م سه رکرده قاره مانه زیاتر
نازایه تی سه رداره کورده کانی سوپای
سه لاهه دین و ئه م میره لی هاتوو ه ناشنا ده بین،
و روئی ئه م سه رکرده کورده مانه لایه کال
ده بیته وه که دژ به خاچی به کان گیراویانه،
ئه و جهنگه ی که بووه مایه ی هه لسانی لافاوی
خوین و سه رگه ردانی و شه که تی کرده دیاری
بو روژه لاتی ئیسلامی و ئه وروپا، چونکه
سه رکرده یه که بووه چالاکانه توانیویه تی
ئه سپی خوئی له گوپه پانی ئاینی و زانست و
شمشیر بازی دا تاو بدات و شوپه سواریکی
ده گمه ن و که م وینه بووه.

باسه که به سه ر چوار به شدا دابه ش کراوه:
له به شی یه که مدا ئامارژه بو له دایک بوون و
چه که ره بونی ژیانی و نازناو و روئی بنه ماله ی
میر عیسا و هوژی هه کاری له شه پری
خاچی هه کاندای سیفات هه کانی و ماله ناوایی
له ژیانی دا کراوه.

له به شی دووه مدا باس له روئی ئه م که له میرده
له هیر شه کانی سه ر میسرو پته وکردنی
په یوه ندی نیوان سه لاهه دین و نورالدین
محمود و به دیل گیرانی له لایه ن خاچی هه کانه وه
له شه پری ره مله دا.

له به شی سی یه مدا باسی هه وله کانی میر عیسا
کراوه له پینا و پیکه هینانی به ره یه کی
یه که گرتوو ئیسلامی دژ به خاچی هه کان و روئی
له پته وکردنی په یوه ندی نیوان میره کانی
سوپای ئه یوبی.

له به شی چواره م و کو تاییدا باس له روئی میر
عیسا کراوه له شه پری خاچی هه کاندای به تایبه تی
دوا به دوا ی پرگارکردنی شاره که ناری یه کانی

ده کاته وه، له خو بردووایی و نازایه تی ئه م که له
موچرکی شیر مهیدانی و وره به رزی
له جه سه ته یدا ده خرۆشینیت که به رامبه ر
دژایه تی کردنی خاچی به کان نواندوو یانه. له و
په رتو کانه ش که ئه م باسانه یان له باوه ش
گرتوو ه: په رتووکی (ذیل تاریخ دمشق) ابن
القلانس و (الاعتبار) ی اسامه بن منقر، و
(الروضتین فی اخبار الدولتین) ی ابوشامه، و
(الدره المضيئة) و (الدر المطلب فی اخبار
بنی ایوب) ی السواداری، و چه ندین
په رتووکی تر.

له دوو تینی ئه م په رتوو کانه دا تیکۆشانی کورد
به زه قی دیاره له هه موو بواره کانی رامیاری و
سه ربازی و رو شنبیری و ئاینی دا، به تایبه تی
له بواری نازایه تی و نه به ریدا، چونکه وشه ی
کورد و نازایه تی وه ک دوو هاوپی ی به وه فا
هه رده م به یه که وه له سه ر زار دینه ئاخاوتن،
ته نانه ت زور جار وشه ی کورد مانای
قاره مانیه تی ده گه یه نیت. یه کیک له و روژه لات
ناسانه ی که بایه خیان به میژوو ی کورد داوه،
کوردی به (شوپه سواری روژه لات) (۲)
له قه له م داوه، که ریده علی سیدوی گو رانی، به
ئوسکوۆتله ندیه کونه کانی وه سف کردوون
ده لئ کانگای ئه مه کداری و ریژن (۲).

لیزه دا له باسی گیان به خت کردن و میژوو ی
نازایه تی به لگه نه ویستی کورد ده وه ستم
چونکه لاپه ره ی په رتووکی جو راو جو ری
له سه ر چاپ کراوه، ئه مه ی سه ره وه
سه ره تایه که بو شوپه بوونه وه به ره و کروکی
باسه که ئه ویش له نزیکه وه ناسینی
سه رکرده یه کی هه لکه وتوو ی کورده له سوپای
سه لاهه دینی ئه یوبی (۳)، که ناوی عیسا ی
هه کاری یه، میریکی پایه دارو زانایه کی ئاینی

ولاتی شام و سهرکه وتنه مهزنه که هی
ئه یوبیه کان له رزگارکردنی قودس و شهری
مهزنی عه کادا.

به شی یه که م

(۱) له دایک بوونی میر عیسای هه کاری و
چه که ره کردنی ژیان:

هر چه نده میژوونوو سان بایه خیان زور
به میژووی مالتا وایی کردنی میر عیسای
هه کاری له ژیان داوه، که چی له هه مان کاتدا
سالی له دایک بوونی ئەم میره لی هاتوو هیان
فهرا موش کردوو و هه به شار او هیی یان
هیشتوت ته وه و ناویان نه هیناوه، له وان هیه
هۆکه ش بگه پرته وه بو ئەمه که مروقی له دایک
بوو تا به سهه پهیژهی ژیان ههنگاو نه ئی و
زانست و ناودهنگ له خه رمانی تی کو شانی
ژیان نه داته دهست کو مه له که ی ژیان نامه ی
نابیته سهه له وحه ی به شوین دا گه پان و
تویرینه وه لی، جیگه ی گومانیش نی یه که
گه لیک میر هه ن میژووی له دایک بوونیان هه
به شار او هیی ماوه ته وه، ئەم میره ی له مه پ
خوشمان یه کی که له وان.

شایانی باسه زانیاریمان ده رباره ی قوناعی
به رای ژیان و سهه ده می مندالیه تی یه که جار
که مه ته نانه ت نه و سهه چاوانه ش که له میر
عیسا دا ون به تایبه تی په توو که کانی
(التراجم) که به سهه چاوه یه کی گرنگ داده نریت
بو شاره زابوون له هه لسو که وت و به سهه برردنی
ژیان ناوداره کان، به شیوه یه کی نه وتو نین که
په رده یان له سهه ئەم لایه نه لادابیت و به تیرو
ته سه لی لی دوو ابن به جوړیک له که سایه تی
نه و سهه ده مه ی شاره زا بین، به لام وا
پن ده چیت که له سهه ده ستی خیزانیکی
نیشتمان په ره ره و به ره وشت گو شکر او ه، وه
هه موو روشن بیره کانی نه وسا له چاو گه ی

روشنبیری ئیسلامی خو ی تیرو کردوو
چونکه به پنی بارودوخی نه و سهه ده مه ناینی
ئیسلام تاکه دروشمی ژیان بووه له لای
موسلمانان، به جوړیک که نه ته وه
جوړاو جوړه کانی به یه کی تی و برایه تی
به یه که وه گری داوه، هه وه له نایه ته دا
ده رده که ویت (ان اکر مکم عند الله اتقاکم) (۱).

که واته به گه پانه وه بو نوسینه کانی
میژوونوسانی سهه ده می عیسای هه کاری
ده بینین که وا بایه خیکی نه وتویان به ژیان
پیش میرایه تی میر عیسا نه داوه هۆکه ش له بهر
نه وه بووه که زیاتر گرنگیان به تو مار کردنی
باس و خواسی ناوداران داوه پاش
دهر که وتن و دیار بو نیان له ناو کو مه ل،
هه چو ئی بی گومان له وه دا نی یه که ئەم میره
کورده له سهه خوانی چاکه و پیا وه تی
په ره رده بووه، لای زانیانی بو تان فی ری
خویندنه وه ی قورئانی پیرو زو خوا په رستی و
زانستی ناینی بووه له وان هه ش شیخ (ابو
القاسم البرزی) یه (۲).

وه له بهر نه وه ی ولاتی شام له و سهه ده مه دا
جم و جو ئی زانستی به ره چاوی به خو یه وه
بینیوه به تایبه تی له سهه ده می (نورالدین
محمود) دا (۳) وه گرنگیان زور به زانستی و
زانیان داوه به پاره یه که بوو بووه روو گه یه که
له هه موو لایه که وه زاناکان پوو یان
تی کردوو و، زاخوا ی می شکی خو یان
به زانستی جوړاو جوړ داوه ته وه، میر عیسای
هه کاریش یه کی که له و زانست دو ستانه خو ی
بی بهری نه کردوو له چینی ده سته گو لی
هه مه په نگی زانیاری و به ره و نه و هه واره
هه نگاوی هه له یناوه. وان ه ی زانستی له لای
شیخ و زانا ناوداره کان فی ر بووه له وان هه ش
(الحافظ ابن طاهر) و (الحافظ ابن القاسم ابن

المعارف الاسلاميه) دا هاتووو لاتهریک بگرین و بهسهریدا تی په پین که ده لیت: بنه رته تی ئەم نازناوه بو با پیره گه و ره دامه زینه ریان ده گه پریته وه که ناوی هاوکال (Hawkal) (۱۴) و له و شوینه دا گوزهرانی به سهر بردوو، ئەمەش له بهر شه وهی زور جار ده بیته که سانی نمونه یی و به ناوبانگ و ناسراو به شداری ده کات له ناوانانی شوینی نیشته جی بوون، لیره دا ده بیته دان به وه دا بنین که تاکو نیستا هیچ سهه رچاوه یه کی باوه پرینکراوی میژوو ییمان نه که وتۆته به رده ست که راستی ئەو رایه بیکی نیی به لکو زور به یان هوی هه لبراردنی نازناو ده گه پریننه وه سهر ناوی جوگرافی شوینی نیشته جی بوونیان هه روه کو بلئی ئەو شوینه هه م با پیره گه و ره وه هه م بنه چیه یان بیته. (۱۵) رایه کی تریش هه یه که له گه ل ئەو رایه یه کانگیر ده بیته وه که پیشتر لئی دوواین که ده لیت: هه کاری یه کان له چه ند هۆزکی کوردی بچوک بچوکی یه ک گرتوو پیک هاتوون ژماره یان (۲۴) بیست و چوار هۆز ده بیته به ناوی ئەو شوینه ی که لئی ژیاون ناو نراون، ئەویش هه کاری یه (۱۶).

ئەوهی زیاتر سهه رنج پاکیش بیته ئەوه یه که هه کاری یه کان خویان ده لین کۆنترین کوردن، چونکه بارودۆخی ناوچه که وه هه لکه وتنی شوینی جوگرافی ناوچه که وه هه سته می گه یشتن پئی به هوی سهختی رینگاوبانی وای لئی کردوون که په سه نهی په گه زو بی گه ردی خویان بیاریزن و هیچ توخمیکی بیانیان تی که ل نه بیته، هه ر ئەو هوی شه وای لئی کردوون که گۆشه گهرو دووره ده ست بن له تی که لاو بوون و کارتیکردنی خه لکانی تر (۱۷).

العساكر)، ههروهه زانستی لای شیخ (ابن عصرون) (۴) وه رگرتوه و فیری بووه (۵) که میژوونوسان به پیشه نگی زانایانی فقهیان له قه ل هه یاوه (۶) به م پئی یه ده توانین به پاشکاو یه وه پئی له سهر ئەمه دابگرین که ئەم میره ناوداره له سهر دهستی ناودارترین زانایانی سهه رده می خوی له جه زیره و ولاتی شامدا پئی گه یشتوو، له دووایدا چوو به بو حه له ب، وه له قوتا بخانه ی (الزجاجیه) (۷) خویندویه تی (۸) هه ر له ویشدا بووه به زانایه کی فقهی به ناوبانگ و زور به ی ژیاوی له پیناویدا ته رخان کردوو، خوی له بوته ی ئەم زانسته دا تواندۆته وه. شایانی باسه هه ر له و قوتا بخانه یه دا قازی (محمد الانصاری) ناسیوه و زانیاری لئی فیڕ بووه (۹)، وه له نا کامی ناسینی و به یه ک گه یشتن یان له گه ل (ئه سه ده دین شیرکو) (۱۰)، دا بوته پیشه نگی سهه ر یازه کانی (۱۱)

(۲) نازناوی میر عیسا ی هه کاری

هه کاری نازناوی میر عیسا یه وه ده رباره ی بنه رته و پیک هاتنی بنچینه یی ئەم نازناوه، میژوو نووسان گه لئی بیروو بوچوونی جیا جیا یان هه یه. بو نمونه هه ندیکیان بنچینه ی ئەم نازناوه ده به نه وه سهر مه لبه ندی نیشته جی بوونیان که چی هه ندیکی تر ده یبه نه وه سهر ناوی هۆز.

میژوونوسان (السمعانی، ابن الیپر، ابن الجوزی) (۱۲) وه هه ندیکی تر ده لین ئەم نازناوه بو شوینی نیشته جی بوونیان ده گه پریته وه که نه ویش ولاتی هه کاری یه، که چی هه ندیکی تریان (۱۳) ده لین ئەم نازناوه ده گه پریته وه بو ناوی هۆزه که یان که هه کاری یان پئی ده گوتن. هه ر له م باره یه وه نا بیته خۆمان له و بیرو پاره یه کی که له په رتووکی (دا هه ر

شایانی باسیشە که میرە هەکاری یەکان بەرەسانە یەتی و ئاکاری چاک و رەفتاری جوان لەنێو میرە کوردەکاندا ناوبانگیان دەرکردووە.

(١٨)

لەرستیدا گەلێ گێرانی و گوتهی وا هەن که هەندیک کەس بۆ مەبەستی لەکەدارکردنی کوربوونی ئەم هۆزە کوردە وتویانە، که پێویستە شەن و کەویان بکەین و لێیان بتۆزینەووە بۆ دەرخستنی راستی بۆ میژوو، بۆ نمونە: میژوونووس (المقریزی) دەلێت: عەجەمەکان لەچەند هۆزو تیرەیک پێک هاتوون (١٩) لەمانەش هەکاری یەکان.

هەر وەها دەلێن ئەوەی (عتبە بن سفیان بن حرب) ن (٢٠) کەچی میژوونووسی کوردی بەناوبانگ شەرەفخانێ بەدلیسی نازناوی میرە کوردەکانی هەکاری دەگەرێنیتەووە سەر خەلیفەکانی عەباسی (٢١)، هەر وەها (ابن خلکان) یش هەندێ لەمیرە هەکاری یەکان لەوانەیش عیسا دەباتەووە سەر (علی بن ابی طالب) (٢٢).

لێرەدا دەتوانین لەخوێندنەوەی ئەم گێرانی وەدا بگەینە ئەو ئەنجامە ی که لەراستی بەدوورن و زۆرجار خۆیان قسەکان پووچ ئەکەنەووە و پێچەوانە ی یەکتەر دەووستن، هەر وەکو ئەو گومانە ی که (المقریزی) هیناویەتیە ناو دوو تۆی باسەکی کاتیکی که دەلێت (وا دەلێن) ئەم وتە یەش خۆی لەخویدا دەبیتە سەر هەلدانی دوو داسی و پارایی لەگێرانی وەکەیدا، ئەمە بێجگە لەوە ی که ناوی کورد بەچەند سەدە یەک لەپیش هاتن و بلابوونەووە ی ئایینی ئیسلام لەوولاتی هەکاریدا هاتوووە (٢٢).

هەرچی دەرپارە ی راکە ی بەدلیسی یە که هەکاری یەکان دەباتەووە سەر ئەسەبی

خەلیفەکانی عەباسی، ئەوا لەوانە یە لەبەر ئەوە بووبیت که هەندیک لەمیرەکانی عەباسی شوینی خۆیان جێ هێشتووە بۆ وولاتی هەکاری کۆچیان کردووە و کردوویانە بەشوینی نیشتە جێ بوونی خۆیان، بەلام ئەمە ئەو ناگە یەنیت که میرە هەکاری یەکان لەوانەیش میر عیسا بۆ ئەسەبی عەباسی یەکان بگەرێتەووە، چونکە هەمان سەرچاوە دەلێت هەندیک لەو میرە عەباسیانە ی که دوا ی هێرش ی شومی هۆلاکۆ بەغدا یان جێ هێشتووە بۆ ئەو ناوچە یە کۆچیان کردووە، وە دەلێن گوا یە یەکەم میری دامەزرێنەری میرنشینی هەکاری یەکان که لەسەرەتای سەدە ی هەشتە می کۆچی بەرامبەر سەدە ی چوار دەهە می زاینی لە ئەسەبی عەباسی یەکان بوووە (٢٤)، کەچی میر عیسا ی هەکاری لەسەدە ی شەشە می کۆچی، دوانزە هە می زاینی ژیاو.

هەرچی (ابن خلکان) یشە ئەوا هەر خۆی لەگێرانی وەکەیدا پارایی لەدلی خوێنەر و لێکۆلەر وەکان پەیدا دەکات، بۆ نمونە لەو شوینەدا کە باسی میر عیسا دەکات، دەلێت: ... لەکۆپی کۆپی براکە ی گوئی لەم ئەسەبە بوو. لێرەدا راناووە کە بۆ میر عیسا دەگەرێتەووە، ئەمەش لەوانە یە بۆ داپۆشینی ئەو هەلوێستە دژە بێت، ئەم قسە یە ی بۆ ئەوە ی براکە ی گەراند بێتەووە، چونکە هەر خۆی (ابن خلکان) لەپەرتووکی (وفیات الاعیان) دا نووسیبوو یەتی که هەکاری یەکان هۆزیک ی کوردن بە بنەچە (٢٥).

لەرستیدا ناییت ئەو شەمان لەبیر بچیت که ئەو سەردە می که میر عیسا ی تیدا ژیاو هەندیک کەس نازناوی عەباسی یاخود عەلەوی یان بۆ خۆیان هەل بژاردووە بۆ

پایه یه کی دیاری هه بووه به لام جئ ی داخه کی میژوونوسان وه کو پیویست مافی خویان نه داوه تی له لالی کردنه وه ی بنه ماله ی نه میره نه بهردو دلیره، زور لایه نیان به شاراوهری هیش تۆته وه وهك به سه نه کردنه وه ی ژیان نامه ی باوکی و ناونه نیانی خیزان و مال و مندالی، که نه مه یان له وانیه له بهر نه وه بویت که بی مندا ل بووه، نه گینا هر ده بوایه له ده رگای نه م باسه یان بدایه، به لام نابی نه وه شمان له یاد بچیت که باسی نازایه تی و به توانایی دوو بریایان کردووه و رۆلی چالاکانه یان له سوپای نه یوبی دژ به خاچی به داگیر که ره کان بو ده رختوین نه وانیش (قاهر الدین و مجدالدین) ن.

دهرباره ی (ظهر الدین) وتویانه شان به شانی براکه ی واته میر عیسا له سه رجه م شه ره کانی له گه ل خاچی یه کان به شرداری کردووه و پشتگیری کردوون و له گه ل یه کدا به دلیل گیراون له شه ری (رهمله) دا، ههروه ها جئ دهستی له چاک کردنه وه ی مالی پیروزی (قودس) ئاشکرا دیار بووه دووای ئازاد کردنی له ژیر چه پۆکی خاچی یه کان (۲۷).

وه دهرباره ی نه م رووداوانه ش میژوونووسی به ناوبانگ نه سفه هانی ده لیت: (له وکاته ی که شاری قودس کالای ئازادی پۆشی و نه ستیره ی هیوا له ناسمانی سه رفرازیدا هه له ات، وه درپی به شه وه زهنگی ژیر دهستی دا، چیا و الدین، میر عیسیایه - به بیروپای به جئ و کاری و دربین و ژیرانه ی دهستی کرد به چاک کردنه وه ی قودس و ریکه ستنی کاروباره کانی له هه موو نه و کارانه شدا قهیر الدینی برای پشتیوانی کردووه به جوړیک که تاکو ئیستاش لئ دووان لئ تام و چیرئکی

مه به سستی تایبه تی و بهر ژه وهندی خویان چونکه نه و که سانه ی که به ره چه له ک نه گه پرانه وه بو عه باسی یه کان یا خود عه له وی یه کان ریژی زیاتریان لئ ده گیرا، وه سه رنجی خه لکی یان بو لای خویان پاکیشاوه به هو ی نه م نازناو و ره چه له که وه.

جا نه گه ر نه م جو ره پرو پاگه نده یا کرداره شتیک بدنه ده ست، نه مه نه وه ده گه یه نی ت که کوردیش وهك زور به ی گه لانی تری رۆژه لاتی موسلمان، به لکو زیاتریش ئاینی ئیسلامیان لاپیروز بووه، به پاده یه ک نازناوی عه ره بی وایان هه لبراردووه که له گه ل بارودوخی نه وکاته بگونجیت، وه به شیوه یه ک پایبه ندی بوون که په یوه ندیان به رابردووی خویانه وه شیرازه ی تیک بچیت نه وه ش شتیکی نامۆ نی یه، چونکه له سه رده میک بووه که ره گی بیروباوه ری ئاینی ئیسلام له قولایی ناخی هه موو که سینک ره گی دا کووتیوه، و یپرای نه وه ش نه و چه رخه گه لیک کیشه ی ئاینی به خویوه بینیه دیاری تریشیان غه زا کردن بووه له پیناوی ئیسلام و به رگری کردن دژی خاچی یه کان.

به هه رحال گه پاندنه وه ی نه سه به بی هه کاری یه کان بو عه باسیه کان و عه له ویه کان و نه مه ویه کان به هیچ شیوه یه ک ناتوانی به رام به ر راستی خو ی بگری ت، چونکه زور به ی زوری سه ره چاوه کان به راشکاوی و پی له سه ر داگرته وه ده لین که هه کاری یه کان به بنه چه کوردن (۲۶).

(۳) بنه ماله ی میر عیسیای هه کاری: ئاشکرایه که نه م که له میرده کورده به ته نها میریکی ناسایی نه بووه، به لکو وهك میریکی لئ هاتوو وه سه رکرده یه کی نازاو نه به رد له نیو میره کانی ده ولته تی سه لاهی ناسراوه،

ههکاری یه کان رۆلنکی دیاریان هه بووه له سوپای سهلاحی دا به جوړنک به شینکی دیاری سوپاکه یان پینک هیناوه، زۆر به شیان نه ندامی کاراو لئ هاتوو و جهر به زه بوون، له گشت شه په کاندای سهر بازی فیدا کارو گیان له سهر دهست بوون هه رگیز وره بهردانیان نه زانیوه وه سنگیان کردۆته قه لغانی دوزمن و به خوینی ئالیان خاکی پاکیان له هیرشی دپندانه ی خاچی یه کان پاراستوو، ههروه ها خه باتی بن وچانیان له پینک هینانی به ره یه کی ئیسلامی یه کگرتوودا هه مدیس بهوپه پری مهزنی یه وه په نجه ی ئافهرینی بو راده کیشرت.

ههکاری یه کان هه موو ده م جینگای متمانوه برپا بوون، پایه یه کی دیاریان له لای سهر کرده ی به ره ی ئیسلامی یه کگرتو سهلاحه دین دا هه بووه، به جوړنک له زۆر به ی کاتدا پشتی پئ به ستوون و پرس و راویژی پئ کردوون. (۳۵) ئه وه تا (سیف الدین علی بن احمد المشطوب) نازناوی میری گه وره یه به راده یه ک به ته نها ئه م که له میرده هه کاری یه له سوپاتی ئه یو بیدا ئه م نازناوه ی پئ به خشراوه (۳۶) وه براهه شی (الجناح اخو المشطوب الهکاری) له زۆر به ی شه په کانی دژ به خاچی یه کان به شداری کردووه وه ک میرنکی مهزن و پایه دار ئه رکی بینیه وه له سوپای ئه یو بیدا (۳۷)، هه مان شت ده رباره ی کوره که ی (عماد الدین ابن المشطوب الهکاری) ده گوترنت، که وه ک که له میردینکی ناودارو به چهرگ ناسراوه له ریزی میرو مه لیکه پایه به رزه کان دا بووه و خواوه نی چه ندین نه به ردی سهر که وتوانه یه (۳۸) ههروه ها میر (بدر الدین ابراهیم الهکاری) که سهلاحه دین دایناوه به والی قه لای (حمص)

تایبه تی ده به خشیت به گوینگر، تا له شه پری ره مله دا، دوا ی شه پرکردنکی بن وینه به دیل گه ر له دووایدا له رنکه وتی مانگی شه عبانی سالی پینج سه دو هه شتاو پینجی کۆچی شه هید بوو وه گیانی پاکی به خشتی به خا که که ی وه له پیناوی بیرو باوه پری چوو ره ریزی کاروانی سهروره ی یه وه (۲۸).

شایانی باسه براهه ی تریشی (مجد الدین) که له میردینکی نه به ردو میرنکی پایه داری سوپای ئه یوبی بووه خواوه نی چه ندین هه لوینستی شه ره فمه ندانه یه له به رگری کردن له خاکی پیروزی ئیسلامی دژ به داگیرکهران و (۲۹) پشتگیری (الملك الافضل) (۳۰) ی کردووه له و کیشه یه ی که له گه ل (الملك العادل) دا (۳۱) پرووی دا له پاش مردنی سهلاحه دین که له نیوانیاندا سهری هه لداوه، وه توانیه تی بچیته ناو شاری دمشق له کاتی گه مارۆدانی دا له لایه ن (الملك الافضل) وه به لام له توانایدا نه بوو بمینیته وه له ناو شاره که دا بو ماوه یه کی زۆر به هو ی نه گه یشتنی هیزی پشتگیری بو ی. (۳۲)

له کو تاییدا ئه م که له میرده هه کاری یه براهانی ناسا شه پرکردنکی به توانا و که م وینه بووه له سوپای ئه یوبیه کاندای، (ابن خلکان) که خوی بینیه تی ده لیت (جل و به رگی هه مان شیوه ی پۆشاک براهه ی - میر عیسا - کردۆته بهر، ئه ویش جل و به رگی سهر بازی و عه مامه بووه، تا له مانگی زی الحجه ی سالی ۶۲۶ کۆچی ماناوا یی یه کجاره کی له ژیانی کردووه له (المقطم) (۳۳) له قاهره به خاک سپیردراوه (۳۴).

(۴) رۆلی هه کاریه کان له سوپای ئه یو بیدا:

(۳۹) ههروهها میر (خوشتین الهکاری) که توانیویهتی سهرکردهی بهرزی خاچییهکان (ابن بارزان) لهشهری (مرج عیون) دا بهدیل بگریت لهسالی ۵۷۵ کۆچیدا (۴۰).

لهپاستیدا ئەم نهبهردانه چهند نمونهیهکهن که رۆلی مهزنی هۆزی ههکاریمان بۆ دهردهخات لهو سهرکهوتنانهی که سوپای سهلاحهدين لهزۆربهی شهپهکانی دژ بهخاچییهکان بهدهستی هیناوه بهلگهش بۆ زیاتر روون کردنهوهی ئەم باسه ئهوهیه کهمیژوونوسان گهلی سهربردهو روداوی ئەم هۆزهیان تۆمار کردوه کهچۆن بوونهته بهربهستی پۆلایین دژی خاچییه داگیرکهرهکان.

(۵) سیفاتهکانی میر عیسا:

بهدهگمهن مروقیك ههلهکهوئیت که گولستانی کهسایهتی بهههموو تههرزه گولیککی پهنگاوپهنگ بپازیتهوه، هینده گهش بن کهبههیچ جوریک خهزانی پایز دهرهستی نهیهت و بهگهردهلولی بهرژهوهندی و سهرمایه و پارچه گرانبههاو سهرنج پاکیش نهژاکین. بهئێ مروقیك کهپهوتی گهشتی ژێانی لهپیناوی شکومهندی بیروباوهپی بهههموو ههلهت و ههلهدیرو تفت و تالییهوه تا خالی کۆتایی بهبی هیچ لادانیکی نابهجی دوا پیهینا بییت، چۆن ئەم ریبازهی نابیته مهزارگهی نیشتمان پهروهی و ههلوئستی پۆلایین! ئەهی چۆن سنگی ئەو لاپهپه پیرۆزانهی که ژیاننامهی ئەم کهله میرانهیان گرتوتهخۆ، نابیته لانهی پیگهیانندی بهچکه شیرانی هاوخواینی! وهنهبییت ئەم دهربرینانه پههکییانه بییت، بهلکو ئەوهتا لهگهله ناوهینانی دا چهندها زوبانی ههلوئست و دلسۆزی و سیاسهت بهرزی و ئاکاری بهجی و

دهرووناسی و سوارچاکی و نهبهردی و خۆراگری، دینه گۆو هاوار دهکهن ههیهکیکیان دهلیت منم میر عیسی ههکاری... وهکو پینشهنگیکی سهردهمی خۆی نمونهی بهرزی خهباتی تی کۆشانی بووه، لهههموو نهبهردیکدا شوین پهنجهی بهجی هیشتهوه، ههروهک لهشهری پهملهدا خۆی و براکهی بهدیل گیران، لهشهوه زهنگی دیلیهتی دا رقی پیروزی ئەستورتر بوو، ناسۆی هیوای گهشتر بوو، کیوی بیروباوهپی زیاتر بوو لهئاسمان بالای دهکرد. و بهرزی ئەم میره بهچهشنیک بووه که ههراگیز نووچدانی نهزانیهوه، لهدژوارترین ههلوئست دا، خهنده لهسهر رووی نهکۆژاوهتهوهو بهروو لووتکهی مهبهست ههنگاوی گورچپانهی بۆ ههلهیناوه، کاتی شههید بوونی براکهی و گهمارۆدانی سییهمی مووسل سوربوونی لهسهر ئابلوقهदानهکه ههلهبژارد، لهکاتیکدا زۆربهیان ورهیان بهروو دۆلی رووخان لۆژ دهبووهوهو ئاوهژووی راکهی ئەم بوون، زهق ترین بهلگه، هینده بپروای بهخۆی ههبووه بهپادهیهک لهخۆی رابینیوه سهرکهش ترین کیوی نالهباری ههرهس پی بهییتی و بهگیانیکی پۆلایین پووبهرووی بییتهوه، نالهبارترین ههلوئستیش لهم پووهوه پازی کردنی یهک لهدهوای یهکی ئەو ههموو بهرهههستکارانهی سهلاحهدين بوو لهکاتی وهرگرتنی وهزارهت دا. ئەهی ئەگهر سیاسهت بهرزی و ووردبینی و ژیری ئەم میره نهبووايه چۆن چهندین جار وهک پهيامبهر چ لهلايهن سهلاحهدين بۆ (نورالدين محمود) و (بهلوان) وه چ لهلايهن (نورالدين محمود) هوه لهکاتی چوونی بۆ میسر ههلهبژیرا (۴۱). جگه لهمهش وهک

سهركردهيهكى سياسى بهرز لهنيو ريزهكانى سوپاي ئهيوبي دا ناسراوه، هر لهبهرئهمهش بووه صهلاحهدين لههموو كاروبارهكانى دا پرس و پاونيزى پئى كردوووه جئى متمانهى بووه، هاوهلى هميشههئى گشت سات و شهپهكانى بووه، بو چاككردنهوهو نوئى كردنهوهى قودس، ئهمى بهرپرسيار كردوووه، كه بهلگهئى ناشكرائى دلسوزى و كارامهئى ئهم ميره دهنويئيت، بهدرئيزايى ژيانى خوئى بو تواندوتتهوهو مل كهچى ئهركهكانى بووهوه ههركيز پاش گوئى نهخستوووه، ههروهها قسه بهجئى و ههلسوكهوتته شياوهكانى بوته سهرحاوهئى خوشهويستى و ريز بو ئهئامانى سوپاكهئى، هميشه وهك بهربهستئى دژوار وهستاوه لهبهرامبهر ليك ترازان و تئىكچوونى شيرازهئى نيو ريزى سوپاكهئيان. ههريويه گهلى لهميژوونووسان خوئان پئوه خهريك كردوووه ههريهكهئيان لايهنيكى كهسايهئى ئهم ميرهئيان بو خستويتهه روو ويروپاي خوئان دهربارهئى دهرپريوه، ئهمانهئى خوارهوهش مشتئىكن لهنموونهئى زورى خهرواريك:

(ابن الاثير) دهئيت (لهشهپى رهملهدا ئازاترين قارهمانى مهيدانى شهپ بووه) (٤٢).

(ابن شداد) يش وتويهئى: (نهخوش بوونيش نهيتوانيوه بيروباوهپى لاواز بكات، بهلكو مردنهكeshى ئامازه به دليرى و پاكى دهكات (٤٣).

(ابو فداء) دهئيت: له ماقوولانى سوپاي صهلاحي بووه (٤٤).

(السبكي) يش دهئيت: (له نازايهئى و پياوهتيدا كهه وينه بووه، بهناوبانگ ترين

ميرهكانى دهولهئى ئهيوبي بووه) (٤٥)

ههروهها (دريد عبدالقادر) يش وتويهئى: (پياويك بووه لهههه سئ مهيدانى ئاينى و زانستى و شهپدا وهك سوارچاكيكى دلير ئهسپى خوئى تاوداوه) (٤٦).

(السعداوى) دهئيت: (يهكئى بووه لهو ميره بهرزانهئى كورد كه مردنى كه لهبهريكى گهورهئى خسته نيو سوپاكهئى) (٤٧) (ابوبكر جلال طه) ش وتويهئى (وتهكانى كاريگهريهكى گياني ههبووه لهسهه دهروونى شامى يهكان، جيگهئى رهزامهئندى و لئوهشاوهئى بووه لهنيو سوپاي ئهيوبي دا) (٤٨).

(ئهمين زهكى بهگ) ي ميژوونووسى كورديش دهربارهئى وتويهئى: (لهقسهكردندا زور زيرهك و قسهزان بووه، له مهيدانى زانستى ئاينيدا زور دهست رويشتوو بووه، (٤٩).

(٦) مائئاوايى كردنى لهژيان:

زوربهئى سههرحاوه ميژوويى يهكان وا رادهگهئهن كه ئهم ميره لهسالى ٥٨٥/ك/١١٨٩ز لهژير پهشماليكى (الخروبه) ي نزيك شارى عهككا بهدوا سهرنجى ژياندا پئلوى چاوى ليك ناوه، لهكاتئىكه لهگهئ سولتان صهلاحهدين دا بووه بو شهپكردن. بهه جوړه مائئاوايى لهژيان كردوه، پاش ئهوهئى خهرومانئى لهنازايهئى و فيداكارى بو جئ هيشتين، له پئناوى ئهه دايكهئى كه تاههتايه شانازى بهپولئى ئاوا قارهمان دهكات.

ابن شداد دهربارهئى كوچكردنى وتويهئى: (سولتان صهلاحهدين تهرمهكهئى گواستهوه بو قودس و لهوئى بهخاك سپيئردا) (٥٠)

سليمانى له سهر شارىكى كۆن ئاواكراوه

عبدالرقيب يوسف

ئاوهندى شارى سليمانى ئىستا كه سەراو گردى قشلهو دەورو بەريانه، شارىكى دىرنىنى ھى زۆر پيش ئىسلامى ئى ھەبوە. من لە دەورى نوزدە سال لە مەوبەرەو بە مەسەلەيەم زانىووە لەو كاتەو تاقىبى دەكەم. ئىستائىش كاتى ئەو ھاتووە چ زانىارىيەكى شوينە وارناسى و ميژوويىم لەو بارەيەو پەيدا كردووە، ھەك سەرەتايەك بۆ ئەم بابەتە بلاوى بكەمەو . ديارە پاشەپۆ دواى پشكنين و ھەلكۆلىنى شوينە وارناسانەى گردى قشلهو ھىندى شوينى دىكە، بەتەواوى ساخ دەبیتەو كە ئەو شارە ھى چ پۆژگارو سەردەميكە. ئەو شارە ددووجار ئاواكراوتەو؛ جارنك ماويەكى دريژى رەنگە دەورى ھەزار سالىك بەسەر ويرانبوونيدا تىپەريبى، ئەو جا جارنكى دىكە ئاوەدان كراوتەو، پاش ويرانبوونى دووم جارىشى ماويەكى دريژى ترى بەسەردا رابوردووە، پاشان سليمانى ئىستائى لەسەر بنيات نراوتەو. دوو جۆر بەلگەم بەدەستەويە بۆ سەلماندى ئەو ھى كە ئەم جىگا و شارە شوينە وارىكى كۆنە: بەلگە ميژوويەكان و بەلگە شوينە وارناسيەكان كە گرنگترينان.

قوولى سينەماكەمان ھەلدەكۆلى، كووپەيەكى زۆر گەرەمان لە قوولى چوار مەتردا كەوتە بەردەست، ھەقدە يا-بە قسەى ھەندىكيان- شازدە كەللەسەرى مرقى تىدا بوون. پۆژانى ۷/۹/۱۹۸۷ كە جارنكى دىكە زانىارىم لە دەمى خالە عەليەو ھەرگرتووە، گوتوويە شەش كەللەسەر بوون. بەلام پيشتر لىم بىستووە كە ھەقدە بوو، تەمووزى رابردوويش (۱۹۹۹) گوتى ھەر ۶-۷ يك بوون. ئەوانە جەختيان لەسەر گەرەيى ئەو كووپەيە كردەو، گوتيان لەسەر ئەرزىيەكى بەتاشەبەردى گەرەى داتاشراو دانرابوو كە ئىمە نەگەيشتەنە کوتاييەكەى كە بەرەو

بەلگە شوينە وارىەكان:

۱- دەورى سالى ۱۹۸۲ لەچەند كەسنىم بىست، لەوانە خالە عەلىي سالى رەشەى خاوەنى سينەما رەشىد كە زىندوووە تەمەنى نزيكەى نەو دە سالەو چەند جارنكىش لىم پرسىووە، ئەوانەى دىكەيش زۆر بەيان كرىكارىيان لە دروستكردى ئەو سينەمايەدا كردوو كە لە ۱۹۴۷-۱۹۵۰ ى خاياندوو. رەنگە شرىتە تۆماركراوەكانى ئەوسام، زانىارىي ئەوانەى بە دەنگيانەو تىدا بى. ئەمانە گوتيان كاتىك بناغەى ھەشت مەتر

باکوور دهچوو. جگه له من چه ندین کهس مهسه لهی نه م کووپه گه وره یه یان له خاله عملی بیستوو.

نهم خاله بوو به کلیلی بابه ته کهم و، پاشتریش وهک باسی ده کهم هیندی به لگه ی میژوویشم دهست کهوت. سینه ماکه دهوری (۲۰م) یک له پوژاوا ی گوشه ی پوژاوا ی حهوشه ی سه رای سلیمانی یه وه دورو، وهستا به ننایه کهیشی وهستای میعمار وهستا علیی وهستا حهسه نی فاقمه غه زایی بووه که پاش وهستا سه عیدو وهستا نه مینی جووته برای بووه به باشترین به ننای سلیمانی و ماوه یه کی درنژیش (وهستا باشی) ی شاره وانایی سلیمانی بووه. وهستا حهسه نی باوکیشی که سه دهی نوزده هم له (وهستا شوکری) ی سنه یی یه وه فیژی به ننایی بوو، باشترین به ننای پوژگاری خوی بوو له سلیمانی و، له گه ل وهستا حه بیبو وهستا حهسه نی وهستا ره شیدا "قه یسه ری نه قیب" یان ئاوا کردوو. وهستا عه لیش، نه گه ره به هله دا نه چوویم، باسی کووپه که ی بو کردوو. به لام که پوژی (۱۹۸۹/۹/۲۹) بیره وه ریبه کانیم به قیدیو تو مار کرد، بیری نه که وته وه. له کاتیکدا پیشتر پتر له جاریک بیره وه ری ی نهوم به دهنگی خوی له سه شریتی کاسیت تو مار کردوو.

۲- رهحه تی (حاجی کهریم بی کراس) سالانی هه شتا ژیر زه مینیکی له نیو دووکانه کیدا که نمره ی (۳/۲۴) یه و به رامبه ر

به ده رگای بینای شاره وانایی کون و دووکانی "حاجی مه محمود قوریانی" شه له نیو بازارو دهوری (۷۰م) یک له باشووری گردی قشله وه دورو، دروست ده کرد. ته ماشام کرد چینی شوینه واری له گلی ره شو له ته گوزه و نیسقان له قولیسی (۲،۵-۳م) ی ژیر نه رزدا ده رکه وت و هر نه وه بوو و نه گه یشته گلی ساخ. دووکان و ژیر زه مینه که نیستا ماون. نه وکاته هیندی له ته گوزه و نیسقان هینا. له وه به دوا به رده وام چاودیری نه شوینانه ی نیو شام ده کرد که ده کرانه بینا تا بزانه چینی شوینه وارییان هیه یان نا؟

دوره ی سالی ۱۹۸۹ که بناغه ی بینایه کی دوو قاتییان ده دایه وه، ژیره وه ی دووکان و سه ره وه ی "یان ه ی وهرزشی سیروان" ه پنی ده لین بازاری سیروان و له سه ر ته ختانی به شی پوژاوا ی قوتا بخانه ی گویره ئاواکراون، کریکاره کان دوو گوزه ی ساخله میان دیبوو. پاش ته واو کردنی بینا که یه کیان ناگاداری کردمه وه و ناردی به شوینمدا، به لام گوزه کانی له لا نه بوون و نه مدین و کوتی له لای یه کیکی دیکه ن. گلیکی زوری بناغه که له پشت بینا که وه له جیی قوتا بخانه ی سه ره تایی ی گویره ی کوپان ما بوو. ته ماشام کرد، گلیکی به کارهاتووی کون بوو و زور له ته گوزه ی له نیودا بوو.

۳- پاش سالی ۱۹۸۵ که پیزه دووکانیک به ته نیشتی خوارووی گردی قشله وه

ئاواكرانه وهو شوينيان له گرده كه بو داتاشين، چيني شوينه وارين تيدا دى.

۴- ده وروبهري سالى ۱۹۹۲ ئيدارهى خوڭجيني (محلې) پيزه دووكانيكى به تهنيشتي پوژاواي گردى قشله وهو له نه رزى گرده كه ئاواكرده وه، ديسان چيني شوينه وارين له قووليسى (۱،۵م) دا دى دهركه وتبوو.

۵- به پيز ماموستا شيخ محمه د ئه مين عه بدوللای ماموستاي خانه نشين، گوتى سالى ۱۹۳۶-۱۹۳۷ كه جادهى مهوله وى دروست دهكرا، گوزه گوپ دهركه وتن. گوزه بچووكه كان ئيسقانى منداليان تيدا بوو و، كووپه ي گه وره يش ئيسقانى مروقى گه وره. كونيكيش دهركه وت وهك تونيل وابوو به ره و گرده كه دهچوو، مروقى به چيچكانه وه پيوه دهچوو. خاله عوسمانى حه مه نادريش كه له داىكبووى (۱۹۱۱) يه، گوتى رهنگه نه و كونه گه وره تريش بووبى و، زور كووپه و گوزه ي كوون له دروستكردى نه و جاده يه دا دهركه وتن و خه لك ده يانديت.

۶- كاك عه باسى مه لا قادري نانه وا كه بيري زور تيزه و زور له باره ي سلیماني يه وه ده زانئ و فه رمانبه ره له پاريزگا، گوتى: له كاك فه يزوللا مه حمود (فه يزه ي باجى ئيساف) م بيستوه كاتيك جاده ي مه وله وى كراوه ته وه، كه ره سته ي شوينه وارى دهركه وتوون و پنيانگوتوه (شتى گاوران).

۷- خاله عوسمانى حه مه نادري جه پراج كه زانياري سه باره ت به سلیماني فراوانه، گوتى كاتيك بناغه ي بيناي "په روه رده" يان نه دا يه وه، گلئيكى زورى گردى قشله يان دا پوو خاند و گه ليك له ته كووپه و گوزه ي له نيودا بوون. به پيز ماموستا عارف عه بدوللای وه سقا ئه حمه دى نالبه ندى ماموستاي بيرتيزيش پوژى (۲۹/۶/۲۰۰۰) گوتى: ده وري سالى ۱۹۵۶ بوو و سه رده مى عومر عه ليى موته سه ريف، كه حكوومه ت بيناي "په روه رده- تربيه" ي به رانبه ر به مزگه وتى گه وره ي له گردى قشله دا دروست كرد كه په مزى فه تاح قونته راتجيبى بوو له گه ل فه تووحى (فه تحوللا ساكو) ي مه سيحى مووسلى و دانيشتووى سلیمانيدا، من چاودير (مراقب) ي كريكاران بووم. نه رزه كه يان ده وري (۲،۵م) قوول هه لكه ند، بناغه كه ي هه ر گلى ره ش و كوون و له ته گوزه و شتى وابو نه گه يشته نه رزى ساخ و، له به ر سستى گله كه چه ند جاريك ديوار پوو خا. بيگومان زور كه سى خه لكى سلیماني هه ن دروستكردى جاده ي مه وله وى و بيناي په روه رده يان له بير بى.

۸- روژى (۲۶/۷/۲۰۰۰) كاتيك چاوپيكه وتنيك له گه ل به ريز جه لالى نه مين به گى گوومرگى ته مه ن نه وه د ساله ي نه فسه رو دامه زرينه كانى حيزبى (هيو) و به شدارى شوپرشى بارزان و كومارى مه ها يادا تو مار ده كرد، پووره (به هيى كچى محه مه دى كو پى مه لا عه بدولعه زيزى موفتيسى هاوسه رى بى

دوور بوو و له بهری پوژمه لاتی جاده ی کاوه دا
 بوو و نیستا گه راجیکی گشتییه.
 ۹- نهم به هاره ی سالی (۲۰۰۰) چه ند
 دهوله مندیک شوینی خسته خانه کونه کیان
 به هاوبه شی کپی، پیوانه ی (۲۰×۵۰م) یه.
 (۶،۵م) قوولیان کردووه و بناغه یان داو ته وه
 تا بیکه نه بینایه ک. له بهر نه وه ی کریکاره کان
 سی گوزه و زور له ته گوزه یان تیدا دیبوو،
 به ریز کاک جه میل نووری (جه میل مه دفعه یی)
 سه رپه ر شستی کریکاره کان پوژی
 (۲۶/۵/۲۰۰۰) ناردی به شوینمدا. که چووم
 له وه ناگاداری کردم ه وه. پوانیم دوو چینی
 شوینه واری (نه سه ری) ده رکه و توون.
 کریکاره کان و کاک نووری جه میل نووری و کاک
 نه کره م قادر نه حمه دو کاک جه لال و کاک
 جه میل خویشی وینه ی (۱) و هه ندی که سی
 دیکه ییش گوتیان: کووپه یه کمان دوزییه وه
 نیسقانی منالیکی تیدا بوو. شوینه کیان
 پیشان دام (۴،۵م) له ژیر پووی نه رزدا یه. به لام
 کووپه که له کاتی ده رمیناندا شکاوه. نه مه ییش

نه وه ی باسی نهم مه سه له یه بکه یین، گوتی: که
 منال بووم کریکاره کان نیشیان له
 خانووه که ماندا ده کرد، گوزه یه کیان دوزییه وه
 نیسقانی منالیکی تیدا بوو. خانووه که ی مه لا

وینه ی ژماره (۱)

عزیز (۲۵۰م) یک له باشووری گردی قشله وه

وینه ی
 ژماره
 (۲)

وينه يه تي کاتيک له گلدا بووه و نه شکاوه . به لام
ليواری دهم و بنه که ی که سهرده مه که ی پښ
دياری ده کړی، له وينه که دا دهر نه که وتوون .

وينه ی شوينه هه لکه ندر او ه که م به کاميرای
فوتوگرافي و فيديو يوش گرت و، قسه ی
هه نديکيانم به فيديو تو مار کرد .

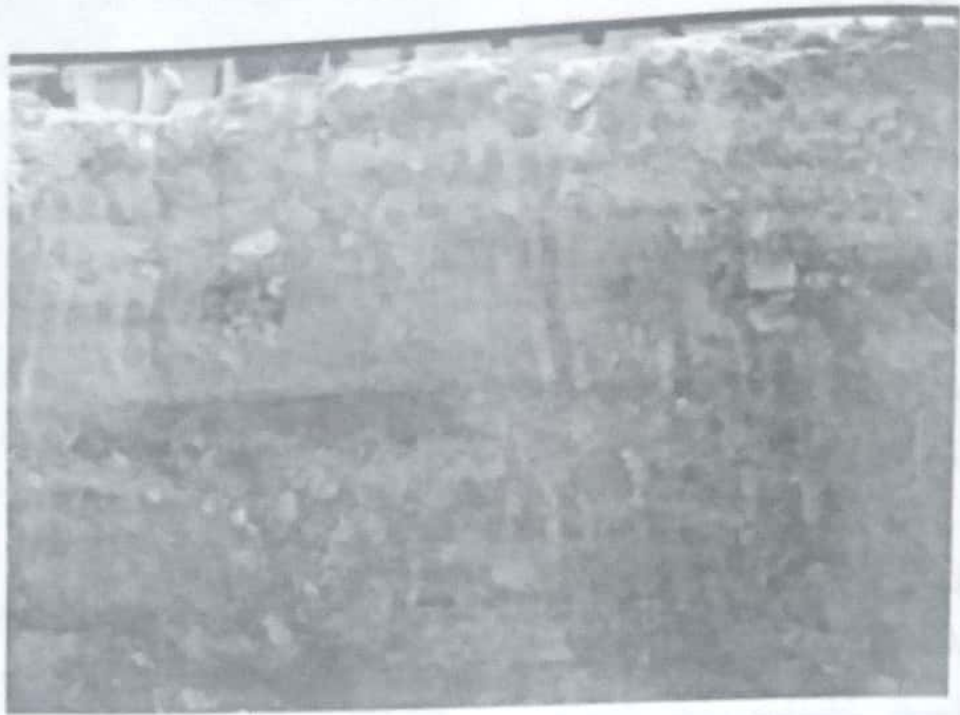
۱۰- دوزينه وه ی کوپه گوپک له م
جیگایه داو له قوولی چوار مه ترونيوی ژير
نهرزدا که خویشی دهوری (۷۰سم) دريژ
بووه، نيشانه ی کونی نه م شوينه یه .

خهسته خانه کونه که :

نه م شوينه له باشووری پوژه لاتی گردی
قشله دایه به (۶۹-۱۱۸م) و ، دهوری (۷۰-
۱۲۰م) ینک له باشووری پانتای سهر او ه
دوره . شوينه که وه ک زور کس
پینانگوتووم و دهيزانن شوینی یه که مین
نه خوشخانه ی سلیمانی بووه له کاتی
عوسمانیدا . پيشتریش بینای قوتا بخانه ی
(روشده ی عهسکه ری) بووه که سالی ۱۸۹۲
دامه زراو، سالی ۱۹۱۳ (روشده ی عهسکه ری)
نه ما و بینا که کرایه خهسته خانه . که
ئينگليزیش هاتوون هر نه خوشخانه بووه،
به کاریان هیناوه و هیندی ته عمیریان تیدا
کردوه، له وانه هوزیک و ناوده ستخانه
به شیوه ی گومه زی زور پیکوپیک و به خشتی
سوورو قوولی (۲،۲م) و تیره ی (۱،۵۵م).
هرسئ دهورانی حوکمداری ی شیخ
مهحموودیش نه وئ هر نه خوشخانه بووه و
دهکه وته خوار (قوتا بخانه ی فهیسه لیه) که

بینایه کی کاتی تورک بووه و له سنیهم
حوکمداری ی شیخ مهحمووددا (دائیره ی
ملووکانه) و (مهجلیسی میلیسی) و
(ته حریراتی ملووکانه) ی تیدا بوون .
خهسته خانه که له لای پوژه لاتی وه بریتی بوو
له حوشه یه کی نیوان شهش هژده و دوو
هه یوانی هه بوو، سالی ۱۹۷۵ شماره وانی
پووخاندی و نهرزه که ی که (۱۰۰۰م) بووه،
کردیه که راجی گشتی .

نه م نه خوشخانه یه له چوارم لاپه ری
تو مار (سجل) یکی کوردی سهرده می سنیهم
حکومه تی شیخدا که له یه کی تشرینی
یه که می ۱۳۳۹ ی پومی یه وه تا ۲۸ ی شوباتی
۱۳۳۹ ی پومی، واته (۱۰/۱/۱۹۲۳-
۱۹۲۴/۲/۲۸) ی گرتووه ته وه، ناوی به
(خهسته خانه کونه که) هاتووه . خاله
عوسمانی حه مه نادر ده لیت: له م
نه خوشخانه یه زیاتر له زه مانی شیخدا نه بووه،
باوکم له کاتی عوسمانیشدا پینوه ندی به
نه خوشخانه که وه هه بوو، چونکه حه کیم بوو و
دهست و لاقی نه گرتووه . پوژگاری تورک
دکتوریک هه بوو . به پویشتنی تورک، نه ویش
پوی . ئیتر هر نووری عه لیلی دکتور له و
خهسته خانه یه دا بوو تا کوتای ی حوکمی
شیخیش . به لام نه و له بنه په تدا دکتور نه بوو و
دهرمانساز (صیدلانی) بوو . پاشان دکتور
نه حه مده ی کوردی خه لکی که رکوک هاته نه و
خهسته خانه یه ی سلیمانی . خهسته خانه ی
سهروی سهرایش پاش دهورانی شیخ

ویندی
ژماره
(۳)

ویندی
ژماره
(۴)

خانوه کان. بیگومان بناغهی خانوه کانی چینی شوینه واریی دووهم برنکی له گلی ئەم چینه بردوووه که به دەوری (۳۰سم) یک مەزەندە دەکرئ. واتە ئەستووری ئەم چینه بە ئەسل بە دەوری (۷۰سم) دادەنرئ.

ج/ سەر ووتر چینی شوینه واریی دووهم دئ که پانیی (۸۰سم) و دەگاتە (م) یش. پەنگی ئەم چینه وەک هی یەکە مە کۆنەک پەش نییەو، چینه که خۆیشی پانترەو خانوه کان بە بەرد و قوڕ ئاواکراون.

د/ سەر ووتر چینی گلی و زیخی سروشتی دئ که ئەستووری (۸۰سم - م) ە. ه/ چینی نوئی سلیمانی ئەستووری (۱- ۱،۵م) ە و کەوتوووە تە سەر چینی (د)

هەریه که لەم چینانە وەک پشترینیک پاستەر پاست بە دەوری ئەم شوینه هەلکە نراووه دیارن. واتە هەریه که یان چینی که و لەسەر یەکتەرن و، هەریه که هی سەر دەمیکی تایبەتن. ئەمەش وینە ی تەنیشتی پۆژە لاتە (وینە ی ۳) و (وینە ی ۴) هی تەنیشتی پۆژە لاتە نزکی باشوورە.

لای باشوور:

لیره دوو چینی شوینه واری لەسەر یەکتەر هەن و پیکه وە نووساون، یانی یەک لەسەر یەک ئاواکراون و گلی و زیخیان لەنیواندا نییە. ئەستووری هەردوکیان پیکه وە بەگشتی (۱،۳۰م) ەو، چینی سەر وویان بەردی زیاتری تیدا دەبینرئ. جا نازانم ناخو چینی خواروو لە هەردوکیاندا بەخشتی کال کراوه یان نا.

ئینگلیزه کان سالی ۱۹۲۷ دروستیان کرد. ئیتر خەلک پینانگوتوووه خەستە خانە کۆنە که و خەستە خانە ی نا و بازار. شوینی ئەو خەستە خانە کۆنە میژووییە که تا ۱۹۷۵ یش هەر خەستە خانە بوو، بووه باشتەین مەیدانی لیکۆلینە وەم. ئەم شوینە ی خەستە خانە که وەک حەوزیکی شیوہ لاکیشە بە قوولی (۶،۵م) و پینانە ی (۲۰×۵۰م) هەلکە نراوہ بو ژیر زەمینی بینایەک و لایەکانی برادران و چینه شوینە واریەکانیان پیوہ وەک پشترین پاست و دەوران دەور دیارن، لای باکوور وە نەبئ که بەهۆی ئاوی کاریزە وە باش دیار نییە. دوو چینی شوینە واری دەبینرئ که هەریه که یان هی سەر دەمیکه.

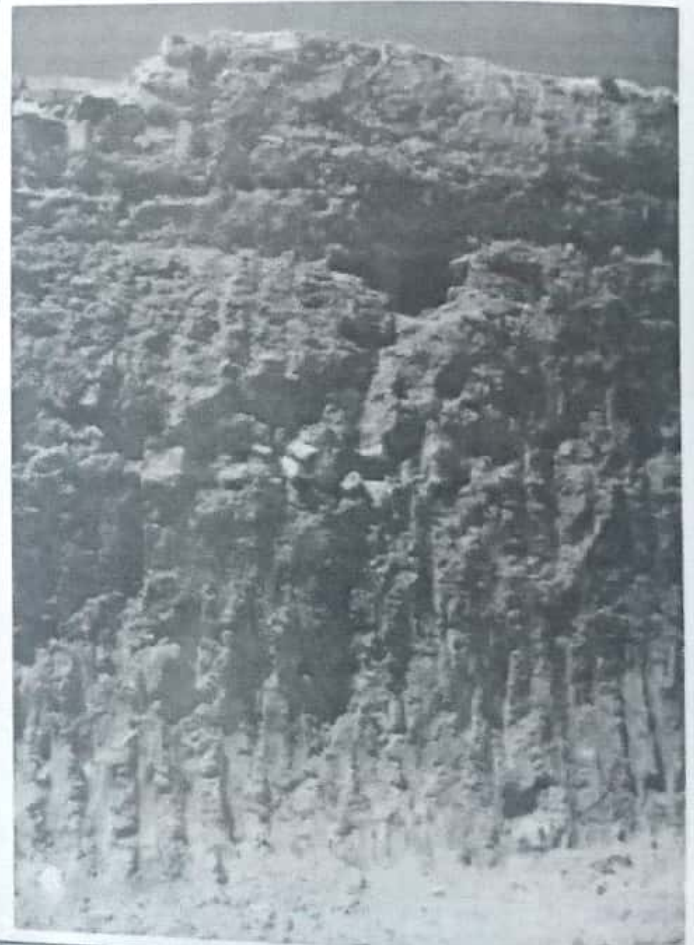
چینه شوینە واریەکانی لای رۆژە لاتە:

ئ/ چینی خواروہ کۆنترەو لە قوولی (۴،۵۰م) داو ژیر شوستە ی (شەقامی کاوہ) یە که لە پانتاییی سەر اوہ دەست پیژە کات بەرەو باشووری پۆژاوا تا پانتاییی (خانە قای مەولانا خالید). ئەم چینه (۸۰سم) ئەستوورە و پەنگی پەشەو دیارە خانوه کان بە بەرد و قوڕ دروست کراون.

ب/ چینیکی زیخ و گلی لافاوی سروشتی که گلی و زیخی سوورباوی تیدا بەهۆی ئاوی بارانە وە لەسەر وە هاتووہ، چونکە شوینە که لیرە و ئەستووری (۴۰سم) ەو لە هیندی شویندا زۆر تریشە. ئەم چینه و چینی (ئ) لەچەند شوینی کدا تیکەل بەیەکتەر بوون بە هۆی ئاوی لافاوه وە که چووہ تە نیو

وینه‌ی ژماره (۵)

وینه‌ی ژماره (۶)

نەستووری ۱،۵۰-۱	چینی سلیمانی نوی
نەستووری ۸۰سم-۱م	چینی گل و زیخی سروشتی
نەستووری ۸۰سم-۱م	چینی شوینەواری دوو
نەستووری ۴سم و ۱تر	چینی گل و زیخی سروشتی
۸۰سم	چینی شوینەواری یەكەم و هەرە كۆن
	نەرزى ساخ

لەتە گۆزەكان:

زۆریەى لەتەگۆزەكانى چینی خوارووی كۆتەر پەنگ پرتەقالی یا سوورباویكى كراوێ زۆر جوانن. نەگۆزەى ساخلەم و لەتى زۆر گەورە و نە بنەگۆزە و دەمى ساخلەمان كەوتە دەست. تەنیا لەتیکم دۆزییەو كە (۴سم) لە لیواری دەمى ماو و بەشیوێهەكى نیو بەزنییەو نەخشی پاقلووی (معینی) لەسەر لایەكەى هەیه. دریزی لەتەكە (۹سم) و نەستووری (۲-۱سم) و لە كورەدا باش سوور كراوێتەو.

لەتیکى دیکەى هەمان گل یا گلێكى كەمى سوورتر دریزی (۴سم) و پانیی (۱سم) و نەستووری (۵، ۱سم) باش سوورنەكراوێتەو وەك لەتى پیشوو و گلەكەیشى وەك ئەو پاك نەكراوێتەو. هەردوو لەت كایان تیکراوێ. پەنگە ئەمەیش كاری چەرخ بێ.

وینەى ژمارە (۷)

چینی گل و زیخ لەسەر و تریاندا بە پانیی دەوری (۱،۵م) هەیهو، سەر و تریش چینی نوی سلیمانییە. گومانى تیدا نییە بناغەى خانوێ نوێیەكانى سلیمانی هیندیكى لەچینی گل و زیخەكە بەردوو، پیکە و نوسانى هەردوو چینی شوینەواری، پەنگە لەبەر ئەوەبێ كە هى یەك سەردەمى شارستانینو، خانووی جارى یەكەمى سلیمانی لەو راستەدا ئاوانەكرا بێ.

لای پۆژاوا:

هیندی شوینی یەك چینی شوینەواری تیدا دیارە. بەشى نزیك بە گۆشەى باشووری پۆژاوا، دیسان دوو چینی شوینەواری لێ گەشتوونە یەكتر و راستەوخۆ لەسەر یەكن. جا لەوانەیه ئەم دوو چینهى پۆژاوا وەك دوو چینهكەى خوارووی هى یەك سەردەمى میژوویی بن. بەلام دوو چینهكەى پۆژەلات هى دوو سەردەمن، چونكە پەنگە یەكی گل و زیخی سروشتی لە نیوانیاندا هەیه. ئەمەیش خشتە یەكی چینهكانە سەبارەت بەلای پۆژەلات بۆ پتر پوونکردنەو:

ئەم چینه لەتە گۆزەى مەیلە تەنكیشى تیدا زۆرن، ئەستووریان (۱،۵سم) . هەندیکیان بە گلیکی سووری زۆر کراوەى مەیلە و زەردەو لووس و سافە و کارى چەرخە . مانای وایە تەمەنیان سەردەمى (ورکاء ۳۵۰۰-۳۱۰۰ پ.ز) کە چەرخی گۆزەکردنى تیدا پەیدا بوو، واوەتر ناچى و، ناتوانین تەمەنیان دیارى بکەین، چونکە گۆزەى ساخلەم نین . لەتە گۆزەکانى چینه شوینەوارىیەکەى سەرۆیش لە هەمان جۆرە گلن و زۆرن .

نزیك قوژینی باشووری پۆژهلەلات لە چینی سەرۆ و دووھەمى ئەسەریی بەشى پۆژهلەلات لەتە گۆزەى زۆر ستورمان دۆزى بەئەستورى ۲- نزیكەى ۳سم ستور کە باش سوور نەکراون زیخ خراوەتە نیو گلەکەى و زیخی زبر بەلام دیسان لە چەشنى زیخی لەتە گۆزە ستوورو زۆر قایمەکانى گوندی (زیوئى) پیرەمەگرون نییە لە زبیریدا کە ئەم شیوہ گۆزەیهى زیوئى تاییبەت و بایەخدارن بۆ لیکۆلینەو و لە (۱۱/۵/۱۹۹۵) دا دۆزیمنەو لە جینشینیکی زۆر کۆن لە پیش گوندی ئیستا لە نیوان هەردوو شیوی بەرامبەرى کە کە بەناو (دوو شوان) ەوہیە پەنگە شار بووی نەک دى و خەلکەکە زۆر لەو بناغە بەردە زل زلانى تیک داون . بە پەئیم هی پیش کاتى ئەشکانى لە کوردستانە (۱۲۷ پ.ز - ۲۲۷ پ.ز) چونکە ئەو جۆرە گۆزەیه لە شاخی (میر قولی) پۆژئاواى زیوئى نین و جیان لە گۆزەکانى شوینەوارە گرنگەکەى میرقولی

کاتى ئەشکانى کە پاشایەکی ئەشکانى شوورەو بینای زۆرى لى ئاواکردووە پەیکەریشى لەوئى هەلکەندراوە . بەپێز کاک کەمال نووری ئەو وینەیهى لەگەن نووسینیکیدا لەو بارەیهو لە ژمارەى رۆژى (۲۰۰۰/۱/۶) ی رۆژنامەى (کوردستانى نوئى) دا باوکردووە . بەلام لەگەل ئەوہشدا کە دوو جاریش چوہتە سەرى هەستى بە وینەى پۆژ (خۆر) نەکردووە لە پشت سەرى پاشاکە و هەندى هەلەى دیکەشى لەبارەو نووسیوہ . لە (۱۲/۴/۲۰۰۰) دا من و بەرپێزان کاک صدیق صالح و عبدالله کریم چووین بۆ دیتنى و وردتر لە باسیکی خۆمدا لەبارەى ئەو شینەوارەو باسى دەکەم . گومانیش دەکەم نووسینیش لەگەل پەیکەرەکە هەبى .

دیسان ئەم شوینەى خەستەخانەى کۆن کە لای پۆژاواىو گۆزەیهکى ساخلەم دۆزرایوہ لە سەرەتای چینی شوینەوارى سەروداو لەکوئایى چینی سلیمانى نویدا کە گلەکەى زەردە، بەرزى یانى درێژى (۴۳سم) و دەورەکەى (۷۶سم) و ئەستوورى (۶سم) و تیرەى دەمى (۸سم) و بەرزى دەمەکەى (۱۵،۵سم) و پانىی لیوارى دەمەکەى (۵،۵سم) . بنەکەى بارىک و دەوران دەور (۱۹سم) و لیوارى بنەکەى (۲،۵سم) . سنى هینلى بارىک لەنیزىک بنەکەى هەن . دەسکەکەى (۹،۵سم) و پانىی دەسکى (۴سم) . شوینى سنى پەنجە بۆ قایمکردنى

بنی دسکه که به گوزهوه دیاره و نه مه هی کاتی سلیمانی یه.

نهم گوزه یه ده بی لهریزر هودیه کی خانوویکی سردمی سلیمانی نیستادا شاردرا بیته وه و کون نییه. بناغهی خانوه کانی سلیمانی و به تایبته هی قوتابخانه ی گویزه چینی گل و زیخی سهروو و چینه شوینه واریه که یی که م و زور تیکرا لبردوه.

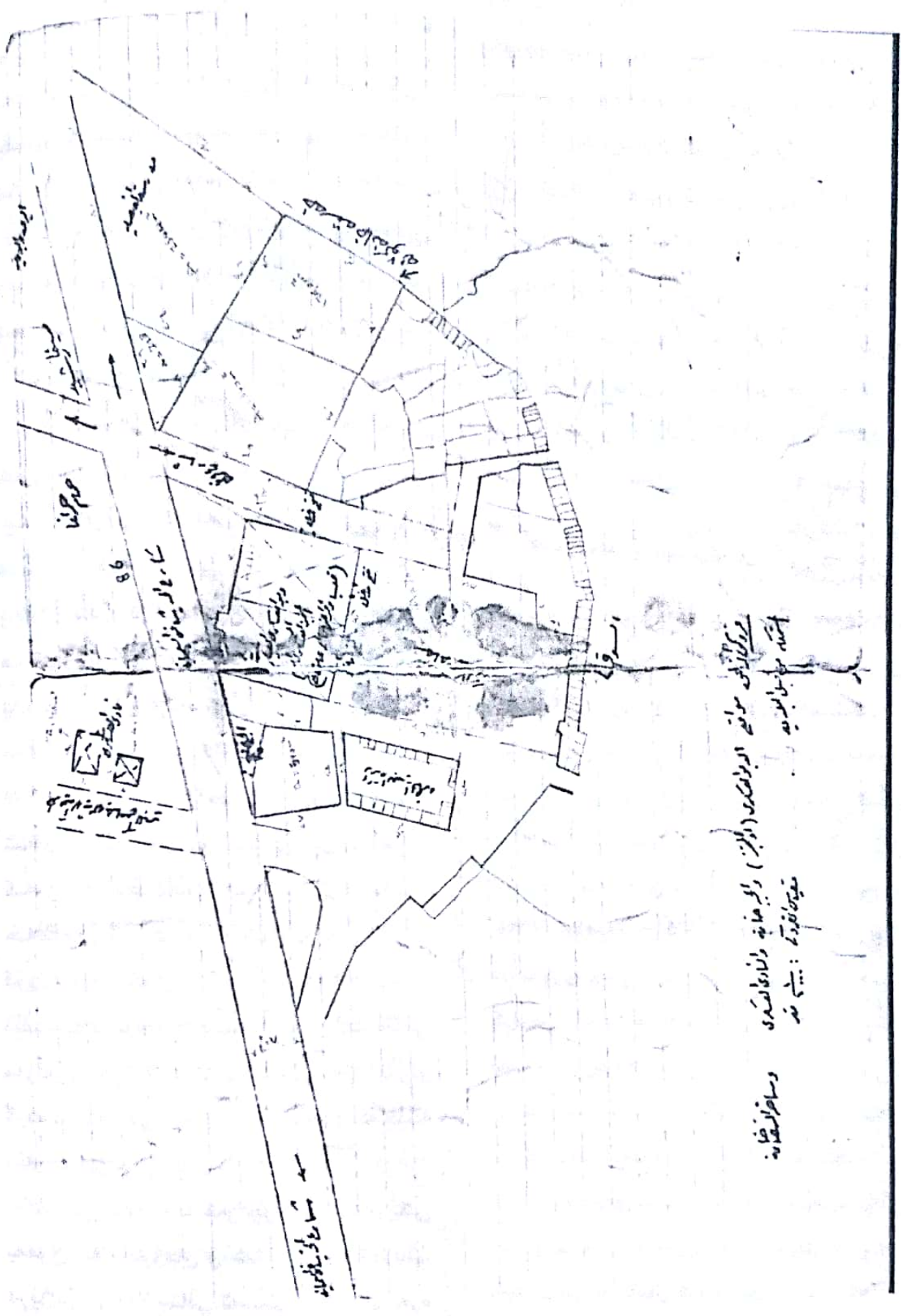
گردی قشله:

وهك باسمان کرد، نهم گرده ی ناوهندی شاری سلیمانی گردیکی شوینه واری ته من چهند هزار سالی یه و وهک دییه کی کون هه بووه له هه گردیکی له م چه شنه ده چی و پاشتر شاری له دهور دامه زراوه. واته ههردوکیان کونن. نهم گرده له زوژئاوای پانتایی سهرادایه له دوری نریکه ی (۴۰ م). بهرانبه مرگه وتی گه وره یشه له دوری (۲۵ م) یک و به لای باشووری پوزه لاته وه و شه قام له نیوانیاندايه. شیوی ژیر مرگه وتی گه وره (۳۰ م) یک دور له لای پوزاوایدایه. خه لک بیریه تی که نهم شیوه دوری (۱۲ م) قوول بووه و خوار مرگه وته که به (۱۰۰ م) یک نیستا پردی به سه ره وه یه و شه قامی مهوله وی یه. کاتی خوی نیوان نه و شیوه و گرده که سه وزه ی لی کراوه. نه و شیوه ده چیته سر شیوی جووله کان.

نه سلنی گرده که له هه چوار لایه وه برنکی به هی بینا و دوکان و شه قام دروستکردنی دریزایی ۲۱۷ سالی ته منی سلیمانی یه وه

نه ماوه. واته گرده که له بنه پرتدا گه وره تر بووه و نیستا هه چواردهوری دوکانی شاره وانین و سینه مای سیوان له به شی روزه لاتیدایه و بینای کونی په روره له به شی پوزاوایدا و سه رجهم له نهرزی گرده که دا ناواکراون. پوزی (۲۴/۷/۲۰۰۰) گرده که م به دوکانه کانه وه پیوا، به م شیویه بوو: (۸۷×۸۷ م) که ده کاته (۲۷۵۶۹ م). نهم گرده به نه سل گردیکی شوینه واری خپر بووه. به پی نی نه خشی سالی ۱۹۳۹ یا ۱۹۲۸ پاش دروستکردنی شه قامی مهوله وی که پیده چی شاره وانی نه خشه که ی کردبی، نه وکاته دوو بینا له سه گردی قشله مابوون: یه کیان یانه ی عه سکه ری کون و (دارالضباط) و ساخلم بوون. نیستا گردی قشله سنووری باشووری شه قامی مهوله وی (شارع الحدیث) ه. سنووری پوزه لاتی شه قامی نیوان سینه مای سیوان و سینه مای په شیدی نیستا، هی پوزاشی شه قامی نیوان مرگه وتی گه وره و شه قامی مهوله وی بووه. واته بینا گه وره شه ش نهومیه که ی نیستای ده بو به دریزایی سنووری باشووری گردی قشله دروست کراوه و دریزایی گرده که له باشووره وه به پی نهم نه خشیه (۸۶ م) ه.

شایانی باسه له نه خشه که دا به شی باکوور له گرده که هه مووی نیه و نیستا شه قامی نیوان ساحه ی سه را تا به رده م مرگه وتی گه وره سنووری باکوویه تی. شوینی سینه ما په شیدیش به نه سل که میک به رزبووه و که

موقعی است که در گذشته (البرز) را می خواندند و نام آن کندی
 و ساختن خانه
 تعیین نموده : بیست و نه
 است که در گذشته

نهوانه (۳۰۰) هزار به لگه نامه‌ی به‌نرخیان له‌نیودا بوو وه مه‌زننده ده‌کری. هه‌روهه‌ها شاره‌وانی پتر له ۱ ملیون به لگه نامه‌ی له‌نیو بردوو زور له میژووی شاری فه‌وتاندوو بزکردوو نه‌وه کاره‌ساتیکی به لگه نامه‌ی گه‌وره بوو. بو پاستی و نه‌بو مه‌راییی کردن ده‌لیم نیستا که سانیکی نیشتمان په‌روه له شاره‌وانی دا هه‌ن به‌تایبه‌تی نه‌نجومه‌نی شاره‌وانی که نیازیان به‌نیئا که له‌پوریه کونه‌کانی نیو شار پپارینن و به بیرو هوشیکی دلسوزانه‌وه خزمه‌تی که له‌پوری شارستانیتی شار بکه‌ن.

پاش نه‌وه‌ی له‌چهند کاتیکی جیا جیادا چ کاتی بابانی یا عوسمانی یا حکومته‌تی عیراکی بینا له‌سه‌ر نه‌م گرده‌ی نه‌سه‌ری دروست کراون به‌شیکی زور له‌بلندی گرده‌که نه‌ماوه. بینای په‌روه‌ده‌و مه‌خزنه‌کانی و سینه‌مای سیروان له‌سه‌ری کراون. جگه له‌و سینه‌مایه شه‌ش بینای له‌سه‌رن، بویه نازاندیری به‌رزی پیش سه‌رده‌می شاری سلیمانی چهند بووه به‌لام نه‌توانین به‌ده‌وری (۷م) یک مه‌زننده‌ی بکه‌ین، چونکه‌ه‌مامی قشله‌که له‌به‌رزایی گرده‌که‌دا کرابوو و هی کاتی بابانی بوو، بیست و هه‌شت پله به‌رز بووه‌و پله‌کان له‌باشووره‌وه و له‌قهرافی شه‌قامی مه‌وله‌وی‌یه‌وه بو‌ی چووه‌ته‌نزیکی نه‌و سه‌ری باشوری پوژه‌لاتی گرده‌که. نه‌گه‌ر هه‌ر پله‌یه‌ک (۲۰سم) به‌رز بووبی، به‌رزایی ده‌می هه‌مامه‌که له‌نه‌رزوه (۶، ۵م) بووه.

ته‌نیشتی پوژه‌لاتی گردی قشله بووه. له‌م نه‌خشه‌یه‌دا شوینی بینا کونه‌کانی ده‌بو (ده‌بوخانه) که مه‌خزنه‌ی عه‌سکه‌ری بوو دیاره له‌گه‌ل شوینی بینایه‌ی جبه‌خانه (جبه‌خانه) که مه‌خزنه‌ی چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی بووه دیارن و هه‌ردوو به‌به‌ردو گه‌چ بوون له‌گه‌ل شوینی مه‌درسه‌ی فه‌یسه‌لیه (فیصلیه) که بینایه‌کی جوانی کاتی عوسمانی بو شاره‌وانی پوخواندی و هه‌روه‌ها عه‌ره‌سه‌ی (سقاخانه) که هه‌ندی له‌شوینه‌که‌ی و شوینی ده‌بو نیستا (بازاری زی‌وه‌ر) تا قه‌یسه‌ری نه‌قیبه و مه‌خسه‌دیش به (السوق) قه‌یسه‌ری نه‌قیبه. (فیصلیه)ش له‌ده‌می ساحه‌ی سه‌رادا بوو.

قیاسات به‌نمره‌کانی لاتینی و ناوی سینه‌ما په‌شیدو خه‌سته‌خانه کونه‌که‌مان له‌سه‌ر دیاری کرد بو پون کردن و برای هیژا نه‌ندازیار جلال محمد امین قیاساته‌کانی به‌و نمرانه نویبوه.

نه‌م نه‌خشه (خهریته) به‌نرخانه‌مان دو‌زی له‌نیو پاشماوه‌ی نه‌ه‌وراقی شاره‌وانی سلیمانی دا. شاره‌وانی ده‌یان ته‌ن نه‌ه‌وراقی کونی له‌ساحه‌ی کارگه‌ی قیری لای پردی تانجه‌رو سوتاند له‌شوباتی ۱۹۸۳ داو ده‌وری (۳۰) ته‌نی دیکه‌ی مابوو که نووری وه‌شتی به‌په‌یوه‌به‌ری نی‌داری شاره‌وانی له (۱۹۸۸/۱۰/۹) دا دایه شوفیریکی خانه‌قینی به‌ناوی (عه‌باسه‌ کویر) وه‌وه بردی و فروشتی به‌کارگه‌ی کاغز دروستکردن له‌به‌سه‌رو هه‌مووی کرده هه‌ویرو کاغزی سپی.

له بهر شهوهی جی و پیی شهزی سلیمانی
 لیژه، ده بی جیی بنه پرتی گرده کیش
 له باشووره بهرتر بووی. ئەم گرده
 ناوهندی شاری کۆن و شاری سلیمانیش
 بووه و له هه موو شوینیکی دیکه ی شار بهرتر
 بووه. له بهر شهوهیش که زهمانی عوسمانی
 (قشله) ی عهسکهری له سههر بووه، تا ئەمڕۆ
 به ناوی گردی قشله وه ناو ده بری. ماموستا
 عارف و کاک عهباسی مهلا قادری نانه وا که
 پیکه وه چووینه سههر گرده که، جهختیان کرد
 که بری سی مهتر له بهرزی گرده که لای کاتی
 بینای پهروه رده و مه خزنه کانی له ده و روبه بری
 ۱۹۵۶ دا دروست کران. ئەمهش وینه ی
 سنوری پوژناوای نیستای گرده که یه که
 بینای ته ریبه ی تیدات دیاره. کاک عهباس
 گوتی: خه لک به گرده که یشیان شهوت (گلیجان)
 چونکه گلیان ئی شهبرد بو سهه ربانی

په حمه تی وه ستا عه لیبی وه ستا حه سه نی
 فائمه غه زایی پیی وتم گرده که له لای
 خواروودا (م) بهرز بووه.

خاله عوسمانی حه مه نادری جه پراح ،
 ده لیت گرده که گه وره و زۆر بلند بووه، دوو
 قاوشی گه وره ی سه ربازانی تورک له ته نیشته
 یه کترو له سههر گرده که بوون و هیندی بینایشی
 پوو خابوون و توپی په مه زانانیشی له سههر بوو،
 (شیخ سه عیدی شیخ ژن) له سههر توپه که بوو و
 له سالانی په نجادا کوچی دوایی کرد.
 بارووت و په رۆی له ده مه وه ده کرده لووله ی
 توپه که. که شیخ مه حموود له نوژی جومعان
 ده هاته ده ری، هه موو جاریک توپیکی
 ده ته قاند. خه لک گرده که یان هه لده کوئی و
 به دوای کووپه و شتی وادا ده گه پان و
 کووپه یه کیان بدوژبایه وه ده یان برده وه مال و
 وه که نه خشیک دایانده نا.

خانوه‌کانیان. شوینی بینای په‌روم‌رده پښتر به‌شیکى دواى سالى ۱۹۳۹ کرایه (باخى میلیى) و، دواى په‌روم‌ده و مه‌خزه‌نه‌کانى له جى نه و باخدا نا واکران.

یه‌که‌مین بینای سهر نه‌م‌گرده که به پوونى ناماژیه‌کى میژوویى بو کراوه، خانووى عه‌بدولپه‌حمان پاشای بابان بووه، مه‌حموود پاشای کوپیشى هر له و خانوه‌دا بووه وهک بو میستر پیچى قونسولى به‌ریتانیا و دوستى کوردى باس کردوه که سالى (۱۸۲۰) له به‌غداوه هاتووه‌ته سلیمانى (رحله پیچ، ترجمه بهاء الدین نوری، ص ۵۷). پیچ نووسیویه‌تى سهرای مه‌حموود پاشا له‌سهر شوینیکی به‌رزه و به‌سهر ده‌ورو به‌ریدا ده‌وانى و دلى پى ده‌کریته‌وه. به پای من نه‌مه سهرای مه‌حموود پاشای باوکى عه‌بدولپه‌حمان پاشایه که نه و یه‌که‌مین بابانى بو نه و یه‌که‌م بینایه‌ى له‌م شوینه‌ى سلیمانیدا و سالى ۱۱۹۶ ک (۱۷۸۱) له سنوورى دى (مه‌لکه‌ندى) دا نا واکرد. دور نییه پاشتر که عه‌بدولپه‌حمان پاشا له ۱۸۱۳ دا کوچى دوايى کردوه، نه و سهرایه‌ى نوئى کردیته‌وه، چونکه میریک کوشکیک بو خوى دروست بکات له شوینیکیدا نه دى بى و نه‌شار، بو سهران و خوشیى خوى زیاتر نه و خاله‌ى پى په‌سندده که به‌رز بى و له پووى سروشتیه‌وه جواترو له پووى ناسایشه‌وه له ده‌وروبه‌رى باشترو قایمتر بى. بینایه‌کى سهر کردیکى به‌رزى وهک نه‌مه، ده‌ورى قه‌لایشى

بینیوه. هه‌تا کوشکى محمه‌د پاشای جافیش له‌سهر‌گرده شوینه‌واریه‌کى که‌لار، تا نه‌م‌پویش هر به قه‌لا (قه‌لای شیروانه) نا و نه‌برى.

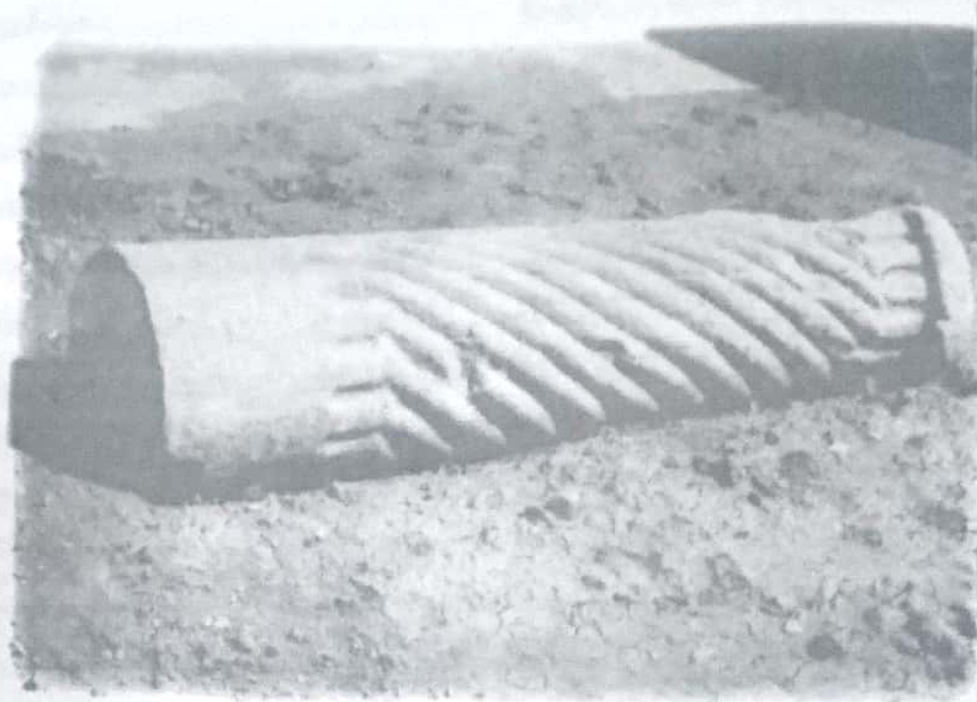
دواى نه‌وه‌ى سلیمانى له لایه‌ن ئیبراهیم پاشای برازای مه‌حموود پاشاوه نا واکراوه که جل‌ه‌وى حوکمى گرت‌ه‌ده‌ست پاش هه‌لگه‌پانه‌وه‌ى له مه‌حموود پاشای مامى له ده‌ربه‌ندى بازیان و جیابوون‌ه‌وه‌ى له‌شکره‌کى و خو‌دانیه پان سوپای عوسمانى که بووه هوى شکانى مه‌حموود پاشا و هه‌لاتنى بو ئیران و؛ دواى گواسترانه‌وه‌ى خه‌لکى شارى قه‌لا چوالانى پایته‌ختى بابانه‌کان له سالى ۱۱۹۹ ک (۱۷۸۴-۱۷۸۵) دا بو‌شاره تازه‌که^(۱)، به‌دوورى نازانم ئیبراهیم پاشا له و سهرایه‌ى مه‌حموود پاشادا دانیشتبى، چونکه نه و بینایه‌ى سهر‌گرده‌که ده‌ورى قه‌لای دیوه. ته‌نانه‌ت (ئیسماعیل پاشای پومی) ی یه‌که‌مین کاربه‌ده‌ستى عوسمانى پاش له‌نیوبردنى میرنشینی بابان، باره‌گاگه‌ى له‌سهر نه‌و‌گرده بو و، دوو به‌لگه‌نامه‌ى سهرده‌مى نه‌و که یه‌کیان ئیمزاکه‌یى پیوه‌یه‌وه هه‌ردوو میژووى ۲۹ یه‌جه‌بى ۱۲۶۶ ک (۱۱ حوزه‌یرانى ۱۸۵۰) - واته چوار سال دواى له‌نیوچوونى میرنشینه‌که - یان له‌سهره و دانه‌ى نه‌سلیمان له‌لایه، ده‌ریده‌خه‌ن له قشله‌دا بووه، یانى له‌و بینا بابانییه‌ى سهر‌گرده‌که که به ((قشله)) ناوى له هر دوو به‌لگه‌نامه‌که‌دا هی‌نراوه‌و ناویکی تورکییه‌ بو شوینی په‌سمیى کاربه‌ده‌ستیکى گه‌وره‌ى عوسمانى. وشه‌ى

(ل ۵۶) ی کتیبی گه شته که یدا بهم شیویه
 وهسفی بیناکه ی کردووه: دهر وازه ی چونه
 ژوروه وه، یانی دهرگای سهره کیی کۆشک،
 نزم و تهنگه بهرو پیس و چلکن بوو که شایانی
 ئه وه نییه نهک ههر شوینی دسه لاتداریک بهلکه
 شوینی مرۆقیکی ئاسایی ره شه
 خه لکه که یش بی. پاشتر زانیم ئه م جوړه
 دهرگایه له ناوچه که دا سوودی زورن، چونکه
 ئه شی بۆ بهرگریکردن له کورسی حوکم له
 تهنگانه دا باشر بی. دهرگا بهرانبه به دهرگای
 کۆشکه که نه بوو، بهلکو له ویوه تا دهرگای
 کۆشک پیچاوی پیچیک بوو. ئیتر ریچ له نه سب
 دابه زیوه واته به سواری له دهرگایه تی
 په ریوه که گوتوویه تهسک و نزم بووه. پاش
 ئه م پیچه، چهند پله یه کی جوان هه بوونو،
 له ویوه چونه ته هۆلی پیشوازیکردن.
 ههروه ها گوتوویه ئه گهر دهستی پیدایه پهنری
 ده بیته هۆده یه کی ناوازه و شایان. تارمه یه ک
 له پیش هۆلی پیشوازی هه بووه له سهر
 کۆمه له کۆله که یه ک بووه. مهحمود پاشا که
 دیویه ریچ دل به سته ی هۆله که بووه،
 گوتوویه: باوکی پهحمه تیم ئاوا ی کردووه
 پیوستی به ته عمیرکردنه. پاشان گوتوویه:
 کئ به ته مای ته عمیرکردنی شتی که که نه زانی
 خیر و خوشی لی ده بینئ و دوریش نییه
 تورک یا ئیرانیه کان دوا ی چهند پۆژیک
 بپرووخینن.

(قشله) بۆ باره گای عهسکه ریش به کاره یئراوه.
 له بهر ئه وه ی ئه م گرده خهسله تیکی وا
 ستراتیژی هه بوه، پهنگه ههر میریکی بابان
 چوو بیته سهر ته ختی حوکم، مالی هینا بیته
 نیو بینای سهرگرده که. بهلام (سهرای) ی نزیک
 به لای پۆژه لاتئ ئه م بینایه، شوینی
 دائیره کانی بابان بووه. وهک له چهندین
 به سالدا چووی وهکوو میژووونووس ئهحمده
 خواجه و هستا علی و هستا حهسه نی فاته
 غه زاییم بیستووه که له زمانی پیشینانه وه
 گپراویانه ته وه، سهرای کاتی بابانه کان
 بووه، دور نییه سهرده می عوسمانی ته عمیر
 کرابیته وه، سالی ۱۹۲۷ یش نوکرایه وه
 وهستا علی خوی وهک خهلفه ئیشی تیدا
 کردووه. وهستا کانی سهراش ئه مانه بوون:
 وهستا سه عیدی برای وهستا علی و وهستا
 (هوب) ی خه لکی گه ره کی (فضل) ی به غدا و
 وهستا ئیبراهیمی وهستا باشیی به غدا ی مامی
 وهستا هوبی. وهستا هوب به شی سهرای
 به تاق ئاوا کرده وه، ئه ندازیاریش (ئیسما عیل
 ئه فهندی) یه کی تورک بوو. ناوی قشله (گردی
 قشله) م له بهلگه نامه یه کی کاتی بابانه کاندای
 نه دیوه. جا نازانم ئه وسایش ههر ئه و ناوه ی
 هه بوه، یا دوا ی دهست به کار بوونی حوکمی
 راسته و خوی تورک له ۱۸۶۶ دا ئه م ناوه پیدای
 بووه.

بیناکانی سهرگردی قشله ی ئه سهری:

وهک ئامازه مان بۆ کرد، کۆشکی مهحمود
 پاشای بابان له سهر گرده که بووه، به (ریچ)
 ی گوتووه باوکی ئاوا ی کردووه. ریچ له

حه مامي قشله:

قسه كه ي ماموستا نه حمه د خواجه دهكات كه
نه و حه مامه حه مامي قشله بووه.

رهنگه نه م حه مامه له بنه په تدا تايبهت
بووبئ به دانيشتوانى سه رگردي قشله له
ميرانى بابان. پيچ له (ل ٦٠) دا نووسيويه:
پينچ خان و دوو جامع (ياني مزگه وتى
گه وره) و حه ماميكي زور جوان له سليمانى
هه بوه كه زور پيى تيده چي نه م حه مامه بي و
په نغيشه حه مامي فاطمه خانى خوشكى
مه حمود پاشا نه وكاته دروست نه كرابئ كه
شوئنه كه ي سوچى پوژمه لاتي حه وشه ي
پشته وه ي سه رايه. نه و حه مامانه ي كه نيستا
هه ن، هه موويان هي كاتى پاش بابان. دوو
نييه حه مامي موفتى له گشتيان كوئتر بي،
له حه مامي سوورده ت و حه مامي حاجى
نه ولانش، چونكه سالى (١٨٧٠) هه بووه
له وانه يشه هر له و سالد دا ناواكرابئ و دوو
به لگه نامه م له باره يه وه له لايه. نه و كاته ژماره ي
دانيشتوانى سليمانى ده (١٠) هه زار كه س
بووه.

زستانى ١٩٦٢-١٩٦٣ له و حه مامه دا خوم
شتووه، نه وسا بريك نه ستوونه به ردى پيچ
پيچى جوان و تاس (تاج) ه جوانه كانيانى تيذا
بوو. حه مامه كه سه ر وه ختيك بووه به مولكى
حه مه ناغاي نه و په حمان ناغاو، پاشتر بووه ته
مولكى شاره وانى كه سالى ١٩٧٥ دا
پووخاندوويه و هيچ هه ستيكى تاريخى و
كه له پورى له لاي شاره وانى نه بوو له بهر نه وه
چهند بيناي تاريخى و گرنگى پووخاندوه.

نه م حه مامه له سنيه كي باشوورى
پوژمه لاتي گردي قشله دا ناوا كرابووه وه و،
پيگا كه ي به پله له باشووره وه ده چوو.
سه ره تاي په له كان، نيستا دوو كانى ژماره
(٩) ي (بازارپى ده بو) يه و له ته نيشتى
پوژمه لاتي ده رگاي بينا شه ش قاته كه ي سه ر
بازارپى ده بوو به مه سافه ي ده وري (٣٩ م) له
پوژنا و اى سوچى باشورى پوژمه لاتي گرده كه
نه و پلانه له شوسته ي شه قامى مه وله وى يه وه
ده ستي پنده كرد كه ٢٨ پله بوون. حه مامه كه
به ناو بانگ ترين حه مامي سليمانى بوو. پوژى
(١٩٨٦/٦/٢٢) ميژوونووس و كاتى شيخ
مه حمودى نه م ماموستا نه حمه د خواجه
بوى باسكردم كه له خواجه نه فه نديى
باوكى (عه زيز كورپى عوسمان ناغاي
نه رده لان) ي بيستووه كه ئيبراهيم پاشاى بابان
خوى حه مامي قشله و سه راي سليمانى
ناواكردووه. جيى باسه ماموستا ته مووزى
(١٩٠٣) له دا يك بووه و (١٩٩٧/٣/٤) كوچى
دوايى كردووه. خواجه نه فه نديى باوكيشى
سالى (١٨٤١)؛ واته سه رده مى بابان، له دا يك
بووه و، ١٩٤٢ كوچى كردووه. هه ردو و
شوئنه وارناس ته ها باقرو فوناد سه فه ريش له
(المرشد الى موطن الآثار والحضارة - الرحلة
الرابعة، ص ١٩) دا نووسيو يانه: ئيبراهيم
پاشا مزگه وتيک و حه ماميک و بازارپيكي له
ده وري سه راي (مه حمود پاشاى مامي) دا
ناواكردوون. نه مه يش زياتر پالپشتى

سالی ۱۹۸۴ ئەستونییکی حەمام کە بەرپز
 ەبەاسی ماستاوی کە لە پووردۆست بردبوویە
 بەردەم مائی خوئی، لەگەڵ فەرمانبەرائی
 مۆزەخانەیی ئەتنۆگرافیدا کە خۆیشم لەوئ
 فەرمانبەر بووم، هینامە ئەو مۆزەخانەییە.
 دەورەکەیی (۱،۸۵)مەو سئ سەرەستونیشمان
 لەژێر گۆل دەرکرد لە (دارەسووتاوەکان) کە
 سئ پیز (قەتار) (مُقَرَّنَصَات) یان ، یانی
 قورنەقورنە بەسەرەووە بوو. ئەوانەیشمان
 هینایە مۆزەخانەکە. دەوری سەرەستونەکە
 (۲،۸۵) و بەرزیی (۸۰سم) و هەموویان
 بەقەدەر یەکتەر بوون. تا ئیستا دوو ئەستوونی
 دیکە بەبلاوی لەناو شاردا ماون.

وەستا ەلیی پەحمەتی کە لە دایکبووی
 (۱۹۰۴) و شارەزاییەکی تایبەتی هەبوو و
 وەستای ئاواکردنی سینەمای سیروان بوو بۆ
 حەمە ئاغای ئەورەحمان ئاغا بەبئ هیچ
 نەخشەییەک، ئەوەندە نەبئ کە سوودی لە
 نەخشەیی سینەمای پەشید وەرگرتبوو کە
 ئەویش ەەر خوئی جیبەجیبی کردبوو. واتە
 دەشی بلیین سینەماکە بە نەخشەیی وەستا
 ەلی کراره. من زۆر سوودم ئی دیووە سەبارەت
 بە ھونەری تەلارسازی (معماری)ی کوردی و،
 بە مامۆستای خوئی دەزانم. ەەر ئەو وەسفی
 بیناکانی سەر گردی قشڵەیی بۆ کردووم. وتی:
 کاتی یەکەم جەنگی جیھانی ئەو بینایانەم
 دیون. قاوشیکی عەسکەریی گەورەیی لەسەر
 بوو ئاراستەکەیی پۆژەلات-رۆژاوابوو. پیزە
 ھۆدە لە ەردوو بەری قاوشەکەدا بەرانبەر

بە یەکتەر ھەبوون. (قاتلخانی) (۳) و (تەوقیفخانی)
 یشی لەسەر بوون. (حەپسخانی) کە یشی
 دەکەوتە بەرانبەری مزگەوتی گەورە. بیناکان
 بە بەرد و گەچ نەبوون، بەلکە بە خشتی کال
 کرابوون. بناغەیان بە بەرد و بانەکانیشیان
 دارەپا کرابوون. بەلام بینای دەبوخانەیی
 باشووری گردی قشڵە بە بەرد و قسڵ کرابوو و
 زۆر قایم بوو. خەلکەکە دەیانگوت قشڵە ھی
 بابانەکان بوو. لە (سەفەر بەرک) دا، واتە کە
 جەنگی جیھانی یەکەم دەستی پیکرد،
 حکومەت کوردی لە حەوشەیی باشووری
 بەردەم ئەو قاوشەدا کۆدەکردهووە تا بیانات
 بۆ شەر. ئینگلیزەکانیش قشڵەیان بەکار هینا.
 وەستا یەحیای تارانێ کە لە سلیمانی
 نیشتەجئ بووبوو، قشڵەیی بۆ ئینگلیزەکان
 تەعمیر کردەووە. تا سالی ۱۹۳۹ یش دوو
 بینای کۆنی سەر گردی قشڵە مابوون کە
 یەکیان ناوی (نادیی عەسکەریی کۆن- دار
 الضباط) و ئەوی دیکە (جیەخانە کۆنەکە)
 بوو کە ناوی لەسەر نەخشەکە نەنووسراوە.
 نیازمە وتاریکی تایبەت لەبارەیی ئەم دوو
 بینایەو بینای دەبوکە و جیەخانەو
 سەقاخانەکەووە بلاوبکەمەووە.

کووپە گۆرەکان:

ئەوی تانیستا زانییتم لە چوار شوین
 کووپە گۆر لە ناوھندی شاری سلیمانی
 دۆزراو تەو: لە شوینی سینەمای پەشید و
 شوینی خەستەخانە کۆنەکەو لە خانووی مەلا
 عەبدولعەزیزی موفتی کە پووخینراو و ئیستا

گه پراجيکي گشتييه. له شوييني شه قامي مهوله ويشتدا له سنووري گردی قشله، کاتي شه قامه که يان دروست ده کرد، کووپه ي بچووک بؤ گوپي مندا و هي گه وره بؤ مروقي گه وره ده رکه وتوون. کووپه گوپي منالي ژير چيني هه ره کووني ئەم شويينه ي خهسته خانه کوئه که، که وتوو ته قوولي (م، ۸۰) ي ژير نه رز. کووپه که ي سينه ماي ره شيديش شه ش يا پتر که لله سه ري تي دا بوون له قوولي (م، ۴) ي ژير نه رزدا و ته خته که ي شي به تاشه به ردی گه وره به رد ير ژکرا و بووه. هه بووني که لله سه ره به ته نيا، هي کاتي نه ريتي کي کوئه له کوردستاندا که ته نيا له تيکي ته رمي مردو و ده نيژرا. ئەم نه ريته له کوردستان و له عيراقدا هه بووه له (۵۸۰۰-۱۵۹۵ پ.ن) وه ک پاشان باسي ده که ين و ئەم کووپه قه بره به لگه يه کي گرنگه له سه ر کووني تي شوييني شاري سلیماني ياني ناوه نده که ي که له فه تره ي حه وت هه زار وه هشت سه د سال ياني نزیکه ي هه هشت هه زار تا سي هه زار و پينچ سه د و نه وه دو پينچ سال له مه و به ر. کووپه گوپي (خهسته خانه کوئه که) ي شي که له يه که م چيني کوئتردا و به قوولي (م، ۸) ي ژير نه رز بووه، ئيسقاني منالي کي تي دا بووه که له ژير ته ختي هو ده ي که سوکاريدا نيژراوه. ئەمه له زور شويندا دوزراوه ته وه و نه ريت بووه، وه ک گردی (قالينج ناغا) ي نيو شاري هه ولير که له پشکني و هه لکو لي ني سالي ۱۹۶۷ دا کووپه گوپي منالي له ژير ته ختي خانووي هه زاره ي چواره مي

پيش زايندا تي دا دوزرايه وه که ماموستا دکتور به نام ابو الصوف له گوتاري (التنقيب في تل قالينج اغا) ي بلاو کراوه ي نيو ژماره (۲۵) ي سالي ۱۹۶۹ ي گو قاري (سومر) دا نووسيويه و خوي سه رپه رشتي نه و پشکنيه بووه. مردو و له ديي (چه رمق) دا نو هه زار سالي که له مه و به ر له ژير خانوودا ده نيژرا. کوئترين شيوه ي ناشتني ژير شوييني دانيشتن له ئەشکه وتي شان ده ر و هي شه ست-حه فقا هه زار سال له مه و به ر بووه.

شاياني باسه يه که مجار ناشتني منال به وه زيکي وه ک نه وه ي که له زگي دا يکيدا بي، له کووپه ي بچووکدا بووه ته باو. پاشتر بؤ گه ره کان له کووپه ي گه وره دا بووه به باو. پيش سه رده مي گردی قالينج ناغاي (کاتي وه رکا) ي شي، منالي نيو کووپه له ماره ي (۵۸۰۰-۵۱۰۰ پ.ن) له (حسونه) ي (۳۵ کم) يکي باشووري مووسلدا دوزراوه ته وه. ناشتني مردو و به تايبه ت منال له سوزي خيزانه وه هاتووه و، مردو و ي شي به يه کي که خيزان دانراوه. سو مه ريه کان، وه ک له (عقاند مابعد الموت، ص ۲۲۷) دا گوتراوه، به گوپي نيو ماليان گوتووه (کي - ماخ Ki-makh) ياني نه رزي مه زن و، له ئەکه دي دا (کي - ماخو) يه و، ماخو له کرمانجی سه روودا بووه ته (ماخو) که ئيستا به ماناي گه وره (سید) به کار ده ي نري. هه روها وشه ي (ماخول) ي شي (ماخول عه شيره تي) و (ماخولي مالي) که مه زني ماله که ده گه يه ني، هه ر له م وشه يه وه هاتوه.

زانرايشه كه زور وشه ي كوردى ئىستا و هى سوومرى يه كده گرنه وه. پنده چى وشه ي (ماقول) يش له مه وه هاتى و ليسته نيكم له م باره وه ناماده كرده بو بلا و كرده وه. له عيراقى كوندا كه خانويك ده كرده گوره كانى ژيريشى ده خرايه نيو عه قدى كرپن و گوره كانى ده بو وه مولكى كرپار. نه مه ش هروهك ناوى (كى ماخ) نيشانه ي ريزلينانى مردوه كانه.

سهرده ي شاره كه :

ناتوانين سه د له سه د سهرده ي هردوو شاره كونه كه ديارى بكه ين. زانينى نه مه به وى پشكنينى شوينه وارى زانستانه وه ده بى و، شوينى نه و پشكنينه به سه ر گردى قشله وه هه يه. جگه له زانياريه باسكراوه كان، مهنده ي بىرو بوچوونيكى سه ره تايى له باره يانه وه ده كرى، به برى به رزبوونه وه ي گله سروشتيه كه، يانى نه ستورى چينى گل و زىخى سروشتى سه ر هه ريه كه له و دوو چينه شوينه واريه. نه گه رچى نه م نه ستورى به ش نه بو وه به رى و شوين و ريبازيكى شوينه واراناسى پشت پنبه ستراو، چونكه نه رزى ليژو تهخت له و نه ستورى به دا وهك يهك نين، هى تهخت له ليژو زياتر گلى له سه ر كو ده بيه وه. به لام رى تيده چى لافاويك به سه ر نه رزى ليژو بيت و چينيكى نه ستورى گلى له سه ر دروست بكات. چه رمو له م باره يه وه (۱،۵م) گلى سروشتى له ماوه ي نو هزار يا ههشت هزار و پينج سه د سالدا له سه ر به رز

بو وه ته وه. گردى قالينج ناغايش (۲م) ي له ماوه ي پينج هزار و دو سه د ساليندا له سه ر كو بو وه ته وه. شوينى خهسته خانه كونه كه و هى سلیمانيش به گشتى ليژو، باران له بنارى گويژو وه گل به سه ر شاردا ده ينى. نه م شوينه ش كه و تو وه ته به رى روظناواى (شيوى مه لكه ندى - شيوى پيرمه نسور) و ده ورى (۶۰-۷۰م) لييه وه دو وه. شاره وانى سه ره تاي سالانى سى يان ۱۹۲۹ سه ره كه يى داپوشيو وه، وه ستا سه عى دى وه ستا خه سه نى فاتمه غه زايى كه وه ستا باشى شاره وانى بو وه، سه رى شيوه كه ي به شيوه ي (تيس)، واته كه وانى تيژى زنجى (جه مه لوئى)، داپوشيو وه ماموستام وه ستا عى لى برايشى ئيشى له گه لدا كرده وه به به ر دو قسل و گله سوورى خستو وه ته نيو قسله كه تا زور قايم و توكمه بى وهك تا ئىستايش تيك نه چو وه شه قامى گشتيش به سه ر هيندى جيگايدا ده روات. نه م شيوه هينى لافاوى سلیمانى بو وه. لافاو دواى داپوشينى سه ره كه ي، چه ندين جار به سه ر شه قامه كان و نه م هيله دا هاتو وه له مه لكه ندى يه وه بو به ر ده ركى سه راو به شه قامى كاوه دا (ده ورى ۱۹۳۶-۱۹۳۷ دروست كرا) به به رده م خهسته خانه كونه كه دا پويشتو وه. ترسناكترين لافاويان هى سالى (۱۹۵۷) بو كه ده ورى ۳۰ سى كه سى خنكاندو، نه وى (۱۹۸۷/۵/۵) يش هيندى خانووى نوقم كرد. به لام له كوندا وه زعه كه

باشتر بووه، چونکه لافاو به شیوه که دا
چووته خواری و مهترسیی زور که متر بووه.
چینی شوینه واریی سهروو، وهک گوتمان،
یهک مهتر گل و زیخی له سهه که له که بووه.
چینی خواری وتری کونتر پاش چوار مهتری
ژیر ئهرز دهست پیده کات و گل و زیخی سهری
به گشتی (۴۰سم) به لام که شاره که بو دووهم
جار ئاوه دان کراوه ته وه، شوینی بناغهی
خانوه کانی له چین دا هه لکۆلراوه و بریکی
ئهستووریه که یی بردووه که دور نییه (۳۰-
۴۰سم) یکی لی بردی. واته گل و زیخ به
ئهستووریی دهوری (۸۰سم) له سههری
کۆبووه ته وه، ئه و جا دووهم شار دامه زراوه.
ئه گهر دووهم شاره کۆنه که نه بوایه، رهنگ بوو
گل و زیخ به ئهستووریی لانی کهم (۳)
له سههری کۆبیتته وه. دهوری (۴۰۰۰) چوار
سالیك ده خایانی، ئه م جا ئه وه نده گل و زیخی
له سهه کۆده بیتته وه. ئه گهر کریکاره کان ئه و
کووپه یه یان نه شکاندا یه که منالی تیدا بووه،
له وانیه به وه بزانییه هی چ سهه ده میکه و
به لگه یه کی باش بوو. پینه چی پاش ههزار
سالیك که یه کهم شار ویران بووه، ئه م جا
دووهم شار ئاوا کرابیتته وه. چینی
شوینه واریی سهرووی کاتی دووهم شاریش
گل و زیخی له هیندی شویندا به ئهستووریی
(۱م) له سههرو، کاتی ئه م شارهی ئیستای
سلیمانی ئاوا کراوه، به شیکی ئه و چینه گل و
زیخه لبراهه. له بهر ئه مه ده توانین مه زنده ی
بکهین که ئه و شاره دهوری ههزار سالیك یا پتر

دوای چۆل بوون یا ویران بوونی، ئه و جا
شاری سلیمانی ئیستای له سهه بنیات نراوه.
واته دور نییه ئه و شاره له به شیکی
سهه ده می ئیسلامیشدا ئاوه دان بووین. ئه گهر
ئه مه شاری سیلونا بی و پاش پهیدا یوونی
ناوی ئاکباتان (هه مه دان) ی ماد ناوی
له سهه چاوه کانی گریک و یونان و پۆمانه کاندای
هاتبی، ئه وه شاره هه ره کۆنه که نه بووه به لکۆ
دووهم شار بووه. گهردی شوینه واری
قشله ییش، پیش ئه وه ی بو یه کهم جار شاری
له دور ئاوا بکری، هه بووه. واته هیندی له
چینه کانی خواری گرده که هه بووه که وه کو
گرده کۆنه کان ئه میش دی بووه و پاشان ئه و
دییه بوو به شارو، گرده که ییش له سهه ده می
هه ردوو شاره که دا هه ر چینه شوینه واریه کانی
له سهه کۆبووه ته وه و زیاتر بهرز بووه ته وه.

وهک پیشتر گوتم، مه سه له ی ئهستور
بوونی ئه رز نه بووه به پی و شوینیکی
مه زنده کردنی ته مه نی جیگا شوینه واریه کان،
به لام که به لگه شوینه واریه یه کلاییکه ره وه کان
نه بن، هه ر حسیییکی بو ده کریت. شایانی
گوتمه کریکاره کان ماده ی کانزاییان له م
شویندا نه دیوه، ئه گهر چی باش له شوینه که
ورد نه بوونه ته وه.

ناوی (۲۴) شار له دهنگ و باسی هیرشی
ناسربالی دووهم (۸۸۳-۸۵۹ پ.ز) ی پاشای
ئاشووریدا بو سهه ولاتی (زامونا-سامونا)،
واته ناوچه ی سلیمانی، هینراوه که داگیری
کردوون. به هه شتی محمه د ئه مین زهکی له

(تاریخ الكرد و کردستان، ص ۸۶-۸۷) دا ناویانی له سپایزه‌ری شوینه‌وارناس وهرگرتوووه تووماری کردوون، له‌وانه (نازیروا) یه که به (هه‌زمه‌ی شاخی ئیستای باکووری سلیمانی زانیوه. وهک زانیومانه جینشینیکی کۆن له هه‌زمه‌ی لای باکووردا هه‌یه. (دغار)یش له‌و شارانه‌یه و له (دارو‌غا) وه نزیکه که گه‌ره‌کیکی ئیستای شاری سلیمانی‌یه و له سه‌رووی مه‌لکه‌ندی‌یه و، پیشتر کاریزیک بووه به‌ناوی (کاریزی دارو‌غا) وه‌و پیره‌کاتن ده‌لین نه‌مایستی‌وووه نه‌وی دی‌ی لی بووبی. به‌لام به‌لگه‌نامه‌یه‌ک به‌ناوی شیخ ره‌سو‌لی شیخ محمدی به‌رزنجی (یانی شیخ ره‌سو‌لی پلاو‌خو‌ره) و میژوو‌ه‌که‌ی ۱۲۷۱ک (۱۸۵۴- ۱۸۵۵ان)، لی‌ی نووس‌راوه (جو‌گه‌ی مه‌لا مووسا) له‌کانی دی‌ی (قرگه) وه دیته ژیر گردی (قوشه) و کو‌تاییه‌که‌ی ده‌کاته سنوری (قهریه دارا‌غا) و، چاره‌کیکی له‌مه‌حموود قه‌فتانچی ک‌ریوه که نه‌ویش پیشتر له‌عه‌زیز به‌گی میری مه‌رمان پاشای بابانی ک‌ریوه. پی‌ویسته بلین میرنشینی بابان وشه‌ی (دارو‌غه‌ی) بو‌نه‌فسه‌ری پ‌ولیس تیدا به‌کار ده‌هات وه‌ک له (رحله ریج، ص ۵۶) دا هاتوووه وهرگیز له‌په‌راویژدا نوسیویه‌تی وشه‌یه‌کی چفتائی یانی مه‌غو‌لی‌یه. ده‌باشان (دوباشان) دی‌یه‌کی بچووک بووه، ده‌که‌وته شیوکی خو‌ارووی ژیر ریگای سلیمانی- هه‌زمه‌ی، گرده‌کان له‌سه‌روویه‌وه‌و له‌بناری چپای گ‌ویژه ده‌ست پیده‌که‌ن. نه‌مه‌یش به‌رله

ئاواکردنی شار هه‌بووه ناوه‌که‌ی نام‌و، و نه‌ناسراوه به‌لکو پ‌تریش کۆنه. نه‌م دی‌یه له زوه‌وه و‌یران بووه که‌س بیری نایه‌ت ئاوه‌دان بو‌ی و دوو سن کاریزی ئاوی لی‌یه.

وتمان سه‌د له سه‌د به‌مه‌زبوتی ناتوانین ته‌مه‌نی کاتی هه‌ردوو شاره‌که ده‌ست‌نیشان بکه‌ین که له‌ دوا پ‌ژژدا ده‌زانریت، به‌لام وه‌ک پیشتر ناماژهم بو کرد کو‌وپه‌ قه‌بری سینه‌ما ره‌شیدی ته‌نیشتی پ‌ژژئاوای ساحه‌ی سه‌رای سلیمانی و پ‌ژژه‌لاتی گردی قشله که شه‌ش یان پ‌تر ته‌نیا که‌لله سه‌ری مرۆقی تیدا بووه، به‌لگه‌ییکی نه‌سه‌ری زور به‌هیزه‌وه نه‌وه‌هی نه‌و کاته‌یه که ته‌رمی مردوو له‌ت ده‌کرا و هه‌ندی‌ک له‌ته‌رمه‌که‌ی وه‌ک سه‌ر یان ده‌ست و یان لاق ده‌نیزرا که شوینه‌وارناسان هه‌زیان کردوه نه‌م نه‌ریته کۆنه که له‌ کوردستان و ع‌یراقی کۆندا هه‌بووه له‌ بنه‌ره‌تدا له‌ بلو‌جستان و هندستانه‌وه هاتوه. له‌ سالانی پاش راپه‌رینی ۱۹۹۱ دا که شوینه‌واره‌کانی کوردستانی باشور که‌وتنه به‌ر هه‌لک‌و‌لین و تالان کردنی دزو جه‌رده‌کان و زور له‌ گو‌رستانه کۆنه‌کان هاتنه هه‌لک‌و‌لین هه‌ندی له‌م جو‌ره قه‌بره کو‌په‌بیانه دوزرانه‌وه ته‌نیا سه‌ری مرۆقیان تیدا بوو که نه‌مانه به‌لگه‌ن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که نه‌و نه‌ریته (عاده‌ته) کۆنه‌ی ناشتنی ته‌نیا پارچه‌یه‌ک له‌له‌شی مردوش له‌ کوردستانی کۆندا هه‌بووه وه‌ک ع‌یراق که شوینه‌وارناسان هه‌ندی له‌م قه‌برانه‌یان د‌ویژه‌ته‌وه‌و به‌ه‌وی پ‌شکنین و هه‌لک‌و‌لینی

(۱۵۹۵-۵۸۰۰ پ.ن). بهمهش دهتوانسین تهقدیری کونیتی ناوهندی شاری سلیمانی بکهین یانی دهتوانسین بلین تاریخی گردی قشله رهنکه پینچ هزارو ههشت سهد سال بهر له زاین یانی حوت هزار و ههشت سهد سال بهر له نیستا ههبووه شاریش که بو جاری یهکه م دروست بوه له دهوری گرده که له فتره ی (۱۷۹۵-۳۵۰۰ پ.ن) دا ههبووه بهپینی نهو رهئیهی که دهلی شارهکان له پیش کاتی (ورکاء) (۳۱۰۰-۳۵۰۰ پ.ن) نهبون.

کاریز:

کاریزیک له گوشه ی باکووری نهو چاله گهوره شیوه چهوزهی شوینی (خستهخانه کونهکه) دا دهرکه وتبوو، له روزه لاتره هاتبوو و لایهکانی له ناوهوه بهبهردی بچووکی وهک خشت ناوپوش کرابوونو

ههندی له شوینه نهسهریه بهناوبانگهکان که تمه نیان دهکهونه نیوان (۱۵۹۴-۵۸۰۰) پیش زاین. له کتیبی (عقائد مابعد الموت ل ۲۴۵) چاپی دووهه م ۱۹۸۶ هی نائل حنون دا هاتوو له قهبرستانی (نهر بهجیه) (که گوندیکی کورد بووه نیستا کهوتوه نیو گهرهکی حی البکر له بهشی روزه لاتی دجله له شاری موصل) نه م جوړه ناشتنهی تهنیا کهلله سهریان دهست و لاق دوزراوتهوه هی کاتی (عبید) یانی (۳۵۰۰-۴۰۰۰ پ.ن). ههروهها له (تل الصوان) ی سامراش دوزراوتهوه که هی چاخی (ههسونه) یه ، یانی هی (۵۱۰۰-۵۸۰۰ پ.ن) له (اور) هی کاتی بابلی کون دهوری (۲۰۱۷-۱۵۹۵ پ.ن) یشدا دوزراوه. جا دهتوانسین کاتی کوپه قهبری سینهما رهشید مهزنده بکهین به

سهره که ی یا پشته مهیشی به تاشه بهردی دوری (۶۰سم) دریز داپوشرا بوو و بهرزی له ناوه وه بهک مهتر که متر بوو و فراوانیشی دوری (۴۰سم) بوو و ناویکی باشی لی دهاته دهی. کاریزه که بوو له مزگه وتی ((شیخ محمدهدی ناله کی) بوو که دوری (۱۰۰م) یک یا که متر له باشووری پوزاوی ئه م شوینه وه دورو، مزگه وته مهیش له سهر ناوی کاریزیکه که پهنگه ئه مه بی. کاک عوسمان نیسماعیل که ریمی کاریزیکه نی تاکه شاره زای نیستای کاریز له سلیمانی که له ههریه که له دی جیشانه و دی کونی ریزی جیشانه دا سی چوار کاریزی لیداوه، هی دی کون بو بابا عهلی شیخ مه محمود و هی جیشانه بو ماجید مسته فاو تاهیر بهگی نفوس بوو، ده لیت ئه م کاریزه (کاریزی حه مامی فاته خان) له حه وشه و پشته وه ی سهرادا نییه، به لکه له پوزه لاتی سهراوو له (مزگه وتی شیخ عهلی) یه وه هاتووه، خوم هیندیکی پوو خاویم ته میر کردووه ته وه. ئه م کاریزه له پوی بهرزی و نزمی خویه وه، له ناستی چینی شوینه واری خواروی هره کوندا نییه، به لام که میک له ژیر ناستی چینی شوینه واری سهروتر دایه.

گونجیک له لیواری پوزاوی ئه م چاله گوره یه دا، له ژیر بناغه ی خانوویکی سهرده می سلیمانیدا دهرکه وتبوو که ئاو به گونج، لوولهی قوی سووره وه کراو، له باکووره وه هاتووه. پهنگه له کاریزی (ئه حمده

زهنگه نه) وه هاتبی که حه مامی قشله ی له سهری بووه، یان له کاریزی حه مامی فاته خانی کچی عه بدولپه حمان پاشای بابانه وه هاتبی. من له لای خومه وه دائیره ی شوینه واریشم به م شوینه به یادداشت ناگادار کردوه ده بی دائیره ی شوینه وار له هه لکولینی ههر شوینیکی ناوه ندی شار ناگادار بکریته وه و شاره وانیش به بی په زامه ندی دائیره ی شوینه وار دوا ی پشکنین مؤله ت نه داته هیچ که سیک بینا دروست بکات.

به لکه میژووییه کان:

هیندی به لکه ی میژووی نیو دوو سهرچاوه ی میژووی هه ن بو سه لماندن نیو راستیه ی که شاری سلیمانی له سهر شاریکی کونتر ئاواکراوه و ئه م شوینه ییش، یانی ناوه ندی شار، شوینیکی پر شوینه وار بووه.

ریچ له گه شتنامه که ییدا (۵۷) نووسیویه: مه محمود پاشا له باره ی کوشکه که یه وه پیی گوتووه: چاکی بلندی شوینی کوشکه که هی ئه وه یه که له سهر گردیکچی ده سترکرد (اصطناعی) ی پر شوینه واری زور کون ئاواکراوه. شایانی باسه، ریچ به و ته مه نه که مه یه وه بلیمه ت و له شوینه واریشدا زانا بووه و، ئه و نه خشه ی بو شوینه واره کانی (بابل) کیشاوه تا نیستاش سوودی بو شوینه وارناسان هه یه.

میژوونوسی گه وره محمه د ئه مین زه کی له په راویزی (ل ۹۴-۹۶) ی کتیبی (تاریخ

السلیمانیه وانحائها) دا نووسیویه: ریچ گوتویه دئی مه لکه ندی له سهر نه و گرده بووه که سلیمانی له سهر ئا واکراوه و ، مه محمود پاشایش به ریچی گوتووه: نه گهر ئه م گرده هه لیکولی، شوینه واری شاریکی گه وره دهرده که وئ، چونکه زور پارچه گوزه و قاپ و قاچاخی خواردن که وتوونه ته روو و هه ندی نووسینی تیدا دیون که س نه یزانیه وه بیخوینیته وه و بزانی چیه. مه محمود پاشا پییشی گوتووه جاری و هه بووه به ته ما بووه هیندی خانووبه ره دروست بکات و چه ند شوینیکی هه لکولیوه، ئیسک و پرووسک و گوزه دیون. سهرده می عه بدولپرهمان پاشا پشکنین له گرده که دا کراوه و زور له و که ره ستانه ی تیدا دهرکه وتوون و له خانووه کاندای به کارهینراون. مه بهستی له که ره ستش به ردی خانه وه شوینه واریه کانی گرده که یه.

ئه مه ی ئه مین زه کی به ناوی ریچه وه نووسیویه، له چاپه عه ره بیه که ی گه شتنامه که دا نه که وتووه ته به رچاوم و، رهنگه خوی له دانه ئینگلیزیه که یدا دیبیتی. ئه مه هیچ گومانیک ناهیلیته وه که گردی قشله گردیکی شوینه واری بووه و نووسینی کونیشی تیدا دوزراوه ته وه. گردیک بووه وه ک گرده شوینه واریه کانی رۆژاوا و رۆژه لاتی سلیمانی که کومه له گردیکی له و چه شنه له دهشته کانیاندا هه ن. ته ها باقر و فوئاد سه فهریش له کتیبی (المرشد الی موطن الاثار

والحضارة- الرحلة الرابعة، ص ۱۹) دا نووسیویانه: مه محمود پاشا سالی (۱۷۸۱) سه راکه یی له سنووری دئی مه لکه ندی ئاوا کردووه که دئی هه که له سهر گردیکی شوینه واری گرنه بووه. جا گومانی تیدا نییه مه به ست له و گرده گردی قشله یه، چونکه گردیکی دیکه نییه. زور پنده چی ئه م دوو ماموستایه ئه و زانیاریه یانه له (تاریخ السلیمانیه وانحائها) ی ئه مین زه کی وه رگرتبی یا له دهقه ئینگلیزیه که ی گه شتنامه که ی ریچ.

هه روه ها ئه مین زه کی له (۲۷) دا نووسیویه قایمقام (لاین) له کتیبی ئینگلیزی (المسائل البابیة) دا گوتوویه شاری (سیلونا) ی کون که ده که وته سهر ریگای (ئاکباتان- هه مه دان) و نیوان دهر به ندی بازیان و ئه و شاره، ده بی بگوتری له شوینی شاری سلیمانی دا بووه. ماموستا مه لا جه میل پۆژیه یانی وه رگپری ئه و کتیبه ی ئه مین زه کی ، له په راویزی (۲۷) دا گوتوویه: دوور نییه ناوی سلیمانی له (سیلونا) وه هاتبی، چونکه هه ردوو ناوه که نزیکی یه کترن. نازانین (لاین) ناوی سیلونا و شوینه که یی له چ سه رچاوه یه کدا دیوه و، رهنگه نووسیبتی ، به لام ئه مین زه کی هه مووی نه نووسیبتیه وه. ده ست نیشان کردنی سهرده می میژووی ناوه یانی سیلونا زور پیویست بوو بزانی و بزانی سیلونا ناوی ئاکباتان بو دهرکه وتن له سهرده می (ماد) وه ده ست پنده کات. نه گهر

وابتي و، نهگه سيلولنا سليمانى بن، دهبنى كاتى ماد يا پاشتر له سهردهمى نه خمينى (۵۵۰-۳۳۱ پ.ن) و سـلـووقى (۳۳۱-۱۲۷ پ.ن) دا ناوه دان بووبى. واته له دووهم سهردهمى خويدا كه دووهم چين، واته چينى شوينه وارى سهرهوه، پيشانى ده دات. به لام شارى يه كه م سهردهميش كه يه كه م چينى شوينه وارى خوارو دهنوينى، نه وه زور كوتره و دورنييه ماوهى ده ورى هزار ساليك به سر كاو لبونيدا تپه ريبى نه و جا شارى دووهم ناواكرابى. ناوى سيلونايش له نيو ناوى نه و بيست و چوار شاره دا نييه كه ناسريالى دووهم (۸۸۳-۸۵۹ پ.ن) ي پاشاى ناشوورى له ولاتى (زاموا-ساموئه) داگيرى كردن. شوينه وارناسانيش ناوى سيلونايان نه هيناوه. له بهر نه مه پيده چى (لاين) نه م ناوهى (سيلونا)ى له هيندى سهرچاوهى گريك و رومانوه و هرگرتبى.

به بنى خو هه لگيشان و بو پاستى ده ليم پاش دوزينى هه ندى له به لگه كانى نه سهرىتى شوينى شارى سليمانى. نه و جا به چه ند ساليك به سهر به لگه نه سهر يه كانى نپو كتيبى بيج و نه مين زهكى دا هه لبوم.

ديسان به نسبت دى مه لگه ندى يه وه كه نيستا ماله نه سلى يه كانى به ده ورى دوو سه د مترله پوزمه لاتي گردى قشله ن وهك له هردوو سهرچاوه كانى پيشوودا هاتووه، هيچ سور نييه مه لگه ندى له سهر گردى قشله بووبى و هه مووى يا به شيكى به قه دى

گرده كه وه بووبى. نه گه ر گرده كه ساخلم بوايه، هيندى شوينه وارى پاشماوهى نه م دييه ده ست نيشان ده كرا. نه گه ر چينى كوى سهر وو هه ردوو چينه شوينه وارى كه ي پيشوو پوزيك له پوزان بدوزر يته وه، ده توانين بليين نه مه هى دى مه لگه ندى. رهنگه پيش هزار سال له مه و بهر نه و دييه له و شوينه دا ناوا كرابى. گورستانى كوى مه لگه ندى ش، له لاي نزرگه ي شه خسه كه ي (پير مهنسور) بووه و (پير) يكى كون بووه.

به ريز ماموستا شيخ محمده نه مين عه بدوللايش كه موده رس بووه بوى باسكردووم: له پيره ميرده كانى مه لگه ندى بيستووه، گوتوو يانه له پيشدا دى مه لگه ندى له به رده م گردى قشله دا بووه به لاي باشووره وه. مزگه وته كه يشيان له نيو بازار بووه. به لام كه ميرانى بابان ويستيان شار ناوا بكن، دييه كه يان له وى گواسته وه بو نه م شوينه ي نيستا. شاره وانى سليمانى له بهر بايه خى ميژوويى نه م دييه و له بهر هوى ئيدار ييش، پوزى (۱۹۲۶/۴/۲۳) بريارى دا بيته گه ره كيكى تايبه ت و له گه ره كى گويژه ي جياكرده وه. دوو به لگه نامه ي شاره وانيم له م باره يه وه له لايه.

له كاتى سه لچووقى دا ناوى كوى سليمانى گوراوه به مه لگه ندى
مه لگه ندى ناويكى توركى يه پيكه اتووه له (ملك) يانى شا كه عه ره بى يه و له وشه ي (كه ندى) ي توركى كه به ماناى (خوى) و

(ذات) و نه فس (نفس) یانی (مهلك خوئی) وهك
 ناوی دئی (شهرهف كهندی) ی موکریان و
 ئیستا (ملك كندی) ناوی ناوچهییکی له
 (مراغه) ی نازربایجان. بهره ئیم ئهم ناوه
 تورکیه له کاتی سه لجوقی دا پهیدا بوه وهك
 زۆر ناوی گونده کانی ئیستای دهشتی
 شاره زوورو دهو رو بهری وهك قزلهر و
 قهره چه تان و قهره ته په و قهره توغان و نابلاغ و
 ناغجه له رو قه مچوغه و باوه گیلدی که له م
 ناوچه په دا زۆرن. پاش هاتنه عه شائریکی
 زۆری تورکمانی سه لجوقی بو ناوچه کانی
 شاره زور و کهرکوک و ههولیر و نازربایجان و
 زۆر له ناوچه کانی دیکه ی کوردستان و
 داگیرکردنی زهوی و دیهاتی کورده کان ئهم
 ناوه تورکیانه که وتونه ته جیگای ناوه کوردیه
 ئه سلی یه کان. ئه وهش له نیوهی دووه می
 سه دهی یازدهه می زاینی دا به تایبه تی له
 ناوچه ی شاره زور (ناوچه ی سلیمانی ئیستا)
 و له ناوچه ی کهرکوک (کهرخینی) دا
 میرنشینی بنه ماله (قه فجاج) ی تورکمان
 له نیوهی یه که می سه دهی دوا زده یه میدا هه بوه
 که میرنشینی که ی زۆر به هیز بوه و زۆر
 کوردی چه و ساندو زولمی لی کرد
 به ده ره جه یه که (عماد الدین زنگی) حاکمی
 موصل که خو شی له تورکمانه سه لجوقیه کان
 بوو سالی ۵۲۴ ک (= ۱۱۳۹-۱۱۴۰ ز) بو داگیر
 کردنی ئهم میرنشینی هات به فه رمانده کانی
 ووت پیز له کورده کان بگرن چونکه بنه ماله ی
 قه فجاج زۆر زولمیان له کورده کان کردوه. ئیتر

میرنشینیان داگیرکرد. به لام که ناوچه ی
 هه ولیر و کهرکوک و شاره زور که وته دهستی
 صلاح الدینی ئه یوبی به گویره ی
 ریکه و تننامه ی نیوان صلاح الدین و
 زهنگی یه کاندایه سالی (۵۸۱ ک- ۱۱۸۵ ز)
 صلاح الدین ئهم میرنشینی هه ی زیندو کردو
 شاره زور و کهرکوک دایه (کشتوئی) ی کوری
 (یعقوب؟) کوپی قه فجاج کوپی ئه رسه لان
 تاش. ته ماشه ئهم سه رچاوانه بکه: ابن الاثیر
 (التاریخ الباهر فی الدولة الاتابکبة ل ۵۸) و
 ئه مین زهکی (تاریخ السلیمانیه ل ۳۵). جا ئهم
 ناوه تورکیانه ی که ئیستا ماون و زۆر
 له ناوچه ی سلیمانی هی ئه و کاته ن نه ک کاتی
 عوسمانی و ناوی مه لکه ندی) هی
 ئه و کاته یه و بوه ته ناوی شوینی شاری
 سلیمانی ئیستا و ناوی کوردیی و ئه سلی
 شوینی سلیمانی له و کاته وه نه ماوه و له بیر
 چۆته وه و نزانین ناوی چی. بوه له بهر ئه مه
 ئه و که سانه ی و وتویانه ناوی ((سلیمانی)) له
 ((سیلونا)) وه هاتووه به دوری ده زانم.

ناوی شاره کۆنه که و گپرو گرتی

کارپزه کان:

یه که مین دئی له گردی قشله له چینی
 خواروودا ئاوا کراوه و چه ند جاریک چۆل
 بووه و ئاوه دان کراوه ته وه تا گرده که به
 چینه کانی ئه و دییانه بهرز بووه ته وه تا دا
 به رزایی خوی. یه که مجاریش که شار له
 دهو رو به ریدا بنیات نراوه، ده بی سه رچاوه ی
 ئاویان له کانی او ی ئه و نزیکه وه هه بووبن.

نه بوون و، پهنگه خه لکی ناوچه که له و کاته دا هیشقا فیږی کاریز دروستکردن نه بوون. به لام له وانه یه هندیکی هم کاریزانه له سهرده می دووم شارد ا هه بوون، نه گهر که وتبته ژیر خانووه کانی نه و کاته. به لام به دووری ده زانم کاریزی ژیر خه سته خانه کوئه که له ماوه ی نیوان هه ردو و شاره که دا دروست کرابی. چونکه نزمی له چا و چینی شوینه واری کاتی دووم شارد ا زور نییه. زانراویشه زوریه ی شاره کوئه کان گه وره نه بوون، بو نمونه قه لای که رکوک و قه لای هه ولیر که شار بوون پیوانه ی یه کم (۲۰۰۰۰۰ یا ۲۵۰۰۰۰ م) و دوه همیشه (۱۱۰۰۰۰ م) بووه. ناشوور ناسر پالی پاشای ناشووریش که گووتویه بیست و چوار شام داگیر کردووه له ولاتی (زامونا - ساموا)، نه و شارانه بچوک بوون، واته له گه وره پیدا جیاوازیه کیان له گه ل گونده کاند ا هه بووه، دهن ا که ی نه و کاته بیست و چوار شاری گه وره له م ناوچه یه دا هه بوون. واته ناوچه ی سلیمانی نه و کاته وه ک نیستا نه وهنده شاری تیدا نه بووه. هیندی که س و ا ده زانن کاریزه کانی سلیمانی دوا ی نا واکردنی سلیمانی له لایه ن بابانه کانه وه، دروستکراون. نه مه هه له یه کی گه وره یه نه و کاریزانه پیش بنیاتنانی شاریش هه بوون، چونکه که شار هه بی کاریز له ژیر خانوودا لینادری، به لکو و دهبی پیشتر هه بووبی و، زوری خانوو و بگره مزگه و ته کانیش سهرجه م له سر کاریز نا و

چه ندین جارم له که سانیک ی به سال اچوو پرسیه، هه ر گو توویانه نه مان دیوه و نه مان بیستووه کانی او یک له نیو شاری سلیمانیدا و به پیی سنووری فراوانی تا سالانی چلیش هه بووبی.

به ریز کاک عوسمانی کاریز که ن که ته مه نی دهوری ۶۵ ساله یا پتر، ده لیت نه گهر کانیش هه بووبی ناویان خراوه ته سر کاریزه کان. نه م قسه یه جیی بپروا پیکردنه. دهبی کانی او له ده و روبه ری گردی قشله دا هه بووبی و، سهرچاوه ی ناوی گردی قشله و شاره هه ره کوئه که ی هه ردو و سهرده مه که ی بی، چونکه نه و په نجا و شه ش کاریزه ی که نیستا له نیو شارد ا هه ن، له سهرده می یه کم شارد ا

کراون. له بهر نه وهی نه م شوینه کاریزیکي زور، يانی ناویکی زوری هه بوه، ئیبراهیم پاشا شاری لیږه بنیات ناوه. نه گه پنا ده بوو له سه رچنار ناوای بگردایه که چه میکی لی هه لده قولی و سه رقه راغه کانی و هه تا له ناوه ندی سه رچناریشدا چنه ند شوینیکی شوینه واری هه ن. کاریزه کانی نیو شاریش پاش سه رده می هه ردوو شاره کوونه که به کاره یتراون بو زه وی و زار تا کشتوکالیان له بهر دا بکری له لایه ن خه لکی دیهاتی نه و نزیکانه وه. دوور نییه نه م شوینه له سه رده میکدا مولکی هیندی ده ره به گ بووبی و کاریزه یان له کاتیکی نه زانراودا بو کشتوکال لیږدا بی، جا نه وانه میرانی بابان بووبن پیش سه رده می نه و شاره که یا ماوه یه کی دریشی پیش نه وانیش یان له هه ردوو کاتیشدا. دووریش نییه هه ندیکیان هی پیش ئیسلام بن. هه ندیکي نه و په نجا و شه ش کاریزه ی ئیستای نیو شار، هی پاش کاتی ناوه دانکردنی (سلیمانی)ن، وه ک بو نمونه کاریزی شیخ مه حمود له تووی مه لیک که (حاجی بارام) ی مه لکه ندیی ناوداریکی سلیمانی دروستی کردوه. به لام هیندی که س پیش ته و او بوونی به ره له سستی بوون، له بهر نه وه شیخ مه حمودی نه مری کرده شه ریکی خوئی. کاریزی زور له به ینی شارو روبری تانجه رو هه ن.

به ریز خاله عوسمانی کاریز که ن و خه لکیکی دیکه ییش ده لین کاریزیکي یه کجار

زور له ده سستی شاره زوړه وه تا سلیمانی و سوورداش هه ن و له هیندی شویندا زور نزیکی یه کترن و زور به یان هی کاتیکی نه زانراون و به شیکیان به پیکه وت له نه ر هه لکه ندندا ده رکه وتوون و پیشتر که س پیی نه زانیون. بو وینه مه لا عه لیلی مه لکه ندی (مه لا عه لیلی مؤره لکه ن) ی به ناوبانگ گوتوویه و کاک عوسمان لیی بیستوه: مزگه وتی مه لکه ندی ناوی نه بوه. به لام سالیک بارانیکي زور باریوه و نه رزی هه لدریوه و کاریزیکي کون ده رکه وتووه، ئیتر ناوه که یان هی ناوه بو مزگه وت. په نگه هیندی کاریزی نیو شاری کاتی بابانه کان، له سه رده می باباندا لیږداین پیش نه وه ی شار پر بیته وه، چونکه سه رته تا که خه لکی قه لاچوالان هاتوون و شاریان نا واکردوه و نیشه جی بوون که م بوون و ره نگه پینچسه د مالیک بوون. نه مانه هه موو پیکه وه خانوو و گه ره کیان بنیات نه ناوه، به لکه تا قم تا قم یا گه ره ک به گه ره ک به پیی گه ره که کانی پیشووی قه لاچوالان له شوینیکدا گه ره کی خویمان ناوا کردوه له سابوونکه ران و سه رشه قام و ده رگه زین و جووله کان. واته شار پچر پچر بووه و گه ره کی جووله کان دوور بووه و پانتایی ی خالی له نیوان گه ره که کان و نیوان خانوو کانیشدا هه بوه. له بهر نه مه دوور نییه له و شوینه بو شایبانه دا کاریز لیږداین و شار پر بووبیته وه و خانوویان له سه ر کرابی و نه و کاریزه که وتبته ژیریان. که س تا ئیستا په نجه ی بو راستییه کی و اړانه کی شاره. پوځی

(۱۹۹۱/۹/۱۷) که چوومه قه لاچوالان و شوينی گه په که کانیم دهست نیشان کرد به موی خاله عه بدوللای فه رج قه لاچوالانی پیره میردی زور شاره زاوه، گوتی: خه لکی گه په که کانی قه لاچوالان که چوونه سلیمانی ئاویان کرده وه، خه لکی هر گه په کیکی پیکه وه خانوویان کرد له شوینیکی دیاریکراوداو به پیی شیوهی گه په که کانی قه لاچوالانی پیتهختی پیشووی بابانه کان.

به تهواری گیروگرفتی ئەم کاریزه زورانهی نیو شارم بو ساخ نه بوه ته وه. کاریزه کۆنه کانی پیش ئیسلامی که له دیی (ماخوینان) ی پشده ره په قه دیومن، له م کاریزه ی شوینی خهسته خانه کۆنه که جیاوازنو، ئەوان به ردی گه وره یان تیدا به کارهیتراوه.

شوینه واره کانی نیو شاری ئیستا و دهورو بهرو نزیکی شار.

شاری سلیمانی له پارچه زهویه کی پر شوینه واره دایه و، شوینه واریکی زوریش له نزیکی شاری سلیمانی هیه که (۱۱۰) یان تۆمار کراون به گرده شوینه واری و جینشینه شوینه واریه کانی شه وه. ههفتا و دوو جینگای شوینه واری له دهسته چه پی بناری گوینه وه تا بناری چپای گلنه زرده به پانیی دهوری (۲۰کم) و نزیک به (۳۵کم) یکی به ره و پۆشه لات و باشووری پۆشه لات که ناحیه ی تانجه رویه، له لایه ن دهزگای گشتیی شوینه واره وه تۆمار کراون. سی و ههشت

جینگای شوینه واریش له پۆژاوا ی شاردا به درینژی دهوری (۲۶کم) له ناحیه ی سه رچنار تۆمار کراون. ئەو ناوانه له (دلیل المواقع الاثرية في العراق، ص ۲۳۴-۲۳۶) ده هه ن. بیوگومان چه ندین شوینی دیکه یش هه ن و ئەو دهزگایه نه یدۆزیونه وه، وه ک گردی قشله خو ی و جینگای شوینه واریی قه دی گرده که ی قوریه شکاو، واته به ری پۆژاوا ی شیوی قوریه شکاو (موشیراوا) (۳).

دورپانی به کره جو له لای ته نشتی پۆژئاوا له پردی قلیاسان و ابزانم له نیو سنوری ئیستای شاره وانی شاره شوینیکی نه سه ری به و ههروه ها دیی (ئاوباره) ی ته نشتی پۆژه لات ی چه می قلیاسان (چه می سه رچنار) له نزیک کارگه ی شه کره که ش که دهوری (۳کم) له پۆژئاوا ی گردی قشله یه. په نگه ئەمه بن دهزگای گشتی شوینه وار تۆماری کردبن له ژیر ناوی قلیاسان (خریبه) وه که میژووه که ی ده گه پیته وه بو کاتی ساسانی.

گونده کانی نزیک گردی قشله.

ئابلاخ:

دییه کی باشی شوینیکی نزمی دهوری (۱,۵کم) یکی پۆژئاوا ی گردی قشله یه و ئیستا گه په کیکی شاره. کۆمه لیک کاریز له ئابلاخ و سنووره که یدا هه ن بو کشتوکال سوودیان ئی وه رگیراوه. ئەم بیست سی ساله ی دوایی که وتووه ته نیو شار. په حمه تی حاجی قادری ئابلاخی که دهور به ری سالی ۱۹۹۳ کۆچی دوایی کردوه، زانیارییه کی

ماله ژاله بيه كان :

خاله عوسمانی حه مه نادری جه پراج ده لیت نه مبیستوو مه لکه ندی له لای گردی قشله بووبی، به لام بیستوو مه دیک له پیش ئاواکردنی سلیمانی له ژیر مزگه وتی کانیسکان هه بوه، پییانگوتوو (ماله ژاله بيه كان) و گه وره نه بوه و تا زه مانی نیمه پیش هه رگوتوو یانه ماله ژاله بيه كان.

ماله ژاله بيه كان چه ند مالیک بوون و دهوری (۳۰۰م) یک له پوژاوا ی گردی قشله وه دور بووه. به لام قسه که ی خاله عوسمان جینی گومانه، چونکه وا بلاوه وه له شیعریکی شیخ رهزای تاله بانیشدا هاتوو کانیسکان (کانی ناسکان) مه خسه د ئه م شوینه تا ماوه یه کی پاش ئاواکردنی سلیمانیش چول بووه.

قره طوغان :

ئه م دیکه ئیستا گه وره بوه وه گه په کیکی شاری سلیمانی و دهوری (۲۰۵کم) له باشوری گردی قشله ی ناوه ندی شارو به ناویکی تورکی کاتی سه لجوقه وه یه (قره طوغان).

ده باشان :

دی ده باشان پیش شاری سلیمانی بووه و دهوری چوار کیلومه تر یان که متر له باکوری گردی قشله یه له ته نیشتی پوژئاوا ی پینگای سلیمانی و ئه زمهر، که س بیری نایه ت ئاوه دان بووبی و ناوی غه ریبه و نازانری مانای چی یه، ئایا تورکی یه یان ئه سله که ی (دی

باشی له باره ی ئابلاخه وه له بیره وه ریه کانیدا نووسیوه: شوینیکی شوینه واری له ئابلاخ هه یه و دهزگای گشتی شوینه وار له به غدا ناوی تو مار کردوه. ئابلاقیش به تورکی به مانای گوپن، روومه ت خره.

به رای من دیکه کی کون له باکووری پوژه لاتی ئابلاخ و نزیک یا لای دوورپانی گه په کی ناشتی (دور الامن-ی زو) هه بووه، چونکه گوپرستانیکی کونی ئیسلامی له م سالانه ی رابردوو دا به قه د گردی ته نیشتی دوورپانه که وه به هو ی هه لکولینی خه لکه وه ده رکه وتوو و، کانیاویکیش له وی هه یه له لای شیوی دهسته راستی دوورپانه که که به شی سهروی شیوی ئابلاخه که کانیاوی دیکه کونه که بووه. ئه م گرده ییش دووم گردی گه وره ی پوژاوا ی گردی قشله یه و گردی باکووره له و دوو گرده که له بنه په تدا یه ک گردن نیوانیان زینویه که وه هه ر دوو کیشیان به ناوی (گردی قوریه شکاو) وه ون. کاریزیکی کون له به ری پوژه لاتی ئه م گرده دایه و، له گه ل کاریزیکی دیکه ی دهوری (۷۰م) لیکه وه دووره به لای پوژه لاته وه (کاریزی قوریه شکاو) پیکده هیئن و، ئیستا دائیره ی ئاو و ئاوه پو هه ردوکیان له به رده م بینای ئه منه سووره که دا به یه کتری ده گه یه نی و ئاویان به بووری ده باته تانکییه کی ئاو بو پیوستی شار.

پاشان) که به شینکی زور له به شسی باکووری شار به رسمى ناوی ده پاشانی ئی نراوه.

له کوتاییدا زور سوپاسم ههیه به بۆ برای هیزاو نووسەر کاک صدیق صالح احمد که پاکنوسی ئەم لیکۆلینه وه ئەسهه ریه می کردوه.

پهراویزهکان:

(۱) قه لآچوالان ناوهندی میرنشینی بابان و له پشت چپای ئەزمی باکووری سلیمانی و سهه قهراغی باکووری چه می قه لآچوالان بووه. ئەو کاته مه لئه ندیکى گرنکی پۆشنبیری و پینش میرنشینه کهیش له ۱۰۲۶ ک (۱۶۱۷) دا شار بووه، وهک توێژه وه می به ریز مامۆستا محمه د عه لی قه ره داخی له پهراویزی (۲۶۹ ل) ی کتیبی (شههرزور- السلیمانیه) ی (عباس العزای) دا سهه لماندوویه، ئەوه می له دستنوسی ژماره (۱۵۱۸۸) ی (مرکز صدام للمخطوطات) دا دیوه. پۆژی (۱۹۹۱/۹/۱۷) سهه له جیگای شاری قه لآچوالان داو شوینه گرنکهکان و گه په کهانی شاره کهیم دهست نیشان کرد. گوتاریکم له ژماره می (۲) ی گوڤاری (رووناکبیری) ی سویدا له باره یه وه بلاو کردوه ته وه که به شینکی له ژماره (۲، ۱) ی سالی ۱۹۹۲ گوڤاری (رینوین) دا بلاو بووه ته وه.

(۲) به ریز خاتوو پوناکی مه لا ره شید به گی بابان له (۱۹۱۰/۱۰/۱۳) له دایکبووه و رۆشنبیره و شیعیرشی ههیه، پۆژی (۲۰۰۰/۵/۱۲) له دووسه عات بیره وه ره ییدا که منو کاک صدیق صالح پیکه وه به شیری کاسیت و قیدیۆ توامان کرد، گوتی: گردی قشله مولکی بابانهکان بوو. که حوکمی عوسمانی به سهه شاردا هات، که سانیک داگیران کرد. له وانه چه مامی قشله مولکی عوسمان پاشای بابان بوو که باوکی چه مه به گی باپیری کاک تهها بابانه گردی قشله به رز بوو، زه مانی عوسمانی به رزاییه که می سهه وه می ده بۆ عه سهه کری و نزما ییه که می جیگای نالیه ندو شتی وا بوو. به ندیخانه می به سهه وه بوو تورک خه لکی ئی گولله باران ده کرد. منال بووین، بیرمه به گرده که دا سهه نه که وتین. هه سهه ربازی له به ره می شه پی سهه قزو بانه و نه مانه به رانبه به ره روس پای بگردایه، له یانگرت و له سهه ئه و گرده ئیعدام نه کرا. سهه ربازی هه لاتووی جووله کهیش ئیعدام نه کرا. بیرمه جارێکیان

گوتیان ئەمبۆ ئیعدامه. نه رزی گرده که به به ردی چکۆله می لووس به رد پیز کرابوو. پۆستالی عه سهه کری و بهر که وتنی قلیچ ته قه ته قیکیان دروست نه کرد، دهنگه که می خوش بوو. که چووینه سهه وه پیزیک له و سهه ربازانه به یه که وه به گوریس قۆلبه ند کرابوون و پووین کرابوه دیواری ده بۆکه. گه وه و نه سهه رهکان له مه به ره وه له سهه کورسی دانیشتیوون. قسه یه کیان کردو ئیتر ده ستیزیان لیکراو ملیان لار بووه وه. ئەو جاره سیانیان جووله که بوون. دایک و که سهوکاری کوژراوه کانیس له می بوون. نه گریان و په یزه یان هینابوو تا ته رمی کوژراوه که می بخنه سهه و بیبه نه وه. ژنه جووله کهکان گۆرانیه کیان نه وت و له خویان نه دا. ئیمهیش منال بووین نه گریان. یه کیان نه یوت:

چه له بان بوو، چه له بان ئەوه کینه کوژراوه
ئهوانی تر ئه یانوت:

ئهوه نسقیله چوار مانگه ژنی هیناوه

شهق شهق ده یان دا به سهه ری خۆیاندا و مه یته که یان هه لئه گرته وه به شیوه نه چوونه وه بۆ گه په کی جوولهکان. له بهر نه وه می ئیعدام کردن له سهه گرده که ده کرا، ئەو شوینه می ئیعدام له می (قاتلخانه) می ناو بوو.

۲- ناوی (موشیراوا) له شیوی قۆزیه شکاو نراوه، پاش به ره ئیم نه وه می موشیر ئیسماعیل چه قی کوپی محمه د شهه ریفی کوردی بدلیسی (قورت ئیسماعیل چه قی) بینایه کی له به ری پۆژه له آتی شیوه که و نزیک به ده می (کاریزی قۆزیه شکاو) دروست کردوه، کاتیک ده ولته می عوسمانی له ۱۳۰۱ ک (۱۸۸۳-۱۸۸۴) دا کردیه مه ئمووری ئیسلأح له که رکوک بۆ سهه رکوتکردنی هه مه وه ند، نه ک (ئیسماعیل پاشای پۆمی) که یه که مین قایمقامی تورک بووه له سلیمانی، چونکه ئەم پله می موشیری نه بووه (میرلیوا) بووه. ئەم شیوه له باشووری گرده که می قۆزیه شکاو که یه که مین شیوی پۆژه له آتی گردی قشله می ناوه ندی شارو خوار مزگه وتی ئیستای حاجی جه ماله و له پۆژه له آتی شیوی ئابلاخه. ئیستا شوینی ئەو بینایه می که ناوی موشیر ناوای ئی په یدا بووه، دوکانهکانی (مسته فا کونجرینی) ن له سهه ته نشتی باکووری شه قامی گشتی.

هونهري بيناسازی قه لای پاشای کوره

نووسینی: هاشم حه مه عه بدولاز

کورتیه کی میژوویی:

دوای نهوهی کوردستان له نیوان ئیمپراتۆریه تی عوسمانی و دهوله تی سه فهوی ئیراندا دابهش کرا له پاش شهربی چالدیران له سالی ۱۵۱۴ دا به شیکی زۆری ناوچهی کوردستان که وته ژیر دهستی ئیمپراتۆریه تی عوسمانییه وه به شه که ی تریشی که وته ژیر دهستی سه فه و ییه کانه وه^(۱). له کاته دا چه ند میرنشینی ک له کوردستاندا سه ریان هه لدا که نه م میرنشینیانه به رده وام له شه پر مملانی دا بوون له ناو خۆیاندا و پشتیان به هیزی ده ره کی ده به ست بو رو خاندنی میرنشینه کانی تری ده ور به ریان. له و دوو میرنشینیانه ش هه ر دوو میرنشینی بابان و سۆران بوو. میرنشینی بابان له ناوچه ی سلیمانی فه رمانه روا بوو، میرنشینی سۆرانی ش له ناوچه ی ره واندوز.

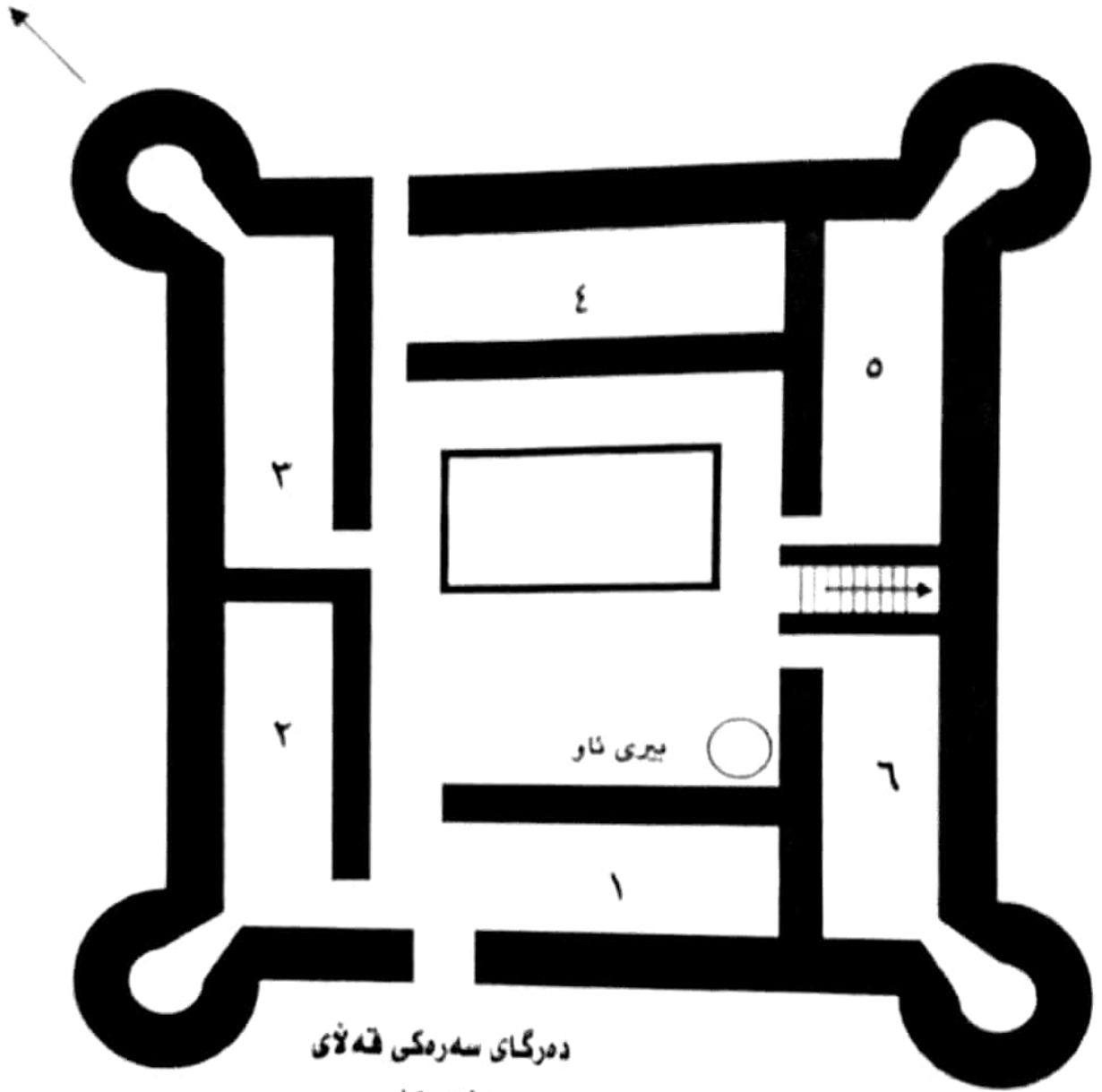
باوکی بوو کچوو ته مه نه وه و ئی داره ی میرنشینه که ی پی نه ئه کرا بو یه هه ستا به لابر دنی باوکی و خۆی کرده میری سۆران، پاشان هه ر دوو مامه که ی گرت و هه ئیواسین^(۲). دوای نه وه که وته فه راون کردنی ده سه لاته که ی و گه وره کردنی میرنشینه که ی.

میر محمه د پاشا له سالی ۱۸۱۳ زایینی دا ده سه لاتی میرنشینی ره واندوزی گرت ه ده ست تا کو سالی ۱۸۲۶ زایینی. له م ماوه یه دا توانی چه ندین میرنشین بخاته ژیر ده سه لاتی خۆیه وه و سنووری میرنشینه که ی فه راونتر بکات. توانی هیژیکی سه ربازی نیزامی دروست بکات و ژماره ی سه ربازه نیزامییه کانی بگه یه نیته په نجا هه زار سه رباز که مانگانه مووچه یان وه رده گرت^(۳). هه روه ها

نه م دوو میرنشینه به رده وام له شه پر و مملانی دا بوون و له کاتی لاوازییاندا زهوی و مولکی یه کتریان زهوت ده کرد. بیگومان نه م ناکۆکی و مملانییه بووه هۆی سست بوون و لاواز بوونی ده سه لاتیان و له پاشاندا روو خاندنیان^(۴).

میرنشینه کورده کان بو قایم کردنی ده سه لاتی خۆیان له ناوچه جیا جیاکاندا چه ندین قه لا و پردو ریگا و سه نگه ریان لی دا. یه کیک له و قه لایانه ی له م باسه ماندا باسی لیوه ده که یین قه لای پاشای کوره یه له نزیك گوندی سارته که له قه زای دوکان.

میر محمه د پاشا دوای نه وه ی ده رکی به بوونی نه و مملانی و ناکۆکییه ی نیو میرنشینه که کرد له کاتی کدا مسته فا به گی

ددرگای سهرمکی قه لای

پاشای کوره

نه خشی قه لای پاشای کوره - نهومی یه که م

پنور ۱۰۰۱ م

رووی کردۆته خۆرهلآت و خۆرئاواو باشوورو باکور. بپوانه نهخشهی ژماره (۱). قهلاکه شیوهیهکی چوار گۆشهی هیهو دریزی لایهکی نیوان قوللهکان ۱۷ مهتره، پانی دیوارهکانی (۱,۷۰م) دهرگای سهرهکی کهوتۆته رووی باشووری خۆرئاواوی قهلاکه و پانی دهرگا که (۱,۷۰م) دهبییت و نزیکهی (۴,۲۰م) لهقوللهی خۆرئاواوه دووره. لیژهدا بۆ دهست نیشانکردنی پیوانهی ژوورهکان ژمارهمان دهست نیشان کردووه.

ژووری ژماره (یهک): دهکهویته لای راستی دهرگای سهرهکی قهلاکه، دریزییهکهی ۱۱ مهتره و پانییهکهی ۲ مهتره. لهم ژوورهدا دوو تاقی بچووک لهدیواری دیوی ناوهوی ژوورهکهیه که دهروانی بهسهر حهوشهی قهلاکهدا. دهرگایه که بهرامبهر دهرگای سهرهکی قهلاکهیه و دهروانی بهسهر حهوشهکهدا. هر لهم ژووروه له لای چهپی دهرگای سهرهکیدا دهرگای ژووری ژماره (۲) دیت دریزییهکهی ۹ مهتره و پانییهکهی ۳ مهتره و پانی دهرگاکی بهتواوی نازانری لهبهر ئهوهی بهشی زۆری دیوارهکهی روخواوه، بهلام پیدهچیت وهکو ژوورهکانی تری پانی دهرگاکی (۷۰سم) دهبییت لهگۆشهی خۆرئاواوی ژوورهکهدا تونیلیک بهپانی ۷۰ سم و بهرزی (۱,۵۰م) و بهره و قوللهی خۆرئاوا دهروات بهلام بههوی داروخانهوهبهشیکی داتهپیوه و کهوتۆته ناو قوللهکهوه. لهدیواری دیوی ناوهوی ژوورهکهدا دوو پهنجهرهی بچووک هیه که

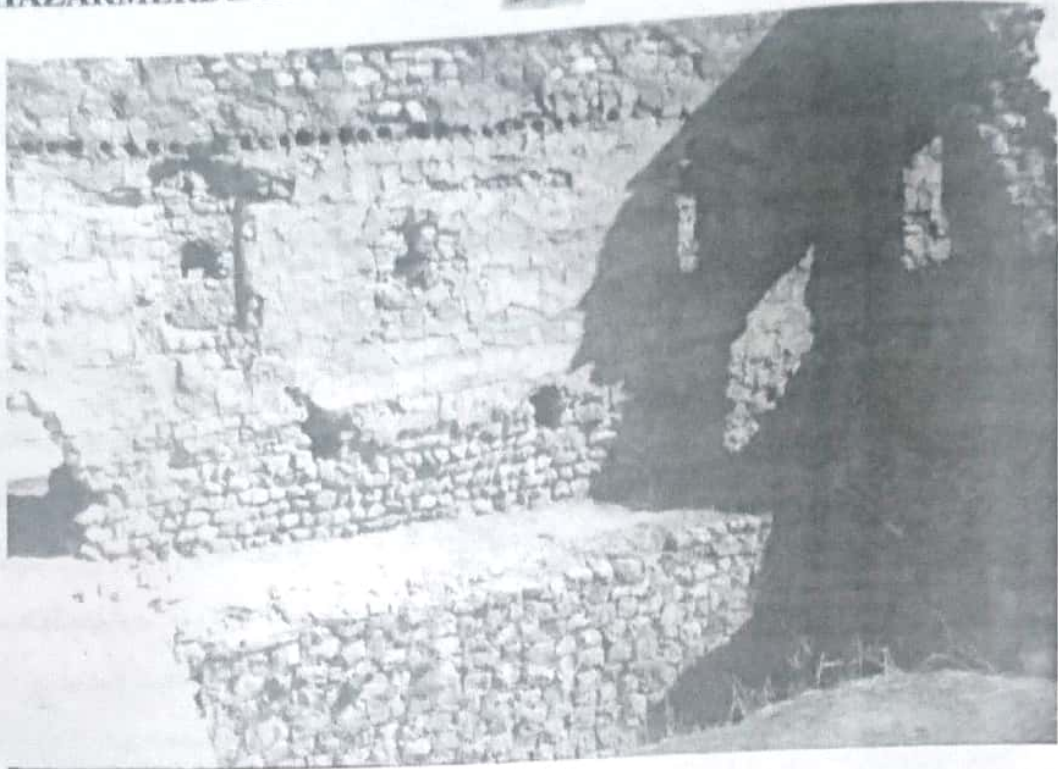
توانی چهندين قهلا و پرد و قوللهی سهربازی لهناوچه جیاجیاکاندا دروست بکات، ئهم قهلايانه یارمهتیدهر بوون بۆ ئهوهی دهسهلاتی میر محمه د پتهوتر بکهن و ترسو دلپراوکی بخهنه دلی دوژمنانیهوه بهتایبهتی فهمانپهروایانی بابان، بۆ ئهم مهبهسته چهند قهلایهکی بهرامبهر سنووری بابانییهکان دروست کرد، قهلاي پاشای کۆره لهسهر ئاوی زئی سنوری دهسهلاتی میرنشینی سۆران بووه لهبهرامبهریشدا لهگوندی قهمجوغه بابانییهکان قهلایهکی تریان دروست کرد. قهلاي پاشای کۆره بهناوه میلییهکهی پیی ئهوتری قهلاي سارتهکه لهبهر ئهوهی لهگوندی سارتهکهوه نزیکه.

شوینی جوگرافی:

قهلاي پاشای کۆره دهکهویته باشووری شارۆچکهی دوکان بهدووری ۲-۳ کیلۆمهتر. ئاوی زئی لهباکوروه تا خۆرهلآتی قهلاکه دهروات. قهلاکه بهسهر بهرزاییهکی سروشتیهوهیه و نزیکهی ۱۲۰ مهتر لهئاستی ئاوی زئی بهرزه. لهرووی زئی کهوه شاخهکه، بهشیوهیهکی سروشتی داتاشراوه که زۆر زهحمهته دوژمن بتوانی هیرشی لیوه بهری. بهشی باشووری خۆرئاواوی قهلاکه تهختاییه و بهرزی و نرمی کهمی تیدایه.

هونهری بیناسازی:

یهکیک له خهسلهتهکانی بیناسازی قهلاي پاشای کۆره ئهوهیه که بیناکه لهبهردو قسل دروست کراوه. هر چوار گۆشهی قهلاکه

وینتهی ژماره (۱)

وینتهی ژماره (۲)

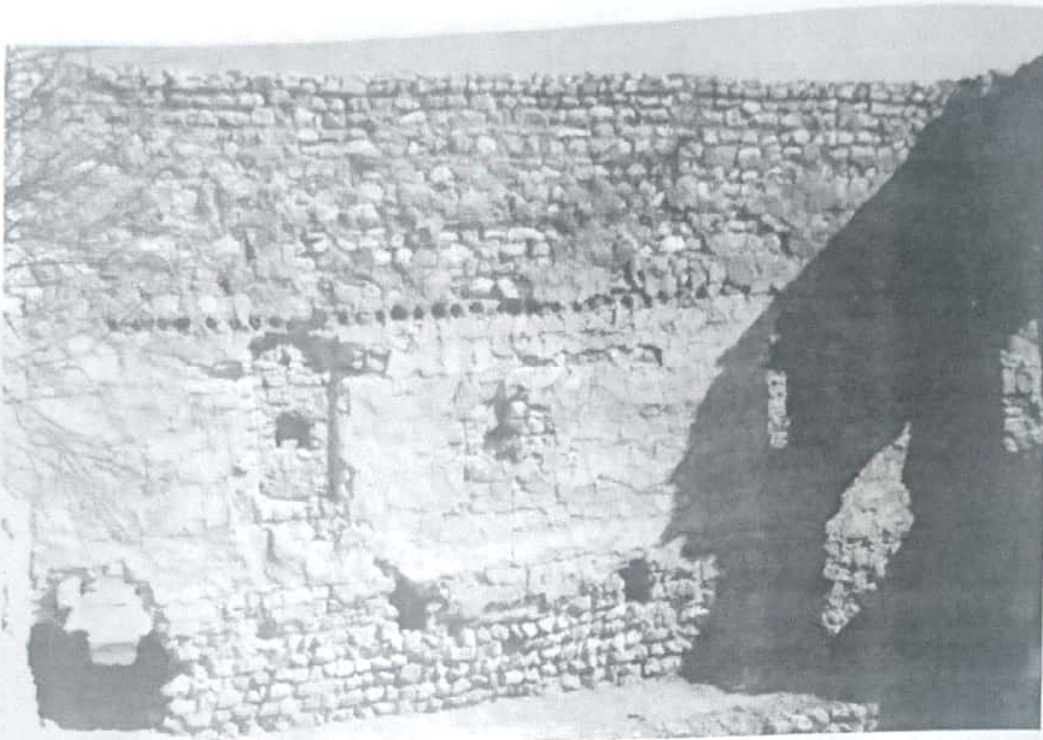
پینده چیت بو ههواکیش دانرابیت. بهرامبهه
 دهرگای سهرهکی قهلاکه پاش تپه پوون به
 ژووری به که مدها دهرگایهک دهروانی به سهر
 حهوشی قهلاکه دا، به هوی روو خانی به شیکي
 دیواره که وه پانی دهرگا که نازانریت. پانی
 دیواره که هی که دهروانی به سهر حهوشه که دا
 یهک مهتره. له حهوشه که دا چالیکي گه وره ی
 تیدایه نریکه هی ۸ مهتر دریزه و ۴ مهتر پانه،
 قولی نیستای (۳،۵۰م)، دیواره کانی به وشکه
 که لهک هه لچنراوه. پروانه وینه هی ژماره (۱).
 دووری چاله که له دیواری ژووری یه که مه وه
 نریکه هی (۵،۲۰م) ده بیت. بیریکي ناو که وتوته
 خوړئاوای حهوشی قهلاکه وه له دیواری
 ژووری یه که مه وه نریکه. بیره که ش دیواره کانی
 به بهرد هه لچنراوه. تیره که هی (۱،۵۰م) ده بیت.
 پینده چیت سوو دیان له ناوی ئه م بیره
 وهرگرتبیت بو خوار دنه وه، تا کو له کاتی
 شهردا په کیان نه که ویت سوودی لی وهرگرن.
 پروانه وینه هی ژماره (۲). له لای چه پی چاله که دا
 دهرگایهک به پانی یهک مهتر دهروانی به سهر
 ژووریکي تر دا که به ژماره (۳) ناوی ده به یین.
 دریزهی ۹ مهتره و پانیه که هی ۳ مهتره.

له گوشه هی خوړه لاتی ژوره که دا
 دهروازه یهک به ره و قولله هی خوړه لاتی قهلاکه
 دهروات، پانیه که هی ۷۰ سم و دریزیه که هی
 ۱،۷۰م ده بیت، ئه م دهروازه یه ش داته پیوه و
 به شی سهره وهی قولله که هی به سهردا روخواه،
 ژووری ژماره (۴) بهرامبهه ژووری ژماره (۱)
 له و بهر حهوشه که دایه و دهرگا که هی دهروانی

به سهر حهوشه که دا پانیه که هی (۱) مهتره،
 دریزهی ئه م ژوره ۱۱ مهتره و پانیه که هی ۳
 مهتره. پانی دیواری ناوه وهی ژوره که (۱)
 مهتره و دوو په نجه ره ی بچوک له م دیواره دایه.
 پروانه وینه هی (۳). ژووری ژماره (۵)
 ده که ویته نریک حه وزه که و دهرگا که هی له
 حه وزه که وه زور نریکه. دریزیه که هی (۸،۴۰م)
 و پانیه که هی (۳،۳۰م) ده بیت له م ژوره شه وه
 دهروازه یهک به ره و قولله هی خوړه لاتی دهروات
 پانیه که هی ۷۰ سم ده بیت. ئه میش به هوی
 روو خانی دیواری نهومی دووه می قولله که وه
 دیواره کانی داته پیوه.

ژووری ژماره (۶) ده که ویته به شی
 باشووری قهلاکه. دریزیه که هی (۸،۱۰م) و
 پانیه که هی (۳،۳۰م) ده بیت دهرگا که هی یهک
 مهتر پانه و به رزیه که هی (۱،۲۰م). له باشووری
 ژوره که وه دهروازه یهک به ره و قولله هی باشوور
 دهروات پانیه که هی ۷۰ سم و ئه میش به هه مان
 شیوازی قولله کانی تر دیواره کانی داته پیوه و
 روخواه به سهر ئه م دهروازه یه دا. له نیوان
 ژووری ژماره (۵) و ژماره (۶) دا پلیکانه یهک
 له بهرد و قسل دروست کراوه و نهومی خواره وه
 به نهومی دووه م دهگه یه نیت. پانیه که هی
 (۱،۳۰م) ده بیت و به رزیه که هی (۱،۷۰م).
 ئه ستووری دیواری ئه م لاو لای ۵۰ سم ده بیت،
 پلیکانه که به سه کویه کوتایی دیت. پروانه
 وینه هی ژماره (۴).

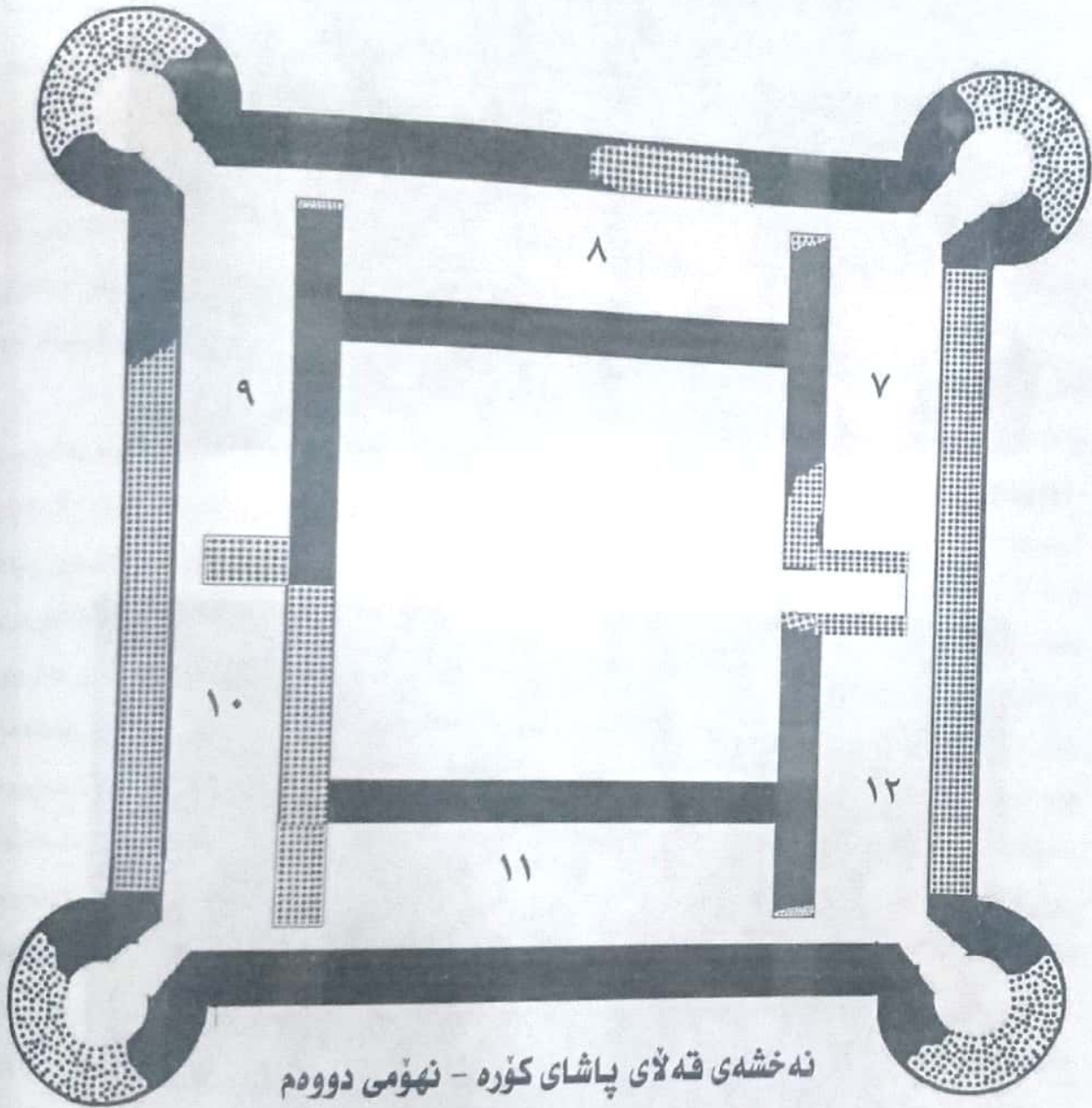
سه قفی هه ش شه ش ژوره که هی نهومی
 یه که م داره پابووه و پاشماوهی کونی داره کان

وینہی ژماره (۳)

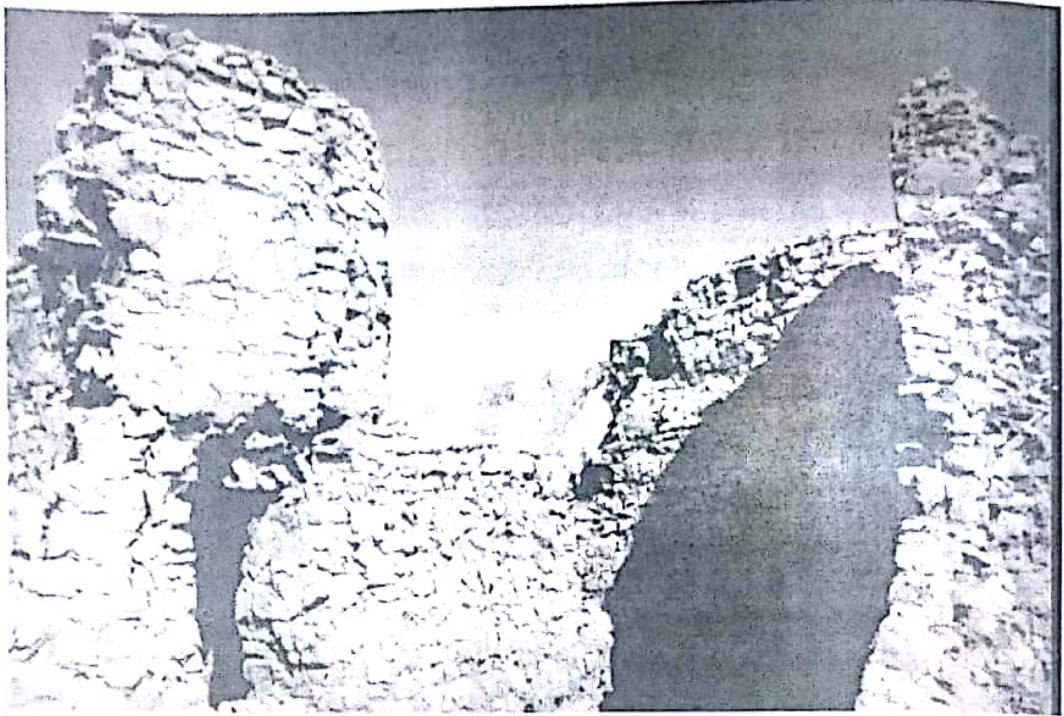

وینہی ژماره (۳۴)

نه خشی قه لای پاشای کوره - نهومی دوووم

پیوور : ۱ : ۱۰۰ سم

وینهی ژماره (۵)

پانی نیوان دەرگای ژوورهکان (۷۰سم)
 دهبیئت. ژووری ژماره (۷) و دهکه ویتته بهشی
 خورهلاتی قهلاکه، دریزیهکهی (۸,۷۰م)
 پانییهکهی (۳,۶۰م). دیواری دهرهوهی
 ژوورهکه روخواوه و کهوتوو. ئەم ژووره
 دهروانی بهسەر قوللهی خورهلاتی قهلاکهدا.
 نزیک قوللهکه مهترینیک دهروانی بهسەر ئاوی
 زئی کهدا. پانییهکهی له دیوی ناوهوه (۳۰سم)
 و له دیوی دهرهوه (۱۰سم) دهبیئت. له
 دیوارهی دهروانی بهسەر حهوشهکهدا تاقیکی
 بهبهززی تیدایه و بهدووری مهترو نیویک
 پهنجهریهکی بهپانی (۱)م تیدایه. بپروانه
 وینهی ژماره (۵). هر لهم ژوورهوه دەرگایهک
 بهپانی ۷,۰سم بهرهو ژووری ژماری (۸) دهروات
 دریزیهکهی (۱۱) مهتره و پانییهکهی
 (۳,۴۰م). بهشیکی دیواری دهرهوهی

لهنا و دیوارهکاندا دیاره و گهرهیی و
 ئەستووری دارهکان دهردهخات. ریزیک داری
 بچووکتر بهپیچهوانهوه لهسهری دانراوه.
 لهژووری ژماره (۴)دا دەرگایهکی بچوک بهرهو
 دهرهوهی قهلاکه دهروات پانییهکهی یهک
 مهتره و بهشیکی لی روخواوه.

نهومی دووهم : بههوی پلیکانهی ناو
 حهوشهکهوه ریگا بهرهو نهومی دووهمی
 قهلاکه دهروات، دیواری دهرهوهی قهلاکه
 لهنهومی دووهدا پانییهکهی کهمتر دهبیتهوه
 به نزیکهی (۳۰سم). ئەمهش بویه وا کراوه
 تاکو قورسای دیوارهکان کهمتر بیتهوه.
 ژوورهکانی نهومی دووهم بهههمان دهستووری
 ژوورهکانی نهومی یهکه لهشهش ژووری
 بهرامبهر بهیهک پیک هاتوو، بپروانه نهخشه
 ژماره (۲). ژوورهکان ههموو پیکهوه
 بهسترون و دەرگا له نیوان ژوورهکاندا ههیه.

وینهی
ژماره
(۶)

ژووری ژماره (۹) دا. ئەم ژووره دهکه ویتە بهشی باکووری قه لاکه وه دریزییه که ی ۹,۳۰ م و پانییه که ی (۳,۳۰ م). و ده پروانی به سەر قولله ی باکووری قه لاکه دا. دیواری دهره وه ی ژووره که رووخواه وه که وتوو ه. ههروه ک ژووری ژماره (۷) که بهرام بهریتی مه تریزیک ده پروانی به سەر ئاوی زی دا. له دیواری ناوه وه ی ژووره که دوو تاق و په نجه ره یه که دوکه لکیشیکی تیدایه. پانی تاق و په نجه ره کان

(۸۰ سم)، دوکه لکیشه که که وتوتته نیوان په نجه ره که و تاقی دووه مه وه. ژووری ژماره (۱۰) که وتوتته بهشی خورئاوای قه لاکه دریزییه که ی (۹,۳۰ م) و پانییه که ی (۳,۳۰ م) ده بییت. ئەم ژووره ش ههروه ک ژووره کانی تر دوو دهرگای هیه، دهرگایه کیان له گه ل ژووری ژماره (۹) دایه و دهرگاکه ی تری له گه ل

رووخواه وه که وتوو له دیواره دا چه ند مه تریزیک تیدا بووه و پاشماوه ی چه ند دانیه کی دیاره. به لام ئەو دیواره ی که ده پروانی به سەر چه وشه ی قه لاکه دا دوو په نجه ره وسئ تاق و دوکه لکیشی تیدا بووه. تاقه کان چوارگوشه ن و دریزییان (۸۰ سم) و پانی په نجه ره کانی ش ۸۰ سم ده بییت. پانی دوکه لکیشه که (۵۰ سم) ه، بهشی ژیره وه ی تاقه کان له ئاستی په نجه ره و دوکه لکیشه که بهرترن. وه ک دهره که ویت ئەم ژووره بو حه وان وه به کار هاتوو و تاقه کان بو دانانی شتو مه ک به کار هاتوو و ئەو دوو په نجه ره یه ی تیدایه بو رووناک کردنه وه ی ژووره که دانراوه. له وه رزی سه رماوسوله شدا دوکه لکیشه که بو گهرم کردنه وه به کار هاتوو ه. بپروانه وینه ی ژماره (۶). هه ره له ژووره وه دهرگایه ک له نزیک دیواری دهره وه ی قه لاکه وه ده پروانی به سەر

وینہی
ژماره
(۷)

وینہی ژماره (۷)

ژووری ژماره (۱۱) دایه. دیواری دهرهوهی ژووره که روخواوه و که وتووه. دیواری ناوهوهی ژووره که دووتاق و په نجرهیه که دوکه ل کیشیکی تیدایه. وینہی ژماره (۷). دووری په نجره که له دیواری ژووری ژماره (۹) وه (۲,۷۰ م) ده بیئت دووری نیوان په نجره که دوکه ل کیشه که (۱,۷۰ م) ده بیئت له بهشی خورثاوا وای ژووره که دهره وازهیه که به ره و قوللهی خورثاوا دهره وای و پانییه که هی (۷۰ م) ده بیئت. وینہی ژماره (۸). ژووری ژماری (۱۱) ده که ویه سه ژووری ژماره (۱) له نهومی یه که مدا، دریزیه که هی (۱۱) م و پانییه که هی (۳,۳۰ م) ده بیئت، بهرامبهری دهرگای ژووره که دهرگایه کی تره یه و شه ژووره ده به سستیته وه به ژووری ژماره (۱۲). له دیواری دهرهوهی ژووره که که ماوه

وینە
ژمارە
(۹)

پاشماوەی داری سهقفهکەى ماوه. بڕوانه
وینەى ژماره (۱۱).

له نهۆمى دووهمدا پاشماوەى کونى
دارهپای سهقفهکەى له دیوارهکاندا ماوه.

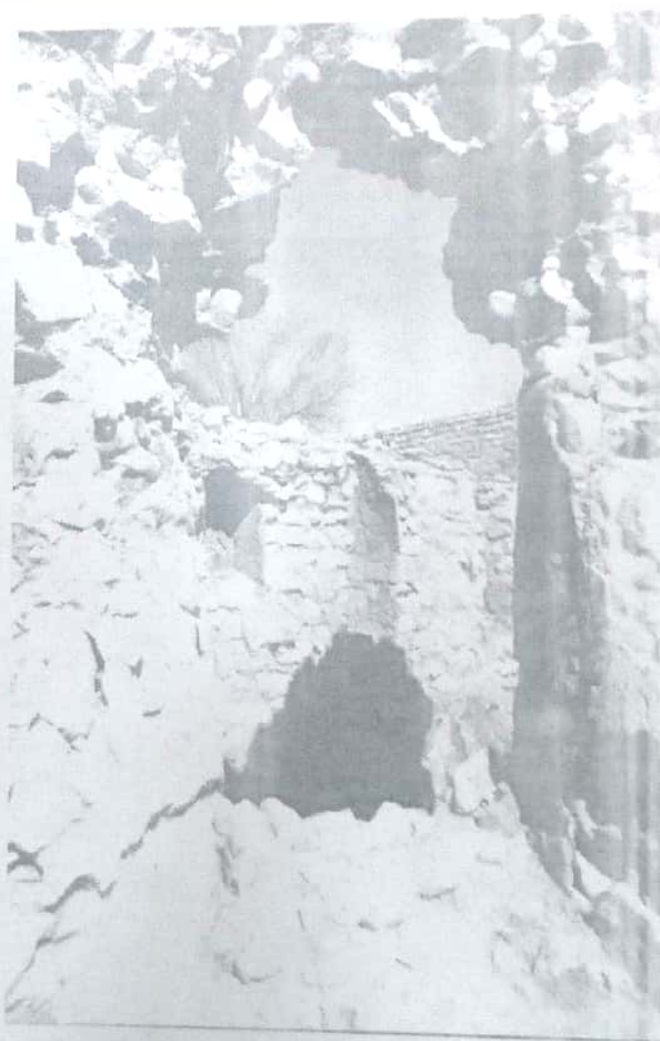
قوللهکانیش به هه مان شیوهى ژوورهکان له
نهۆمى دووهمدا سهقفى ههبووه و شوینى
دارهکان له ناو دیوارى قوللهکاندا ماوه
قوللهکان له دوو نهۆم پیک هاتوو. له نهۆمى
یهکەمى قوللهکاندا هیچ مهتریزو پهنجهره
تیدا نهبووه به لکو تهنیا دهروازهیهکی ههبووه
بۆ سههر ژوورهکان. له نهۆمى دووهمدا
قوللهکان مهتریزیان ههیه و دهپوانى بهم لاو
لاى قهلاکهدا، به شیوهیهک مهتریزهکان دروست
کراون که ههر یهکیکیان زال بێت به سههر
شوینىکی دیاریکراودا. بۆ نمونه ئه
مهتریزانهى که بهرزه نیشانهى دوورى پى
دهپیکریت و ئه مهتریزانهى نزم و تهنیا

نهکه و تووه چوار مهتریزی تیدایه.
له دیوارى ناوهوهى ژووره که دوو پهنجهره
سى تا قو دوکه لکیشیکى تیدایه بڕوانه
وینەى ژماره (۹). دوکه لکیشه که (۷۰سم)
پانه و نزیکهى (۳,۵۰م) له دیوارى ژوورى
ژماره (۱۰) دووره. دوورى نیوان
پهنجهره که دوکه لکیشه که (۲,۳۰م) ده بێت
پانى پهنجهره که (۱) مهتره.

ژوورى ژماره (۱۲) که وتۆته به شى
باشوورى قهلاکه و دیزیه کهى (۸) مهتره و
پانییه کهى (۳) مهتره. دیوارى دهروهى
رووخاوه و که وتوو. دیوارى ناوهوهى که
دهپوانى به سههر چهوشه که دا تا قیك و
دوکه لکیشیک و پهنجهره یهکی تیدایه. وینەى
ژماره (۱۰). لهم ژووره وه دهروازهیهک به ره و
قوللهى باشوور دهپوات پانییه کهى (۷۰سم) و

وینہی ژماره (۱۰)

وینہی ژماره (۱۱)

وینہی
ژماره
(۱۲)

وینہی
ژماره
(۱۳)

له دیواری باشووری خورناوادا نزیکه ی ۲۸
مه تریزی تیدایه برونه وینه ی ژماره (۱۲).
هه ندیکیان شاقولی و باریکن، قولله کانیش
ریزه ویان هیه تاکو بتوانریت شه پی لیوه
بکریت.

راو بۆچوونمان له سه ره لاکه :

قه لای پاشای کوره قه لایه کی سه ریازی
گرنگ بووه، به شیوازیکی ئەندازه یی له سه ره
به رزاییه کی سروشتی پته و بناغه ی بۆ
هه لکه ندراوه. ئەم قه لایه ده روانی به سه ره ناوی
زی داو سنووری ده سه لاتی میرنشینی سوژان
بووه. د. جه مال نه به ز له (الامیر الکردی) لاپه ره
(۵۲) ناماژه به وه ده کات که ئەم قه لایه
سنووری ده سه لاتی میر محمه دی پاشای
ره واندز بووه. له نهومی یه که مدا هیچ مه تریزو
په نجه ره ی له رووی ده ره وه ی قه لاکه تیدا نییه.
به مه ش پیده چییت ژوره کانی نهومی یه که م
وه ک گه نجینه ی خوراک و جبه خانه و شوینی
ناخوری و لاخه کانیا ن به کاره یئرا بی. له نهومی
دووه مدا له هه موو ژوره کاندا دوکه لکیشی
تیدایه. ئەمه ش نیشانه ی ئەوه یه که ئەم
ژورانه شوینی نوستن و حه وان ه وه ی
سه ربازه کان بووه و په نجه ره کانیش بۆ رووناک
کردنه وه ی ژوره کان به کاره یئراوه.
تاقه کانیش بۆ دانانی که ل و په ل و پیداو یستی
سه ربازه کان بوو. له هه ره چوار ده وری قه لاکه دا
مه تریزی تیدا بووه بۆ به کاره یئانی له کاتی
شه ردا.

نیشانه ی نزیک قه لاکه ی پی ده پیکریت و
بۆ نیشانه ی نزیکه قه لاکه به کار ده یئریت.
تیره ی قولله کان له دیوی ناوه وه له دوومه تر
زیاتر بووه تاکو چه ند سه ربازیک پیکه وه
له کاتی شه ردا بتوانن ته قه ی لیوه بکه ن.
قولله ی خوره لات که له قولله کانی تر زیاتر
ناسه واری ماوه پانی دیواره که ی ۱,۴۰ م
ده بییت. له م قولله یه دا و له به شی باکو رییه وه
تاقیکی گه و ره ی تیدایه پانییه که ی (م) و
به رزییه که ی (۱,۴۰ م) له نا و ئەم تاقه دا
مه تریزیکی تیدایه تاکو سه ربازه به پیوه
بتوانیت ته قه ی لیوه بکات، له نیوان ئەم تاقه و
ده رگای قولله که دا مه تریزیکی تیدایه که
ده روانی به سه ره ده رگای دووه می قه لاکه له سه ره
زی که پانییه که ی (۳۰ سم) ده بییت. وینه ی
ژماره (۱۲).

نهومی سییه م:

به پیی ئەوه ی دیواری ناوه وه ی قه لاکه که
ده روانی به سه ره حه وشه که دا له هه ندیک
شویندا نییه و هیچ ناسه واریکی دیواری پیوه
دیار نییه. بۆیه پیده چییت نهومی سییه م ته نیا
سه ربا ن بوو بییت و دیواری ده ره وه ی قه لاکه
وه ک شورایه ک به کار هیئرا بییت. شیوازی
مه تریزه کانیشی ئەوه نیشان ئەده ن که نهومی
سییه م ته نیا سه ربا ن بووه و سه قفی نه بووه
تاکو بتوانریت به ناسانی شه پی لیوه بکریت
له هه ره چوار لای قه لاکه دا.

دروست کردنى قه‌لایه‌ك به‌و شیوه
 نه‌اندازه‌ییه. نیشانه‌ی هیژو ده‌سه‌لآتى میر
 محهمه‌دى پاشای ره‌واندوز نیشان نه‌دات. نه‌و
 پاشایه‌ی توانى جبه‌خانه‌یه‌كى سه‌بازى گرنگ
 دروست بکات له‌ توپ تفه‌نگ و فیشه‌کدا.
 ژماره‌ی سه‌ربازه‌کانى بگاته (۵۰ هزار)
 سه‌رباز بیگومان نه‌و ژماره‌ زۆره‌ی سه‌ربازو
 دروست کردنى توپ و تفه‌نگ نه‌وه‌ده‌رده‌خات
 که میر محهمه‌دى پاشای ره‌واندوز چهند به
 ده‌سه‌لآت و به‌هیژ بووه‌و دروست کردنى نه‌م
 قه‌لایه‌ش له‌م شوینه‌دا به‌لگه‌ی هیژو ده‌سه‌لآتى
 ده‌رده‌خات.

په‌راویژه‌کان:

- ۱- د. ج‌ه‌لیلى ج‌ه‌لیل، کورده‌کانى
 ئیمپراتۆریه‌تى عوسمانى، وه‌رگیژرانى د. کاس
 قه‌فتان لاپه‌ره (۲۶)، به‌غداد، ۱۹۸۷
- ۲- د. جمال نه‌به‌ز، الامیر الکردى، لاپه‌ره ۲۲،
 ستۆکه‌هۆلم، ۱۹۹۴.
- ۳- محمد امین زه‌كى، خولاصه‌یه‌كى تاریخی
 كوردو كوردستان، به‌رگی یه‌كه‌م و دووه‌م، لاپه‌ره
 ۲۴۶، سلیمانى، چاپى نوئى، ۲۰۰۰.
- ۴- گه‌شته‌كه‌ی فره‌یزه‌ر بو كوردستان و
 میسویوتامیا، وه‌رگیژرانى له‌ عه‌ره‌بیه‌وه‌ ئومید
 ئاشنا، لاپه‌ره ۲۰، چاپى یه‌كه‌م، سلیمانى،
 ۱۹۹۸.
- ۵- د. جه‌مال نه‌به‌ز، هه‌مان سه‌رچاوه، لاپه‌ره
 ۵۲.

رۆلى گرنكى ميرد مندالئىكى كورد

له په ي بردن به خويندنه وهى نووسيني ميخى دا.

حه سه ن عه بدولكه ريم

له كاتيكا (لايارد)⁽¹⁾ خه ريكى هه لكه نندن و پشكنيني كۆشكى (سه نحاريب) بوو، چاوى بهشتيكي زور گرنگ كهوت، ئه ويش كتيبخانه كهى ئاشوورپانيپال بوو، كتيبخانه كهش برىتى بوو له كۆمه لئىكى ئيجگار زور له خشت و تابليتى قورى نووسراو، زور ييه كه يان له رانه يه كدا بوو كه هه ندئى له ژوره كان به ته واوى پر بوون له و خشته نووسراوانه و به به رزايى پئيه ك يا زياتر له سه ر يه ك هه لچنرابوون. ئه و خشته نه هه نديكيان به ساغى مابوونه وه و هه نديكيشيان شكابوون و پارچه پارچه بوو بوون...

لايارد به ته واوى ده يزاني كه رىي له چ گه نجينه يه كى گرانبه ها كه وتوه، بويه له و كاته دا له يه كيك له نووسينه كانيدا ده لئى: ناكري باسى گرنكى ئه م دوزينه وه يه مان نه كه ين، چونكه هه نديكى زور كه ره سته مان ده خاته به رده ست بو كردنه وهى ده رگاي نه ينى يه كانى نووسيني ميخى به شيوه يه كى ته واوو شاره زابوون له زمان و ميژووى ئاشوور و هه روه ها داب و نه ريت و زانست و ته نانه ت ويژه ي ئه و نه ته وه يه ش).

ئه و نووسينه ميخيانه ي تا ئه و كاته گه يشتبوونه موزه خانه كانى نه وروپا، برىتى بوون له چه ند ده قيكي كورت يا دريژى ميژوويى كه له سه ر به رد يا خشت و لوله ي قورين نووسرابوون. پاش دوزينه وهى كتيبخانه ي (قوينجق) و له به ر زورى و ده وله مهندي نووسراوه كانى نا و كتيبخانه كه،

لايارد واى ليها ت كه به ئاسانى بتوانن ليستى

به به ره کانی کردنیکی بی مانای هندی له
نه کادیمی به کان له (گوتنگن) دا.

پاش گروتفند ، نه فسه ریکی ئینگلیزی
به ناوی (ه.س. رولنسن) ، که راویژکاری
سه بازیی فه رمانه وای کوردستان بوو له
کرماشان، سهردانی شوینه واری (بیستون) ی
کرد له نزیکی کرماشان، که به سئ زمان
دریژترین نووسینی له سهر هه لکه نراوه، له
نیوان سالانی ۱۸۳۵-۱۸۳۷ دا، رولنسن
توانی دهقه فارسی و ئیلامی به که به ته وای
بخوینیتته وه و هریان گپیتته سهر زمانی
ئینگلیزی، به لام ههر چند هه ولی دا و گوریس
و په یژه و ئامیری تری به کارهینا نه یوانی
بگاته شوینیک له شاخه که که بتوانی دهقه
بابلی-میخی به که بخوینیتته وه، چونکه زور
به زو و لیژو سهخت بوو. رولنسن به بی نه وهی
خوی بزانی، ری و شوینی گروتفندی گرتته بهر
بو خویندنه وهی دهقه فارسی و ئیلامی به که،
سهره تا ناوی پاشاکانی له نووسینه فارسی به
کونه که دا خویندنه وه به هوی نه و زانیارییه وه
که به دهستی هینا له جیا کردنه وهی پیتی
ناوه کاند، توانی سالی ۱۸۳۷
وهر گپردراویکی پیشه کی نویسنه که ی سهر
بیستون به کومه لهی ئاسیایی شاهانه
(الجمعیه الاسیویه الملکیه) پیشه که ش بکات.
به لام ههنگاوی گرنگ بو زانیاری
پهیدا کردن دهر باره ی ولاتی نیوان دوو روبر
بریتی بوو له په ی بردن و خویندنه وهی
هیماکانی دهقه بابلی به که هه رچند نه مه

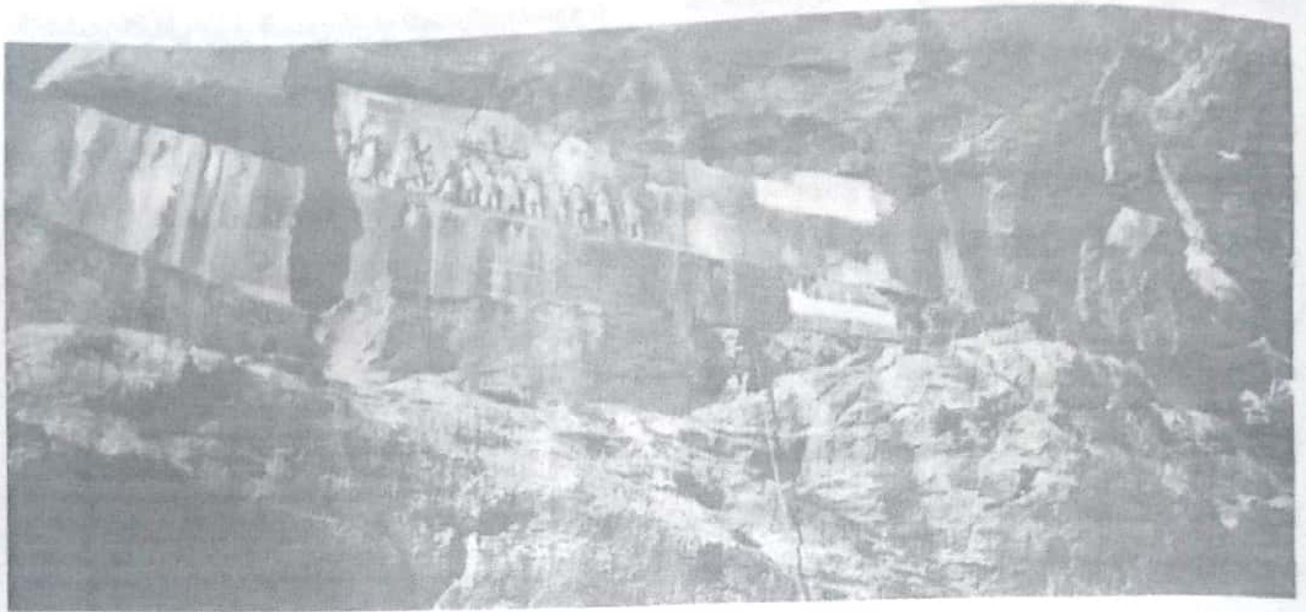
وشه کان و فه رمانی شاهانه و به لگه
یاسایی به کان لیک جیا بکاته وه نه مه ش وه
پاداشتیکی گه وره و او بوو بو یه کی که هه ولی
خویندنه وهی نووسینی میخی بدات و خوش
به ختانه نه و که سه ههر خوی بوو.

وه نه بی نووسینه ئاشوورییه کان به که م
نووسین بووبن که سهرنجی زاناکانیان
راکیشابی بو نووسینی میخی ، چونکه
شاکانی فارس له سهرده مه کونه کاند جوره
نووسینیکی میخییان به کار هینا وه. گه پیده ی
دانیمارکی (کارستن نیپور) له سالی ۱۷۷۸ دا
چهند دهقیکی نیایی له و نووسینه
بلا و کرده وه که له (پرسیپولیس) و چهند
شوینیکی تری ئیراندا دوزیبوونیه وه.

پادشاکانی فارس سئ زمان و دوو ئه لف و
بیان به کار نه هینا،

دهقه بابلی و ئیلامی به کانیان به خه تی
میخی کون نه نووسی و دهقه فارسی به کانیان
به خه تیکی میخی تازه نه نووسی که له خه تی
ئارامی به وه وهر گپرا بوو که له و سهرده مه دا زور
بلا و بوو و زور به کار نه هینا.

نووسینه فارسییه کونه کان که هیماکانیان
زور که متر بوو له نووسینه کانی تر هه لیکی
له باری ره خساند بوو بو کردنه وهی دهر گای
نهینیی به کانی خه تی میخی. (گروتفند) ی
زانای ئه لمانی له سالی ۱۸۰۲ دا
سهرکه و تنیکی باشی به دهست هینا له و
بواره دا، به لام سهرکه و تنه کانی بووه هوی

PICTOGRAMS			CLASSICAL SUPREMACY		OLD-ARABICAN	OLD-ASSYRIAN	OLD-PERSIAN	NEW-ASSYRIAN	NEW-PERSIAN	Archaic	Writing
URUK c. 3400 BC	EMPHATIQUE c. 3000 BC	EMPHATIQUE c. 2800 BC	URUK c. 2400 BC	EMPHATIQUE c. 2400 BC	c. 2300 BC	c. 1900 BC	c. 1700 BC	c. 700 BC	c. 600 BC		
										HEAD + HEAD	HEAD + HEAD
										HEAD + HEAD + HEAD + HEAD	HEAD + HEAD + HEAD + HEAD
										WINGED BIRD	WINGED BIRD
										LITTING BIRD	BIRD
										BIRD'S HEAD	OR
										STAR	NOT RECORDED
										STREAM or WATER	WATER
										LAND PLANT or TREES	WATER PLANT or TREES

داریوش له کاتی خۆیدا فرمانی داوه به نووسینی لهسەر شاخهکه.

لیږدها ناکړی باسی ههنگاو به ههنگاوی چوڼیهتی پهی بردن به خویندنهوهی نووسینی میخی بکهین، چونکه خودی رولنسن خویشی پرگرام و فیکرهیهکی روونی لهو بارهوه دانه نابوو، وهک له رهوتی کارهکهیدا دهردهکوت، له لایهکی ترهوه چهند زانایهکی تر له هه مان کاتدا سهرقالی نهنجام دانسی پرۆزهیهکی لهو جوړه بوون به تایبته (هنکس)، به لام پاش بهراورد کردن لهگهڼ دهقه فارسییهکونهکهدا توانرا تارادهیهک دهقه میخیهکه بخوینریتهوه، چونکه نووسینه میخیهکه تا ئه و کاته هیچی ئی نه زانرابوو و نووسینیکی تهواو نامۆ بوو، به پیچهوانههی زمان و نووسینه فارسییه کونهکه و زمان و نووسینی په هلهوی که ئه ویش هر له فارسییهکه وهرگیرابوو، چونکه سیستمی نووسینی میخی زور ئالۆز تر بوو له نووسینی فارسی که خاوهنی ئهلف و بییهکی ساده و ساکار بوو. له نووسینه میخیهکهدا گه لیک هیما هه بوون که ههریهک له وانه چهند مانا و اتای جیاوازو جوړاو جوړیان ئه به خشی، له گه ل ئه وه شدا که به شی زوری نووسینه میخیهکه پرگه پرگه بوو، به لام هه ندی هیما مانای چهند وشهیهکی تهواویان ئه گه یاند، یا ئه و هیمایه ئامازهیه بو ئه و وشهیهی به دوایدا دیت. به لام رولنسن به هوی ئه وه وه که شارهزایی هه بوو له زمانه سامییهکاندا که

ئهرکیکی زور قورس و گران بوو، ئهرکه که شی له وه دا بووه که په رۆش بوون بو پاراستنی نووسراوی سهر به رده که له دهستی خراپه کاران و دوژمنان، به تایبتهی که پیاوانی (داریوش) کاتی خوی توانیویانه ئه و به شهی نووسینه که که به خهتی میخی نووسراوه ته وه له شوینیکی وا دابننن که که س نه توانی دهستی بگاتی ته نانهت (رولنسن) یش.

به لام ئه م کو سپ و ته گره گه ورهیه توانرا لابری له سالی ۱۸۴۷ دا ئه و کاتهی که رولنسن له جیگای (تیرورتش) کرا به نوینهی کومپانیای رۆژه لاتی هیند له به غدا. له و ساله دا رولنسن جاریکی تر سهردانی بیستوونی کرد.

دیاره ئه م جار هس به رزی و سهختی شوینه که، کو سپ بوون له ریگای جیبه جیکردنی پرۆزه که دا و که س نه بوو له خوی رابیننی و پرکیشی ئه وه بکا که به شوینه که دا سهرکه وئ و هه لزی بو ئه وهی نه خشی نووسراوه که بخاته سهر کاغه ز بو (رولنسن)، لیږدها میرد مندالیکی کورد خۆبه خشانه دیته پیشه وه و ئهرکی به ئه نجام گه یاندنی کاره که ئه گریته ئه ستوی خوی

ئه م میرد منداله کورده توانی به شیوهیهکی سهرسور هیننر به و بوشایی و قلیشه دا سهرکه وئ و به هوی په یژهیهکی کورته وه جو لانهیهک دروست بکا و له سهری دابنیشیت و به گویرهی رینماییی رولنسن نه خشی نووسینه میخییه که له سهر کاغه ز بنووسی که

زانایه وەرگێرانه کانیان له زهر فیکسی لۆک کراودا به جیا ناردوهوه بۆ کۆمهلهی ناوبراو، له شهجامدا دهرکهوت که وەرگێرانه کان تهواو لهیهک شهچن ههرچهند جیاوازی ههبوو له ههندی لایه نهوه.

به م شيوهیه نووسینه ئاشوورییهکان ههموو نهینییهکانی خۆیان خسته روو. رولنسن و هاوړیکانی له بهریتانیا و دهره ویدا خۆیان تهرخان کرد بۆ چاره کردنی شهو گرفت و کیشانهی که ههبوون لهو بوارهدا و دهستیان کرد به بلۆکردنهوهی دهقی تازه له کتیبخانه کهی ئاشوور پانپیاڵ که سهراوهیهکی دهوله مهند بوو بۆ شهو کاره.

نزیکن له زمانی بابلی یهوه له ئهرکه کهیدا بهرهو پیش شهچوو و سههرکهوتنی به دهست نههینا، به جوړیک که توانی شهو تابلیتانهی (لایارد) له ئاسه واری (نهینهوا) شهیدوژییهوه وهریان گێرته سههر زمانی ئینگلیزی و بیخاته بهردهست (کۆمهلهی شاهانهی ئاسیایی) له ههندن. ههر شهمهش بووه شهوی شهوهی کاتی (لایارد) له سالی ۱۸۵۳ دا کتیبیکی دانا به ناوی (دوژینهوهکانی ئاسه واری نهینهواو بابل) له پیشهکییه کهیدا دهلی:

((پیشکهوتنیکی گهوره به دهست هاتوه له بواری پهی بردن به خویندنهوهی نووسینی میخی دا، ئیمهش له م بارهیهوه زۆر قهرزاری ههردوو زانای ئینگلیزی ((رۆلنسن و دوکتور هنکس)) ین، له گهڵ شهوه شدا رۆلی زانا فرهه نسیهکانی نه خستهوته پشت گووی و لهبارهی شهوانهوه دهلی: ((دهزانم ههندیک له زانا فرهه نسیه ناودارهکان به شدارییان کردوه له پهی بردن به خویندنهوهی نووسینه میخییهکاندا.

وهک ههراکیکی تری له م جوړه گومانو دوو دلی خهک بهرامبهر به م کاره ههر بهردهوام بوو، تا له سالی ۱۸۵۷ دا کۆمهلهی شاهانهی ئاسیایی بریاری دا له سههر تاقیکردنهوهیهک له سههر وەرگێرانی سالنامهی سهردهمی فرهمانره وایی (تهگلات بلاسهری) یهکه م له نیوان چوار کهس له زاناکاندا که بریتی بوون له رۆلنسن، هنکس، فوکس تالبوتو، زانای فرهه نسسی (ئومبیر)، شه م چوار

پهراویز:

۱- نوستن هنری لایارد، سالی ۱۸۱۷ له دایکبووه و له ته مهنی ۲۸ سالییدا بووه به کارمهند له بالیۆزخانهی بهریتانیا له قوسنهنتینییه، ماوهیهک له گهڵ خینلی بهختیاری ژیاوهو جلوبه رگی شهوانی له بهر کردوه، شارهزایی یهکی تهواوی پهیدا کردوه له زمانهکانی نارچه کهدا.

سهراوه: حضارة العراق وآثاره.

سیاسه‌تی هیزه مه‌زنه‌کان

له هه‌مبهر گۆماری میلی کوردستان

وه‌رگیڕانی له ئینگلیزییه‌وه : یاسین سه‌رده‌شتی
کۆلیژی ئاداب / به‌شی میژوو / زانکۆی ده‌وک

* ئەم بابەتە وەرگیڕدراوی باسیکە لەبەشی حەوتەمی نامە ئەکادیمیەکی بەرپز (یاسین بۆرهانه‌ددین که له ساڵی ۱۹۹۵ له سوید له‌لایەن دەزگای بلۆ کردنەوه‌ی زانکۆی (لۆند Lund) له ژێرناونیشانی :

- Vision or Reality? The Kurds in the Policy of the great power 1941-1947
بلۆی کردۆتەوه، له راستیدا ئەم بەرهمه‌ له پەهه‌ندی نیو دەولەتی کیشە‌ی کورد له‌م قوئاغه میژووییە دەکۆلیتەوه و دەولەمەندە به ژماره‌یه‌کی زۆر له‌دی‌کۆمینتەکانی حکومه‌تی به‌ریتانی و ئەمه‌ریکا و گه‌لێک سه‌رچاوه‌ی نایابی بیگانه و خۆمالی.

شووهره‌وییەکان دەمیک بوو درکیان به‌ قازانجی مه‌سه‌له‌ی په‌یوه‌ندی به‌ستن به‌ بآلی چه‌پی جولانه‌وه‌ی ئێرانی به‌ تاییبه‌تی حزبی توده، و دواتر به‌ که‌مینە په‌گه‌زییه - نه‌ته‌وه‌ییەکانی وه‌کو کورد و ئازهر کردبوو، هه‌روه‌ها له‌وه‌ حالی بوون که ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ خزمه‌تی به‌رژوه‌ندی ئامانجه‌ تاییبه‌ته‌کانیان ده‌کات له‌ئێراندا.

شایه‌نی باسه‌ سیاسه‌تی شووره‌وی به‌رامبهر کورد دوا‌ی پێشپه‌وه‌ی کردنی هیزه‌کانی ئەم ولاته‌ دژی هیزه‌کانی ئەلمانیا له‌ به‌ره‌کانی جه‌نگدا زیاتر پوون بووه‌وه، ئەفسه‌ره‌ سیاسیه‌کانی شووره‌وی و کارمه‌نده

نه‌ینیه‌کانی هه‌ر له سه‌ره‌تای ساڵی ۱۹۴۴ ده‌وه له‌ ناوچه‌ کورد نشینه‌کانی ئێراندا ته‌راتینیان بوو^(۱) جگه‌ له‌ هه‌ولەکانی شووره‌وی بۆ زیاتر چه‌سپاندنی نفوزی خو‌یان له‌ ناو کۆمه‌له‌ ** له‌ ساڵی ۱۹۴۵ دا. شووره‌وییەکان له‌ ئێراندا ژماره‌یه‌کی زۆر پێکخراوی په‌یوه‌ندی که‌لتووریان به‌ ناوی ئەنجومه‌نی فه‌ره‌نگی ئێران-شووره‌ویی دامه‌زراندبوو. له‌ شاری مه‌هابادیش به‌ هه‌مان شیواز ئەنجومه‌نیکیان به‌ ناوی ئەنجومه‌نی فه‌ره‌نگی کوردستان و شووره‌ویی دامه‌زراند که له‌لایەن کۆمه‌له‌وه‌ هاوکاری و په‌یوه‌ندی له‌گه‌لدا ده‌کرا^(۲) هه‌ر له‌ گه‌ل کۆتایی هاتنی جه‌نگ، هه‌ولەکانی

شوورهویی بۆ بهرین کردنی نفوزی خوئی له ئییراندا له چهند لاوه بهرچاوتر بوون، که یهکێک لهوانه هاندانی جولانهوه خودموختاری خوازهکانی نازر بایجان و کوردستان بوو^(۲) لیرهوه دهتوانریت نهو ئاکام گیریه بکریت که دامهزاندنی ههر دوو کووماری نازهر بایجان و کوردستان *** کهم و زۆر له ژیر کاریگری سیاسهتی شوهرهویدا بووه، که له ئایندهدا بهو ئاراستهیهی دهبردن که ببنه دوو کووماری دۆست و وابهستهی شوورهویی ههروهک نهو حالتهی له ناوهراست و پۆژههلاتی نهورویا هاته کایهوه^(۴). ههندیك قه کۆلهران و بایه خداران لهم پوهوه جهخت له سهر نهوه دهکن که کورد و نازهریهکان له لایهن شوورهویی یهوه هان دراون و وهک دهسهنده و ئامرازیکه سیاسی بهکارهینراون، چالاکیهکانی سوپای سوور و شیوازی دیپلوماسیهتی کلاسیکی شوورهویی له نیوان سالانی ۱۹۴۱-۱۹۴۶ پووی ئهم دیده دهخاته پوو. کاتیک ههولهکانی شوورهویی له نیوان سالانی ۱۹۴۵-۱۹۴۶ سهبارت به ئییران پههه گرت، جگه له پیاده کردنی شیوازی کلاسیکیانهی دیپلوماسی شوورهویی رینگایهکی نوئی ههلبژارد که شیوازی فشار و نازاوه گیریه، به دواي شکستهی دیپلوماسیهتی شوورهویی له بهدهست هینانی ئیمتیازی نهوتی باکور له پایزی ۱۹۴۴ دا *** بیروکهی فشار خستنه سهر ئییران له رینگای هاندانی راپهڕینی ناوچهکانی

کوردستان و نازر بایجان هوه له میشکی شوورهویی یهکاندا چهکههه کرد^(۵). له راستیدا نهو دهره نجامهه کورد و نازهر به ئامرازیکه شوورهویی دهواته قه لهم که خوئی له خویدا به تهواوی دیدی حکومهتی ناوهندی ئییرانی بۆ مهسهلهکه بهرجهسته دهکات، سهه له سهه قایل کهر نین، ههر بۆ نمونه شای ئییران پیی وابوو که هاندهری جولانهوهی نهتهوهی کورد له قوناغی جهنگی یهکهمی جیهاندا ئینگلیزهکان و له کاتی جهنگی دووه میشدا کۆمونیسته شوهرهویی یهکان بوون و ئهم جولانهوهیه پهروهدهی دهستی ئهم دوانهیه^(۶).

له وهش زیاتر تیروانینیکی زانستیانه و ههمله لایهنه نهوهمان دهوات به دهستهوه که ههردوو جههسههه هاوکیشهکه واته شوورهویی له لایهک و کورد و نازهریش له لایهکی دی، له پههجوری سوود له یهکتری وهرگرتن بوون، ههیهکهو بۆ چه سپاندنی شوین پیی خوئی له سهر شانوی سیاسی ناوچهکه^(۷). ههر بویه نهوانهه لهم مهسهلهیهدا فاکتههه شوهرهویان بالآ دهست کردوه و پۆلهکهیان زهق کردۆتهوه بهتهواوی پیشینهی میژوویی گرفت و کیشهی کهمینه نهتهوهکانی ئییران و خهباتی ئهم گروپانهیان دژی ستهمی دهولهتی ناوهندی و ناواتهکانیان له بهدی هینانی مافه نهتهوهیهکانیان پشت گوئی خستوه.

گویی خرابوون^(۱۱)، جولانه وه که شیان کاردانه وه یه ک بوو دژی سیاسه تی کار به دهستانی تاران به رامبه که مینه نه ته وه بیه کانی ولات، مه سه له ی په یوه ندی کورد و شووره ویش له و گۆرانه وه سه رچاوه ده گرت که له سه ر شانوی نیو ده وله تی هاتبوه کایه وه، گۆرانی ته رازووی هیزه کانی نیوان ده وله ته مه زنه کان نه وه له ی بو کورد ره خساند که به مه به ستی به ده سته یانی پشتگیری له شووره ویی خو نزیك کاته وه. ههروه ک کارمه ندیکی ره سمی به ریتانی نه و تییینه ی کردووه که له سالی ۱۹۶۶ دا (هیژیکی مه زنی دی له سه ر شانۆکه په یدا بووه، نه م هیزه وا خو ی نیشان ده دات نه گه ر به ره سمیش نه بیته سۆزیکی تایبه تی به رامبه ر هیوا و ناواته کانی کورده کان هیه، که لانی که م له هاندانیان خو ی ده بینیته وه)^(۱۲) له هه مان کاتدا نه زمونه کانی پیشوو گه واهی له سه ر ناماده نه بوونی ئینگلیزه کان بو یارمه تی و پشتگیری کورده کان ده دن. هه ر بویه مه سه له ی نزیك بوونه وه ی کورد له شووره ویی له قوولایی ئایدیولوژییه وه سه رچاوه ی نه گرتوو، نه وه ندی بی هیوایی کورده کان ده رده خات به رامبه ر بی خیری سیاسه تی به ریتانیا^(۱۳) له راستیدا ئینگلیزه کان چه ند هه جار له لایه ن پووناکبیره کورده کانه وه که وتنه به ر نه شته ری ره خنه و نه وه یان وه بیر ده هیترایه وه که چۆن له به ند ه کانی پاکتی نه تلانتیکدا مافی خود

شایه نی باسه له به رامبه ر نه م بوچوونه تاک بینیه ی سه ره وه دا، دیدی واش هه ن پنیان وایه که کیشه و خواست و نامانجه کانی که مینه نه ته وه بیه کانی ئیران نا کریت له چوارچیوه ی باسیکی وادا ده رهاو یژرین و گوینیان پی نه دریت، بو نمونه (باکسجه ر/ Baxter) سه روکی به شی رۆژه له لاتی وه زاره تی ده ره وه ی نه مه ریکا، نه و راستیه ی درکاندووه که به دریزیی میژوو سیاسه تیکی جیا و تایبه ت له لایه ن حکومه ته نیوه ندیه کانی ئیرانه وه به رامبه ر کوردستان و نازه ربايجان پیاده کراوه^(۸).

هه رچه ند ه باکسجه ر له م رووه وه ده ست به رداری مه سه له ی بایه خی پشت گیری شووره ویی بو کورد و نازه ره کان نه بووه. نه و واته باکسجه ر پی ی وایه که لانی که م نامانجیک له پشتی نه م پاپیشتییه ی شووره ویی دا هیه، نه ویش فشار خستنه سه ر ئیران و تورکیایه^(۹) ههروه ها کارمه ندیکی ره سمی حکومه تی به ریتانی به حکومه تی ناوه ندی ئیرانی راگه یاند، ناتوانریت نه و گرژییه ی نیوان ده سه لاتداری ئیرانی له لایه ک و کورد و نازه ره کان له لایه کی تره وه ته نیا به چالاکیه کانی شووره ویی یه وه به ستریته وه، له هه مان کاتدا نه م کارمه ند ه میژینه ی مامه له ی تایبه تی حکومه تی ئیرانی له گه ل کورد و نازه ردا وه بیر هینانه وه^(۱۰).

بی گومان کورد و نازه ره کان ده میک بوو له لایه ن حکومه تی ناوه ندی تاران ه وه پشت

موختاری میلله تانیان سه لماندووہو کہ چی
دوای جهنگ کارنک بهم مافه ناکهن و له کۆلی
نهم میلله تانه نابنہوہ^(۱۴)

نا لہم کاتہ میژوویییہ ئالۆزہی ئییراندا،
کوردہکان ہاتنہ سہر ئہو باوہرہی کہ لہ
رینگای بہدہست ہینانی پالپشتی شوورہوییی،
ئامانجہ نہتہ وہیہکان چنگ بخن، بی
بہمرہیی کورد و ئازہر لہ بوونی دەولہتی
ناسیونال کہ بتوانن چۆن دەیانہویتی
پہیوہندی دیبلۆماسی لہگہل شوورہوییی و
ولتانی تردا بگرن، فاکتہری سیبہری
شوورہوییی لہ سہر کۆمارہکیان زہق
دہکاتہوہ بہلام دەتوانن ہەر لیژہدا ئہوہ
بیژین کہ جولانہوہی نہتہوہی کورد و ئازہر
دوو جولانہوہی میژووییی بابہتین زادہی
سیاسہتی شوورہوییی نین، بہئکو لہم قۆناغہدا
شوورہوییی تا رادہیہک ہاوکارییانی کردوو
دواتر قۆستنیہوہ.

ماوہیہک پیش دامہزاندنی کۆماری میلیلی
کوردستان قازی محمد لہ شاری تہبریژ چاوی
بہ نوینہری شوورہوییی کہوت، لہبہر ئہوی
وتویژہکانی نهم چاوپیکہوتنہ ئاشکرا نہکرا،
نازانریت تا چہند قازی لہوہدہست ہینانی
پالپشتی شوورہوییی بۆ کۆمار سہرکہوتوو
بوہ^(۱۵)، لہلایہکی ترہوہ چہن پۆژیککی کہم
پیش دامہزاندنی کۆمار قازی سہرقالی ئہوہ
بوو ہلۆیستی چہسپاوی شوورہوییی لہمہر
دامہزردانی کۆماری خود موختاری کورد
بزانیست، ئہو دووکارمہندہ شوورہویییہی

قازی بۆ نهم مہبہستہ پہیوہندی پیوہ کردن
ئاشکرایان کرد کہ بہرامبہر کاریکی وا لارییان
نیہ^(۱۶)

ہاوکاری سنوورداری شوورہوییی بہ چہند
تفہنگ و چایخانہیہک بہ تہواوی
پیویستیہکانیہوہ بۆ کۆماری کوردستان
نکۆلی لی ناکریت، بہلام ہندیگ جار ژمارہیہک
راو بۆچوونی ناروون باس دہکریت کہ دہبیت
ہلۆیستہیان لہ سہر بکریت، بۆ نمونہ
قوبادی ئییرانی وا نیشان دہدات کہ ہەر لہگہل
دامہزاندنی کۆمار، شوورہوییی بہ رہسمی
دانی پیدا ناوہ^(۱۷). ئارچی رۆزفیلت دہلیت
کہ سیخوہکانی شوورہوییی بہ ناوچہ
کوردیہکاندا وەرہوون و ہانی خہلکیان داوہ
لہ جولانہوہی نہتہوہی کوردہکاندا بہشدار
بن، جگہ لہوہی سہرۆک عہشیرہتہ کوردہکانی
ناوچہکیان بۆ قازانجی جولانہوہکہ عیلچار
کردووہ^(۱۸)، نصر اللہ ی فاتمی باسی پۆلی
شوورہوییی لہ کۆکردنہوی خہلک لہ دەوری
جولانہوہی نہتہوہی کورد کردووہ و دہلیت
سوپای سوور گوندہ کوردنشینہکانیان
گہمارۆداوہ و داویان لہ سہرۆک عہشیرہتہکان
کردووہ تا ہاوکاری یاخی بووہکان بکہن.
لہوہش زیاتر نصراللہ پیی داگرتووہ و
دہلیت ئہو کوردانہی لایہنگری حکومہتی
ناوہندی بوون لہلایہن سوپای سوورہوہ چہک
کراون و سہرۆکہکانیان یا زیندانی کراون
یاخود ہرہشہی توندیان لی کراوہ^(۱۹)، نهم
وینہیہی کہ لہلایہن نهم جۆرہ نووسہرانہ بۆ

رۆلى شووره وىي نه خشينراوه جگه ليل و چه واشه كه رانه يه، پشتيش به هيچ به لگه و ماده يه كي ميژوويي نابه ستيت.

پاستيه كه ي دان پيانانيك له لايه ن شووره وىي يه وه بو كۆماری كوردستان نه بووه، هه رچه نده جوړه هاو كار ييه كي سنوورداری كۆمار كراوه، به لام ئه وه ي كه شووره وىي يه كان به قولى له مه سه له ي كۆكردنه وه ي كورد و بنيات ناني جولانه وه ي نه ته وه ي كورد دا گلابي تن قسه يه كي بي بناغه يه. خو به شيكي فراواني ناوچه كورد ييه كان به مه هاباديشه وه، له ژير كۆتپۆلى راسته وخۆي سوپاي شووره وىي دا نه بووه، ئه مه ش زياتر له نرخي بوچوونه كانى نصرالله ي فاطمي و ئارچي پۆز فيلت كه م ده كاته وه. خودي ده سه لاتدارانى شووره وىي پيان وابوو دامه زراندى كۆماری كوردستان كاريكي پيش وه خته و لاني كه م كرجيتي پيوه دياره⁽²⁰⁾، بويه مه سه له ي په ره سه ندى چالاكيه سياسيه كان و گه شه كردنى هوشيارى نه ته وه يي له نيوان كورده كاندا په يوه سه ته به بارو دۆخى كۆمه لگاي كورده وارى و ئه و گۆرانه ي له سه ر شانۆي نيو ده ولته ي خولقا بوو ئه م هه ل و مه رجه نوي يه ش ئه وه ي به سه ر شووره وىي دا سه پاند كه سه ر بو ويستى كورده كان دانه وينيت، له گه ل ئه وه ي دوو دل بوون به رامبه ر ئه گه رى كاريگه رى هيواي نه ته وه يي كورده كان به دژى ستراتيجي ولاته كه يان له ئيراندا و ئالۆز كردنى

مه سه له كه له ئاينده دا⁽²¹⁾. سه به رته به خو نزيك كردنه وه ي شووره وىي و خو هه لقورتاندى له چالاكي كورده كان له ته وارى كوردستاندا بيروپاي دژ به يه ن هه بوو، سه فاره تخانه ي به ريتانيا له مؤسكۆ په نجه ي بو ئه وه دريژ كرد كه ئازانسه سياسيه كانى شووره وى پابه ره كورده كانيان له مه سه له ي يارمه تيدانى كورده كانى هه موو پارچه كانى كوردستانى ئيران و عيراق و توركييا دلنيا كردۆ ته وه تا به شيويه ي ئازه ربايجان كۆماری خود موختار پيك به يئن⁽²²⁾. هه رچه ند دواتر سه فاره تخانه ئاشكرای كرد كه له لايه ن شووره ويه كانه وه پيلانيكي به رين سه به رته به سه ر تاسه رى كوردستان له گۆر يدانیه⁽²³⁾.

له چوار چيوه ي جهنگى ساردا، واديه پيش چاو كه سياسيه تى به رپيوه به رايه تى (ترۆمان/ Truman) سه رۆكى نوي ئه مه ريكا سه به رته به هاو كارى كردنى ئيران و دژايه تى شووره وى وهك پيوست نه بووه، ئه مه ش فاكته ريكى سه ره كيه شووره وى زياتر چه شه ي نزيك بووننه وه له جولانه وه ي خود موختار يخوازه كانى كوردستان و ئازه ربايجان كردو دۆخه كه ي قۆز ته وه، به تايبه تى له مانگه ئالۆزه كانى كانونى يه كه مى ۱۹۴۵ و كانونى دووه مى ۱۹۴۶⁽²⁴⁾. بوچوونى باوى ناوه نده په سميه كانى ولاته يه كگرتووه كانى ئه مه ريكايش له مه ر چالاكيه سياسيه كانى كوردستان و دامه زراندى

کۆماری میلی کوردستان بریتیه لهوهی که ئەم جوۆره چالاکیانە ریشەیی کۆمۆنیستی هەیه^(٢٥)، هەروەها بەرژەوهندی ئێران لە وەدایە ئەو پزێمە کوردییە بە کۆمۆنیست و کۆمارەکشیان بەکۆمارێکی دەسەندە خۆری شورەوی بداتە قەلەم. ئەمەش ئەو هەلە بۆ ئێران دەرەخسینیت کە سەر تاپای مەسەلە کە بە پلانی شوورەوی و فراوانخواری و چاوی تێرینی بیگانە لە ئێران بخاتە روو^(٢٦).

پاستی مەسەلە کە ئەو هەیه کە چالاکێ سیاسی کوردەکان چ پێش دامەزراندنی کۆمار و چ کاتی دامەزراندنی خواست و ئامانجی نەتەوهیی کورد بەرجهسته دەکات^(٢٧)، رابەرانی کۆمار کۆمۆنیست نەبوون، بەلکو نەتەوه خواز بوون؛ ئەوەندەش بە تەنگ ئەوه وە نەدەهاتن کە کۆمارەکیان بکەوێتە ژێر نفوز و چاودیژی یەکیەتی شوورەوی^(٢٨)، جگە لهوهی کە خواسته سیاسیەکانیان کە پێشتر لە لایەن کۆمەڵە و دواتر لە لایەن حیزبی دیموکراتی کوردستانەوه بلأو کراوەتەوه، هەر لەسەر مافی نەتەوهیی کورد و هەبوونی پەيوەندی دووقۆلی نیوان کوردی ئێران و حکومەتی تاران قسەیی کردبوو، هیچ باسێک لە گۆرانی ریشەیی و پادیکالانە لە خواستەکانیاندا نەهاتبوو گـۆـرـی، هەربۆیە کاتی فۆرمەلەکردنی ئەم ئامانجانە بێو باوهری کۆمۆنیستانە چاویلناکری^(٢٩).

هەرچەندە ئەمەریکاییەکان خاوهنی نرخاندنی خۆیان بوون لەمەر کیشەیی کە مینە

نەتەوهییەکانی ناو ئێران، کەچی پشتگیری حکومەتی تارانیا ن کرد لە دژی نازەربایجان و کوردستان، هەر لەم کاتەدا کارمەندیکی رەسمی ئەمەریکی ئەوهی ئاشکرا کرد کە حکومەتی ناوهندی ئێرانی فشاری خستۆتە سەر کە مینە نەتەوهییەکان و دەیان چەوسینیتەوه، پەنجەشی بۆ ئەوه پاکیشا کە داواکاری خودموختاری ئەم گروپە نەتەوهییانە جوۆره پەواییەکی خۆی هەیه و دۆخی سیاسی ناوچەکانیشیان لەبارە بۆ راپەرین^(٣٠). سەرەرای ئەم جوۆره دیدانە هەلوێستی رەسمی ولاتە یەکگرتووکان پێداگرتن بوو لەسەر لایەنگری و پالپشتی بی چەند و چوونی حکومەتی ناوهندی تاران. ئەم هەلوێستەش بیگومان لە چەند ئیعتیباراتیکی ستراتژی و سیاسی حکومەتی ئەمەریکاوه سەرچاوهی گرتبوو.

(والتر سمس/Walter smith) سەفیری ئەمەریکا لە مۆسکۆ ووتی ((حکومەتی شورەوی سیاسەتیکی لیالی بەرامبەر ئێران گرتۆتەبەر، لەوکاتەیی جەخت لەسەر پەيوەندی دۆستانە لەگەل حکومەتی ناوهندی دەکات، هەرئەو کاتەش نازەربایجان وەک ئامرازیک بۆ نازاوه نانهوه دژی حکومەتی تاران بەکار دەهینیت)) هەروەها سمس ئاماژەیی بەوه دا کە هاوکاریکردنی شورەوی لەگەل حکومەتە خودموختارە خۆجییەکانی نازەربایجان بەو ئاراستەیی دەهوات کە لەئایندەییکی نزیکدا ناوچەکە بخریتە سەر

قهله مپهروی شورهوی و بیته به شیکه
دانه چپراوی نهو ولاته^(۳۱).

وهک ناشکرایه چاوپیکه وتنی نوینه رانی
رپبه رایه تی کومار و لپرسراوانی نه مریکی
له ته بریز بو قازانجی ههردوولا بایه خی خوی
هه بوو، سه ره تا کاتیک قازی موحه مه د له
شوباتی ۱۹۴۶ داسه رانی ته بریزی کرد سی
جار له لایهن (روسو/Rossow) وه ناگادار
کرایه وه تا چاویان به یه کتری بکه ویت، به لام
قازی بهم دیداره پازی نه بوو^(۳۲)، به لام بو
دواتر قازی موحه مه د له باره گای کاتی
سه رکرایه تی کوردی له ته بریز که به رامبه ر
کونسولخانه ی نه مریکی بوو. چاوی به
(دوهوور/Dooher) که وت، لهم دیداره دا قازی
هه ولی دا سروشتی راسته قینه ی هه لویستی
نه مریکی به رامبه ر مه سه له کان و سیاسه تی
ولاته یه کگرتووه کان به رامبه ر کیشه ی کورد
بزانیته، ههروه ها خوازیری زانیته نه وه بوو
تا چند نه مریکا نفوزی خوی به مه به سستی
چه سپاندنی دیموکراسی له ئیران و هاتنه
سه رکاری حکومتیکی دیموکراتخواز له و
ولاته به کار ده هیئته. دوهوور وه لامی قازی
به وه داوه که سروشتی سیاسه تی نه مریکا
جهخت کردنه له سه ر ده ست تیوه رنه دانی
کاروباری ناوخوی ولاتان، سه باره ت
به مه سه له ی ئیرانیته مه سه له یه کی ناوخوییه
و پیوسته له لایهن خه لکی ولاته که خویه وه
چاره سه ر بکریته. به پی ی وتته ی دوهوور
(قازی موحه مه د پیشنیاریکی سه یری هه بوو،

گوایه کورده کان پیشوازی له ده ست خسته
ناوه ی مه سه له که له لایهن نه مریکا وه ده کن
کاتیک حکومتی نه مریکا بولا بردنی کوه کی
حکومه تی ئیرانی کار بکات که دژی که مینه
نه ته وه ییه کانی ئیران به کاری دینیت^(۳۳))
ههروه ها له م دیداره دا قازی موحه مه د جهختی
له سه ر گرنگی بنیاتی په یوه ندی دۆستانه ی
له گه له نه مریکا دا کرد و نه وه شکی
دوپا تکرده وه که خواستی کورده کانی ئیران
خود موختارییه له چوارچیوه ی ئیرانیکی
یه کگرتودا. جگه له وه ی قازی خوازیری
ئاخواتنی زیاتر بوو له سه ر مه سه له ی یارمه تی
حکومه تی نه مریکا بو کوماری میلی
کوردستان به تایبه تی له بواری پیشه سازی،
چاندن، فره هنگی دا^(۳۴). شایه نی باسه قازی
له م پوه وه وه لامیکی موسبه تی له لایهن
جیگری کونسولی نه مریکا وه به ده ست
نه گه یشته. دوا ی په خساندنی هه لی
چاوپیکه وتنی راسته وخوله گه ل رپبه رانی
کومار له لایهن نوینه رانی حکومتی
نه مریکا وه، ولاته یه کگرتووه کان ده رفه تیکی
له باری بو هه لکه وت تا زانیاری چر و پر له مه ر
دۆخی سیاسی کوردستان و ئاراسته ی
پوداوه کان خربکاته وه.

نه گونجی خواستی قازی موحه مه د له دیتنی
جیگری کونسولی نه مریکا له گورانی
هه لویستی شورهوی له مه سه له که سه رچاوه ی
گرتبی، به ووردبونه وه له قه یرانی ئیران له م
قوناغه دا جوړه نزیک بوونه وه و لیک

گه‌یشتنیک له‌نیوان حکومه‌تی شوره‌وی و ده‌سه‌لاتدارانی تاران دیته به‌رچاو، به‌تایبه‌تی سه‌بارت به‌دۆزینه‌وه‌ی ریگه‌چاره‌ی قه‌یرانه‌که و نه‌هیشتنی ئالۆزی و ناسایی کردنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندیه‌کانی ه‌ردولا که نه‌نجامه‌که‌ی به‌کشانه‌وه‌ی هیزه‌کانی شوره‌وی له‌باکوری ئیران و نازهربایجان کۆتایی هات که بیگومان چی په‌نجه‌ی له‌سه‌ر ه‌لۆیستی قازی له‌مه‌ر مه‌سه‌له‌ی نزیك بونه‌وه له‌مه‌ریکا دانا. نه‌مه‌ش بو‌خۆی حالی بونی قازی و ریبه‌رانی کۆماره له‌کاریگه‌ریه‌تی نزیك بونه‌وه‌ی شوره‌وی و ئیران له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌که‌یان، دۆهور به‌پاشکاو‌ی ئاماره بو‌ئهم پاستیه ده‌کات، نه‌و پی‌ی وایه شکستی سیاسه‌تی شوره‌وی به‌رامبه‌ر به‌کورد و هاوکاری نه‌کردنی کۆمار به‌چه‌کی قورس و پیویستیه سه‌ربازیه‌کانی فاکته‌ری نزیك بونه‌وه‌ی قازییه له‌مه‌ریکا^(۳۵).

نه‌وه‌ی ده‌بیئت تیبینی بکریت نه‌وه‌یه که ه‌لۆیستی ولاته یه‌گگرتووه‌کانی نه‌مه‌ریکا له‌مه‌ر کۆماری کوردستان ده‌خريته‌ چوارچی‌وه‌ی سیاسه‌ت و ستراتیزیه‌تی نه‌مه‌ریکا سه‌بارت به‌پۆژه‌لاتی ناوه‌پاست به‌گشتی و ئیران به‌شیوه‌یه‌کی تایبه‌تی، بی‌گومان دیدی ولاته یه‌گگرتووه‌کان به‌رامبه‌ر ه‌لۆیست و سیاسه‌تی شوره‌وی له‌ناوچه‌که‌دا حیساییکی تایبه‌تی بو‌ده‌کرا، نه‌مه‌ش کوردی ده‌کرده فاکته‌ریک و ده‌یهاویشه‌ گیره‌وکیشه‌ی نیوان نه‌مه‌ریکا و

شوره‌وی له‌مه‌ قوناغه‌دا که سه‌ره‌تای ه‌ه‌لگیرساندنی جه‌نگی سارده.

ه‌ه‌ر له سه‌ره‌تای سالی ۱۹۴۶ نه‌مه‌ریکا بایه‌خی به‌مه‌سه‌له‌ی نه‌گه‌ری بونی پیلانیک‌ی شوره‌وی ده‌دا که گوايه بو‌ه‌ه‌ره‌شه‌کردنه سه‌ر تورکیا و زه‌میننه‌خۆشکردن بو‌هاتنه سه‌رکاری پژیمنیکی دۆست له‌نه‌قهره له‌کاردايه، (جۆرج کینان / George Kennan) راپه‌رینه‌ری کاروباری سه‌فاره‌تی نه‌مه‌ریکا له‌مۆسکۆ نه‌وه‌ی پوون کرده‌وه که به‌لگه‌ی بونی پیلانیک‌ی وا له‌لایه‌ن شوره‌وییه‌وه دژی تورکیا له‌به‌رده‌ستدا نی‌یه، دواتر کینان ئاماره‌ی به‌وه‌دا که ته‌نها سه‌رچاوه‌ی گیروگرفتی پیشبینیکرا و بو‌حکومه‌تی تورکیا (کورده چه‌کداره شوره‌وی خوازه‌کانه) له‌سنوری ئیران-تورکیاوه، چالاک‌ی ئه‌وان ده‌توانریت وه‌ک زه‌میننه‌خۆشکردنیک بو‌ده‌ستیوه‌ردانه ناو ده‌وله‌تی تورکیاوه چاو لیبکریت^(۳۶).

کینان ئاشکرای کرد که مه‌سه‌له‌ی چالاک‌ی شوره‌وی له‌عیراقیشدا به‌ته‌واوی دیارنی‌یه، له‌گه‌ل بونی نه‌وه‌ه‌والانه‌ی باس له‌ه‌ه‌ولی ه‌ه‌ندیک کوردی چه‌کداری شوره‌ویخواز ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی داگیرکردنی ولایه‌تی موسل. به‌پی‌ی قسه‌ی کینان نه‌مه‌ کوردانه پیویستیه‌کی زۆریان به‌شوره‌وی ده‌بیئت بو‌رپه‌راندنی نه‌رکه‌که‌یان، جگه له‌وه‌ش شوره‌ویش پشتیان پی‌ی ده‌به‌ستیت. ب‌ه‌شوره‌وی له‌به‌ئنه‌نجام گه‌یاندنی مه‌سه‌له‌یه‌کی وا به‌ریتانیا به‌ریگر ده‌زانیت،

بهلام ئەوان خۆیان (واته شوره‌وی) واساز داوه
 ئەوهی پێویست بێت درێغی ناکەن. ههروهک
 کینان دەلیت شوره‌وی نامادهیه پووبه‌پووی
 توندوتیژترین دیپلۆماسییهت و ناله‌بارترین
 سیاسهت بێته‌وه تا بتوانن نامانجه‌کانیان
 بێننه‌دی و گرێنتی سه‌رکه‌وتنی پرۆژه‌که‌ی
 بکات^(٢٧). هه‌روه‌ها کینان وتی شوره‌وی
 پێشبینی ئەو ئاکامانه ناکەن که ده‌گونجی له‌م
 جو‌ره‌ خو‌ه‌لقورتان‌دن و سه‌ره‌پۆییه‌دا بێته
 گو‌پێ، ئەم کاره‌ی شوره‌وی ئەگه‌ری په‌یدا
 بوونی گرفتێکی سه‌خته که خودی
 شوره‌وییه‌کان له‌ بنه‌په‌تا چاوه‌پێی
 ناکەن^(٢٨).

کاریگه‌ری سیاسه‌تی شوره‌وی له‌ سه‌ر
 به‌رژه‌وه‌ندییه‌ ستراتێژییه‌کانی ئەمه‌ریکا له
 ناوچه‌که‌ ناوه‌نده‌کانی ئەمه‌ریکای تووشی
 دله‌پاوکی کردبوو، ئەتوانرێت لێره‌دا
 سیاسه‌تی ئەمه‌ریکی به‌رامبه‌ر به‌ ئێران له‌م
 چه‌ند خاله‌دا کۆبکریته‌وه:

١- هاندانی ئێران بۆ به‌ستنی په‌یوه‌ندی
 دۆستانه‌ له‌گه‌ل ولاتاندا به‌مه‌رجێک
 چه‌سپاندنی سه‌ره‌به‌خۆیی و پاراستنی
 یه‌کپارچه‌یی و سه‌روه‌ری ئێران
 بپاریزێت.

٢- چه‌سپاندنی ئاسایشی ناوخۆی ولات به
 جو‌ریک پێ نه‌دات بێگانه‌ ده‌ست له‌ کارو
 باری ناوخۆی ئێران وه‌ردات.

٣- کارکردن بۆ گه‌شه‌پێدانی ئابووری
 ناوخۆی ولات و په‌خساندنی زه‌مینه‌ بۆ

به‌ستنی په‌یوه‌ندی ئابووری له‌ ناستی
 نیو ده‌وله‌تیدا.

٤- دواتر پته‌وکردنی ده‌زگا ده‌وله‌تییه‌کان و
 دیموکراتیزه‌کردنیان.^(٢٩)

هه‌ر بۆیه ئاساییه‌ که ئەمه‌ریکییه‌کان
 نرخاندنیکی جیددسی له‌ سه‌ر شوینی
 کێشه‌ی کورد له‌ بارودۆخه‌ ئالۆزه‌که‌ی ئێران و
 باری نیو ده‌وله‌تیشدا بکه‌ن. ئەگه‌ره‌کانی
 ئاینده‌ی ئێرانیش له‌لای خو‌یه‌وه‌ کاری
 گرینگی ده‌کرده‌ سه‌ر ستراتێژییه‌تی ئەمه‌ریکا،
 ئەو ئەگه‌رانه‌ی له‌ لایه‌ن کۆمیته‌ی ته‌نسیقی
 چه‌نگی ده‌ریایی ده‌وله‌ته‌وه‌ (State war- Navy
 Coordinating Committee) و له‌ بیرخه‌روه‌یه‌کدا
 گه‌لله‌ کرابوون، ئەگه‌ره‌کانیش:

١- دابه‌شکردنی ئێران بۆ دوو ناوچه‌ی نفوزی
 شوره‌وی له‌ باکور و نفوزی به‌ریتانی له
 باشوور.

٢- ده‌ست به‌سه‌را گرتنی هه‌میشه‌یی شوره‌وی
 به‌سه‌ر هه‌ریمی نازه‌ربایجانی ئێراندا.

٣- دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی کوردی
 خودموختاری شوره‌وی خواز که ناوچه‌کانی
 باکوری پۆژئاوای ئێران و باکووری عێراق
 بگرتنه‌وه‌.

٤- سه‌پاندنی ده‌سه‌لات و نفوزی ئێرانی
 به‌سه‌ر ته‌واوی ئێراندا^(٤٠).

کۆمیته‌ی ته‌نسیق دوپاتی کرده‌وه‌ که به
 هه‌موو حیسابیکی هێرش و به‌رگری، ئێران
 ناوچه‌یه‌کی ستراتێژی سه‌ره‌کی و گرنگی
 ولاته‌ یه‌کگرتوو‌ه‌کانی ئەمه‌ریکا پیکدینێت،

نیزان و ناوچهی پۆژه‌لآتی میدیترانه له پووی ستراتژیژوه جهوه‌ری مه‌سه‌له‌ی پینگرتنی فراوانخواری شوره‌وین له پۆژه‌لآتی ناوه‌پاستدا^(٤١)، کوردستانی مه‌زن کۆریدۆریکه بو دزه‌کردنه ناو پۆژه‌لآتی ناوه‌پاست و پۆژه‌لآتی ده‌ریای سپی. له بهر شوینه جوگرافیه‌که‌ی کوردستان و سروشته تۆبۆگرافیه چیاپیه‌که‌ی، شوره‌وی کاتی پیش‌په‌وییان له‌م ناوچه‌یه لانی زۆری گروگرفت ده‌بینن، له‌وه‌ش زیاتر بونی جولانه‌وه‌ی ناسیونالیستی کورد له نیو چوارده‌وله‌تی پۆژه‌لآتی ناوه‌پاستدا و ئاینده‌ی چالاک‌ی سیاسی کورده‌کان، له پووی ستراتژی و سیاسیه‌وه له هه‌ر پووبه‌پووبونه‌وه‌یه‌کی داها‌تووی ناوچه‌که‌دا سوودبه‌خشه.

سه‌باره‌ت به‌خالی (٤)ی سه‌ره‌وه، کۆمیته‌ی ته‌نسیق پاریگه‌یاند، که‌دامه‌زاندنی ده‌وله‌تیکی کوردی به‌هاوکاری شوره‌وی پینگریکی جیددی ده‌بی‌ت له‌به‌رده‌م به‌رژه‌وندیه‌کانی ئیستا و ئاینده‌ی ولاته‌یه‌گرتووه‌کان، له‌کاتی‌که‌دا پی‌ی تی ده‌چیت شوره‌وی ئەم ده‌وله‌ته به‌کار به‌ی‌نیت بو نا‌ژاوه نانه‌وه له پۆژه‌لآتی نزیک و ناوه‌پاستدا، ئەو ده‌وله‌ته کوردیه‌ سه‌رچاوه‌نه‌وتیه‌کانی به‌ریتانیا ده‌گریته‌وه که ناوچه‌ی که‌رکۆکه، ئەمه‌ش ناکامه‌که‌ی ئەوه‌ده‌بی‌ت، هه‌ر سوود و قازانجیکی نه‌وت که ئیستا ده‌چیته‌ گیرفانی عیراقه‌وه ئەوسا ده‌چیته‌ گیرفانی

کورده‌کانه‌وه، کاریکی واش نه‌گه‌ری بوخاندنی حکومه‌تی عیراق و ها‌تنه سه‌رکاری حکومه‌تیکی تر دینیته‌ پیشه‌وه، حکومه‌تیکی که زیاتر دۆستایه‌تی له‌گه‌ل ده‌وله‌تی شوره‌وی به‌رقه‌رار ده‌کات تا له‌گه‌ل هیژه‌وه‌روپیه‌کان، نه‌گه‌ر ئەو پاستیه‌شمان خسته به‌رچاوه‌ که عیراق به‌ره‌و که‌نداوی فارسدا درێژ ده‌بی‌ته‌وه و به‌سه‌ر بیره‌نه‌وته‌کانی (ئابادان)دا ده‌پوانیت ئەوسا بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که سه‌رچاوه نه‌وتیه‌کانی ولاته‌یه‌گرتووه‌کان له ناوچه‌که‌دا تا چ پاده‌یه‌که ده‌که‌ویتنه مه‌ترسییه‌وه^(٤٢).

هه‌ر ماوه‌یه‌کی که پیش دامه‌زاندنی کۆماری کوردستان، سه‌فیری به‌ریتانیا له تاران دویاتی کرده‌وه که ولاته‌که‌ی هه‌مان سیاسه‌ت و به‌رنامه‌ نه‌گریته به‌ر که پیشتر له ئۆکتۆبه‌ری ١٩٤١ له‌لایه‌ن نوینه‌رایه‌تی به‌ریتانیا له تاران و وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ بریاری له‌سه‌ر دراوه^(٤٣). به‌لام له‌م قوناغه‌دا به‌ شیوه‌یه‌کی وردتر و به‌رین تر، مه‌سه‌له‌ی هاوکاری نه‌کردنی عه‌شیره‌ته‌کان و خۆتیوه‌گلان له‌گرفته‌کانیان له‌لایه‌ن به‌ریتانیاوه ئەزمونیک بوو له‌مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل خێله‌ کورد و عه‌ره‌به‌کانی عیراقه‌وه به‌ میرات بۆی ما‌بووه‌وه، هه‌روه‌ها وتی که به‌رژه‌وه‌ندی و شوینی سه‌ربازی به‌ریتانیا له ناوچه‌که‌ با‌شتر ده‌پاریزیت، کاتیکی ئەم ولاته

هاوسهنگه‌ری حکومه‌تی ناوه‌ندی بیئت له تاران و دهستی یارمه‌تی بو دريژ بکات^(٤٤). ئاشکرایه دامه‌زاندنی حکومه‌تیکی کوردی پیویستی به هاوکاری و یارمه‌تی هیزه مه‌زنه‌کان بوو، له کۆتایی دیسامبری ١٩٤٥ دا، قازی موحه‌مه‌د ری‌ی به‌چهند نوینه‌ریکی کورددا که له‌گه‌ل کۆنسۆلی به‌ریتانی له ته‌بریژ به‌مه‌به‌ستی به‌ستنی په‌یوه‌ندی نیوان حکومه‌ته خودموختاره چاوه‌پوانکراوه‌که‌ی و حکومه‌تی به‌ریتانیا و هیزه پۆژئاواییه‌کانی دی گفتوگو بکه‌ن، کۆنسۆلی به‌ریتانی له‌م دیداره‌دا وه‌لامیکی دیارو پوونی به‌ نوینه‌رانی کورد نه‌دایه‌وه^(٤٥)، ئه‌م هه‌لوێسته مه‌نفیه‌ی به‌ریتانیا جی‌ی سه‌رسوپمان نی‌یه، هه‌ره‌مان هه‌لوێستی پیشووه که له‌کاتی داگیر کردنی ئی‌ران له‌لایه‌ن هیزه‌کانی ئه‌نگلۆ-شوره‌ویه‌وه به‌رامبه‌ر کورد گرتبوویه به‌ر، به‌ریتانیا کیشه‌ی کوردی وا ده‌پیا که هه‌ر شه‌یه‌کی به‌رده‌وام و سه‌رچاوه‌ی ترسیکی گه‌وره‌یه، به‌ بۆچوونی ئه‌و دامه‌زاندنی کۆماریکی کوردی ئاینده‌ی گه‌شه‌کردنی کاروباری ئی‌ران ده‌ئالۆزینیت و به‌ خراپیش به‌ سه‌ر شانۆی نیو ده‌وله‌تیدا ده‌شکینته‌وه، به‌ریتانیا پی‌ی وابوو که پیویسته بو‌دژایه‌تی کردنی شوره‌وی له ئی‌ران پلانی خۆی سه‌باره‌ت به‌ جولانه‌وه‌ی ناسیونالیستی کوردی بخاته‌ گه‌ر، له‌لایه‌کی تریشه‌وه باس و خواس له‌سه‌ر ئه‌وه ده‌کرا که جولانه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کوردی

خینه‌کی یانه‌یه‌و بی‌ری دامه‌زاندنی ده‌وله‌تیکی کوردی ناسیونال بناغه‌یه‌کی پته‌وی نی‌یه^(٤٦). له‌ هه‌مان کاتدا ئینگلیزه‌کان له‌ عی‌راق زۆر به‌ وردی چاودیری په‌وتی دۆخه‌ سیاسییه ئالۆزه‌که‌ی کوردستانی ئی‌رانیان ده‌کرد و کاریگه‌ریتی ئه‌م دۆخه‌یان له‌ سه‌ر کوردستانی عی‌راق و نه‌گه‌ری قۆزتنه‌وه‌یان له‌لایه‌ن شوره‌ویه‌وه لیک ده‌دایه‌وه، سه‌فیری به‌ریتانیا له‌ به‌غداد ئاماژه‌ی به‌وه‌دا که ولاته‌که‌ی هه‌ول ده‌دات سوود له‌ هه‌ر ده‌رفه‌تیک وه‌رگریت که تیایدا هانی حکومه‌تی عی‌راق بدات کار بو‌نه‌هیشتنی بی‌زاری کورده‌کانی عی‌راق بکات و باری گوزه‌رانیان باشترکات، هه‌روه‌ها پوونی کرده‌وه که کورد له‌ شوره‌ویدا هیژکی نوی‌ی دیوه‌ته‌وه‌و ده‌یه‌ویت ((واز له‌ د‌ل‌داره کۆنه‌که‌ی (واته به‌ریتانیا)، به‌هینیت و بای داته‌وه به‌لای ئه‌م هیزه‌دا))، هه‌روه‌ها کورد له‌وه تیناگات که حکومه‌تی به‌ریتانیا له‌ پوانگه‌ی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیه‌وه ده‌پوانیته مه‌سه‌له‌کان و خو ده‌بوی‌ریت له‌ هه‌ر به‌لین و په‌یمانیک دواتر ببیته مال له‌سه‌ری^(٤٧). ئه‌م بۆچونانه‌ی سه‌فیری به‌ریتانیا زیاتر له‌سه‌ر ئه‌و تیبینییانه‌ گه‌لاله‌ کرابوو که له‌ لایه‌ن (ئی‌چ. ئیم. جاکسن / H.M. Gakson) جیگری پ‌اویژکاری سیاسی هیزه‌کانی به‌ریتانیا له‌ هه‌ولیر پیشکه‌شکراوه، جاکسون له‌ گه‌شتیکی سی‌ پۆژه‌یدا بو‌ باکوری هه‌ولیر و

بهرامبهر عه‌شیره‌ته‌کانی ئی‌ران و حکومه‌تی ناوه‌ندی تاراده‌یه‌ک نهرم و تاراده‌یه‌کیش دژ به‌یه‌ک بیوون.

له‌ سه‌ره‌تای سالی ۱۹۴۶ راپۆرته‌کان هه‌والی ئه‌وه‌یان ده‌گه‌یانده‌ که (شیخ‌خه‌زه‌ل)ی موحه‌مه‌ره‌ که ئه‌وکات له‌ عی‌راق دورخراوه و پارێزرایکی به‌ریسانی بوو، هی‌زیکی له‌ عه‌ره‌به‌کان کۆ کردووه‌ته‌وه و راپه‌رینی له‌ خۆرستان به‌ریا کردووه، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ هاوکیشه‌یه‌ ده‌رده‌خات که ئینگلیزه‌کان به‌رامبهر به‌ پالپشتی یه‌کی‌تی شوره‌وی له‌ جولانه‌وه‌ خودموختارییه‌کانی ئازهربايجان و کوردستان له‌ سه‌ره‌وه‌ی ئی‌ران، خوازیاری له‌ باوه‌شگرتنی جولانه‌وه‌ی جیاخوازین له‌ باشووری ولات^(۵۲). به‌ریتانی ده‌یویست به‌ شیوه‌یه‌ک په‌وایی به‌ ئه‌م کاره‌ی بدات، بۆیه‌ بلاوی ده‌کرده‌وه‌ که خواستی عه‌شیره‌تی له‌ ئی‌راندا هه‌لقولای نه‌گونجانیانه‌ له‌ گه‌ل سیاسه‌تی حکومه‌تی ناوه‌ندی له‌ تاران، ئه‌وه‌ سیاسه‌ته‌ی تاران که ده‌رفه‌ت ده‌خاته‌ به‌رده‌م یه‌کی‌تی شوره‌وی و لایه‌نگره‌که‌ی له‌ ئی‌ران که حیزبی توده‌یه‌ و خزمه‌تی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان ده‌کات^(۵۳).

1- Douglas, w.(1952), strange land and friendly people, (New York Harper), P.58.

ئارچی پۆزفیلت ناوی دووان له‌و ئازانسانه‌ی بردووه‌که (عه‌بدوللّۆف و حاجیۆفه) به‌روانه: Roosevelt, A, Jr (1947), "The Kurdish Republic of Mahabad" in the Middle

سنوره‌کانی عی‌راق - ئی‌ران ئه‌وه‌ی تی‌بینی کرد که هی‌وای کورده‌کانی ناوچه‌ی په‌واندوز به‌هه‌را کورده‌کانیان له‌ ئی‌ران پوو له‌ زیاد بونه^(۴۸) ئه‌وه‌شی بۆ ده‌رکه‌وت که زۆرینه‌ی کورده عی‌راقییه‌کانی سه‌رسنور سی‌ خالیان لا ئاشکرایه:

۱- یه‌کی‌ک له‌ ئاکامه‌کانی خه‌باتی ئازهربايجان به‌دییه‌نانی سه‌ره‌به‌خۆیی کوردستانه.

۲- یه‌کی‌ک له‌ هی‌زه‌ مه‌زنه‌کانی سه‌رشانووی نیو ده‌وله‌تی که یه‌کی‌تی شوره‌وییه‌ پالپشتی ئه‌م خه‌باته‌یه.

۳- مه‌لاسه‌ته‌فا و هاوپی‌کانی کلیلی به‌دییه‌نانی سه‌ره‌به‌خۆیی و به‌شداریکردنی ئه‌م خه‌باته‌ن^(۴۹).

له‌لایه‌کی دییه‌وه‌ به‌ده‌رکه‌وتنی ئاسووی سه‌رکه‌وتنی هی‌زه‌هاوپه‌یماننه‌کان به‌سه‌ر نازییه‌تدا په‌یوه‌ندییه‌کانی به‌ریتانی و شوره‌وی له‌ ئی‌راندا پوو له‌ گرژی کرد، هه‌ردووکیان بی‌ په‌روا له‌ په‌یجوری ئاراسته‌ کردنی دۆخه‌سیاسیه‌که‌ بیوون به‌و جوړه‌ قازانجه‌کانیان ده‌یخوازیت^(۵۰). پوخته‌ی قسه‌، سیاسه‌تی به‌ریتانیای مه‌زن خوی له‌ پالپشتی و به‌هی‌زکردنه‌وه‌ی حکومه‌تی ناوه‌ندی ده‌دیته‌وه‌ وه‌ک هاوسه‌نگییه‌ک به‌رامبهر پشتگیری روسیای شوره‌وی له‌ جولانه‌وه‌ی خودموختاری ئازهربايجان و کوردستان له‌لایه‌ک و هی‌زه‌ چه‌په‌کانی ئی‌ران به‌تایبه‌تی حیزبی توده‌له‌لایه‌کی دییه‌وه^(۵۱). ده‌توانریت بگوتریت که سیاسه‌تی به‌ریتانی

کردوو و لهه بارهیهوه قهوه پهی لی نه کردوو
بروانه:

Ramazani, R. (1975), Iran's foreign policy 1941-1973: A study of foreign policy in Moderinzing Nations. (Charlottesville: University press of virginia), pp. 110-116.

Pahlavi, M.R. (Shahanshah of Iran), -6 (1961), Mission for my country, London: Hutchinson & co) p. 114.

له راستیدا نهه و قسهیهی بو جولانهوهی نهتهوهی کورد هه لده به ستریت گوايه به فیتی بیگانه دروست بووه زورجار له لایه نهوانه هه لویستی دژ به کوردیان ههیه نان و پیازی پیوه دهخوری به تایبهتی چینی دهسه لاتدار و راگه یاندنه کانی نهه و لاتانهی کوردیان تیا راده په پرن.

۷- په یوه نندی به تین ههیه له نیوان ئالوزی بارو دوخی ناوخیوی و دهست خسته ناوهوهی دهوله تان. به تایبهتی دهوله ته دراوسیگان، به گشتی هیزه دهست تیوه رده رکان و فاکتوره ناوخیویه کان هه ریه که وهی تر بوی ده قوزیته وه بروانه:

Ryan, S. (1988), "Explaining Ethic Conflict: The Neglected international Dimension", in Review of International stuies, Vol. 14, No.3, 1988, p. 171.

شایه نی باسه رابه ری کوردی وا هه بوون لهه قوناغه دا درکیان به سوود وه رگرتن لهه بارو دوخه نیوده وه لتهیه کهم وینهیه کردوو، بو نمونه مه لامسته فا پی ی و ابو که پیشپرکی نیوان هیزه مه زنه کان وای کردوو شوروهی له ئیران هاوکاری کورد بکات، نهه دهیگوت

East Journal, Vol. I, No.3, (July 1947), P.251.

Doualos, Op, cit, P.58.-۲

ههروه ها کونسولی نهه مریکی له ته بریز له راپورتیکدا به رزی کرده وه که تمایشیکی شانوی پیشکه شکاروه تیایدا ئافره تیکی کوردی ره شپوش به زنجیر به ستراره ته وه و ناوی عیراق، تورکیا، ئیرانی به سهروهیه، له پرکدا کوته کهی ده پسینریت، ئالایه کی سورده گریت به دهستیه وه که تیایدا نوسرابو (بژی ستالین).

Form Ebling to the secretary of state, May 4, 1945. DSDF, 891. 0015-145 OSID, NA.

Kimche, J. (1976), The seven -۳ pillars: The Middle East, 1945-1952, (New-York: Da Capo press), P.132.

Weaver, P. (1958), Soviet strategy in -۴ Iran 1941-1957), (Unpublished, ph.D. Dissertation, American University), P. 44.

Chubin, S, and S. Zabih, (1974), The -۵ foreign Relation of Iran, (Berkeley, Los Angeles, London: University of california press), pp.37-39: fawceet, L. (1988), The struggle for persia: The Azerbaign crisis of 1946, (Unpublished ph.D. Dissertation, University of Oxford), p.v.

شایه نی باسه قه کولهر (روحوللا رهمه زانی) یش نهه دیدهی تومار کردوو، به لام له شوینی خویدا بوونی جولانهوهی نهتهوهی کورد و ئازهر و نارهبازیتهی نهه دوو گروپه ی دژ حکومه تی ناوهندی باس

- Kimche, Op. Cit, pp. 85-86
- From winant, the Amrican - ۱۰
Ambassdor in the United Kingdom, to
the secretary of state, Nov. 21, 1945,
FRUS. 1945, Vol. VIII, P.440.
- Ramazani, Op. Cit, pp. 408-409. - ۱۱
- Deputy Assitant political Adviser, - ۱۲
Arbil, " TourNotes Rawanduz- Rayat,
6-9 January, 1947" fo 3711 52369, Iraq
1946, pro.
- ۱۳ - جهمال نه بهن، گوڤاری نیشتمان،
ته موزی ۱۹۴۳- مایسی ۱۹۴۴، زمان حالی
کۆمه له ی ژێ کاف و ئایدۆلۆژیای بۆژوای
پۆشنیری ناسیونالست له کوردستاندا،
ستۆکهۆلم بنکه ی چاپه مه نی نازاد، ۱۹۸۵، ل
ل ۱۹-۲۰.
- Deputy Assitant political Adviser, - ۱۴
Arbil, " TourNotes Rawanduz- Rayat,
6-9 January, 1947" fo 3711 52369, Iraq
1946, pro.
- Dehkordi, f(1986), the Republic of - ۱۵
Kurdistan: Its Rise and fall,
(Unpublished Ma, Dissertation,
University of Oxford), pp. 62-63.
- Eagleton, W. Jr. (1963), The - ۱۶
Kurdish Republic of 1946, (London:
Oxford Universoity press)p.61.
- Irani, R. (1978), Americam - ۱۷
Diplomacy: An option Analysis of the
Azerbaijan crisis, 1945-1946, (strategic
studies institute, U.S.Army war
college), p.22.
- Rossvelt, op. Cit, p.256 - ۱۸
- Fatemi, N. (1954), oil Diplomacy: - ۱۹
powderkeg in Iran, (Newyork: whitter
Books), p.274.

شورهوی کورده کانی پیوسته تا
نامانجه کانی له ناوچه که چنگ بخت،
کوردیش ده بیته بۆ سوودی خویان ئەم هه له
له کیس نه ده ن، مه لا مسته فا پروونی
ده کرده وه که دامه زانندی کوردستانی
سه ره خو خزمهت به به رژه وه ندیه کانی
یه کیتی شورهوی ده کات له ناوچه که دا. پروانه
ابو الحسن تغریشیان، قیام افسران
خوراسان، ۱۳۵۵ش، ص ص ۸۰-۸۷.

From the Amrican Embassy in - ۸
London to the department of state, Nov.
21, 1945, DSDF, 891.00111-2145, NA.
Ibid - ۹

له م پوه وه خالیکی تری گرنگ هیه که له
پوو خاندنی دوو کۆماره و خودموختاره که وه
سه رچاوه ی گرت نه ویش نه و دۆخه یه که بۆ
شورهوی له سه ر شانۆی پۆژه له لاتی
ناوه پاست هاته پیش، دوا ی پوو خاندنی دوو
کۆماری کوردستان و نازه ربایجان. یۆنان و
تورکیا که وتنه خانه ی نفوز و چاودیری
ئه مه ریکا، هه روه ها ئه مه ریکا بیریاری یارمه تی
و هاوکاری ئیرانی شی جیبه جی ده کرد، ئەم
حاله ته شورهوی ته نگه تا و کرد و له هه یبه تی
هینایه خوار، به تایبهت دوا ی ئه وه ی هه موو
هه له کانی له مه ر پۆژه له لاتی ناوه پاست
بیره ره رچوو، ئەمه ش فاکته ریکی مه زن بوو
بۆ هاندانی شورهوی تا هاوکاری
دامه زانندی ده وله تی جو بکات به مه به سته ی
پهیدا بونی پزیمیکی دوست به شورهوی له
ناوچه که دا پروانه :

22, 1946. Fo 371/52369, Iraq 1946, PRO.

٢٤-بېوانه:

Lawson, F(1989), "The Iranian Crisis of 1945- 1946 and the spiral model of international conflict" in International Journal of Middle East Studies, No. 21, 1989. P. 321

٢٥- ههندی فه کۆلهر چهواشه کارانه

کۆماریان به (کۆماری کۆمونیست)

ناوبردوه، نمونه:

Fuller, Graham, The center of Univers: The Geopolics of Iran, (Baulder, San francisco. Oxford: westview press) 1991, p. 211.

Howell, W.N. Jr. (1965), The soviet Union and the Kurds: Astudy of National Minority problems in soviet policy, (Unpublished ph.D. Dissertation, University of Virginia), p.368.

Ibid -٢١

بۆ زیاتر دهبراره ی چالاکی شورهوی له ناوچه

کوردیهکاندا بېوانه:

Eagleton, op. Cit, pp. 64-67.

From the British Embassy in-٢٢ Moscow to the foreign office. March 2 , 1946 fo 371/52702, persia 1946. PRO.

Research Department, foreign-٢٣ office " the Kurdish problem" March

نوسراو و نه خشه هه لکه ندر اوه کانی بیتواته

نووسینی: دکتور عه بدول هادی فونادی.

وهرگیڕانی: ژیان نه حمهد عارف

هه موو بهرده کان وهک یه کن له پرووی شیوه و پیک هاته وه، ههروه ها هه لکه ندر اوه کانیشیان زور له یه که ده چن. به واتایه کی تر، هه موویان لاکیشه یین له شیوه دا. به لام ته نها یه کی له لایه گه وره که ی لاکیشه که نه بیت که ساف نه کراوه، هه موو لاکانی تریان پیک وساف کراوه.

هه لکه ندر اوه کان له سه ره یه کی له لایه دریزه کانی لاکیشه که ن.

به ده ست که وتنی نه م بهردانه له پیکه ی موزه خانه ی سلیمانی یه وه بوو که نه ویش له لایه کی تره وه بوونی نه و بهردانه ی له (به ردی سانجیان - Bardi Sanjian) ی نزی که بیتواته پی راگه یه ندر بوو. بیتواته گوندیکی گه وره یه ده که ویته بناری چیا یه کی به رزه وه که پی ی ده وتريت "شنی" که ده توانريت له ناو شاروچکه ی پانیه وه و پاشان له ناحیه ی چوارقورنه وه بیگه ی تی. نه و پیکه یه ی که ده چیتته بیتواته شاخاری یه و تاراده یه که سه خته، دووری نیوان شاری سلیمانی و بیتواته نزیکه ی (۱۵۵ کم) ه.

نه م نووسراوه نه م به شانیه ی خواروه ی له خو

گرتوه:

به شی -A-:

ته رخان کراوه بو خویندنی نه و نه خشه هه لکه ندر اوه کی که له بیتواته دوزاونه ته وه و بوونه ته مۆلکی موزه خانه ی عیراقی. بویه نووسراو و وینه و چاره سه رکردنیان لی ره دا بلاو کراوه ته وه.

به شی -B-:

باسی نه و نه خشه هه لکه ندر اوه ده کات که نه مانیش سه رچاوه کانیان "بیتواته" یه به لام به شیوه یه کی نا یاسایی یانه براونه ته دهره وه ی ولات. زانیاری زیاتر له م نووسراوه دا ده بینن.

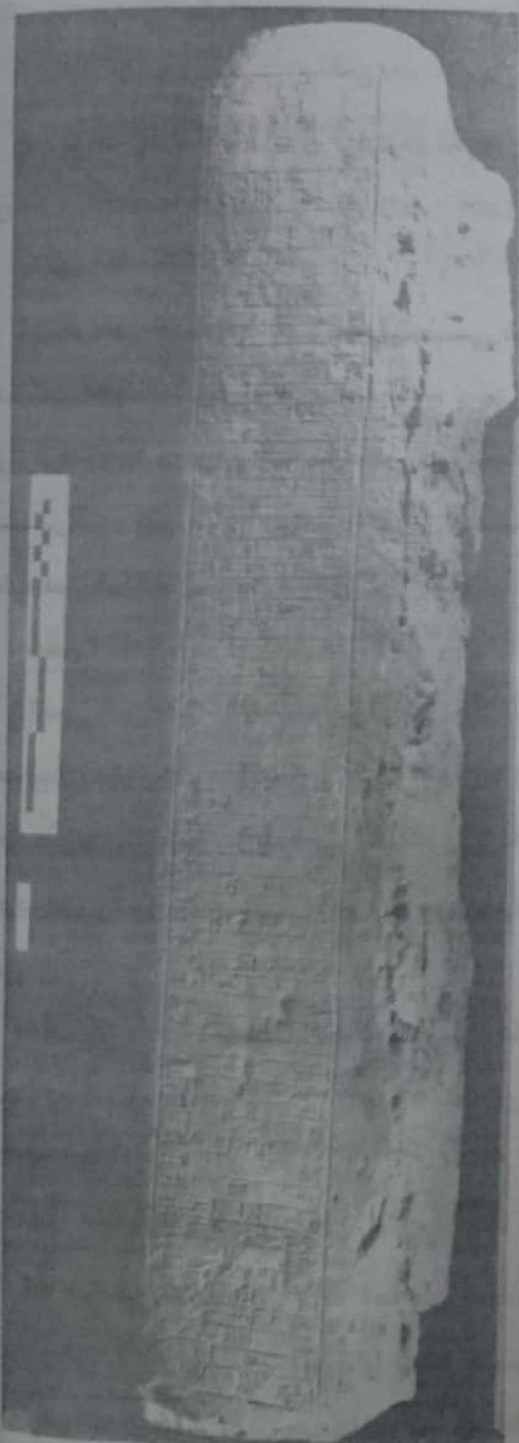
به شی -A-: نه خشه هه لکه ندر اوه کانی "ئیدی سن - Idi-Sin" ی "سیموره م - Simurum"

• A.1: سه رنجی سه ره تایی:

له مانگی نیسانی ۱۹۷۷ دا موزه خانه ی عیراقی ۴ پارچه به ردی بو هات، پارچه یه کیان ساغه پارچه کانی تر شکاون.

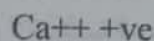
کەمدا نەبیت (بەروانە پوونکردنەوهی
دێرەکانی ۲۲-۲۳ لە A-5). زمانی
تیکستەکە ئەکەدی یە لە ۶۶ دێر پیک
هاتوو.

ئەمە لە خوارەوه دیت وەسفی ئەو
تیکستانە یە کە بلۆکراونەتەوه:
- تیکستی A (وینە ی ۱): ژمارە ی لە

ئەم بەردانە ی باسیان دەکەین لەو
شوینە ی تیبدا دروست کراوه لەلایەن چەند
کەسیکی نەناسراوه و بەراونەتەوه
وگۆیزراوه تەوه بۆشوینیکی تر.
یەکیک لە بەردەکان کە تیکستی
(A=IM.81364)، لەسەر هەلکۆلراوه تاکە
بەردە کە هیشتا پاشماوه ی هەندی لەو مادە ی
لی دروست کراوه بەسەر لایە پیک
نەکراوه کە یەوه ماوه.

شیکاری تاقیگە ئەوه ی نیشان داوه کە ئەو
مادە یە کە ئەم بەردە ی تیبدا دانراوه پیک
هاتوو لە:

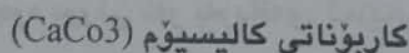

زۆر چر

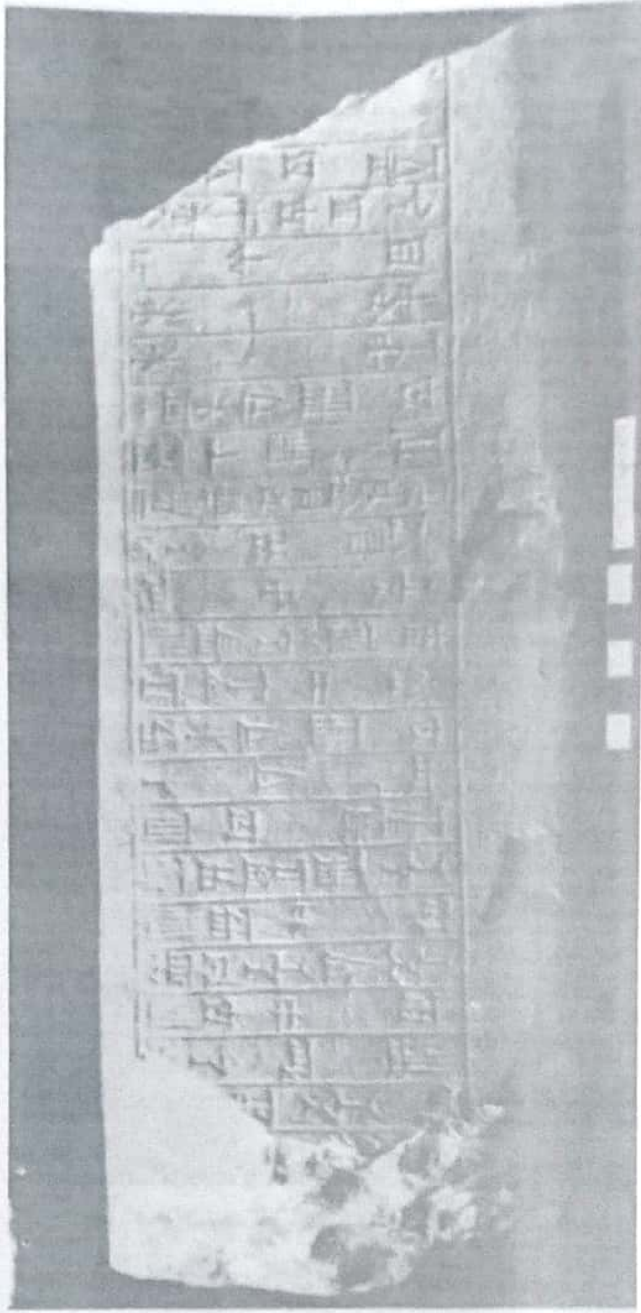
زۆر چر

کەواتە ئەم ماددە یە بەدوایدا دەگەرین
بریتی یە لە:

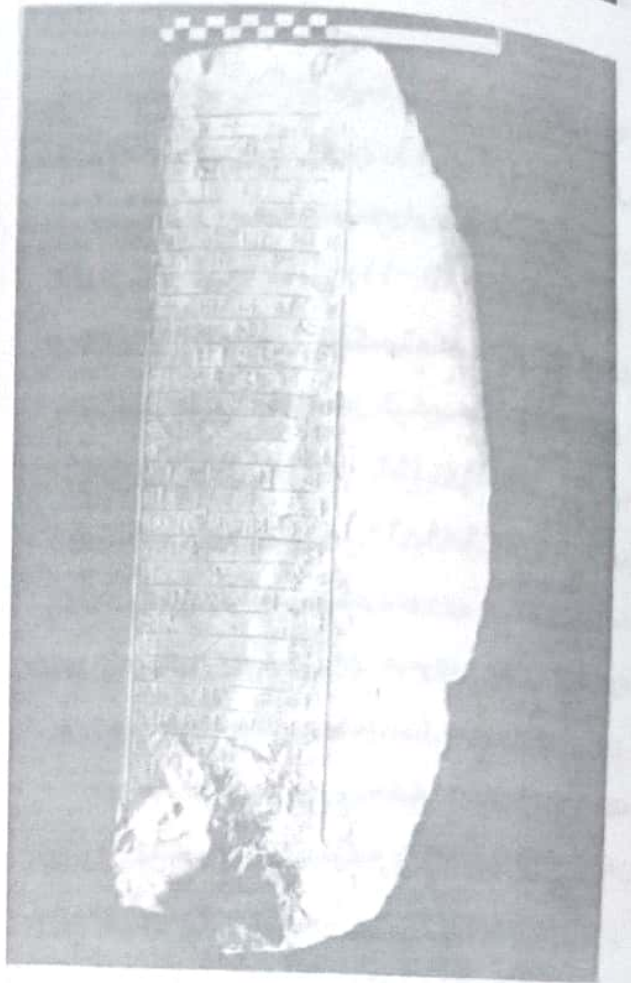

• A-2: تیکستا و ناوهرۆک:

هەرۆک پێشتر باسما کرد، ئەو
بەردانە ی کە گفتوگۆیان لەسەر
دەکریت لەرووی شیوه و کەرەسەوه
لیک دەچن. لەگەڵ ئەوه شدا لەرووی
وشەکاری تیکستەکانیشیانەوه لیک
دەچن تەنها لە چەند گۆرانکاری یەکی

وینہی ژماره (۳)

وینہی ژماره (۲)

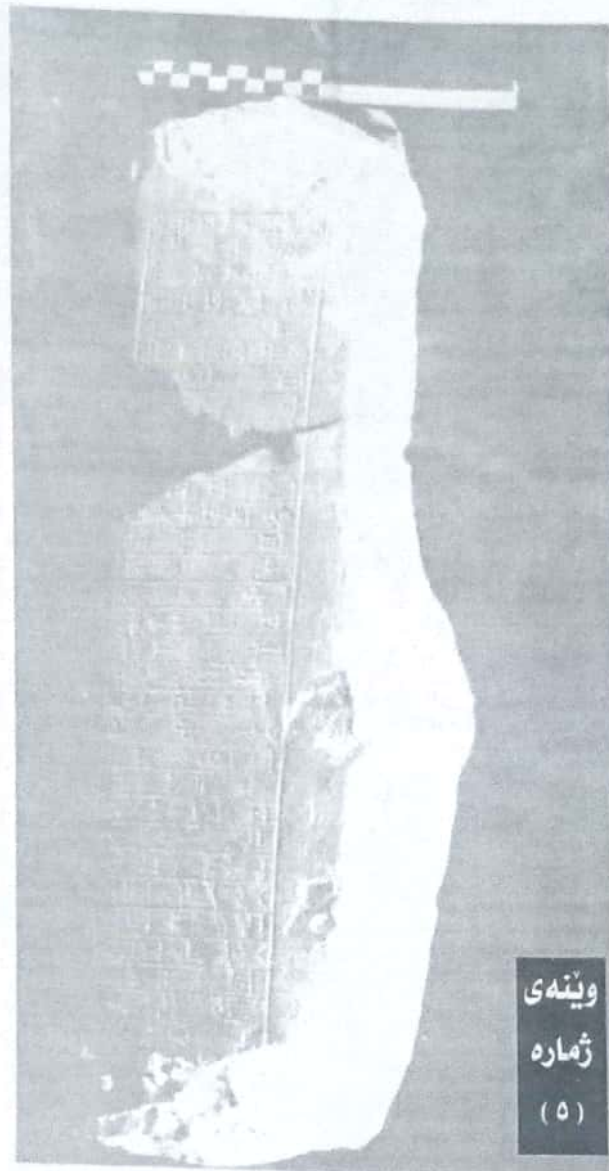

وینہی ژماره (۴)

-تیکستی C (وینه‌ی ۳): ژماره‌ی له
 موزه‌خانه‌ی عیراقیدا ۸۱۳۶۶ به‌نزیکه‌ی
 ۹×۳۲×۳۷ سم ۵. نات‌ه‌واوه و (۲۱) دیری
 تیدایه و دیره‌کانی (۱۱-۳۱) پیک دینن.
 یه‌که‌م (۱۰) دیری تیکسته‌که ده‌توانریت له
 به‌شیک‌ی تری هه‌مان تیکستدا ببینریت،
 به‌ناوی IM. 81367 (وینه‌ی ۴) که
 پیوانه‌که‌ی نزیکه‌ی ۹×۹×۲۱ سم ۵. ئەم
 به‌شه بیگومان به‌شیکه له‌وه‌ی پیشوو، بویه
 له‌وینه‌یه‌کدا (وینه‌ی ۵) هه‌ردووکیان پیکه‌وه
 له شوینه‌بنه‌په‌تی یه‌که‌یاندا پیشان دراون.
 سه‌بارت به‌ناوه‌پۆکه‌که، لیک چون له
 نیوان تیکسته‌که‌ی ئیمه و ئەوانه‌ی له‌لایه‌ن
 (د.ئۆ. ئیدزارد)

(D.O. Edzard) هوه (۳) بلاوکراونه‌ته‌وه
 به‌روونی ده‌ببیریت.

ئه‌گه‌ر ده‌کریت می‌ژووی نه‌خشه
 هه‌لکه‌ندراوه‌کانی "ئیدی سن-Idi-Sin"
 بگه‌ریت‌ه‌وه بۆ سه‌رده‌می ئووری سییه‌م (۵).
 پیده‌چیت پادشاکانی "سیمورم-
 Simurum" له‌ژیر کاریگه‌ری پادشاکانی
 نه‌وه‌ی ئوری سییه‌م- دا بووبن هه‌روه‌ک
 ده‌توانین ببینین له‌و هیامیه‌ی که له‌پیش
 ناوه‌کانیان‌ه‌وه به‌کار دیت بۆ گه‌وره‌کردن
 (تعظیم) وه‌ک "ئیدی سن-Idi-Sin" و
 کوره‌که‌ی "زابازونا-dZabazuna". ئەم
 زانیاری یه‌ راسته‌قینه‌یه لاسایی
 کردنه‌وه‌یه‌کی دیاری پادشاکانی ئوری

وینه‌ی
 ژماره
 (۵)

موزه‌خانه‌ی عیراقیدا IM.81364
 دریزیه‌که‌ی ۱۲×۵۴×۹۰ سم ۵. ته‌واوه و
 له‌دیری ژماره (۱) وه ده‌ست پیده‌کات تا
 دیری ژماره (۶۶).

-تیکستی B (وینه‌ی ۲): ژماره‌ی له
 موزه‌خانه‌ی عیراقیدا IM.81365 نزیکه‌ی
 ۱۴×۵۲×۵۴ سم ۵. نات‌ه‌واوه و (۲۶) دیری
 به‌ته‌واوی پاریزراو و ته‌واوه (۸) دیری تری
 تیدایه که نیمچه ته‌واوه. پیکه‌وه هه‌موویان
 دیره‌کانی (۱-۳۴) ی پیک دینن.

سینیهمه. ئەم تیکستە ی لەبەردەستدایە
لەرووی میژوویی یەوێ گرنگی یەکی زۆری
هەیه چونکە بۆ یەکەم جارە پۆشنایی دەخاتە
سەر بەشیک لە پادشاکانی "سیمۆرم-
Simurum".

ئەم شارە چەند جارێک لە نەخشە
هەلکەندراوەکانی پادشاکانی بنەمالە ی ئوری
سینیەمدا هاتوو و ئامانجیک بوو بۆ
شەڕکانیان (بەتایبەتی شولگی).

شایانی سەرئۆرنگ دانە کە وەرگێرانی
تیکستە کە لە (A-4) دا هاتوو کاتی یە،
لەگەڵ ئەوەشدا باشترین وەرگێرانی
کە لەبەردەستدا بێت بۆ نووسەر.

بۆ تیگە یشتنی ئەم تیکستە پێویستە
یەکەم سێ دیڤەر وەرگرین کە لە
دەستەواژە یەکی سەرەتایی تەنهادا پێمان
دەڵێت کە: (ئیدی سن d- Idi-Sin- پادشای
سیمۆرم-Simurum ه و پادشایەکی
بەهێزە).

لە دیڤەرەکانی دوواتردا، لەلایەکی ترەو
نووسەرە دیڤرینە کە بەردەوام دەبێت تا پێمان
بڵێت کە ئەو پادشایەکی لەسەرەوێ باس کرا
کۆرێکی هەیه (کە ئەویش بەهەمان شیو
مەزن (تعظیم) کراوە) و ناوی "زابازونا-
dZabazuna" یە، کە زۆر بە پوونی وەک
پادشا باس نەکراوە لە تیکستە کە دا (٦)، بەلام
نەتوانین ئەوێ بزانی لەرێگە ی پووداوە یەک
لەدراکانی تیکستە کە وە.

بەپێ ی تیکستە کە مان (دیڤری ٦-٧)
"زابازونا-Zabazuna" لەگەڵ یەکی لە
دراوسێ کانیدا کە و تە دوژمنایە تییبووە کە
ناوی "کولونەم-Kulunnum" بوو ئێمە هیچ
دەربارە ی نازانین. هەلە تیکسی سەربازی دژی
"کولونەم" ئێمە نەجامدا. پێدەچێت
خواوەندەکانی "ئەداد-Adad، عەشتار-
Ishtar و نیشبا-Nishba" نیاوەکانی شارەزا
بوون بەرامبەر بە "کولونەم". بۆیە وەک
دەردەکە ویت خواوەندەکانی قایل بوون
بەوێ "زابازونا-Zabazuna" بتوانیت ئەو
شارە خاپوور بکات.

بۆ پێزانین بەو خزمەتە ی خواوەندەکان
بۆیان کرد، "زابازونا-Zabazuna" شاری
"کولونەم-Kulunnum" ی تەرخان کرد
بۆیان و میزی بۆ عەشتار-Ishtar (تیکستی
A) و ئەداد-Adad (تیکستی B) داناوە بەلام
بەپێ ی تیکستی C "زابازونا-Zabazuna"
تەختی پادشایەتی بۆ خواوەند نیشبا-
Nishba دانا.

دواوەدوای ئەم تۆمارە میژوویی یە
برگە یەکی دوور و درێژ دیت کە پێرەتی لە
لەعنەت دژ بەو کەسە ی نەخشە
هەلکەندراوەکانی دەسپێتەوێ یاخود کارە
دەستی یەکان تیک دەدات. لەعنەتەکانیش
بەپێ ی دیڤەرەکانی (٢٦-٥٣) لەخواوەندەکانی
"ئانو-Anu، ئینلیل-Enlil، نینخورساگ-
Ninkhursag و ئینکی-Enki، سوین-Suen،
ئەداد-Adad، شەمەش-Shamash، عەشتار

و مرگیرانی نووسراوی سەر بەردەکه :

۱. ئیدی سین
۲. پادشای بههین
۳. پادشای سیمۆرم
۴. دی زابازونا
۵. کۆپه‌که‌ی
۶. (له‌گه‌ل) کولونوم
۷. ئەو (زابازونا) بۆ دوژمنی
۸. دژ
۹. زابازونا
۱۰. له‌شکرکێشی
۱۱. برد به‌ره‌و پێشه‌وه‌ی
۱۲. زابازونا
۱۳. نیازی
۱۴. ئەداد
۱۵. عه‌شتار
۱۶. له‌گه‌ل نیشبا
۱۷. بیستیان
۱۸. ئەو شارە ئەو خاپووری کرد
۱۹. - ۲۰ بۆ ئەو خواوه‌ندانه
۲۱. تهرخان کردن
۲۲. میز
۲۳. عه‌شتار
۲۴. خانمه‌که‌ی
۲۵. داینا
۲۶. - ۲۷. ئەو که‌سه‌ی که کاره‌ ده‌ستی
- یه‌کانه‌ ده‌ستکاری ده‌کات
- ۲۸- ۲۹. یا نووسراوه‌کانه‌ ده‌سپێته‌وه
۳۰. دژی ناوه‌که

Ishtar، نینانسیانا Ninansianna و نیشبا
Nishba وه‌ دین. نه‌عه‌ته‌که‌ ته‌نها به‌و که‌سه
کو‌تایی نایه‌ت به‌لکو ده‌گوێزرێته‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ و
میراتگره‌کانی (دیری ۵۶).

ده‌رئه‌نجام ئەو شوینه‌ی ئەو به‌رده
نه‌خشه‌ هه‌لکه‌ ندراره‌ میژوو بیانه‌ی ئی
دوژراوه‌ ته‌وه‌ که‌ ناوی "به‌ردی سانگیان-
Bardi Sanjian" ه‌ له " بی‌تواته‌" شوینی‌که‌ له
شاخیکدا دا‌براره‌.

یه‌کی‌که‌ له‌ گوندن‌شینه‌کان رای‌گه‌یاند که‌ له
پا‌بردوودا دا‌رمانیک له‌و شوینه‌دا پووی داوه
که‌ بۆته‌ هۆی تیکدانی ئەو شوینانه‌ی که‌ ئەم
به‌ردانه‌ و ئەوانه‌ی له‌ (به‌شی A) ئەم
نووسراوه‌دا باس کران، تیدا بوو.

به‌گشتی پرسیار له‌سه‌ر ئەوه‌ی شوینی
شاری "کولونه‌م" که‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ باس کرا
به‌ته‌واوی له‌ کوی یه‌، هیشتا نه‌زانراوه‌.
له‌گه‌ل ئەوه‌شدا له‌وانه‌یه‌ له‌ شوینی‌که‌ بی‌ت
نزی‌که‌ به‌ شارۆچکه‌ی بی‌تواته‌.

زۆر گرنگه‌ ئاماژه‌ بده‌ین به‌و لیک‌ چوونه
زه‌قه‌ی نیوان هه‌ندی له‌ به‌شه‌کانی
تیکسه‌ته‌که‌ی ئیمه‌ و نه‌خشه‌
هه‌لکه‌ ندراره‌کانی "ئه‌نو‌بانینی-
Anubanini" دا که‌ له‌ لایه‌ن "ئیدزارد-
Edzard" وه‌ بلا‌و کراونه‌ ته‌وه‌. ئەم پاستی یه
یاریده‌ی گێرانه‌وه‌ی هه‌ندی له‌ به‌شه‌ ون بوو
یاخود شکاوه‌کانی تیکسته‌ سه‌ره‌وه‌ ده‌دات
هه‌رچه‌نده‌ هه‌ریه‌که‌ یان سه‌ر به‌ پادشایه‌کی
جیاوازن.

:A4

- ۶۰. ژيان
- ۶۱. نهم رقی لهوه بیت
- ۶۲. وهك باران؟
- ۶۳. (لهكاتی) وهرزی دروینهدا
- ۶۴. بو
- ۶۵. هیزهکانی
- ۶۶. نازاروی بیت
- بهشی -B-

هه نډیك نه خشه هه لکه ندر او هکان له
بیټواته وه:

لهم به شه دا گفتوگو له سهر دوو نه خشه و
هه لکولراویک ده که یین که له سالی ۱۹۶۴ دا به
شیوه یه کی نایاسایی براون بو نه وروپا
له ویشه وه گوینزاونه ته وه بو فه له سستی
داگیرکراو. نیستاش به شیوه یه کی
نایاساییانه له لایهن مؤزه خانهی زانکووی
عیبری له ئورشه لیم (قودس)
گیراونه ته خو. (۷)

سهرنج ده دریت که وینهکانی (B1-B3)
که لیزه دا بلاو کراونه ته وه باش نین به لام ته نها
نه وانه به دست ده که ون.

(وینهی ۶) پادشایهک پیشان ده دات،
پووی له لای چه په، ئامیریکی جهنگی
به دهسته وه یه و پوشاکی سهر بازی له بهردایه.
ده توانریت به راوردیک بکریت له نیوان نهم
نه خشه یه و نه وه ی که له "دهربند گاور-
Darbandi Gauwr" دا هه یه.

وینه که له ههر دوو نه خشه که دا کلویکی
سهر بازی له سهردایه، که له سهردهمی نهرام

- ۳۱. له ترسی له عننه تهکانی
- ۳۲. که سینی تر
- ۳۳. که هانی ده دات
- ۳۴-۳۵. نهو که سه
- ۳۶. ثانو
- ۳۷. ئینلیل
- ۳۸. نینخورساگ
- ۳۹. ئینکی
- ۴۰. سین

نه داد

۴۲. گه وه ی چه که مه نی (سید الاسلحه)
خواوهندی چهک

۴۳. شه مه ش

۴۴. خواوهندی داد وه ی

۴۵. عه شتار

۴۶. خانمی جهنگ

۴۷. (هروه ها) نین ئان سینا

۴۸. خواوهنده کانم

۴۹. (هروه ها نیشبا)

۵۰. گه ورم

۵۱. له گه ل خراپه دا (مع الشر)

۵۲. له عننه ت

۵۳. نه وان به له عننه تی ده که ن

۵۴. نه وهکانی

۵۵. نه سهریته وه (ته فروتونا نه کات)

۵۶. بناغه که ی

۵۷. خاپووری ده که ن

۵۸. میراتگر و نه وهکانی

۵۹. نه وان نایده نی

ئەو جوۆرە مووہ لوول بووہ بەھمان شیوہ
لەسەر ملی پادشا دەبینریت لە نەخشەکەدا.

پادشا لە (B) دا گەردنیککی دریز و جوانی
ھەییە بەلام لەوہی "دەربەندی گاور" دا
گەردنی کورتە. بۆیە وینە ھەتۆقیوہکە
دەربەندی گاور وەک وینەییەکی کۆپی کراو
دەردەکەویت بەلام ھاوتاکەیی لە (B) دا زۆر
زیندو و پوون دیارە کە ئەمەش ئەوہ نیشان
دەدات کە تەکنیکی ھەتکۆلین لە (B) دا
پیشکەوتووترە لەوہی "دەربەندی گاور".

لەگەڵ ئەمانەشدا لە (B) دا ملوانکەکە
ملی پادشا لە شیوہی پیتی (V) دایە لە
سەر و ئەویشوہ لێواری جلیکی تر
دەردەکەویت کە لەوانەییە یەخەیی بلوزنکی
ملاز بیئت. بەلام لە وینەکەیی "دەربەندی گاور"
دا ملوانکەکەیی لە شیوہی نیوہ بازنیەکدایە و
بەشی سەرەوہی پووتە.

لە (B) دا کەوانیک بە دەستی چەپی
یەوہیەتی کە کەمیک بەرەو سەرەوہیە و زۆر
بەر وونی و لەسەر ئەنیشکی بەگۆشەییەکی تیژ
نوشتاوەتەوہ، بەپینچەوانەیی ھاوتاکەیی لەوہی
دەربەندی گاوردا کە لە سەر ئەنیشکی بە
گۆشەییەکی وەستاو نوشتاوەتەوہ. لە ھەردوو
وینەکەدا پادشا بازنی لە دەست دایە.
کەوانەکە لە ھەردووکیاندا زۆر لەیەک دەچن.

لە (B) دا دەستی راست دیار نییە، بەلام لە
دەربەندی گاوردا وادیارە خەنجەری
بەدەستەوہییە.

سینی ئەکەدی دا باو بوو و تا سەرەوہی
دوای ئەوہیش بەردەوام بوو. لێواری کلاوہکە
پانە بەلام لێواری ئەوہی شیوہی (B)
جیاوازە لەوہی "دەربەندی گاور (د.ک.)"، لە (B)
دا کلاوہکە زنجیرەییەک ھیلالی لەسەر وینە
کیشراوہ (٩) بەلام لەوہی "دەربەندی گاور" دا
بەتالە.

لە (B) دا دەم و چاوی پادشا لە دەم و
چاوی گەنجیکی بە توانا دەچیت کە ریش و
سمیلی نییە لە کاتیگدا لەوہی "دەربەندی
گاوردا" تەمەن مام ناوہندی یەوہ ریشیکی
دریزیی ھەییە. لە ھەردووکیاندا چەپکیک موو
لە ژێر لێواری کلاوہکەییەوہ دەبینریت. ئەمەش
ھەر لەسەرەوہی زووی بنەمالەکانەوہ ھەبووہ
و تا سەرەوہمەکانی دواتریش بەردەوام بووہ.

هه لکۆلراوانه‌ی له‌م بابته‌دا باس کران بۆ ده‌گه‌رێته‌وه.

ده‌ست نیشان کردنی پیناسی ئه‌و وینه‌یه‌ی که له‌سه‌ره‌وه وه‌ک پادشا ناومان هینا ، کاریکی ئاسان نی یه چونکه ئیمه ناوه‌پۆکی هه‌لکۆلراوه‌که نازانین. به‌لام دوور نی یه که وینه‌ی "ئیدی سن Idi-Sin - " ی پادشای "سیمۆره‌م-Simurum" یان "زابازۆنا" ی کوپری بیته که له‌سه‌ره‌وه باس کران.

B2:

له (وینه‌ی ۷) دا به‌شی سه‌ره‌وه‌ی خواوه‌ندیك (می یه) ه که پووی کردۆته لای راست. تاجیکی له سه‌ردایه که به چوار جوت شاخ رازینراوه‌ته‌وه

وینه‌که له‌سه‌ر ته‌نیشته و به‌شیکی زیانی پیگه‌یشتوووه. گه‌ردنی تاپاده‌یه‌ک دریزه و به دوو جوړ ملوانکه رازینراوه‌ته‌وه، ملوانکه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌یان سی بازنه‌ی لیک چووی له‌سه‌ره، ئه‌وه‌ی تریان ریزیک مووروی له‌سه‌ره. خواوه‌نده‌که دوو پارچه جلی له‌به‌ردایه، یه‌کیکیان بلوزیکی مل دریزێ له‌به‌ردایه که یه‌خه‌که‌ی پان وحه‌وتی یه. قۆلی راستی که ده‌ستی دیار نی یه بازنیکی سی پارچه‌ی له ده‌ست دایه و قۆلی به‌گۆشه‌یه‌کی وه‌ستاو نووشتاوه‌ته‌وه. قۆلی چه‌پی که داریکی به ده‌سته‌وه‌یه به‌گۆشه‌یه‌کی تیز له ئه‌نیشکی یه‌وه نوشتاوه‌ته‌وه.

کۆتایی خه‌نجهره‌که له ده‌ربه‌ندی گاوردادا ئاراسته‌ی لای چه‌پ کراوه.

پادشا له (B) دا پشتینیکی چنراوی له پشت دایه که له ناوه‌پاستی که‌مه‌ریدا به‌ستراوه و هه‌ردوو کۆتایی یه‌که‌ی هاتۆته خواره‌وه. به‌لام له‌ده‌ربه‌ندی گاوردادا پشتینه‌که‌ی سی پارچه‌یه و له لا که‌مه‌ریدا به‌ستراوه.

له سه‌ر پانی راستی نیشانه‌ی جلیکی شوپ به‌دی ده‌کریت. له نه‌خشه‌ی (B) دا سووچی راستی هه‌لکۆلراوه‌که شیواوه.

هه‌رچه‌نده له (B) دا به‌شی خواره‌وه‌ی وینه‌ی پادشا دیار نی یه به‌لام به‌ه‌راورد له‌گه‌ل ده‌ربه‌ندی گاوردادا، واوینه‌کی‌شراوه وه‌ک ئه‌وه‌ی به شاخیکدا سه‌ر بکه‌ویت.

به پی ی (E. Porada ; A. Moortgat) له: Alt-Iran, Die Kunst in: (Vorislamischen Islam, Koln, 1962 Archeologie de I Iran) Vanden-Berghe B.) و (ancien, Leiden, 1959, p 101 Brentjes, Zum Vorbild des Annubaninni-Reliefs (Reliefs Subhi Anwar Rashid, Heft 3, p. 132ff) له و (Heft 3, p. 132ff) له لیدوانه‌که‌یدا سه‌باره‌ت به نه‌خشه هه‌لکه‌ندراوه‌که‌ی "ده‌ربه‌ند گاوردادا"، ئه‌مانه هه‌موویان میژووی ئه‌م هه‌لکۆلراوه ده‌گیڕنه‌وه بۆ سه‌رده‌می بنه‌ماله‌ی ئووری سییه‌م. ئه‌و سه‌رده‌می که میژووی هه‌موو ئه‌و

Shaffer "هه والی له خوگرتنی ئەم هه لکۆلراوا له لایه ن مۆزه خانه که بیه وه را گه یاند.

به پی ی "D. O. Edzard" نه وه ی باسیان لیوه ده که یین "بپروانه وینه ی ۸" ده گه ریتته وه بۆ "ئیدی سن-Idi-پیکهاتوو له ۸ ستوون له هه لکۆلراوی سه رکه وتن Sin" ی "سیمۆرم-Simurum" و "له گه ل ههروه ها "ئیدزارد" ئیشاره به لیکچوونی نیوان ئەم هه لکۆلراوه و ئەوانه ی "ئه نوبانینی-Anubaninni" ده دات که له لایه ن خو بیه وه بلاو کراونه ته وه.

باس له وه ده کړیت که له دواییدا ئەم هه لکۆلراوه له لایه ن Shaffer وه بلاو کرا بیته وه.

جینگای کۆمه لیک هه لکۆلراو که له باریکی خراپدان له پشت خوا وه نده که وه دیاره. ههروه ها ههروه ک له وینه که دا دیاره، به شه کانی تری پیکهاتوون له دوو سی پارچه ی پیکه وه نراو.

به گشتی، ده توانریت ئەم نه خشه هه لکه ندراره به وینه ی خوا وه ندی "ئینانا-عیشتار-Inanna-Ishtar" دا بنریت.

B3:

له کۆبوونه وه ی (۱۸) ی (Rencontre Assyriologique International) که له پاریس به ستر له سالی ۱۹۷۱ دا. A.

((به بۆنه‌ی هاتنی هزاره‌ی سییه‌مه‌وه))
قوئنگی ته‌نقیب له به‌رام‌به‌ر میژووی کلاسیکیدا

مونه‌قیبی شوینه‌وار

موعه‌سه‌م شیخ ره‌شید

ته‌ورات له "نه‌سکی سه‌فر تکوین" دا به‌ شیوه‌یه‌کی نیم‌چه‌ درامی له قوئایی زه‌مه‌نه‌وه گوزارشت نه‌داو ده‌یگیریتته‌وه - گه‌میه‌که‌ی "تۆفانی نوح" له شیوه‌ی سندوقی‌کی لاکیشه‌دا بوه به‌دریژایی ۳۰۰ بال و پانی ۵۰ بال و به‌رزیه‌که‌ی ۳۰ بال^(۱)، دوا‌ی حه‌وت رۆژ له دروست کردنی گه‌میه‌که‌ تۆفان مه‌لده‌کات. ماوه‌ی سه‌دو په‌نجا رۆژ له حه‌قه‌دی مانگی دوهمه‌وه تا کو حه‌قه‌دی مانگی حه‌وته‌م^(۲) گه‌میه‌که‌ به‌ده‌م شه‌پۆلی تۆفانه‌وه ره‌ه‌نده‌ ده‌بیئت تا له‌سه‌ر چیا‌یی "ئارات" ده‌گیرسینته‌وه... وه له حه‌وته‌ی سییه‌می دوا‌ی گیرسانه‌وه.. کۆتره‌که‌ی نوح" به‌ خو‌ی و چله‌ زه‌یتونه سه‌وزه‌که‌ی ده‌نوکیه‌وه مژده‌ی دوشکانی "خاک" بو "نوح" ده‌باته‌وه...

"ئوتناپشتم" به‌ناوبانگه... له‌هر سنی ده‌قه‌که‌ی "زیوسدرا" و "ئه‌تراخاسیس" و "ئوتناپشتم" دا گه‌میه‌که‌ی تۆفان له شیوه‌ی سندوقی‌کی شه‌ش پالوده‌ا دروست کراوه. دریژی‌هر لایه‌کی "پالویه‌ک" ۱۲۰ بال بوه^(۱) وه‌ناوی نه‌و سندوقه‌ شه‌ش پالوه "واته گه‌میه‌که" له حه‌وت نه‌ۆم پینک هاتوه وه ته‌ختایی نه‌ۆمی خواره‌وه کراوه ته‌نۆ به‌ش... وه ماوه‌ی تۆفان له "سنی ده‌قه‌که‌دا" ته‌نیا حه‌وت شه‌و حه‌وت رۆژی خایاندوه؛ پاشان گه‌میه‌که‌ له‌سه‌ر چیا‌ی "نیسیر-nisir"^(۲) گیرساوه ته‌وه... بو‌ه‌والیک له وشکانی "خاک" بو‌ی بیته‌وه "ئوتناپشتم" جاری یه‌که‌م "کۆتر ده‌نی‌ریت بو‌ نه‌و هه‌واله له دوهم جاردا

چیرۆکی تۆفانی ته‌وراتی که له قوئاغی‌کی دره‌نگ‌تر و دوا‌ی ده‌قه‌کانی تۆفانی سو‌مه‌ری و بابلی و ئاشوریه‌وه هاتوه ته‌ ئاراهه له روی جه‌وه‌رو ناوه‌پۆکدا هی‌چ ناکۆکی و جیاوازیه‌کی له‌گه‌ل "سنی" ده‌قه‌که‌ی پیش خو‌یدا نیه ته‌نیا چه‌ند جیاوازیه‌کی شکلی و لاره‌کی نه‌بیئت. له ده‌قه‌ سو‌مه‌ریه‌که‌دا "رزگارکه‌رو پاله‌وانی تۆفان که‌سیکی "خواوه‌ند" په‌رست و قوربانی به‌خش و ته‌قواکاره به‌ ناوی "زیوسدرا" وه. له ده‌قه بابلیه‌که‌دا نه‌و پاله‌وانه به "ئه‌تراخاسیس" ناو ده‌بریت وه له ده‌قه‌که‌ی داستانی گلگامیشدا رزگارکه‌رو پاله‌وانی تۆفان که‌سیکی هۆشمه‌ند و خواوه‌ندشناسه به

Excavation و ليكۆلينييه وهى ئاركيولوژى Archaeology)ئەمان گەيەنئىتە ئەو ئاستەي بتوانين "زەنى خۆمان" لە ژيەر كارىگەريى و گوشارى "ماناي حەرفى چيروكەكەى توفاندا رزگار كەين بەبئ ئەوهى جەوهەرو هيماكانى چيروكەكە ئاينى بيئت يا ميژوويى بزر كەين و دەركى پئ ئەكەين... چونكە تەنقىبى ئاركيولوژى لەم سەر دەمەى ئىستادا خەسلە تيكي مەوزوعى و "پراكماتيكي - Pragmatic" گرتووتە خووى و پشت بە تەكنيك و زانست ئەبەستى وە لە روى پراكسيسه وه "Prexis" سود لە زانستى ئەتتروبولوژى سروشتى و پاليوئيكولوژى Palaeoecology و جيومورفولوژى Geomorphology وەر دەگرت وە بە هەماهەنگى ئەو چەمكە مەعريفيانە قولنگى خووى شوپ دەكاتە وە بۆ ناو سنگى خاك و شوين پئ و ئاسەوارى كۆتەرين مروفر گياندارانى ديكە لە قولايى زەمەندا ئەدوژيئە وە لە تاقىگەى زانستيدا دەيخاتە ژيەر تويزيئە وە وە... ئەو تەنقيب و قولنگ كاريانەى لە شوينە واره كانى "بەر لە ميژوو - Pre-history" ئەنجامدرا وەك شوينە وارى "گەنج دەرە" لە كوردستانى خۆرەهەلات وە شوينە وارى "چەتەل هيوك" لە كوردستانى باكور، وە زاوى چەمى و چەرمۆ لە كوردستانى باشور سلسلەى زەمەنى كە لتورى مروفى زاگروس و توروس" يان دريژ كردۆتە وە بەرە "دە هەزار سال" بەر لە ئىستا. وە تەنقيب و قولنگ كارى لە شوينە وارى "بەردە بەلەكە-

"پەرەسەيلكە و لە سەپهەم جاردا "قەلەرەشە" دەنيريت و هەوالى دەرکەوتنى خاكى بۆ دينيە وە... ئەوسا "ئوتناپشتم" لە گەمبەكەى ديئە دەرە وە شوكرانە بزييرى خواوەندەكان ئەكا و كرنوش بۆ ئاسمان دەبا و "ئاوى موقەدەس" دەرژى بەسەر چيائى نيسيردا و قازانى قوربانى ساز دەكا و خواوەندەكان بەم كارە خۆشحال دەبن و نەمريى و ژيانى سەرمەدى بە "ئوتناپشتم" دەبەخشن.....

بئ گومان چيروكى توفان بە هەر چوار دەقەكەيه وە لە نيوان تيزيكي ميتولوژى و كارەساتيكي سروشتيه وە سەرچاوهى گرتو و لەگەل خويدا كۆمەليك هيما و تيزى ئاينى و ميتولوژى بۆ هيئاوين... كە پيويست بە تويزيئە وە يەكەى هەمە لايەنەى زانست ئەكات... بەلام ئيمە ليژەدا نامانەوى نەشووين شەپۆلەكانى توفانى نوح كەوين و نەشووين شەپۆلەكانى توفانى ئەتراخاسيس و ئوتناپشتم... وە نە خۆمان بخەينه گيژاوى تويزيئە وە يەكەى "هيما ناميزه وە"...

وە ناشتوانين ئەزمونەكەى "مونه قيبى ئينگليزى" سير ليونارد ولى" كە لە ناوچەى شوينە وارى "ئورد" دا ئەنجاميدا، ئيمە لە چيائى "جودى" پيرەمەگرون بيئت يان بئ خيئر، دوپاتى كەينه وە بە نيازى دۆزينە وەى ئاسەوارى داروتەختە و قيرى گەمبەكەى توفان. گەرچى ئەنجامدانى ئەو جۆرە ئەزمونە واتە (پشكنين و وەگە پخستننى قولنگى تەنقيب

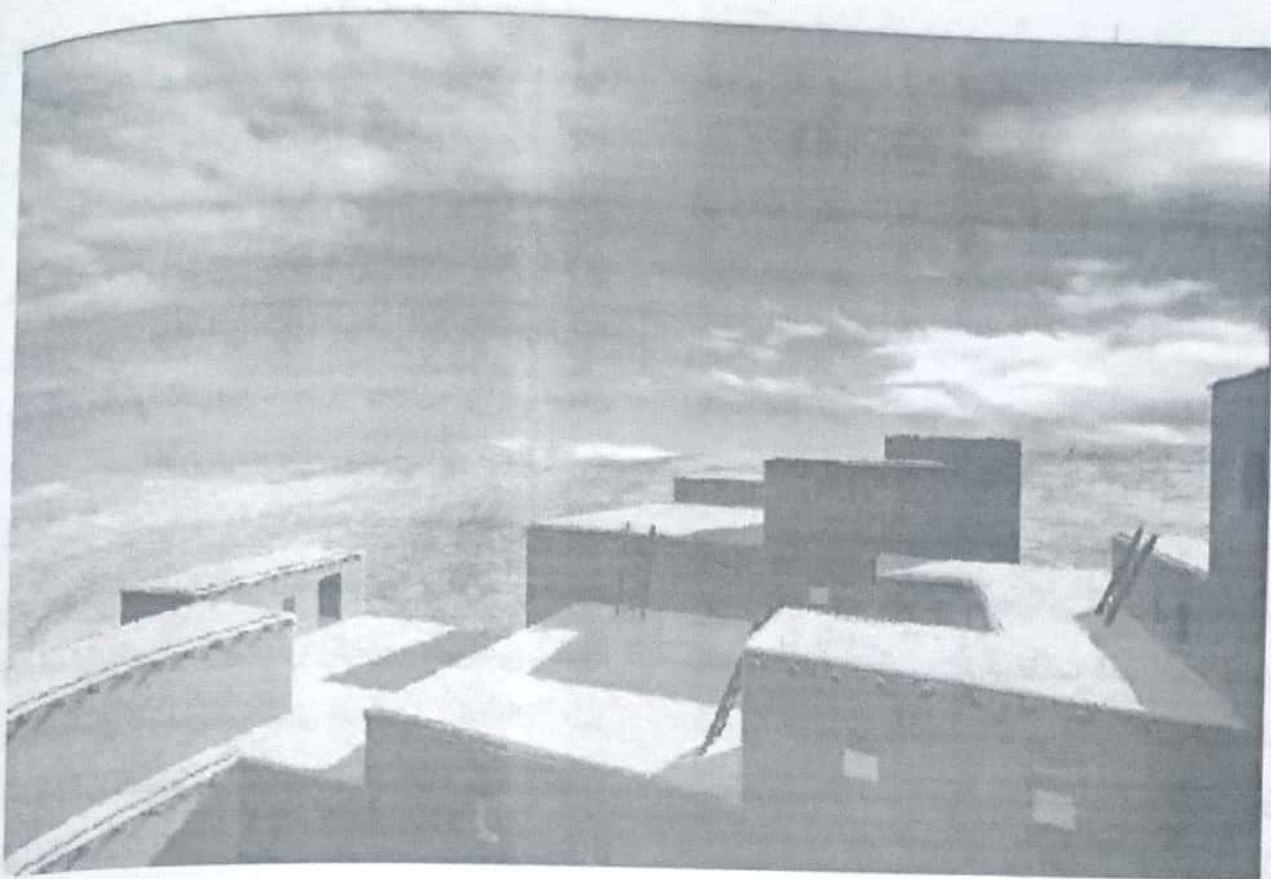

کوردستانی باشوور دەقەری کەرکوک -
 چەمچەمان " سلسلە زەمەنیەکە درێژ دەکاتەو
 بۆ سەد هەزار ساڵ - واتە " مرۆقی ژیر Homo
 sapiens " سەردەمی بەردە بەلکە سەردەمیکی
 نزیکە لە ئاست تەمەنی مرۆقدا لەسەر گۆی
 زەوی بە قوناغیکی چۆنایەتی " دەژمێردریت
 لە روی گۆرانکارییە مۆرفۆلۆژیەکانی تەن
 " لەش " عەقل و سەرووسیمای مرۆقدا .. لە
 کاتیکی ئیسک و پروسکە بە بەردبووەکانی
 " متحجر " مەردومی " پەکین - چین " و جاو
 و ئوسترالیا و ئەمریکا رۆژگاری مرۆقی " قەد
 راوەستا و هوموئیرکتس Homo Erectus " بۆ
 چەندین ملیۆن ساڵ دەبەنەو. وە نەبێ
 قولنگی ئارکیۆلۆژی هەر تەنیا لە روی
 کرونۆلۆژییەو شوین ئاسەواری مرۆق
 کەوتیبێت . . . بەلکو لایەنە کۆمەلایەتی و ئاینی
 و ئابووری و هونەریەکانی کۆمەلگای کۆنی
 مرۆق دەخاتە ژیر لیکۆلینەو و تیرامانیکی
 ژیری و ردهو. . . لە پاشماوی خۆلەمیشتی
 ئاگردانیەکەو تا لەتە ئیسکینک یا پارچە
 بەردیک مرۆقی کۆن بۆ مەبەستیک بەکاری
 هینابن. نرخ و بەهای خۆیان هەیه دەبنە
 بابەتیکی گرنگی توێژینەو و ئارکیۆلۆژی
 بۆیە ئەتوانین بڵین: ئارکیۆلۆژیستە قولنگ
 بەدەستەکان دەلیل و چاوساگی نیو کونج
 و قوژبێ زەمەنی رابوردون... رالف سۆلکی بە
 خۆی و قولنگەکەیهو بەناخی ئەشکەوتی
 شانیدردا شوێنەبیتەو و سەرگوزەشتە
 پیش چل هەزار ساڵی مرۆقی زاگروسمان بۆ

دینیتەو و دەلیت: مرۆقی شانیدەر و " زاوی
 چەمی " چەپکە گۆلە کینوییلەیان دەخستە
 سەر گلکۆی مردووکانیان^(٦)... مۆنەقیبی
 ئینگلیزیش " جمیس میلارت " ئەویش بۆ ناو
 قولایی چوارده (١٤) چینی خانوبەری
 Stratum-level شوینەواری چەتەل هیوک لە
 کوردستانی باکورددا دادەبەزی و چین لە دوا
 چینی بە وردی دەپشکنیت و هەواڵ و باسیکی
 سەرسۆرەینەر دینیتەو... .

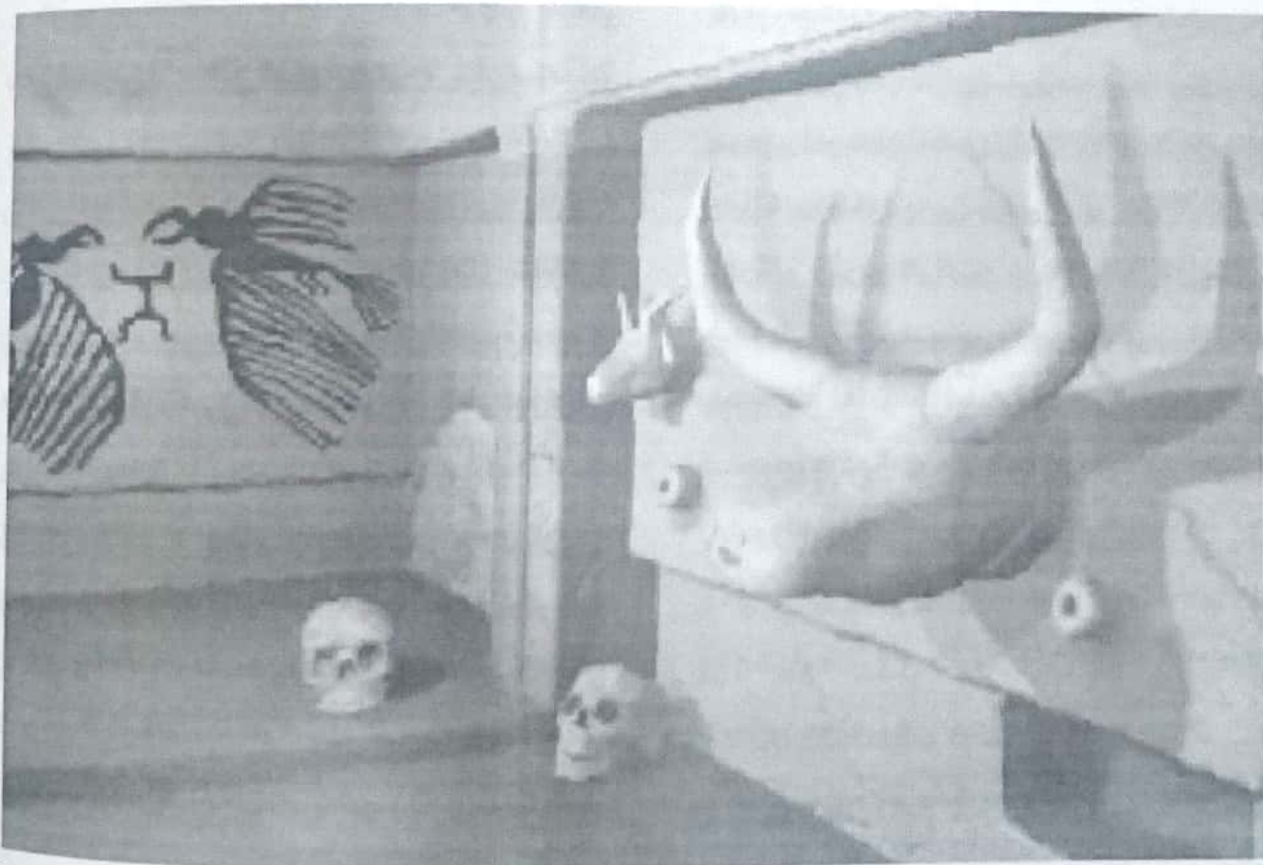
وەک "میلارت" سەرگوزشتەیی چەتەل
 هیوک مان بۆ باس دەکات ئەو شوینەوارە
 تەنیا گوندیکی سەرەتایی "نۆ" هەزار ساڵ
 لەمەوبەر نەبوو. بەلکو بۆ خۆی
 شارۆچکەیهکی ئاوەدانی هەزار ماڵ و خیزان
 بوو دانیشتوانی بە شەش هەزار کەس
 مەزندە دەکری. تیکرا هەموو خانووکانی ئەم
 شارۆچکەیه بە گۆرەری یەک نەخشەو یەک
 پیوەر دروست کراون بپوانە وینەیی ژمارە (١)
 سەیر لەوهدایە سەرتاپا خانووەکان پالیان
 بەیهکەو داو بەبێ بونی هیچ جوړە کەلەبەر
 دەرگا و ریزەو کۆلان و جادەیهک... دانیشتوانی
 ئەم شارۆچکە چپو بەیهکدا چوو بەسەر
 سەربانی خانووەکانیانەو هاتوچۆیان کردو
 بەهۆی پەیزەیی دارینەو دابەزیونەتە ناو
 خانووەکانیان و دەر و مالیان کردو.

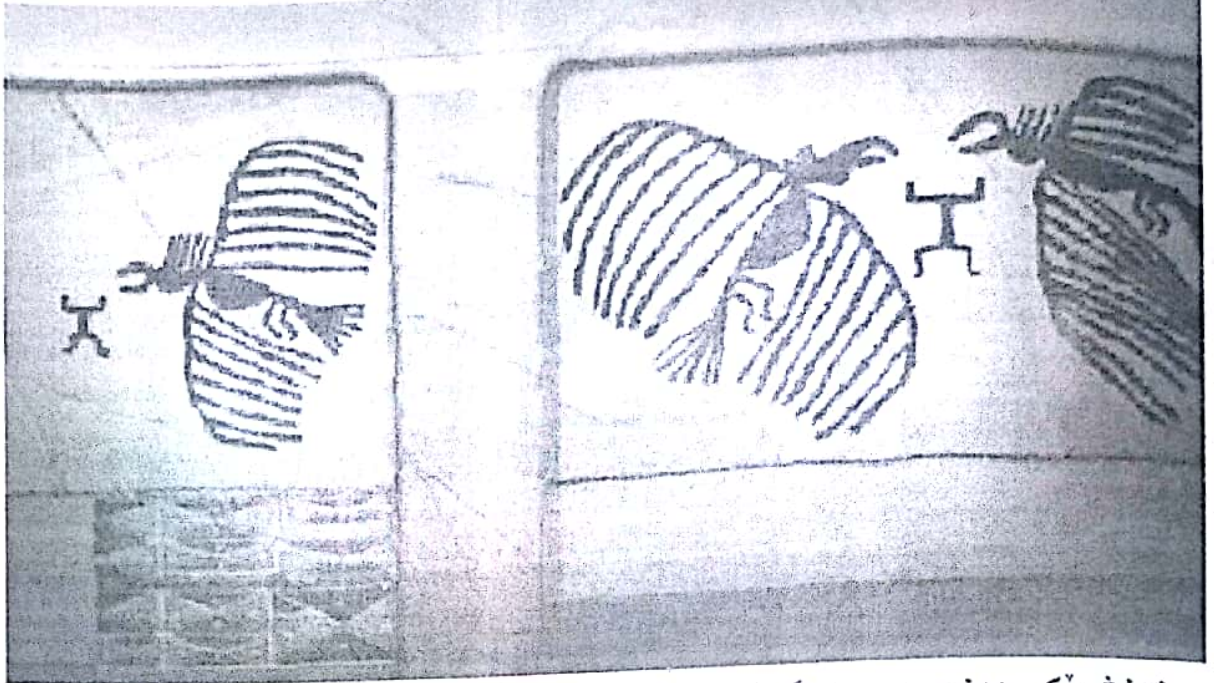
ئەم شوینەوارە کۆنە کە وەک شانەیی هەنگ
 ریکخراوە روی دیواری ژوری خانووەکان لە
 تابلۆی هونەریکی سوربالی دەچیت....

وینهی (۱)

وینهی (۲)

به نه خشکی هندهسی رهنگاورهنگ ژوردهکان رازاونه ته وه له گه ل وینه ی پلنگ و بازو سهروشاخ ی گا... له گوشه ی ژوره کانیشتا که لله سه ری مرؤف دانراوه. له نیو تابلوی خانوه کانی چته ل هیوکدا جوره تابلویه ک ده بینین که بریتیه له وینه ی "بازیک" له ناسمانه وه به ره و جهسته ی مرؤقیکی بی سر شالا وده بات.. بپروانه وینه ی ژماره (۳) دیمه نی ئەم بازه که م و زور "بازه که ی پرومٹیوس" مان بیر ده خاته وه. به لام لای "میلارت" دیمه نی ئەم بازه مانایه کی دیکه ده به خشکی.. ئەو (واته میلارت) له ریگای قولنگ کاری و ورد بونه وه یه کی زوره وه توانی مانای تابلوی بازه شالا و به ره که لیکداته وه، وه په ی به ریت به چوئیه تی داب و نه ریتی ناشتنی مردو لای دانیشتوانی شوینه واری چته ل هیوک له و خیله له و رۆژگاره کونه دا مردوه کانیان ده برده

چوله وانی ده یانخسته به رده م درنده و بالنده گوشت خوره کان تا جهسته ی مردوه کان له گوشت پاک ئەکه نه وه ئەوسا په یکه ری نیسکی مردوه کانیان ده هیئایه وه به پارچه قوماشیک ده یان پیچا و کفتیان ده کرد به بویه ی سور یا شینیکی پیروزی کفنه که یان رهنگ ده کرد وه له ژیر سه کو ی نا و ژوره کانیاندا ئەیان ناشت...!! ئەم نه ریته له چوئیه تی ناشتنی مردو له وه ده چیت په یوه ندی به عه قیده و بپروایه کی ئایینه وه بوو بیئت.. بپروانه وینه ی ژماره (۴)

دیسان نه ریتی ناشتنی مردو لای دانیشتوانی شوینه واری چته ل هیوک. نه ریتی ماده کانمان بیر ئەخاته وه... هیرودوت (۴۸۴-۴۲۵) بهر له زاین. که به باوکی میژوو ناوده بریت له باره ی نه ریتی ماده کان به رامبه ر به مردو وا باس ده کات که مردوه کانیان له وه یس و ده هیوکان دور ده خسته وه

دوو وه یهکی بهر له زاینی له گهل خویانا هیناویانه ته ناوچهی زاگروسه وه - هر چونیک بیټ راستی و ناراستی هم بؤچونه له مهر نه ریتی ماده کان له دورخستنه وهی جهستهی مردو وه پاک کردنه وهی له گوشت له ریگای بالنده گوشت خوره کانه وه و شارندنه وهی په یکه ری نیسکی مردو له گوری بهر دیندا په یوه سته به بر وای ئاینی زهرده شتی وه به گویرهی نامورگاریه کانی "ئاشو زهرده شت" وهک "گاته کان" و پهرتوکی پیروزی ئاینی ناهورامزدا "ئاقیستا"

دهیانبرده سهر تاشه بهردی کیوه کان تاکو له وی دپنده و بالنده کان مردو که یان له گوشت پاک نه کرده وه نه وسا ته نیا نیسک و پروسکی مردو کان ده خسته نیو کوبه و دور له ئاوی له ژیر خاکدا ده یانشارده وه، وه یان له نیو چالی بهر دیندا دایان نه نا وهک گورستانی قزقاپان له ناوچهی سورداش - سلیمانی. هه ندیک له میژوو نوسان نه ریتی ماده کان له چونیتهی مامه له کردنیان له گهل مردو کانیا نندا دهیبه سنه وه به نه ریتیکی کونی هندی نه وروپییه وه گوایه هوزه کانی ماد له هه زاره ی

هر که گیان له جهسته پهروز دهبیت ئیدی
 نهو جهسته بن گیانه توبه لیک گوشت و
 نیسکی بن فورو پوخل نامیزه نابیت توخنی
 ناوو خاک و ناگر و ههوا که ویت تاکو نهو
 چوار توخمه پاک و پیروزه ئالوده ی پیسی
 جهسته ی بن گیان نه بیت - بن گومان نه ریتی
 ناینی زهرده شت نیشانه ی دهوله مهندی
 کهلتورو پینشکه وتنی کومه لگای ماده کانه له
 هزاره ی یهکی بهر له زاینیدا - نهو کومه لگایه
 سن هزار سال بهر له ئیستا ره چاوی
 راگرتنی پاک و خاوینی ژینگه یان کردوه.
 پاراستنی ژینگه له پوخله وات چه مکیکی
 سه رکی بووه له ئایینی زهرده شتیدا وه
 بهشیک بووه له خواپه رستی و رازی کردنی
 ناهورامه زدا....

نهوه ی لییره دا جیگای سه رنجه جوړه
 هاوشیوه ییبه که بهدی ده کریت له نیوان نه ریتی
 ماده کان و دانیشتونانی چه تل هیوکدا وه نهو
 هاوشیوه ییبه هر چه نده زوریش نه بیت به لام
 نهو پرسیاره دینیتته ئاراهه: نایا بوونی
 په یوه ندی کی مۆرفولوزی که لتوری له نیوان
 نهو دوو نه ریته دا بهدی ده کریت...؟ هر
 چونیک بیر کهینه وه بو وه لامی نهو پرسیاره
 هر دهبیت شوین قولنگی ته نقیب کهوین له
 شوینه واره کانی بهر له میژوو تا ده گاته
 شوینه واره میژووییه کان بو دوزینه وه ی
 بنه مای که لتوری و گوپانکارییه
 مۆرفولوزیه کانی که لتوری له خاکی زاگروس و
 توروسدا - وه هر به مبه بستی دوزینه وه ی نهو

په یوه ندی یه مۆرفولوزیه که لتوریه پیویسته
 سر له نوی چاوبگیرینه وه به ناو که لتوری
 نه ریتی دانیشتونانی ناوییه کونه کانی گهنج
 دهره و حه سهن لو... زاوی چه می، که ریم
 شاهیر، چه رموو چوغی مامی / گوژانا
 "حله ف" ته په گهره وه حه سونه، یارم ته په
 تا ده گاته شارستانیه تی گوتی و لولویسی،
 کاسی، میتانی پاشان شارستانیتی ماد... له
 راستیدا نه م سوراخ کردن و کیوما ل کردنه ی
 شوینه واره کانمان زور گرنگو گرانتره له
 سوراخ و گهران به شوین ناسه واری گهمیه که ی
 توفانی نه تراخاسیس و نوحدا... سوراخی
 گهمیه که و دوزینه وه ی ناسه واره که ی ته نیا
 بریتیه له سه لماندن کی کاره ساتیکی سروشنی
 له دو توی ده قیکی میتولوزیدا... به لام
 دوزینه وه ی "توخمی هاوبه ش" له نیوان
 قوناغه یه که له دوا یه که کانی ژیانی موقی
 زاگروس و توروس بریتیه له کوکردنه وه و
 هونینه وه ی "ملوانکه ی زه مهنیکی تی پیوه
 هه لوه ریوو... دوزینه وه ی "توخمی هاوبه ش"
 چ له روی سیما و خه سلته تی نه ترپولوزیه وه
 چ له روی که لتوری هونه رو بروای ئاینی و
 میتولوزیه وه له نیوان قوناغه یه که له دوا ی
 یه که کانی موقی زاگروس و توروسه وه
 زه مینه و بنه مایه کی مه وزوعیانه دهره خسینی
 بو نویسنه وه ی میژووی شارستانیه تی کورد
 یا خود راستره بلین: بو سازکردنی پرۆسه ی
 نویسنه وه ی میژووی شارستانیه تی نه ته وه ی
 کورد بو یه که م جار....

بئ گومان پرۆسهی نووسینهوهی میژوو
 بارودۆخیکى تایبهتی خوی دهویتی .. وه ههله
 دهکەین گەر بلێن گهلی کورد له میژوهه لهگهڵ
 نووسینهوهی میژوودا خهریکه... ئهوهی تا
 ئیستا ههمانه تهنیا بریتیه له کۆمهڵێک
 سهرگوزشتهو "سیرهی" بنه ماله و نه ماره ته
 ناوچه ییه کان وه شتیکی کهم له "سالنامهی"
 میژوویی به بئ هیچ خویندنه وه یهکی نوێ و
 ته ته له وه هه لسه نگاندن و "حوکم" دان به سه
 رابوردوو ماندا... وه به پێچه وانهی لۆژیکی
 زانستی میژووه وه ئیمه تا هه نوکه هیچ
 هه لۆیستی کمان به رامبه ر به رابوردوی خۆمان
 نییه تهنیا مه دح و سه نا و سه و دایه کی
 عاشقانه نه بیته... وه ئهم عه شق و سه و دایه بۆ
 رابوردو له خۆیدا وه همیکی سه له فی
 میژوو گه ریا نه یه و نیشانه ی دوا که و تنی باری
 رۆشنییری کۆمه لایه تیمانه.

ئهو راستیه ده بیته فه رامۆش نه کهین که
 کۆمه لگای ئیستامان "حازرمان" پیویستی به
 "میژووه" نه ک باس و هه والی رابوردوو... وه
 هه موو ئهو هه وال و باسانه تهنیا وه ک
 سه رچاوه و که ره سه ی میژوو سه یر ده کریته.
 به بئ خویندنه وه یه کی ره خنه گرانه له لایه ن
 سه رده می ئیستا وه ناخریته ئاستی میژووه وه
 وه خویندنه وه یه کی ره خنه گرانه به دی نایه ت
 به بئ گه شه کردنی رۆشنییری کۆمه لایه تی و
 به رپا بوونی ئازادی ده ربیرینی بیرو را... گه لی
 کورد به شیوه یه کی گشتی تا هه نوکه ئهو
 ده رفه ته ی بۆ نه ره خسا وه تا بتوانیته

رابوردوی خوی بخاته ژیر ره خسه و
 لپپێچینه وه وه .. ئه زموونی ئهو گه لانه ی که
 خاوه نی شار سه ستانیه تی ته کنۆلۆژیا و
 "ئه نترنیته" ن و کۆمه لگای مه ده نیشیا ن بنیاد
 نا وه سه له مان دیه تی که "ئازادی" و
 "رۆشنییری کۆمه لایه تی" ده رگا له سه
 زه مه نی رابردوو ئه کاته وه وه میژوو
 ئه خولقیته .. ریکه وت نه بوو دوا ی سالی که
 جهنگی سه ره به خوی ئه مریکا ۱۷۷۵-۱۷۸۳
 وه دوا ی به رپا بوونی شوپشی فه ره نسا سالی
 ۱۷۸۹ ته نقیباتی ئارکیۆلۆژی به شیوازیکی
 زانستیانه هاته گوپی و شوپشیکی
 "کۆپه رنیکی" ئاسایی له بواری میژوودا
 هه لگه رسان وه هه مو مه زنه و بۆچونه
 تۆبا و یه کانی میژووی کلاسیکی سه باره ت به
 چۆنیه تی دروست بوونی مرۆف و زه مه نی
 مرۆیی سه ره و ژیر کرده وه له بریتی ئه
 بۆچونه خه یالاویانه تیژی میژوو گه ری
 عیلمانی هی نایه کایه وه. له وه ده مه وه ده نگ
 قولنگه که ی "تۆماس جیفرسون" سیهه م
 سه روکی ولاته یه کگرتوه کانی ئه مریکا سالی
 ۱۷۸۴ له شوینه واره کانی هه ریمی "فه رجینا"
 به رزبویه وه دوا به دوا ی ئه ویش زانای
 "دانیمارکی" ک. ج. تۆمسن سالی ۱۸۳۰
 که وته دۆزینه وه ی و جیا کردنه وه ی ئاسه واری
 گو په کانی ولاتی دانیمارک له نیوان
 سه رده مه کانی "به ردین" و "برونز" و
 "ئاسن" دا .. پاشان "زانای فه ره نسی"
 "ئه دوارد لارتیه" له سالی ۱۸۶۰ دا هه لسا به

توئیزینهوهی وینهکانی ناو ئەشکهوتی "دور-
 دونی" له ولاتی فەرهنسا وه سهلماندی که
 ئەو هونەرمندهی ئەو وینانەهی کیشاو
 راوچیهکی چاخی بەردین بووه... ههروهها له
 سالی ۱۹۲۲ دا خانمیکی ئەنتروپۆلۆژی
 ناسی ئینگلیزی "دورسی الیزابیت گارود"
 سەر و ئەگرچهی خۆی گرتە خۆل و توژی
 ئەشکهوتی ههزار میرد و زهرزی له
 کوردستانی باشوردا.. ئەو خانمە ئینگلیزیه
 به قولنگهکهی دهستی له دهرگای زهمنی
 بەردینی ئەدا.. لهتاو دهنگی ئەو قولنگانه
 خورپه کهوته هاناوی "کۆماره یۆتۆباکهی
 ئیفلاتونهوه.. " ئەفلوتین ۲۰۷-۲۷۱ زاین" و
 مریدهکانی دهرگای قوتابخانه نوێگهریه
 ئیفلاتونیهکهی خویان داخست- وه
 "کرونۆلۆژی تهوراتیهکهی" قهشه "نۆشه"
 که له سالی ۱۶۵۰ ی زاینیدا
 بلاویکردبوویهوه وای مهزنه "تهصور"
 کردبوو که سالی " ۴۰۰۴ بهر له زاین" سالی
 خولقاندنی مرووف و پهیدا بونی گهردوونه. ئەو
 کرونۆلۆژیه خهیاڵویهش خرایه پال
 دۆسیهکانی ئهرشیقی "دادگایی تهفتیش و
 فههرهسهی کهنیسا" وه، وه خاکی
 "شعار" یش حاشای له بوونی "برجی بابل"
 کرد.. کاریگهریهکانی قولنگی تهنقیب هه
 نهونده نهبو بهکو نوسینهکانی باوکی
 میژوویش "هیرودوت ۴۸۴-۴۲۵ بهر له زاین
 - کهوته ژنر گومان و پرسیارهوه ئیدی
 "میژوو" نهک هه تهنیا پانتاییهکهی فراوان

بوو بهکو خهسلهتیکی مهعریفی پهیدا کردو
 چووه ئاستی فهلسهفه و زانستهوه..
 زاراوهکهی "قولتیر" ی بهخۆی رهوا بینی که
 بۆیهکهم جار سالی ۱۷۵۶ ئەو بیرمنده
 فهرهسیه زاراوهی "فهلسهفه میژوو" ی
 خسته ناو فهرهنگی فهلسهفه و چهمی
 مهعریفیهوه..

له ئەنجامی شوپشی تهنقیب و میژووهوه
 له سدهی نۆزده به دواوه قولنگی تهنقیب
 ههوال و باسی رۆژگاری کۆن وهک
 کهرهسهیهکی خام به میژوو دهبهخشی و
 ئاسهواره مادیهکان لیکدهداتهوه و شناس
 نامهی کهلتوری کۆمهلگاکانی مرووف
 ئەدۆزیتهوه به ئاوه ژویی سهدهکانی پێشو.
 له سهدهکانی چوارده و تا سهرهتای سدهی
 نۆزده دیره مهسیحیهکان و کۆشک و قهلاکانی
 میرو شازادهکانی ولاتانی رۆژئاوا خولیایهکی
 زۆری کۆکردنهوهی بابهتی ئاسهواری کۆنیان
 ههبوو بهلام بۆ لیکدانهوه و راقهکردنی ئەو
 ئاسهوارانه پهنايان به کتیبه میژوویییه
 کلاسیکیهکان دهبرد وهک "محاورات" ی
 ئیفلاتون و گوزارشهکانی تهورات و داستان و
 نوسینهکانی هومیروس و هزیود و
 فرجیلوس و شیشرو.. هتد وه زۆریه ی ئەو
 ئاسهوارانهی بهر دهستیان نهکوت بۆ
 سهردهمی ئیمپراتۆریهتی رۆما و یونانی کۆن
 دهیانگیڕایهوه به جۆریک میژووی کۆمهلگای
 مرووفیان لهنیو بازنهیهکی داخراودا
 دهبینیهوه.. میژوویییهکی چهق بهستوله

بازنهی کی ته سکدا ده سوړپټه وه سهرده مه کان به دو یه کدا ده چن و دوویات ده بنه وه .. شه م تیزه نه زوکه بی پیزه که له عه قلیه تیکی سه له فی تو بولو ژیه وه سهرچاوه ی گرتبوو له کومه لگا مه دهنیه کاند ا پوچهل بوویه وه .. شه ورپو میژوو لای شه وان جه وه هرو خه سه له تیکی دینامیکی و ره خنه گه ری به رجه سه ته کردوه ه ه موو چالاکی و دهر نه نجامه کانی رابووردو خستوه ته ژیر دادگایی زانست و عه قله وه .. سه باره ت به م له دایک بوونه نوییه ی میژوو له ژیر سایه ی قولنگی ته نقیبدا بیرمه ندی ئینگلیزی "ه.ج. ویلز" ۱۸۶۶-۱۹۴۷ خاوه نی په رتوکی به ناوبانگ "کورته یه ک له میژووی جیهان" سالی ۱۹۲۰ .. پی له سهر شه و راستیه داده گرت که تا ده ورو به ری سه ده ی نو زده و بیست "میژوو" له نارادا نه بووه جگه له کومه لیک باس و سهرگوزشته ی ناوچه یی نه بیست که پیاوه ئایینییه کان نوسیویانه ته وه ... له کو تاییدا پیویسته بلین: خوژگا ئیمه ی کور دیش له هه زاره ی سییه مدا نوسراوه میژووییه کلاسیکیه کانمان ده خسته ژیر روناکی به ره مه کانی قولنگی ته نقیبه وه نه ک وه ئیستا به ره مه ی ته نقیب ده خهینه ژیر گوشاری شه و نوسراوه کلاسیکیانه وه .

په راویزه کان:

(۱) بال به گویره ی پیوهری ته ورات بریتیه له ۲۰ه سانتمتر.

(۲)(۳) به گویره ی سالنامه ی بابلی مانگی دوهم بریتیه له مانگی مایس و مانگی حوته م بریتیه له مانگی تشرینی یه که م.

(۴) بال: ammatu به گویره ی پیوهری بابلی بانیک بریتیه له نزیکه ی نیو متری ئیستا ..

چیای نیسیر - nisir: زوربه ی زاناکان بروایان وایه که چیای پیره مه گرون بیست له ناوچه ی سلیمان.

(۶) له بوئه ی تی په ربوونی ۲۰ سال به سهر دوا ی وه زری ته نقیباتی شه که وتی شانیدردا ، رالف سویلکی سهردانی عیراقی کردوه .. له و سهردانه یدا محازره یه کی پیشکه ش کرد ناماژهی به و جوړه گوله کرد که مروقی شانیدر ده یان خسته سهر گوږی مردوه کانیان.

(۷) پرومیثوس Prometheus .. خاوه ندیک ی یونانیه به گویره ی میتولوژیای یونانیه وه شه خاوه نده توانی "ناگر" له باره گای خاوه نده کان بدزیت و بیهنیتته خواره وه بو مروف .. به هزی هینانی ناگره وه بو سهر زهوی به دروست کهری شارستانیه تی مروف ناسراوه ...

وه له سهر شه "ناگر دزینه" بو خاتری مروف "پرومیثوس" سزایه کی سه ختی به سهردا شه درنت له لایهن گه وره خاوه ندی یونانه وه "زیوس - Zeus" شه ویش به به ستنه وه ی شه "خاوه نده ناگر دزه" به قاشه به ردیکه وه له گهل ناردنی "بازیک" بو خواردنی جهرگی به دریزایی روژ وه له شه ودا چهرگی پرومیثوس دروست ده بیته وه سهرله نوی له به ری به یانه وه تا

- ٦- قصة الفلسفة "من افلاطون الى جون ديوى" تأليف
ول ديورانت ، ترجمة الدكتور فتح الله محمد
المشمس ، الطبعة الرابعة ، ١٩٨٢ ، بيروت .
- ٧- مجلة المجمع العلمى الكردى المجلد الاول العدد
الاول ١٩٧٣ ، مقالة طه باقر: عصور ما قبل التاريخ
في وادي الرافدين على ضوء التنقيبات الاثرية في
كردستان العراق ص ٥٦٧-٦١٩
- ٨- كتاب ميديا ، تأليف دياكونوف ، ترجمه من
الفارسية الى الكردية بورهان قانع
- ٩- الفن والمجتمع عبر التاريخ ، تأليف آرنولد هاورد ،
ترجمه دكتور فؤاد زكريا ، مراجعة احمد خاكي ،
الجزء الاول - الطبعة الثانية ١٩٨١ .
- ١٠- ناقيستا "اويستا" نامه منيوى اينى زرتشت
نگارش جليل دوستخوا از گزارش استاد ابراهيم پور
داود ، چاپ ششم
- ١١- د.فاضل عبدالواحد على ، (ثم جاء الطوفان) ،
مجلة سومر ، ج ١ ، ٢ ، ١٩٧٥ .

شهر بازه که دیتهمه دهکورتته هه لکۆلین و خواردنسی
چهرگی پرمیتوس به درێزایی زهمن...!

سەرچاوهکان:

- ١- شهر سهرچاوانه‌ی سودمان ئی وه‌رگرتوووه له‌نوسینى
باسه‌که‌ماندا:
- ١- الكتاب المقدس في عهديه القديم والجديد الطبعة
الرابعة الاصدار الثاني ١٩٩٥
- ٢- مجلد / catul Huyuk By James Mellart
- مجلدی / چه‌ته‌ل هيوک - جميس ميلارت مؤسسسه
کالوست کولبنکیان في لشبوننه
- ٣- مقدمة في الاتروبولوجيا الاجتماعية ، تأليف
لويس مير ، ترجمة د.شاکر مصطفى سليم
- ٤- المذاهب الكبرى في التاريخ من كونفوشيوس الى
توينبى: تأليف / البان ج. ويدد جیری ، ترجمة
نوتان قرقوط ، الطبعة الاولى / تشرین ثاني /
نوفمبر، ١٩٧٢
- ٥- ماهوالتاريخ...؟ ، تأليف ادوار کار ، ترجمة ماهر
الکیالی ، بیار عقل.

((گهرهکی جوولهکان))

له تۆماريکی کۆنی "شارهوانی سلیمانی" دا

سدیق صالح

کورتە میژووێههك:

کۆترین سهراچاوهیهکی بهردهست باسی جوولهکهکانی سلیمانی وهك کهمه نهتهوهیهکی جیاواز کردبێ، گهشتنامهکهی سالی ۱۸۲۰ ی "ریچ" ه که لهو بارهیهوه وتووێه: شارهکه ژمارهی دانیشتوانی ۱۰ ههزار کهسیکهو، ۲۱۴۴ خانووشی تیدایه که ۱۳۰ یان هی جوولهکهن. ئەگهر تیکراییی ژمارهی دانیشتووی ناو ههر خانووێههك وهربگرین، ئەوا ههریهکهیان - کهم و زۆر - پینچ کهسی بهرئهکهوئ. بهو پێیه کۆی ژمارهی جوولهکهکان لهو سالهدا دهوری : $650 = 5 \times 130$ کهس بووه.

کراپئ و، له راستیدا (۱۵۰) مال بووبئ و، سهرحهه $750 = 5 \times 150$ کهسیک بووبن. شارهکه که سالی ۱۸۹۲، بهقسهی مونس، ۲۵۰۰ خانوو بووه، ئەبئ پئ بهپئ جوولهکهکانیشی تیدا زیاتر بووبئ. ژمارهیان سالی ۱۹۱۳ لهناو شاردا ۱۰۰۰ له کۆی ۲۶ ههزارو، ۲۱۰۰ یش بووه له کۆی ۵۱۶۰۰ کهسی سهرتاسههري لیوادا. کاتیکیش ئینگلیز تشرینی دووهمی ۱۹۱۸ بهبئ شهپ هاتنه سلیمانی، ژمارهی دانیشتوانی شار که له بنهپهتدا شهش ههزار کهس بوو، ههر ۲۵۰۰ کهسیکیان به زیندوویی مابوونهوه. تهشهنهکردنی پهتاو نهخۆشیی ههمه جوړو

میچهر سۆن وهك له کتیبهکهیدا ئامازهی بۆ کردوه، بیستووێه شاری سلیمانی له ۱۸۲۵ دا ههزار مال بووه، لهوه ۸۰۰ یان جوولهکهوه مهسیحی و کلدان بوون. لیک لاما lyck lama پاش سالی ۱۸۶۸ نووسیووێه: سلیمانی شهش ههزار ماله کوردو ۳۰ ماله کلدان و ۱۵ ماله جوولهکهیه. واته ژمارهی جوولهکهکان، به دانانی تیکراییهکهی پیشوو، $650 = 5 \times 150$ کهس بووه که پیناچئ راست بئ، چونکه سهرژمیریهکانی پیش و پاش ئەو میژوووه ههمیشه ژمارهی جوولهکهیان له هی کلدان تیدا زۆرتر بووه. بۆیه وای بۆ ئەچم ئەو ژماره (۱۵) یه له نووسینهوه یا چاپدا ههلهی تیدا

شېرى باری ئابووری و گرانی و برسیتی و کاره ساتی سروشتیی وهك بئ بارانی و باجی قورس و كوشتارو نه هامه تیه كانی به تایبته یه كه م جهنگی جیهانی گالهیان به خه لکه كه ی کردبوو شوینه واریکی دیاریان نهك هر له ژبانی دانیشتوندا، به لکه به پوآله تی ویرانه یی شاریشه وه به جئ هیشتبوو. شار ژماره یه کی كه می خانوه كانی به پیوه مابوو: بۆ نمونه، له كۆی ۲۹ مزگهوت و ۳۲۰۵ خانوو ۷۶۰ دووكانی سالی ۱۹۱۳، به رودوا ته نیا ۱۰ مزگهوت و ۱۳۹۳ خانوو و ۳۳۸ دووكانی تا دواى جهنگ نه پوو خابوون. واته سه روبه ر سینه كینكیان به ساغی ده رچووبوون. نه و ناماره ی سه ره وه ی سۆن راده ی ویرانكاریه مادیه كانی چوار ساله ی جهنگی گه وره ی به رجه سته کردوه. كه سالی ۱۹۱۹ كۆتایی ی هات و ئینگلیز باشووری كوردستانی كۆتروۆل کرد، نه وسا ژماره ی دانیشتوانی شار گه يشته زیاتر له ۱۰ هزار كه س^۱. دیاره جووله كه كانیش وهك به شیکی دانیشتووی شار، نه وه لومه رجه ی زوو كاری خراپی تیکردبوون.

میجر سۆن له راپۆرتی سالانه ی ۱۹۱۹ خویدا، دانیشتوانی سلیمانی له ۱۹۱۴ دا به بیست هزار كه سینك داناوه، به لام دواى نه و جهنگه بووه به ۲۵۰۰ كه س. ژماره كه دواى نوورخرانه وه ی شیخ مه حمودی حه فید بۆ هیندستان، بووه به ۹۳۶۰ كه سو، له وانه ۵۷۲ یان جووله كه بوون^۷. ژماره ی جووله كه

به پینی ناماریکی سالی ۱۹۱۹ ی ده سه لاتدارانی ئینگلیز كه سالی ۱۹۲۰ بآویان کردوه ته وه، هزار كه س بووه له ناوچه ی سلیمانیدا (له كۆی ۱۵۵ هزار كه س)، له كاتیكدا له كه ركوك ۱۴۰۰ و هه ولیر ۴۸۰۰ و مووسل ۷۶۳۵ كه س بوون^۸.

سالی ۱۹۲۵ یش دواى حوكمی سالیك زیاتری ئینگلیزو حكوومه تی عیراق له و شارهدا، ژماره یان نزیکه ی ۷۵۰ كه س بووه له كۆی ۱۰ هزار كه سی نه و كاته ی سلیمانی^۹. نه و لیژنه ی لیکۆلینه وه یه ی كه "كۆمه له ی نه ته وه كان" بۆ به لاداخستنی كیشه ی ویلیه تی مووسل پینکی هینا و سالی ۱۹۲۵ هاته هه ریمه كه، ژماره ی جووله كه كانی ناوچه ی سلیمانی سه رپاك به ۱۵۵۰ كه س مه زنده کردوه^{۱۰}.

جووله كه كان سالانی یه كه م خولی حوكمی راسته وخوی ئینگلیز له لیواى سلیمانی (۱۹۱۹/۶/۱۹ - ۱۹۲۲/۹/۴)، گه ره پینکی تایبته و جیاوازیان له نا و سلیمانیدا هه بوه كه یه كیک بووه له حه وت گه ره كه كه ی نه و ده مه ی شار، واته مه لکه ندی و كانیسان و سه رشه قام و ده رگه زین و چوارباخ و گوێژه^{۱۱}. گه ره کی جووله كان له سه ره تای سالانی بیستدا، نه دمۆنرز وته نی، له شیوه ی کلکیکی دریزدا و له خوارووی نه و سه ری ئاوه پۆی زیرابی گه ره كه كانی تری شاردا، واته باشووری پۆژه لات، بووه. نه وانه چه ند كارو

پیشه‌یه‌کی دیاریان خومچیتی و ده‌باغچیتی و
عەرەق دروستکردن بووه^{۱۲}.

جووله‌که‌کانی سلیمانی به‌شیکی دیارو
کارای خه‌لکی شارو به‌شداری پووداوو
به‌سهره‌اته‌کانی بوون. له‌وانه دوو نمونە‌ی
هه‌لویست نواندن به‌رچا و ئە‌خه‌ین:

۱- ژماره‌یه‌ک ناسراویان:
عه‌بدوللا بنووشی، حه‌سه‌ن بنووشی،
سیمانه‌ی حاتان و سدیق، خواجه‌عه‌بده،
خواجه‌وسووی به‌زاز، خواجه‌بابا، ئە‌لیا و
حه‌مه‌ی داود، شه‌معوون شاولی، گه‌وریل،
برایم جوللا، ساسون‌که‌رکووکی. میخائیل
بانهی، ئیسحاق و یوسف و یه‌عقووبی
کوپانی ساسون، شان به‌شانی خه‌لکانی
ده‌ستپوی شارو له‌دووه‌م "حکوومه‌تی
کوردستانی جنووبی" دا به‌سه‌رۆکایه‌تی
شیخ‌مه‌حمودی گه‌وره، له‌پیتاککردندا
بو‌کپینی ماکینه‌ی چاپ (چاپخانه) بو
شاری سلیمانی تا‌کاری چاپی وه‌ک
پۆژنامه‌ده‌رکردنی پی‌راییی بکری،
هاوبه‌ش بوون و پاره‌یان به‌خشیوه^{۱۳}.

۲- کۆمه‌لیکی جووله‌که‌ی
ناوداری شار "مووسه‌ویی مه‌له‌که‌ت":
حاکام خواجه‌میره‌ئه‌فه‌ندی، خواجه
سالح بنووشی، خواجه‌یه‌عقوب‌حه‌سه‌نه
جوو، خواجه‌ئیسحاق پینجویینی، خواجه
ره‌حیم له‌یلا زه‌ره‌نگه‌ر، خواجه‌عه‌زیز
له‌یلا زه‌ره‌نگه‌ر، خواجه‌بابا‌قه‌ره‌تاغی
بازرگان، خواجه‌حه‌سه‌ن بنووشی، خواجه

سه‌لمان سه‌رپاف، خواجه‌ئیسحاقی
موعه‌للیم، مه‌زبه‌ته‌یه‌کیان له‌گه‌ل چهند
ناسراویکی چین و تویره‌کانی تری شاردا
بو‌پشتیوانیی سییه‌م "حکوومه‌تی
کوردستانی جنووبی" و به‌ره‌له‌ستی
حکوومه‌تی تازه دامه‌زراوی عیراق ئیمزا
کردوو دژ به‌دانانی پینج‌ناسراوی شار،
شیخ‌قادی‌حه‌فیدو‌عیزه‌ت به‌گی
وه‌سمان‌پاشا و ئە‌حمه‌د به‌گی توفیق
به‌گ و میرزا‌فه‌ره‌جی حاجی شه‌ریفو
مه‌مه‌د به‌گی فه‌تاح به‌گی جاف، به
مه‌بعووسی لیوای سلیمانی بو‌ئه‌نجومه‌نی
دامه‌زرین "المجلس‌التاسیسی" به‌بن
هه‌لبژاردن و وه‌رگرتنی پای خه‌لکی
ناوچه‌که^{۱۴}.

* * *

یه‌که‌م به‌شی توهماریکی شاره‌وانیی سلیمانی:

یه‌که‌م به‌شی ئە‌و توهماره‌کۆنه‌ی شاره‌وانیی
سلیمانی که‌ پێوانه‌که‌ی (۲، ۲۲، ۵ × ۲۸، ۵ سم) هه‌و
له‌ دوو بابه‌تی تری بلاوکراوه‌ی تایبه‌ت به
هه‌مان توهماردا لێی دوواوم^{۱۵}، ناماری تایبه‌ت
به‌خانوو و ناوی گه‌وره‌و بچووک‌گه‌ره‌کی
جووله‌کانه، شاره‌وانیی سلیمانی بی‌سئو
دوو به‌داوای کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز به
ئه‌نجامی گه‌یاندوووه. به‌وه‌دا که‌ سییه‌م به‌شی
توهماره‌که‌ بریکی چالاکیه‌کانی شاره‌وانییه‌ له
ماوه‌ی نیوان (۱۹۲۱/۴/۲ - ۱۹۲۲/۳/۱۲) دا،

نهبی دوو بهشی ههوهلی که میژوویان بهسرهوه نییه و ههمان دهستخهتی فارسی نامیزیان جیاوازه، هیج نهبی ماوهیهکی پیش (۱۹۲۱/۴/۲)، یان زور پی تینهچی له ۱۹۲۰ به دواوه دهست به نووسینیان کرابی، چونکه نامادهکردن و پیکخستن و نووسینهوهی ئه و ناماره وردهی گهپهکهکانی چوارباخ و جوولهکان - لانی کهم - چهند مانگیکی پی چووه. واته نهبی توواره که هی نیوان (۱۹۲۰ - ۱۹۲۲) بی. رهنگیشه زور پیش نیسانی ۱۹۲۱ دوری سی دهفتهریکی و ابو ناماری هر حوت گهپهکهکی سلیمانی تهرخان کرابی و، پینجیان له دوو دهفتهریاندا نووسرابنهوه، هر ئه و دوو گهپهکه مابنهوه بخزینه تووارهوه و له دهفتهردها جیکرابنهوه، ماوهیهکی پاشتریش سوود له پاشماوهی لاپهه سپیهکانی ئه م توواره وهرگیرایی بو نووسینهوهی چالاکی تری پوزانهی شارهوانی له (۱۹۲۱/۴/۲) به دواوه تا (۱۹۲۲/۳/۱۲).

به مه پوون ئه بیتهوه که سییه م بهشی توواره که هی سهردهمی "میجهر گۆلد سمیث" ی حاکمی سیاسی و مهحموود ئه فهدیی قادر ناغای سهروکی شارهوانی و، دوو بهشی سهرهتایشی هی سهردهمی "میجهر سون" ی حاکمی سیاسی و عهبدوللا بهگی یاوهرو پاشان مهحموود ئه فهدیی سهروکی شارهوانی بووه. شایانی باسه، سهردهمی میجهر سون سهرزمیری دانیشتون

(به پیاوو ژنو کوپو کچهوه) و خانوو و گوندهکانی قهزاو ناحیهکانی سههچنارو تانجهروو قهردهاخ و سوورداش و سروچک و شارباژیرو شیوهکه و قامیش و چهچهمال و بازیان و زاب و جهباری و سهنگاو و ههلهبجه و پینجوین و خورمال و هورین - شیخان و پانیه و خهلهکان - چناران و قهلازنی و مهرگه و ناودهشتی لیوای سلیمانی، جگه له ناوهندی قهزا، کراوه، دانیشتونیان تیگرا ۶۳۷۲۲ کهس دههچووه^{۱۶}.

ئهم بهشه (۳۷) لاپههپی سهههتای توواره کهیه و خشتهکراون؛ ۱۳ لاپههپی ههوهل بو ناماری خانوهکان و ناوی خاوهن و کریچی و بههای ههیه که و کریی مانگانه یانه، ته نیا سی لاپههپیان پرکراونه تهوه و ئه و زانیاریانهی (۷۲) خانوویان تیدا نووسراون. بیست و چوار لاپههپه کهی تر، ههیه که لاپههپی دواییان پر نهکراوتهوه، نهوانی تر ناماری ناوی ژنان و پیاوان و کوپان و کچانی تهمن ژوور و خوار ۱۶ سالیان به کریچی و خاوهنمال و پیشهی گهوره کانهوه تیدا خشتهبهند کراوه. سههناوهکانی لیستی خانوهکان تیگهله له تورکی و فارسین و تیبنیهکانیش به فارسی نووسراون. بهلام سههناوهکانی خشتهی ههمه لایهنی ناماری دانیشتونانی مال و خانوهکان به کوردین و، زانیاریهکان به فارسی نووسراونهوه. خانوهکان، دوویان کاتی ئه و نامار وهرگرته چۆل بوون.

* * *

دینی جووله که هه بوه. نه گهرچی ناوی دور
"معه لیمی میلله تی موسه وی" له پیشه ی
پیاره کانداهاتوو، به لام جووله که کان نه
پوژگاره قوتابخانه ی خو مائی (نه هلی) و
په سمی خو یانیان له شاردا نه بوه^{۱۷}. نه شی
نه و جووته ماموستای یا دهرسی دینی یا
خویندنی تایبه تی جووله که بووبن.

- به تایبه ت ئافره تانی جووله که، ناوی
کوریدی په سه نیان تیدا هه بوه، وهک : تانه،
خانم ، خاتون، زارا، خونچه، ئاسکول، گوله،
په ریزاد، نیرگن، نازدار، وه نه وش، مرواری،
سارا... ناوه په سه نه کانی جووله که خویشیان
، وهک ئه لیا هوو و دانیال و حسقیل و یوسف
و ئورام و گوریل .. به پیی وتنه وه ی خه لکی
کورده واری گوپردراون و کراونه ته به رودوا
ئه لیاوو ئسقیل و دانیارو و سوو و ئورام و
گه وریل^{۱۸}....

* * *

ورد کردنه وه ی زانیاریی خسته کانی
تایبه ت به دانیشتوانی گه په که که، دهریخت
(۷۰) خانوه ئاوه دانه که ی ناو هر (۷۲)
خانوی جووله کان، ته نیا (۶۸) یان سه رژمیر
کراون و ، دوویان هیچ زانیارییه کیان له باره وه
نه نووسراوه. (۶۸) خانوه که نه م ژمارایان ئی
به نه نجام هات:

- ژماره ی ژنان : ۱۶۰ ، له وانه ۱۱ یان
بیوه ژنن.

ژماره ی پیاوان : ۲۴۹ ، له وانه ۶۵ یان
سه لئی ته مه ن ژوور ۱۶ سال و ۴ یان
بیوه پیاوان.

تاووتوییه کی وردی خسته کان، نه م
ژمارانه ی ئی که وتنه وه:
- به های یه که به یه کی خانوه کان جیاوازه و
به م شیوه یه یه:

۳ یان ۵۰ پووپی

۲ یان ۷۵ پووپی

۱۶ یان ۱۰۰ پووپی

۸ یان ۱۵۰ پووپی

۱۲ یان ۲۰۰ پووپی

۸ یان ۲۵۰ پووپی

۸ یان ۳۰۰ پووپی

۲ یان ۴۰۰ پووپی

۷ یان ۵۰۰ پووپی

۲ یان ۶۰۰ پووپی

۲ یان ۷۵۰ پووپی

۲ یان ۱۰۰۰ پووپی بووه.

- کرئی مانگانه ی ۲۵ خانوویان ۱ پووپی

۲۶ خانوویان ۲ پووپی

۱۰ خانوویان ۳ پووپی

۶ خانوویان ۴ پووپی

۴ خانوویان ۶ پووپی

۱ خانوویان ۷ پووپی بووه.

- گه په کی جووله کان نه و پوژانه ۹ نو
کو لانی هه بوون: نه ترافی که نیشته، جاده ی
که نیشته، به رانبه ر که نیشته، به مائی
شلومی، به ر ئاشه که ی هاروون، به مائی
سه عده ئیسحاق، پشت مائی سه عده (سه عید)
ئیسحاق، سه ر شیوه که، جاده ی به مائی
حاتان. هاوکات یه که "که نیشته"، په رستگای

ژماره‌ی نافره‌تانی شوونه‌کردووی ته‌من
ژور ۱۶ سال : ۲۴

ژماره‌ی کوپی خوار ۱۶ سال : ۱۰۴

ژماره‌ی کچی ته‌من خوار ۱۶ سال : ۷۵

ژماره‌ی جووله‌کهی خاوه‌نمال و کرچی که
ناویان له لیستی خانوه‌کاندا هه‌یه : ۵۴

ژماره‌ی ئه‌و جووله‌کانه‌ی که ناویان هه‌ر له
سینه‌م به‌شی تو‌ماره‌که‌دا هه‌یه : ۶

کو‌ی جووله‌که‌کانی ناو شاری سلیمانی :
۶۷۲ که‌س

-پیشه‌و کاری پیاوو کوپانی سه‌لتی
ته‌من ژور ۱۶ سال :

۳۱ که‌س عه‌تار

۳ که‌س ره‌نجبه‌ر

۴ که‌س خه‌یات

۸ که‌س قه‌زاز

۱ که‌س مه‌یخانه‌چی

۲ که‌س موعه‌لیمی میلله‌تی مووسه‌وی

۳۳ که‌س چه‌رچی

۹ که‌س تو‌چار

۶ که‌س قو‌لچیی رسومات

۱ که‌س مه‌ئموور (؟)

۴۰ که‌س به‌زاز

۱ که‌س شاگرد به‌زاز

۵ که‌س خومخانه‌چی

۲ که‌س سه‌رپاف

۱ که‌س قو‌نته‌راتچیی عه‌ره‌ق

۱ که‌س چاوشی پو‌لیس

۳۷ که‌س زه‌رهنگر

۳ که‌س شاگرد زه‌رهنگر

۲ که‌س قه‌ساب

۶۳ که‌س جو‌ری ئیش نه‌زانراو

پوونکردنه‌وه‌ی مانای چه‌ند پیشه‌یه‌کیان :

خومخانه‌چی : خومچی ، وه‌ستایه‌که‌شتی
وه‌ک به‌ن و کالآ له خوم بدات، واته‌ره‌نگیان
بکات^{۱۹}

چاوش : عه‌ریف ، که‌سینکه‌له‌پایه‌ی
سه‌ریازیدا ۲۰ بیست سه‌ریازی له‌پشت بی^{۲۰}
زه‌رهنگر : که‌سینکه‌زیرکاری بکات^{۲۱}

قو‌لچی : که‌سینکه‌باجی ده‌وله‌تی بسینئ،
پو‌لیسی ناو شاو^{۲۲}

قه‌زاز : که‌سینکه‌قه‌راغی چه‌فته‌و مشکی
هه‌له‌بسته‌تی به‌سورمه^{۲۳}

عه‌تار : ده‌رمان و ئاله‌ت و به‌هارات فرو‌ش

مه‌یخانه‌چی : مه‌یفروش، عه‌ره‌قفرو‌ش

سه‌رپاف : پاره‌گو‌په‌وه

تو‌چار : بازرگان، که‌سینکه‌کرین و فرو‌شتنی
به‌کو‌مه‌ل بکات

به‌زاز : کووتالفرو‌ش، بازرگانی بچوک یا
ده‌ستگیر که‌به‌باری گویدریرئو ئیستر
شتومه‌ک و ورده‌کالآ به‌گونه‌کانی ده‌وروبه‌ردا
بگیرئو و ساخیان بکاته‌وه^{۲۴}

جو‌ری پیشه‌کان و ژماره‌ی جووله‌کهی
سه‌رقالی هه‌ر پیشه‌یه‌کیان وای پیشان ئه‌ده‌ن
که‌ئه‌وانه‌له‌و پو‌ژگارده‌دا چه‌ند ئیشیکی هه‌ره
گرنگی وه‌ک زه‌رهنگره‌ی و به‌زازی و عه‌تاری و
تو‌چاربیان هه‌بو‌ه، له‌چاو ژماره‌ی که‌می
خویاندا چمکیکی دیاری بازاپیان به‌ده‌سته‌وه
بو‌وه، به‌گشتی گو‌زه‌رانیان به‌به‌راورد
له‌گه‌ل هی گه‌ره‌کیکی تری وه‌ک "چوارباخ" دا
باشتر و دامه‌زراوتر بو‌وه. له‌به‌ر ئه‌وه‌یش که
مه‌ئمووریک و چاوشیکی پو‌لیس زیاتریان له‌و
ئاماره‌دا نه‌بو‌ه، دیاره‌خویان له‌قه‌ره‌ی
وه‌زیفه‌ی حکومه‌تی نه‌داوه‌و به‌کاری نازاده‌وه
خه‌ریک بو‌ون

نەك ٢٦ ههزار (بروانه دكتور كه مال مهزههر
ئهحمده، كوردی سلیمانی و بهغدا له نیوان
ههردوو جهنگی جیهانییدا، وهرگیڕانی:
په یهین، "په یهین" (گۆفار)، سلیمانی، ژ ٩،
تهمووزی ٢٠٠٠).

٦- المس بیل، فصول من تاریخ العراق
القریب، نقله الى العربية وكتب حواشیه جعفر
الخیاط، ط ٢، بغداد، ١٩٧١، ص ٢٠٤ و،
م.ر.هاوار، شیخ مهمودی قاره مان و
دهوله تهكهی خوارووی كوردستان، ب ١،
لندهن، ١٩٩٠، ل ١٠٧.

٧- م.ر.هاوار، هه مان سه رچاوه، ب ١، ل
١٠٦-١٠٧.

٨- یوسف رزق الله غنیمه، نزهة المشتاق
في تاریخ یهود العراق، ط ١، بغداد، ١٩٢٤،
ص ١٨٤ و، عبدالرزاق الهلالي، تاریخ التعليم في
العراق في عهد الاحتلال البريطاني ١٩١٤-
١٩٢١، بغداد، ١٩٧٥، ص ١١-١٢.

٩- سي. جي. ادموندز، كرد وترك و عرب،
ترجمة جرجيس فتح الله، ط ١، بغداد، ١٩٧١،
ص ٧٨.

١٠- الدكتور فاضل حسين، مشكلة
الموصل، ط ٢، بغداد، ١٩٦٧، ص ١٢٠.

١١- له شاره كانی تریشدا هه روا گه په کی
تایبه تیان هه بوه. بو نموونه، زۆریه
جووله كهی شاری بهغدا نه وسا له گه په كه كانی
(التوراة و تحت التکیة و ابوسیفین و سوق
حنون) نیشته جی بوو بوون (حنا بطاطو،
العراق - الطبقات الاجتماعية والحركات

پهراویزو سه رچاوه كان:

١- كلوديوس جيمس ريج،
گه شتی ريج بو كوردستان ١٨٢٠،
مه مهده حه مه باقی له عه ره بییه وه
کردوویه تی به كوردی: چ ١، ته ورین،
١٩٩٢ / ١٣٧١ هه تاوی، ل ١٠٥، ١٣٨.

٢- میجر سون، رحله "متنکر"
الى بلاد ما بين النهرين وكردستان، نقله الى
العربية وحققه و قدم له و علق عليه فؤاد
جميل، ط ١، ج ١، بغداد، ١٩٧٠، ص
٢٣٧.

٣- محمد امين زكي، تاريخ
السلیمانیة، ترجمة الملا جميل الملا
احمد الروزباني، بغداد، ١٩٥١، ص ٩٦.
ئهو ئاماره له (دارة المعارف الاسلامیة)
وهرگیراوه.

٤- فؤاد حمه خورشید، مدینة
السلیمانیة دراسة في جغرافيتها التاريخية،
"كاروان" (مجلة)، اربیل، العدد ٥٤،
نیسان ١٩٨٧.

٥- ئیبراهیم حیلمی، لیوای
سلیمانی تشرینی یه كه می ١٩١٣،
وهرگیڕانی ئازاد عه به دولوا حید،
"پوشنیری نوئ" (گۆفار)، بهغدا، ژ ١١٦،
كانوونی یه كه می ١٩٨٧.

پهنگه ئهو ئاماره ی پيش یه كه م جهنگی
جیهانی له (قاموس الاعلام) ی (ش.سامی)
یه وه وهرگیرابی كه ژماره ی دايشتوانی ناو
شاری سلیمانیی تییدا ١٥ ههزار كهس بووه

- الثورية من العهد العثماني حتى قيام الجمهورية، ط ١، الكتاب الاول، ترجمة عفيف الرزاز، بيروت، ١٩٩٠، ص ٣٦).
- ١٢- كرد و ترك و عرب، ص ٨٣.
- ١٣- پوژی كوردستان ١٩٢٢-١٩٢٣، كۆكردنهوه و پيشهكى جه مال خهزنهدار، بهغدا، ١٩٧٣، ل ٦٧.
- ١٤- "اميد استقلال" (پوژنامه)، سليمانى، ژ ١٢، سال ١، ١٠ نيسان ١٣٤٠، ل ٢.
- ١٥- پروانه: سديق سالح، به شيكى چالاكيه كانى شارهوانى سليمانى له تۆمارىكى كۆنى خويىدا ١٩٢١-١٩٢٢، ١-، "سليمانى" (گوڤار)، سليمانى، ژماره ٤، ئابى ٢٠٠٠ و، سديق سالح، گه پهكى چوارباخ له تۆمارىكى كۆنى شارهوانى سليمانى دا، "هزار مێرد" (گوڤار)، سليمانى، ژ ١٣، ئهيلولى ٢٠٠٠.
- ١٦- پيشكهوتن يه كه مين پوژنامهى سليمانى ١٩٢٠-١٩٢٢، كۆكردنهوه و ئاماده كردنى بو چاپ عهلى ناجى كاكه حهمه نه مين عهتار- سيروان به كر سامى، ههولير، ١٩٩٨، ل ١٥٠، ١٥٤، ١٥٨، ١٦٢، ١٦٦.
- ١٧- عبدالرزاق الهلاي، تاريخ التعليم في العراق في عهد الاحتلال البريطاني ١٩١٤-١٩٢١، ص ٢٥٧.
- ١٨- جينى وتنه، بهريزان محمهد فهرج مهعرووف و شيخ قادر حهمه سالح و خاله عوسمانى حهمه نادر له نووسينهوهى ناوى جووله كه كاندا، وهك چوون كاتى خووى بيژراون، ياريدهيان دام، سوپاسيان نهكهه.
- ١٩- محمدى خال، فهرهنگى خال، ب ٢، سليمانى، ١٩٦٤، ل ٨٠.
- ٢٠- هه مان سه رچاوه، ل ١٥.
- ٢١- هه مان سه رچاوه، ل ٢٢٩.
- ٢٢- هه مان سه رچاوه، ب ٣، سليمانى، ١٩٧٦، ل ٣٧.
- ٢٣- هه مان سه رچاوه، ل ٥٠.
- ٢٤- موردىخاى زاكين، گه پرانه وهى كورده جووله كه كان له كوردستانه وه بو ئيسرائيل، زي رهقان توفى له ئينگليزيه وه كردويه تى به كوردى، "مامؤستاي كورد" (گوڤار)، سؤلله نتوونا، ژ ٢٢، هاوينى ١٩٩٤.

پاشکوی : ۱

لیستی ناوی وردو درشتی مالسه
سه رزمیرکراره کانی گه په کی جووله کان:

ژن:

۲۶- فہرجه	۱- يه لها
۲۷- سه محه	۲- شابه
۲۸- مریه م	۳- حوسنی
۲۹- په حمه	۴- نیرگز
۳۰- حوسنی	۵- (زه لفه؟)
۳۱- تانه	۶- چه لاهه
۳۲- په حمه	۷- سه محه
۳۳- چه بیبه	۸- په فقه
۳۴- ئاسکول	۹- مریه م
۳۵- سه محه	۱۰- خانم
۳۶- خانم	۱۱- يه لها
۳۷- که حلان	۱۲- زه لفه
۳۸- سه عده	۱۳- نه سمه ر
۳۹- تامار	۱۴- فہرجه
۴۰- سه وسه ن	۱۵- برو بیا
۴۱- وه نه وش	۱۶- که حلان
۴۲- خاتوون	۱۷- نازدار
۴۳- چه میله	۱۸- چه لاهه
۴۴- په حمه	۱۹- مه زاله
۴۵- فہرجه	۲۰- په حمه
۴۶- زه لفه	۲۱- مه لکه
۴۷- له یلا	۲۲- په فقه
۴۸- مه زاله	۲۳- سوراخی
۴۹- زه لفه	۲۴- صالحه
۵۰- خونچه	۲۵- خاتوون
۵۱- گوته	
۵۲- په یحانه	
۵۳- مه زاله	
۵۴- چه بیب	

۸۴- خانم	۵۵- یه‌لها
۸۵- فەرچه	۵۶- زارا
۸۶- نه‌یا	۵۷- فەرچه
۸۷- جه‌میله	۵۸- ئاسکۆن
۸۸- ئاسکۆن	۵۹- فەرچه
۸۹- مریه‌م	۶۰- ره‌یحانه
۹۰- سه‌وسه‌ن	۶۱- ئاته
۹۱- یه‌لها	۶۲- ومرده
۹۲- مریه‌م	۶۳- چه‌لاوه
۹۳- مریه‌م	۶۴- ره‌حمه
۹۴- خاتوون	۶۵- سوراخی
۹۵- خانم	۶۶- ره‌یحانه
۹۶- شنه	۶۷- مریه‌م
۹۷- سوراخی	۶۸- په‌ریزاد
۹۸- مرواری	۶۹- سه‌مه‌ه
۹۹- لولو	۷۰- گوئه
۱۰۰- لولو	۷۱- ره‌حمه
۱۰۱- حننه	۷۲- مریه‌م
۱۰۲- ناری	۷۳- زه‌لفه
۱۰۳- سه‌مه‌ه	۷۴- ره‌یحان
۱۰۴- سه‌عه‌ه	۷۵- خانم
۱۰۵- یاشن	۷۶- سه‌عید
۱۰۶- چه‌بیبه	۷۷- غونچه
۱۰۷- مریه‌م	۷۸- گوئه
۱۰۸- ئاسکۆن	۷۹- ره‌یحانه‌مشان
۱۰۹- مرواری	۸۰- چه‌لاوه‌عه‌له‌که
۱۱۰- نه‌ستوون	۸۱- په‌ریزاد
۱۱۱- که‌هلان	۸۲- مریه‌م
۱۱۲- ره‌حمه	۸۳- فەرچه

۱۴۲- زارا	۱۱۳- خاتوون
۱۴۳- مهلکه	۱۱۴- زهلفه
۱۴۴- خانم	۱۱۵- غهزال
۱۴۵- وهرده	۱۱۶- گوله
۱۴۶- ناسکۆل	۱۱۷- جهمیله
۱۴۷- رهعنا	۱۱۸- لهیلا
۱۴۸- خاتوون	۱۱۹- پراحییل
۱۴۹- چه بیبه	۱۲۰- پهحمه
۱۵۰- زاری	۱۲۱- وهرده
۱۵۱- ماشی	۱۲۲- وهرده
۱۵۲- وهرده	۱۲۳- نیرگز
۱۵۳- وهنهوش	۱۲۴- خاتوون
۱۵۴- پهیحانه	۱۲۵- زهلفه
۱۵۵- چه بیبه	۱۲۶- وینه
۱۵۶- مرواری	۱۲۷- وینه
۱۵۷- مهزاله	۱۲۸- سهمحہ
۱۵۸- فهپچه	۱۲۹- مرواری
۱۵۹- حوسنی	۱۳۰- یاشی
۱۶۰- پهحمه.	۱۳۱- جهمیله

ئافرەت:

(سهنتی تهمن سهروو ۱۶ سال)

۱. یاشی دانیار	۱۳۲- پهحمه
۲. جهمیله	۱۳۳- ئایی
۳. نازدار	۱۳۴- مرواری
۴. گهیلان	۱۳۵- یهلهها
۵. ئایی خان	۱۳۶- لهیلا
۶. میخائیل (؟)	۱۳۷- وهرده
۷. یاشی مووشی	۱۳۸- ناسکۆل
	۱۳۹- لولو
	۱۴۰- یاعهین
	۱۴۱- توفاحه

۱۰. حهلاوه شالووم حاتان	۸. یاشنی
۱۱. وهرده یه هووده	۹. فهړچه
۱۲. په حمه په حیم هه نووکه	۱۰. جه میله
۱۳. له یلا بله ئه مین میخائیل	۱۱. که حکئی (؟)
۱۴. مه زاله وسوو حاتان	۱۲. خاتوون
۱۵. په فقهه وسوو حاتان	۱۳. په یحان
۱۶. گوئه نه سیم وسوو میخائیل	۱۴. په حمه سه عدیا ئیسحاق
۱۷. زه لفه ئه برایم حه سهن	۱۵. حه بیبه سلیمان
۱۸. خاتوون خه دره	۱۶. ئاسکول
۱۹. په حمه عه بده خه دره	۱۷. په فقهه
۲۰. وهرده (؟) میړگه قهره داغی	۱۸. سارا مخه حاتان
۲۱. زارا (؟) نه سیم	۱۹. شنه
۲۲. خانم عه زیز خه دره	۲۰. حهلاوه
۲۳. له یلا وسوو ئه برایم	۲۱. میخال
۲۴. حه بیب وسوو ئه برایم	۲۲. مه زاله
۲۵. خه جئی (؟)	۲۳. په یحانه
۲۶. سوراچه ئه برایم حه سهن	۲۴. فهړچه
۲۷. خونچه (؟) گه ورئیل	
۲۸. په حلو پشه شالووم	
۲۹. فهړچه غه زره مووشنی	
۳۰. خانم شه معوون	
۳۱. له یلا (؟) حه سهنه جوو	
۳۲. سه محه (؟) حه سهنه جوو	
۳۳. ئاسکول ئه برایم بابیل	
۳۴. وهرده حه بیووم ئیسحاق	
۳۵. (خه جئی؟) حه بیووم ئیسحاق	
۳۶. گوئه حه بیووم ئیسحاق	
۳۷. زارا ئه برایم بابا	
۳۸. په حمه نه سمی شالووم	

کج:

(ته من ۱۶ سال که متر)

۱. په حمه میره مووشه
۲. فهړچه په شید مووشه
۳. فهړچه وسوو یه هووده
۴. فهړچه
۵. نه عیمه په شید میخائیل
۶. په حمه په شید میخائیل
۷. تانه خه په
۸. خانم سیوین میرانه
۹. وهرده شالووم حاتان

نازدار ئەليا و نيسانه	٦٨	لهيلا گه ورييل ئەبراييم جوڻا	٣٩
لهيلا (خواجه) يومتۆب عهبديا	٦٩	نيعمه يه عقووب بانه يي	٤٠
قهره داغي		حهبيب هاروون ساسۆن	٤١
ميخال (خواجه) يومتۆب عهبديا	٧٠	سه عده يه عقووب ساسۆن	٤٢
قهره داغي		خاتوون هه سه ن بنحاس	٤٣
سيوه	٧١	زارا يه عقووب	٤٤
ره فقه شائوول	٧٢	ره يحيانه عه زريا به نه فشه	٤٥
سه محه عه زيز ئەليا و	٧٣	مه لکه عه زره مامه	٤٦
ره فقه ئەليا و	٧٤	سه محه عه زره مامه	٤٧
حه بيبه ئەليا و	٧٥	په ريزاد ره حيم داود	٤٨
		زارا سه عيد ئەبراييم	٤٩
کور:		غه زال عه زريا به نه فشه عه قيبه	٥٠
(ته مه ن ١٦ سالان که متر)		گوڻه نه سيم و سوو	٥١
حه بيبوم ميره مووشه	١	راحييل سه لمان داووده (کهل ؟)	٥٢
ئيسحاق ميره مووشه	٢	وه رده ساسۆن شالووم	٥٣
مووشی	٣	سه عدى عه بدوڻلا به نه فشه	٥٤
هاروون و سوو يه هووده	٤	لهيلا مخه حاتان	٥٥
وسوو ئيسحاق "پينجوينی" يووسف	٥	به هييه مخه حاتان	٥٦
سديق	٦	ستوونه مخه حاتان	٥٧
ئەليا و شو ميل	٧	به هييه ئەورام	٥٨
عه زريا شو ميل	٨	ره يحيانه سالح به نه فشه	٥٩
ئەوڻي خه په	٩	تانه سالح به نه فشه	٦٠
ميره سيوين ميرانه	١٠	خانم ميره ميخائيل	٦١
سديق يه عقووب هه سه نه جوو	١١	به هييه گه ورييل سيمانه حاتان	٦٢
سيوين يه عقووب هه سه نه جوو	١٢	راحييل گه ورييل سيمانه حاتان	٦٣
سليمان داود عه قيبه	١٣	ره حمه خان ئسقييل به نه فشه	٦٤
سيمانه	١٤	جه ميله عه بدوڻلا و سوو	٦٥
بله شالووم حاتان	١٥	نيعمه عه بدوڻلا و سوو	٦٦
دانيار شالووم حاتان	١٦	ره حمه سالح ئەورام	٦٧

٤٦	١٧	حهییووم ره حیم ههنوکه
٤٧	١٨	ئهلیا و ئیسحاق ئهلیا و
٤٨	١٩	سدیق و سوو حاتان
٤٩	٢٠	وسوو نهسیم و سوو میخانئیل
٥٠	٢١	سدیق سألح موشئ یاشئ
٥١	٢٢	ئهوئی بابا میرگه قهره داغی
٥٢	٢٣	ئیسحاق بابا میرگه قهره داغی
٥٣	٢٤	سدیق حکیه یهرمیا
٥٤	٢٥	عهبده عهزیز خه دره
٥٥	٢٦	ره حیم
٥٦	٢٧	یه عقووب ئه برایم هه سهن
٥٧	٢٨	ئیسحاق ئه برایم هه سهن
٥٨	٢٩	ئه برایم سلیمان ره حیم
٥٩	٣٠	لاوه سلیمان ره حیم
٦٠	٣١	شائوول داود
٦١	٣٢	ئیسحاق ئه برایم شالووم
٦٢	٣٣	ره شید (؟) هه سهنه جوو
٦٣	٣٤	تویز (؟) هه سهنه جوو
٦٤	٣٥	عهبده بابیل
٦٥	٣٦	دانیار (سیوین؟)
٦٦	٣٧	ئیسحاق ههییووم ئیسحاق
٦٧	٣٨	عهزیز
٦٨	٣٩	شائوول نه سمی شالووم
٦٩	٤٠	میره دانیار ههنوکه
٧٠	٤١	سیوین دانیار ههنوکه
٧١	٤٢	ئیسحاق گهوریل ئه برایم جوؤا
٧٢	٤٣	هاروون شالووم
٧٣	٤٤	سیمانه شالووم
٧٤	٤٥	نیسانه
		ئهلیا و شه معوون هاروون
		سدیق هاروون
		ئهلیا و هاروون
		نووری موشئ
		داود حیکه
		سه عدیا و سوو ساسون
		ئهلیا و یه عقووب ساسون
		زه خه ریا داود
		ههنوکه (وهستا) ئهلیا و ههنوکه
		ههنوکه باروخ موشئ مامه
		ئهلیا و عهززه مامه
		سیمانه عهززه مامه
		میره ره حیم داود
		پوین سه عدیا ئیسحاق
		نهسیم ئیسحاق
		عهزیز سه عید ئه برایم
		ئه برایم سه عید ئه برایم
		عهبدوؤلا ره حیم و سوو
		ئه ورام سه عید داوده (کهل؟)
		حهییووم سه عید داوده (کهل؟)
		سألح سه لمان داوده (کهل؟)
		سدیق میخانئیل نیسانه
		سدیق میشانئیل و سوو
		سیوین میشانئیل و سوو
		شالووم ساسون شالووم
		ئهلیا و
		یه عقووب شلومی یه عقووب بانهیی
		هاروون شلومی یه عقووب بانهیی
		توی عهبدوؤلا به نه فشه

پاشکۆی : ۲

لیستی ناوی پیاوان و کورانی جووله‌کەیی
ته‌مه‌ن ژوور ۱۶ سال و پیشه‌یان:

عه‌تار:

۱. وسوو یه‌هووده	۷۵. عه‌جوول عه‌بدووللا به‌نه‌فشه
۲. سدیق خه‌په	۷۶. ره‌شید سدیق حاتان
۳. عه‌بده ئه‌برایم	۷۷. ئه‌ورام بنه‌ ئه‌ورام عیساخان
۴. حسقیل یه‌هووه	۷۸. عه‌بده بنه‌ ئه‌ورام عیساخان
۵. ئه‌لیا و هاروون	۷۹. هاروون بنه‌ ئه‌ورام عیساخان
۶. ره‌حیم هه‌نووکه (ئه‌قاری ئه‌لیا و)	۸۰. ره‌شید ئه‌لیا و ئه‌برایم
۷. سیمان یوسف	۸۱. له‌فته (؟) ئه‌برایم
۸. عه‌زره مووخانه	۸۲. سیوین سألح به‌نه‌فشه
۹. سلیمان داود	۸۳. به‌نه‌فشه سألح به‌نه‌فشه
۱۰. ره‌حیم مووخانه	۸۴. نووری سیمان حاتان
۱۱. سلیمان (؟) هه‌سه‌نه جوو	۸۵. سه‌عد سیمان حاتان
۱۲. بنه‌ عه‌زره	۸۶. ئیسماعیل سیمان حاتان
۱۳. یه‌عقوب...	۸۷. ئیسحاق ئسقیل به‌نه‌فشه
۱۴. نه‌سمی شالووم	۸۸. داود ئسقیل به‌نه‌فشه
۱۵. یه‌عقوب بانه‌یی	۸۹. سدیق ماشی لاه
۱۶. شه‌معوون هاروون	۹۰. روبین مووشی وسوو
۱۷. هه‌سه‌ن شالووم	۹۱. سه‌عدیا مووشی وسوو
۱۸. سیوین مووشی	۹۲. یومتوب سیمان قه‌ساب
۱۹. عه‌بدووللا شالووم	۹۳. ئه‌ورام سیمان قه‌ساب
۲۰. عه‌بده ئیسحاق	۹۴. شالووم هه‌سه‌ن دانیار
۲۱. (وه‌ستا) ئه‌لیا و هه‌نووکه	۹۵. یه‌هووده هه‌سه‌ن دانیار
۲۲. باروخ مووشی مامه	۹۶. موسا ئه‌لیا و هه‌سه‌ن داود
۲۳. هارون شلومی	۹۷. ساسون سه‌لمان ساسون
۲۴. ئه‌لیا و سلیمان	۹۸. کاکه عه‌بد باروخ
۲۵. عه‌بدیا شه‌مکه	۹۹. ناحیم
	۱۰۰. سه‌لمان سیمان شائوول
	۱۰۱. سیمان میخائیل شو‌میل
	۱۰۲. میره‌ حیکه
	۱۰۳. سه‌عدیا میخائیل وسوو میخائیل
	۱۰۴. مووشی ئه‌برایم شالووم

موعه لیلی میله تی مووسه وی:

- ۱- ئیسحاق
- ۲- باروخ بنحاس

چه رچی:

- ۱- ره حیم شه معون
- ۲- یه عقوب نه لیا و
- ۳- هه نووکه نه لیا و
- ۴- عه زریا شائوول
- ۵- نه لیا و نیسانه
- ۶- ئیسحاق نه ورام
- ۷- عه بده نه برایم

۸- ئیسرائیل

- ۹- بنه نه ورام عیساخان
- ۱۰- شلومی یه عقوب بانه یی
- ۱۱- سه عدیا عه زره مامه
- ۱۲- عه زریا به نه فشه
- ۱۳- هه سهن وسوو حاتان
- ۱۴- دانیار بنحاس
- ۱۵- سلیمان عه زیز هه کیم نه برایم
- ۱۶- دانیار عه بده
- ۱۷- مووشی
- ۱۸- هه بیوم ئیسحاق
- ۱۹- پشه شالووم
- ۲۰- قه دووری گه ورئیل
- ۲۱- وسوو نه برایم
- ۲۲- نه برایم یه رمیا
- ۲۳- حیکه یه رمیا

۲۴- یه عقوب وسوو میخائیل

۲۶. نیسانه شه مکه
۲۷. شائوول نه ورام
۲۸. سه لمان هه سهن دانیار
۲۹. سالح نه ورام
۳۰. میخائیل شاوویل
۳۱. میره

ره نجهر:

۱. ئیسحاق داود
۲. عه بده داود
۳. میره میخائیل

خه یات:

۱. نه برایم
۲. گه ورئیل داود
۳. حسقیل داود
۴. گه ورئیل وسوو

قه زاز:

۱. نه برایم دانیار
۲. سدیق بنحاس
۳. میخائیل نیسانه
۴. سیوین داوده (گول ؟)
۵. سه عید داوده (گول ؟)
۶. به نه فشه خه دره
۷. نه برایم دانیار
۸. به نه فشه عه قیبه

مه یخانه چی:

۱. یاشی

۳. سلیمان داود
۴. یه عقووب حهسه نه جوو
۵. وسوو حاتان
۶. سابیر (موعلیم) به نه فشه
۷. نهسیم وسوو میخائیل
۸. سالح مووشی یاشی
۹. خه دره
۱۰. ئیسحاق یه عقووب
۱۱. عه بده خه دره
۱۲. بابا میرگه قه ره داغی
۱۳. قه دووری بابا میرگه
۱۴. به نه فشه نهسیم
۱۵. بابا ئه لیا و شالووم
۱۶. ساسون شلومی نه برایم شالووم
۱۷. حیکه حهسه نه جوو
۱۸. بنوک
۱۹. ره حیم بنوک
۲۰. نه برایم جولاً
۲۱. گه وریل نه برایم جولاً
۲۲. حهسه نه بنحاس
۲۳. ئسقیل ئیسحاق
۲۴. سدیق حاتان
۲۵. سیماننه ماشنی لاه
۲۶. ئه لیا و حهسه نه داود
۲۷. داود ئه لیا و حهسه نه
۲۸. ئه ورام شالووم
۲۹. کاکه حهسه نه
۳۰. شومیل حهسه نه
۳۱. سیوین حهسه نه
- ۲۵- میخائیل وسوو میخائیل
- ۲۶- ئیسحاق ئه لیا و
- ۲۷- بله ئه مین میخائیل
- ۲۸- فه ره حیا شالووم
- ۲۹- یه عقووب ره فائیل
- ۳۰- دانیار هه نووکه
- ۳۱- ره حیم وسوو
- ۳۲- عه زریا ره حیم وسوو
- ۳۳- عه زرا
- توجار:**
۱. یه عقووب ساسون
۲. ئیسحاق ساسون
۳. وسوو ساسون
۴. دانیار بابا
۵. هاروون ساسون
۶. شه معوون
۷. ئسقیل شائوول
۸. شلومی نه برایم شالووم
۹. نه برایم شلومی نه برایم شالووم
- قولچی رسوومات:**
۱. ره شید مووشه
- مه ئه موور؟:**
۱. سیماننه شائوول
- به زاز:**
۱. خواجه میره مووشه
۲. ئیسحاق (پینجوینی) یووسف

	۳۲	شهمعون شانوول
	۳۳	شومیل شانوول
	۳۴	ذهکا شانوول
	۳۵	عزیز ئهلیا و
	۳۶	ئهلیا و شهمعون
	۳۷	ئهلیا و بابا
	۳۸	خواجه یومتوب عهبدیا قهره داغی
	۳۹	مودره خوا میره
	۴۰	یه عقووب حهسن
زه رهنگهر:		
۱. دانیار		
۲. داود		
۳. جویخان داود		
۴. ئیسحاق جویخان داود		
۵. سیوین میرانه		
۶. ئهبرایم ئهلیا و		
۷. شالووم حاتان		
۸. ئهبرایم حهسن		
۹. ره فائیل ئهبرایم حهسن		
۱۰. عزیز خه دره		
۱۱. سلیمان ره حیم		
۱۲. بابا نهحمیا		
۱۳. روبین میرانه		
۱۴. عهززه مووشی		
۱۵. ئهبرایم بابا		
۱۶. بابا ئهبرایم بابا		
۱۷. مام دانیار سه فهر		
۱۸. سه فهر مام دانیار		
۱۹. روبین حیکه		
۲۰. یه عقووب		
۲۱. سه عید ئهبرایم		
۲۲. سه لمان داوده (گول ؟)		
۲۳. یه عقووب عهززه		
۲۴. عهبدیه یه عقووب		
۲۵. ئیسحاق یه عقووب		
۲۶. میشائیل وسور		
۲۷. بابا ئیسحاق		
		شاگرد بهراز:
	۱.	ره حیم
		خومخانه چی:
	۱.	ماشنی لاره
	۲.	ساسون شالووم
	۳.	شالووم
	۴.	ره حیم داود
	۵.	ئهبرایم بابیل
		سه پراف:
	۱.	ئهلیا و حهسن دانیار
	۲.	سه لمان ساسون
		قوتته راتچی عه روق:
	۱.	سه عدیا ئیسحاق
		چاوشی پولیس:
	۱.	حه بیووم

پاشکۆی ۲:

لیستی جوولهکه خاوهن خانوو و کرێچیهکانی
ناویان له لیستی زانیاریی یهک به یهکی
مالهکاندا نه هاتوه:

۱. شهله مؤ داود
۲. ئه ورام بابا
۳. ئه لياس داود
۴. حسقیل شائوول
۵. شه معوون شائوول
۶. عه زره لیوس
۷. (وه ره شهی) زه خه ریا
۸. یووسف سالح
۹. سیوین سالح
۱۰. عه زره سالح
۱۱. عه زیز ره حیم
۱۲. شهله مؤن داود
۱۳. سدیق بنه وشه
۱۴. سیمانه حاتان
۱۵. عه بدوللا
۱۶. سدیق
۱۷. هاروون شهله مؤن
۱۸. یه عقووب عه زره
۱۹. شهله مؤن عه زره
۲۰. شهله مؤن ئیبراهیم
۲۱. داود عه قیبه
۲۲. بابای وینه
۲۳. سلیمان ساسون
۲۴. دانیار شهله مؤن
۲۵. ئسقیل ئیبراهیم به غدادی

۲۸. عه بدوللا به نه فشه
۲۹. ئه لیا و ئه برام
۳۰. سالح به نه فشه
۳۱. یه عقووب
۳۲. سیمانه حاتان
۳۳. ئسقیل به نه فشه
۳۴. هاروون شالووم
۳۵. باروخ شاویل
۳۶. حه سهن دانیار عه بده
۳۷. شیلان وسوو

شاگرد زه ره نگه ر:

۱. یونه
۲. گه وریل سیمانه حاتان
۳. شائوول ئسقیل به نه فشه

قه ساب:

۱. ئیسحاق سیمانه
۲. حیکه ره حیم

ئیش نه زانراو:

۱. ئه ولی شو میل/نابینا
۲. مووشی وسوو
۳. عه بدوللا وسوو
۴. شلومی وسوو

پاشکوی : ۴

ناوی ئەو جووله‌کانه که له لیستی خانوه‌کان و
سه‌رژمیری مائه‌کاندا نین و له چالاکیی
پوژانه‌ی (۱۹۲۱-۱۹۲۲) ی شاره‌وانیدا ناویان
هینراوه:

۱. شۆمیل دانیال
۲. (حه‌یی؟) بنه‌وشی
۳. په‌حیم ئیبراهیم
۴. ئاسکۆل زه‌خه‌ریا
۵. حسقیل داود
۶. سلیمان ئەلیا و ئیبراهیم

۲۶. ئیبراهیم په‌فائیل
۲۷. بابای هاروون
۲۸. هاروون شه‌له‌مۆن مامه
۲۹. شه‌له‌مۆی یه‌عقوب
۳۰. وسووی ئیبراهیم
۳۱. دانیار گه‌وریل
۳۲. دانیار یه‌هووده
۳۳. (موعه‌للیم) بنه‌وشه
۳۴. وسووی مامه
۳۵. سیوین ئیسحاق
۳۶. ئەلیا و....
۳۷. بنه‌وشه‌خه‌ضره
۳۸. ئاله‌کویر
۳۹. دانیال (ئالی حه‌ی) که‌رکووکی
۴۰. عه‌زریا ئیسرائیل
۴۱. بنی ئەمین په‌حیم
۴۲. عه‌بدیا شۆمیل
۴۳. حسقیل مووشی
۴۴. په‌حیم یوسف
۴۵. سه‌عید ئیسحاق
۴۶. یه‌حیا ئیسرائیل
۴۷. سه‌عدیا عه‌زره‌مامه
۴۸. مریم مووشه‌موختار
۴۹. باروخ مووشی مامه
۵۰. کاکه‌بانه‌یی
۵۱. خه‌ضره‌میره
۵۲. سالح شیت
۵۳. حسقیل بنحاس
۵۴. سدیق مووشه‌سوور

ردیف	شرح	مقدار	واحد	مجموع	توضیحات
۱	چوب لکان شادله اورام	۱۵۰	دانه	۱۵۰	
۲	صالح بنش	۵۰	دانه	۵۰	
۳	شکر سرد دارد	۵۰	دانه	۵۰	
۴	اورام بابا	۱۵۰	دانه	۱۵۰	
۵	عطر عیبیا برام	۵۰	دانه	۵۰	
۶	صید دارد	۵۰	دانه	۵۰	
۷	اباحه دارد	۵۰	دانه	۵۰	
۸	برابر سوره و خدا میره	۱۵۰	دانه	۱۵۰	
۹	خواججه میطوب	۱۰۰	دانه	۱۰۰	
۱۰	حقول و سخن شادله	۱۰۰	دانه	۱۰۰	
۱۱	بوش بومف	۲۰۰	دانه	۲۰۰	
۱۲	شویس شادله	۵۰	دانه	۵۰	
۱۳	عذره لیومی	۵۰	دانه	۵۰	
۱۴	تجا رهاغف سحنه	۷۵۰	دانه	۷۵۰	
۱۵	رشته زنبق	۷۵۰	دانه	۷۵۰	
۱۶	خم خندان چه ماشه لاده	۱۰۰	دانه	۱۰۰	
۱۷	زنگه شادله رسد	۲۰۰	دانه	۲۰۰	
۱۸	یوسف و بیون دکنده صلاح	۲۰۰	دانه	۲۰۰	
۱۹	خوشه صمغ رشه مون دارد	۵۰	دانه	۵۰	
۲۰	صوبه بوش	۵۰	دانه	۵۰	
۲۱	بجانه شادله	۵۰	دانه	۵۰	
۲۲	صوبه رصه صیه	۵۰	دانه	۵۰	
۲۳	ابراهم جورد	۵۰	دانه	۵۰	
۲۴	دردین میران	۱۵۰	دانه	۱۵۰	
۲۵	بوقعب عذره	۱۰۰	دانه	۱۰۰	
۲۶	شمعون عذره	۱۰۰	دانه	۱۰۰	

کتاب	تعداد	ملاحظات	بازرسی شده	بازرسی نشده	تاریخ	محل
کتاب الفبا	۵۰					
کتاب حساب	۱۰۰					
کتاب تاریخ	۲۰					
کتاب ادب	۳۰					
کتاب فقه	۴۰					
کتاب علم	۵۰					
کتاب شعر	۶۰					
کتاب ریاضی	۷۰					
کتاب نجوم	۸۰					
کتاب طب	۹۰					
کتاب فلسفه	۱۰۰					
کتاب منطق	۱۱۰					
کتاب اخلاق	۱۲۰					
کتاب منطق	۱۳۰					
کتاب فلسفه	۱۴۰					
کتاب منطق	۱۵۰					
کتاب فلسفه	۱۶۰					
کتاب منطق	۱۷۰					
کتاب فلسفه	۱۸۰					
کتاب منطق	۱۹۰					
کتاب فلسفه	۲۰۰					

شماره ثبت	تاریخ ثبت	محل ثبت	مبلغ ثبت	شرح ثبت	تاریخ ثبت	محل ثبت	مبلغ ثبت	شرح ثبت
۵۴	۱۰۰	چولگان	۱۰۰	ایم همام خان	۱۰۰	چولگان	۱۰۰	نفت خودش
۵۵	۱۰۰	-	۱۰۰	عبده ابراهیم	۱۰۰	-	۱۰۰	سقا چیش بنی بیخام چی
۵۶	۱۰۰	-	۱۰۰	عزیزیا اسرایل	۱۰۰	-	۱۰۰	معلم آسقا
۵۷	۱۰۰	-	۱۰۰	بمی آسقا	۱۰۰	-	۱۰۰	آسقا بنی بیکه
۵۸	۱۰۰	-	۱۰۰	بنه ایمن رحیم	۱۰۰	-	۱۰۰	نفت خودش
۵۹	۱۰۰	-	۱۰۰	عبد یا شوسیل	۱۰۰	-	۱۰۰	سقا چیش رحیم لوسف
۶۰	۷۵	-	۷۵	حق خودش	۷۵	-	۷۵	نفت خودش
۶۱	۱۰۰	-	۱۰۰	حق آسقا	۱۰۰	-	۱۰۰	-
۶۲	۱۰۰	-	۱۰۰	عبده آسقا	۱۰۰	-	۱۰۰	-
۶۳	۱۰۰	-	۱۰۰	عبده غزه راه	۱۰۰	-	۱۰۰	-
۶۴	۱۰۰	-	۱۰۰	مریم نوشته مختار	۱۰۰	-	۱۰۰	صک
۶۵	۱۰۰	-	۱۰۰	باردو نوشته راه	۱۰۰	-	۱۰۰	نفت خودش
۶۶	۴۰	-	۴۰	کار یانه یه	۴۰	-	۴۰	سقا چیش بنی ایمن غزه
۶۷	۵۰	-	۵۰	حکایت باب	۵۰	-	۵۰	نفت خودش
۶۸	۵۰	-	۵۰	عبده غزه	۵۰	-	۵۰	-
۶۹	۱۰۰	-	۱۰۰	غزه بره	۱۰۰	-	۱۰۰	-
۷۰	۱۵۰	-	۱۵۰	صالح شیت	۱۵۰	-	۱۵۰	-
۷۱	۲۰۰	-	۲۰۰	صدیق دره نوشته سورا	۲۰۰	-	۲۰۰	سقا چیش بره عطا
۷۲	۵۰۰	-	۵۰۰	بره نوشته سورا	۵۰۰	-	۵۰۰	نفت خودش
۷۳	۵۰۰	-	۵۰۰	حق بنیاس	۵۰۰	-	۵۰۰	-

<p>ارک</p>	<p>الکادون</p>	<p>نامی سارمان از خلفه دانشوره له عشرت ترم سالان زیاده</p>	<p>کس و کار می بیاید</p>	<p>سال از عشرت ترم سالان کنه</p>	<p>ایش دهنف سایمان</p>
<p>جولان</p>	<p>اطران گشته</p>	<p>خواجه مره بن عولته برادرش رشید</p>	<p>زین جهان در بلک شاه زین هن</p>	<p>برادرش در آسین در دو دخترش زلفه و پری زین هن</p>	<p>برادرش نوبلی سولت</p>
<p>ق</p>	<p>عظیم بن دانیار در عهد زام اش صدیق بن بنیامی</p>	<p>داده اش زکر در هشتاد و نه سال</p>	<p>زین مریم زین صوره</p>	<p>فرز فرز</p>	<p>فرز فرز</p>
<p></p>	<p>دوسون بوده در برادر زام زین ابوالع</p>	<p>زین سوسه</p>	<p>در زین کار در عطار دو دخترش زلفه</p>	<p>عطار صیاط</p>	<p></p>

10	کس و نگاری پادشاهان تسال در عرشان سال کتور	نامی ساوکان در خیره دانست در عرشان از سالان زیادتر	کولان	زرک
دانش رفقه و دانش رفقه و عویر نش خانم و عویر زاده احمدی رفقه و در دانش نغمه و در دانش نغمه منجبال	اسحاق بن مجیر یوسف	اولاد کشته	چوبلکان	
چله بزاز خبط برادرش ایلیاد و عزتیا	زین زلفه زین اسکر	بلطیب بن رقال سلمان بن داور کوریل بن داور اولی بن شوییل		
معلم حلت کوسوی مستحق حریفان ایلیان عزتیا	زین زلفه	معلم اسحاق بن		

<p>سوره علقه</p> <p>سید کاظم</p> <p>پدرش حضرت</p> <p>سید کاظم</p> <p>عربی</p> <p>عطار</p>	<p>سال ۱۰۰۰</p> <p>سال ۱۰۰۰</p> <p>در اردشیر اول</p> <p>در هفتاد و نه</p>	<p>سید کاظمی سید کاظم</p> <p>زن</p> <p>زن برودیا</p>	<p>نامی پسرگان رطلوه دانشه له عمر</p> <p>شازده سال است زیاده</p> <p>فرصت بن شایع مشا عرفان و غیره</p> <p>صدیق بن خدیجه</p>	<p>کولان</p> <p>اطراف کشته</p>	<p>۵</p> <p>رک</p> <p>چو طاف</p>
<p>زن سکر</p> <p>زن سکر</p> <p>زن سکر</p>	<p>زن سکر</p> <p>در اردشیر اول</p> <p>در هفتاد و نه</p>	<p>زن سکر</p> <p>زن سکر</p> <p>زن سکر</p>	<p>صدیق بن دادور</p> <p>دبیر سراسر</p> <p>دوامادش سید بن سید</p>	<p>"</p> <p>"</p>	<p>"</p> <p>"</p>
<p>براز</p>	<p>در اردشیر اول</p> <p>در هفتاد و نه</p>	<p>زن سکر</p>	<p>سید بن حسن چو</p>	<p>"</p>	<p>"</p>

۱۳۱	ایش و صفت سارطانت	کس و نامی سارطانت	نامی سارطانت در فلوله دانشی که هر شترم سالانیست	کولان	زرک
سنا و صفا در غصه	ایم و صفت زرنگ	زلفی در صفا ملکه زنی دارد غصه	سقم بار و خج بن معلم بنی براهم بن الیاد	چاده گشته	چولان
سنا و صفا میرم	عطار زرنگ قراز	زلفی رفقه و الیه زلفی سراغ زلفی صافی زلفی صانع	عبده بن بریم شاه بن حاتم نقشه بن عقیق		
سنا و صفا بند سنا و صفا الیاد	عطار عطا چوبی چوبی	والده فرعه والده آبی کوه زلفی جمع زلفی آبیاد زلفی لبی	فضل بن بهوده الیاد بن هارم رحیم بن خذکر افاری الیاد سنا و صفا آساف بن الیاد دبک بن بد بن ابی بنی		

<p>۱۸</p> <p>زرک</p> <p>چولگان</p>	<p>میرد</p> <p>میرد</p>	<p>نامی با درگان رفقه داشته که در</p> <p>شاهزادگان سالان زیادتر</p>	<p>سکه و کار می جاری است</p> <p>سالگرد</p> <p>سال کز</p>	<p>میرد</p> <p>میرد</p>
		<p>زنی هم</p> <p>در زنی حسین</p> <p>دو فرزند زنی</p> <p>نژاد در رفقه</p>		
<p>صاحب</p> <p>صاحب</p>	<p>براز</p> <p>براز</p> <p>چوبه</p> <p>چوبه</p>	<p>زنی نامه داشته</p> <p>چند</p> <p>زنی رحمة</p> <p>دو فرزند نامی</p> <p>دو فرزند کسو</p> <p>زنی صبه</p> <p>زنی اسحاق</p>	<p>صاحبی نسیم بنفشه</p> <p>سنا پر نیچ و سوسه بنجائی</p> <p>دیگونی بیضی بن رسو بنجائی</p> <p>دیگونی بنجائی بن رسو بنجائی</p>	
	<p>براز</p> <p>براز</p> <p>براز</p> <p>عطف</p>	<p>زنی سوسه</p> <p>دو فرزند شامی</p> <p>زنی گلگون</p> <p>دو فرزند صفی</p>	<p>صاحبی بن موشی بنی</p> <p>خدره</p> <p>سنا چو اسکان بن بیضی</p> <p>سنا بنی یوسف</p>	

۱۹	اشرف و صفت تاد کلاس	کس و خاریم ساد کلاس سال کنز سال کنز	زلف	ساری ساد کلاس زلفه دانسته لم عمر شازم سالان زلفه	کولان
سنا هر خانه عبده میشقه	براز	دوقش برانه	زلف سده والده اش طاهر	عبده بن خدره	عبده بن خدره
	براز	دورش اولی در استی	زلف سوسن	بابا بن برکه تره حاجی	
	براز	دور زاده ای دروه	زلف دوش	پوش خدری	
	براز	برادر زاده اش را	زلف خلعغ	بنفقه نسیم	
	چچی	دورش صدوق		جلدی بریا	
	چچی			برادرش ابرام	
سنا هر خانه زینار	زینار	دورش شده دوقش حاجی	زلف چمد	عبده بن خدره	
	چچی	دورش نسیم وجیب	زلف رطله	دوسو بن زایم	
		دورش نسیم چچی	زلفیت		
		دورش نسیم چچی	کوریس		
		دورش نسیم چچی	زلفه بنت یوشه		
سنا هر خانه ابراهیم بغداد	زینار	دورش نسیم دورش نسیم نقد رسالی	زلف نسیم	ابراهیم بن ضی	
	عطر		والده زینار	دورش قاسم	
				عبده بن موهانه	

ردیف	کولان	نامی یا مکان در خطه دانشمند علم	کسب و کاری یا طاعت	ایش وصف	نوع
چونک	زبان	سناچر سیمان رصم ردمانش اسحاق بن سیمان	زبان زبان زلفه و لوده عقرب زبان طلوع زبان بریمه	ساله در خوشتر سلک کتیر برایش بر ارم و کتیر لوده	چونک عطر زنگ نصیب
		قدوری بن کریم ردمانش بابا بن نجیب سناچر رصم بن موهان	زبان زبان مراد زبان صیب	بلاور ارم عشق چوبی زنگ عطر	
		در سینی بن مراد پشه بن شامع عزله بن موشی	زبان زبان بها زبان زارا	در خوشتر رصم در خوشتر زره	زنگ چوبی زنگ زنگ

<p>(۷۱)</p> <p>سورخطی</p>	<p>کس و طاری بیاد طالت</p> <p>غساله هر شام</p> <p>سال گز</p>	<p>نوی پیرمان ز غزه دانسته در عمر</p> <p>شازده سالانست بیادتر</p>	<p>کولادف</p>	<p>کلیک</p>
<p>ایش و هفت</p> <p>چاود طالت</p> <p>خط</p> <p>براز</p>	<p>برادرش شاول</p>	<p>و محمود زرش فوه</p> <p>زرش اصل</p>	<p>فضل بن داود</p> <p>بابا ابان بن شامع</p>	<p>جد لکات</p> <p>بر برشته</p>
<p>تجار</p> <p>تجار</p> <p>براز</p> <p>چهارش پولیسی</p>	<p>بر برانش ایمن</p> <p>دندوش</p>	<p>زرش فوه</p>	<p>شمس بن ابراهیم شامع</p> <p>پسرش ابراهیم شامع</p> <p>پسرش سعید</p> <p>رحیم افند</p>	
<p>براز</p> <p>خط</p>	<p>بر برانش ز شید لکیر</p> <p>براشه شمس بیع</p> <p>دسکه</p>	<p>زرش رحمانه</p> <p>والده زین العلی</p> <p>والده ای درده</p>	<p>حلیه بن صن جو</p> <p>برادرش امیرش سیدان</p>	<p>ابراهیم شومی</p>

<p>میرود</p>	<p>ایش و صف سیارگان نصاب</p>	<p>سال در عمر شریف سال کت</p>	<p>کسی و کاری بسیار است زن زنش صلاوه</p>	<p>نارسی پارگان در خطوه دانسته لر عمر شاز در سالانہ زیادت حید بن جمع</p>	<p>کولان برمان سکون</p>	<p>۵۰ ر جوهان</p>
<p>عط</p>	<p>مخ فانی</p>	<p>برادرش عبد دو دخترش اسحاق</p>	<p>زنش رحمة و زوجه سراج زنش ابی والده بنہ بنیالی</p>	<p>بنہ بن عوف ابراہیم بانی</p>	<p>بغیب بن بیدی</p>	
<p>جول راز راز</p>	<p>دو پسرش اسحاق و رحمة دو زوجه و چندی دیگر دو دختر زاده اش عزت</p>	<p>زنش برزاد زنش سکندر و زوجه ناردار</p>		<p>جمع بن اسحاق بنک دو پسرش جمع</p>		

۷۳	کس و کلمات سادگان		نامی پادگان رخصه دانسته لنگر شترم سالان زیادتر	کولان	لرک
عروجه علی	سال از عمر شکر سال کتر	سال از عمر شکر سال کتر	زن	برهان سکون	چو طاس
	ساولان	دو دختر ترا	زن شکر	ابراهیم بن بابا	
	زن شکر		زن شکر	پرش بابا	
	چوچی			دستا پرورش	
سنای جهان برک	عطار	دو پسر شاد	زن شکر	نسی بن شامع	
	چوچی	دو دختر شکر	زن شکر	دانشدین هدر	
	چوچی	دو پسر پره دار	زن شکر		
	زن شکر	زن شکر			
	زن شکر	زن شکر	زن شکر	نخسته جوده	
	زن شکر	زن شکر			

ردیف	کودک	نام پادشاهان (خلوه داشته) عمر بیشتر از سالان زیادتر	کسب و کار مهم پادشاهان زند	سفال (موشا) از سال کت	ایش در صفت پادشاهان	سویطه
جولان		ارامج جول و پرش کورسی	زند خانی و پسرش کورسی	پرز پرز		
			غیر زنی شلم و دخترش انی خانی والده شلم کله	دوران کاردن در بیانه		
		یعقب پانی	زند ریحانه بنت شان	د دخترش نومه	عطار	

کولون	کولون	نامی پادمان زخمه و زخمه در عرش ترم سالانه یادتر	کسر و طاری بیاد و طاری شمالی رطوبت ترم سال کمر	ایش رطوبت بیاد طاری	روز عطی
چولگان			<p>حدوده بنت علاکه در پیش بیمانی دیش بنت ترم دولکیش</p>		
	دانیار بن عبده	زنی پرواد		چچی	
	دیش حسن	زنی مریم		زنگ	
	ها. سنی بن مسعود	<p>زنی فریه دهنده فریه زنی حکیم و جلد طعم و ضایع</p>	<p>دوشنی جب</p>		

<p>کولان</p>	<p>نامی ساهان لفظه دانشفوه رعر شاهزاده سالانه زیاده</p>	<p>سید و کارم بسیار ساله لفظه سال کن</p>	<p>ایش و ضیف باید حالت چهل تجار</p>	<p>سید</p>
<p>چولان</p>	<p>سهمان بن عزیز حکیم ارام سقاچردانبار بابا</p>	<p>همیشه این ریحان والده فرم زلفن ایا</p>	<p>چهل تجار</p>	<p>سید</p>
	<p>شلمی بن دوس</p>	<p>زلفن محمد</p>		
	<p>شمسه بن کارمن</p>	<p>زلفن سلول دیش زلفن ایا و بلاد شخصه والبار</p>	<p>عطا</p>	<p>سناجرفه صاحب شایع</p>
	<p>حسن بن شایع</p>	<p>زلفن برجم دقش ریحان</p>	<p>عطا زرنک زرنک</p>	
	<p>ملم دینار بن صف دیش لفظ</p>			

رک	کولان	نامی سادگان و خاندان و نسبه و عرش از آن سالان زیادتر	کس و کاری سادگان و سالان در عرش از آن سال کمتر	بیش و کفایت سادگان	مهر و کفایت
جریان	براشه کارام	سجینی بن عوش دهمشره ام عبده الم بن شامع	والده شمسها برادرش نووی	عطار عطار	
		عبده بن اسحاق ربیع بن جلد دمون بن سحنه	زنش برعم والده شمسها زنش خانیق	عطار برادرش داد ولمش سعبا د دخترش سعبه	
		بعضب بن سحنه برادرش اسحاق	زنش خانم د پسر ابیاد	تمبار تمبار	
		مستاجر اسحاق بن داد برادرش عبده	زنش خانم برادر زهریا	تمبار تمبار	
برضا سحنه		حسن بن سنجی برادرش دانیا	زنش سحنه زنش سراج	د دخترش خانیق سراج	چچی
		دهمشره زام زنی حسن و سحر عاقان	د دخترش مروان	چچی	سناد چچی
		بعضب داداش عزریا بن شمسها	زنش لود و دبلر زنش سحنه	د دخترش داد د دخترش بکانه	سناد چچی

بیشتر از آن سالان است

۴۸	کولان	نامی سادو جان رحیم و زینب در عمرش از آن سالان زیادتر	کسی و گاری سادو جان	سال اعرش از سال کت	الین و صفت سایر نامات	موضعات
جودفات	برمان سعده آسمان	ارسته البادین خودک	زینب نامی	در خودک	عطار	سنا چرخه مراد سعید
		بابو فی بن موسی و...	والده آنست	در بادین خودک	عطار	
		ما رستم بن شمس	زینب سعده	والده آنست	عطر	
		سعید بن عطاء...	ملکه دسکو	برادرش اسماعیل و نسبه همیشه ملکه دسکو	عطر	
		رحیم بن داد	در زینب مرده در قتل پیرزاد	فرمانه بی	فرمانه بی	سنا چرخه مارین رسندیا

(58)	ایش و هفت سارلانی	کس و فاری سارلانی	ناری سارلانی در خانه داشته لطر شاهزاد سارلانی زیاده	کولانی	کرک
سارلانی	سارلانی قد ترا پنج سارلانی	ساله و هفت سال کتر	سعدی بن اسحاق	برجای سعید	جودلانی
سارلانی نقش	در لاش غنچه لای دو فقرش	لای بریم	سعید ابرام	پشت سار سعد	
عطار	لای اسطوخودوس جیب	الباد بن سیدان			

سوم خندان	ایش و صف سارطانت براز	کسی و طاری سادفان اسفاله و طرشان سلی کرز	نامی سارطان لفظوه دانسته لخر شازم سالان زیادتر	گولان	لرک
		زنش مرداری	افضل بن اسحاق	شمار تعبه آگاه	عولفان
خطار		زنش انصیح دالودین کهلان	عبه پان شکر		
خطار		زنش رحمة	برادرش خبانه		
قران		زنش خلیف	دخا لوین بخت عصبه		
چوچه	دپریش عبدالک	زنش بقیه رعزاله ز زینبی بنارسو	دواعادی رحیم رسو دپریش عذریا		
قران	دپریش ادرع جیم	زنش طهر	سحبه بی دادگل	سرتوبکر	
زرنگو	دپریش صالح و زینب رحی	زنش حمده	سلمان برادرش		
قران		راهه پشته ببع	سعدی برادرش		

کوک	تولدات	تاری ساولان که خانواده داشتند در محورش از سال اول تا آخر	کسب و کار من ساولان	امثال و عشرت سالی که	ایش و هفت ساولان	۳۱
صالحان	سرشد که	بصفت بن عزمه	زنی راحل	زنی راحل	زنی راحل	
		سینا بن نبی استاجر	زنی راحل	دیش بن صدیق	قرن	سینه میرخانه بصفت
		عبده بصفت	زنی درده	زنی درده	زنی درده	
		سرادش اسحاق	زنی درده	دیش بن صدیق	زنی درده	
		یشا بن در	زنی درده	دیش بن صدیق	زنی درده	
		بابا بن اسحاق	زنی درده	دیش بن صدیق	زنی درده	
	صاحبه برگانه حسانه	ساحبه بن شالمع	زنی زکری	دیش بن شالمع	خم خانه	
		واقا بن شالمع	زنی زکری	دیش بن شالمع	خم خانه	
		شومی بن بصفت	دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	
			دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	
			دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	
			دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	دیش بن اسحاق	

۳۰	کولاد	مادی پادگان (موقوفه دانش) در عرشه هزار ساله	کسب و کار هم سالان	سال اول عرشه هزار ساله	ایشان در وقت	مدیر مطلق
چونک	جاده بر حال صان	عبده الم بخته	زنش خانم	دانش اولی عمود و درگاه سختی	زیر سر	
		صه بن بن صان	والده بنی رفته راهشده بنی رفته	دانش اولی دانش اولی	دانش اولی	
			دو بند بنی رفته صان رودخانه	دانش اولی	دانش اولی	
			ساخته بنی رفته	دانش اولی	دانش اولی	
		شادی بن اولی	دانش اولی	دانش اولی	دانش اولی	
		دستا چه بن اولی علی صان	زنش دینه	دانش اولی	دانش اولی	
		دستا چه دیگر اسوان	زنش سکون	دانش اولی	دانش اولی	
		ایادی بن اولی	زنش مردی	دانش اولی	دانش اولی	
		مرباد بن عبده	زنش پیش	دانش اولی	دانش اولی	

۳۳۰	کسر و طاری سدر طایفه		نامی سیدان در خانه دانشمندی	کولانت	رک
کسر و طاری	بیش و صفت سار طایفه	مکان در کوشک سال کت	زین	شاهزاده سار طایفه	کولانت
	<p>در کوشک سیدان</p> <p>دانشمندی</p> <p>بیش و صفت</p> <p>شاهزاده سار طایفه</p>	<p>مکان در کوشک سال کت</p> <p>دانشمندی</p> <p>بیش و صفت</p> <p>شاهزاده سار طایفه</p>	<p>زین</p> <p>دانشمندی</p> <p>بیش و صفت</p> <p>شاهزاده سار طایفه</p>	<p>نامی سیدان در خانه دانشمندی</p> <p>شاهزاده سار طایفه</p> <p>کولانت</p> <p>رک</p>	<p>کولانت</p> <p>رک</p>
	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>
	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>	<p>وزارتی در کوشک</p> <p>کوشک</p> <p>کوشک</p>

<p>سرمه</p>	<p>ایش و صفت سار و است عم ۷۰۰ جم براز</p>	<p>مسال و عرشه زهر سک کز دریش عبدین</p>	<p>سک و طاری یا و با دست زنگ زنگ دروغ</p>	<p>نامی پیرمان در خانه داشته در عرشه زهر ۱۰ سال است زیادتر عاشق بن لاده در پسرش سیمان</p>	<p>کولانت صده برعلا</p>	<p>۱۵۶ زک جوتکات</p>
	<p>در این روغن در شصت یا در شصت چشم دلفین</p>	<p>زنگ و درده مشکل در شصت یا در شصت</p>	<p>زنگ و درده مشکل در شصت یا در شصت</p>	<p>موش بن و ص در پادشاه حیدر</p>		
	<p>در زنگ مصلوب نصاب و در شصت و در شصت</p>	<p>زنگ و درده مشکل در شصت یا در شصت</p>	<p>زنگ و درده مشکل در شصت یا در شصت</p>			

(۲۵)

موضوع	این رشت سازمانت	کس و خاری ساوگان سال و عمر سازمان	نام و نام خانوادگی شاخه و سال زیادتر	گروه	رشته
صراف عطار ضباط	مزا دین محمد دهبوره	والد باغبین زین تقاضا	ابا و علی بن دینار صراف برادرش سمان و خاندان کورین بن دوسو	سرشدک	عزیزان
براز براز عطار چوبی	دین محمد و دخترش زین	زین راز زین ملک	ابا و علی بن داد دین محمد داد صالح بن ابراهیم سنابله سنابله دیگر اسف بن ابراهیم		
صراف براز	دین محمد سنابله	زین خاتم سنابله بن سنابله	حسان بن سنابله ابراهیم سنابله		

۳۳

<p>مرد صفا</p>	<p>ایشی و صفت بیاد لمان</p>	<p>کس و لغاری ساو و کاد سال اول و کور شازم سال کتر</p>	<p>نامی بیاد و کاد از کتوه در کتوه شازم سال اول و کور شازم</p>	<p>کرواد ششدر</p>
	<p>براز صحب براز</p>	<p>والده پنهان مرد پنهان دهم شوره پنهان رفقه دو کتوه نام پنهان بره بن جلم</p>	<p>شومیل بن شادک برادرش کوریا برادر و پنهان او کاد</p>	
	<p>براز صحب صحب</p>	<p>زنگ براد والده پنهان دوم شوره پنهان رفقه و صیب</p>	<p>هزین بن اعباد برادرش لطفیاب برادرش خندک</p>	
	<p>تجرب براز صحب</p>	<p>زنگ صحن دو کتوه نام خانم</p>	<p>شاه شمسود بره بن اعباد دو کتوه صمیم</p>	

بەلگە نامة كانس ئينگليز

لە سەر كيشەي كوردی تورکیا

(۱۹۲۴ - ۱۹۳۸)

لە ئينگليزيهوه/وهرگيراني : سلمان عەلى

ژ: ۱۲

مستەر ليندسەي بۇ مستەر ئۇستن چامبرلەين - (۶ ي نيسان گەيشتووه)

(ژمارە : ۲۵۸)

قوستەنتەنييه ، ۳۱ ئاداري ۱۹۲۵

گەرەم

بۇ تەواو كردنى راپورتى ژمارە ۱۹۹ ي ۱۰ ئادارم خوشحالم پيتان رابگەيەنم بارودۇخى سياسىيى توركييا سى ھەفتەي رابردوو لە پرۆسەي رەوينەوھى شەكەتى و ماندوويەتیی خۆيدا بوو. ئەنجومەنى نيشتمانى مەزن بەردەوام و بە شىوہەيەكى سەرەكى لە بەرامبەرئىكى بودجەدايە. نۇپۇزسيۆنىكى ئاوايش ھيچ پۆلىكى چ لە ھۆلى پەرلەمان و چ لە ولاتدا نييه، جا ئەگەر بە تەواویش تىكنەشكىئىرن ئەوا ھەردەمكوت دەكرىت. زستانى رابردوو جوولانەوھەكە كە دژى گەشەكردنى بژئىمى پەرلەمانى راستەقینە ھەستى پى كرابوو كتوپر ھەنچوو و لە بەرامبەر دەسلەتدارىتى دەولەتى تاكە كەسدا نەتوانرا بشاردريئەوھ، ئاسان نييه ھەست بەوھ بكەين كە چۆن ئىستا بەبى ھەولدان بۇ بەكارھينانى توند و تىژى بەردەوام پەرە دەسيئى و ئەمەيش لە خۆيدا شتىكى ناكۆكە. ھەرچەندە لەوانەيە خەلك لە رابردوودا بە گومانەوھ سەيرى كۆششەكانى پىشخستنى سياسىيان كردبى، بەلام ناكرى پى لەو سۆزە بگيرىت كە لە سەرنجدانى ئەو كۆنرە رىنگە بى ئوميدەوھى و ئىستا توركييا گرتوويەتية بەر گەلآئە دەبيت.

۲- دادگای سەربەخۆيى ئەنگۆرە دەستى بەكارەكانى كردووھ، لەھەريمە جياجياكانى توركييا و بە تايبەتیش لە سىلسياوھ تاوانبارى بۇ نىردراوھ، دوو پۆژنامە نووسى ئەدەنە بە تاوانى نووسىنى كۆنە پەرستانە و پروپاگەندەي نا دلسۆزانە لە نيو سەربازاندا يەكيان بەسى و ئەويتريان

بە ھەوت سال زىندان ھۆكمدراون، ئەمەو واليش بە بيانووى ئەودى كە لە شاھتەيدا كەمتەرخەمىيە كىردووە، بە ۲۵۰ لىرەى توركى سزادراوہ. ئەو دادگاھى ھەرىمەكانى پۆژھەلاتيش ھىشتا نەكەوتۆتە گەر، بەلام خالىكى گومانلىكراو لە كۆبوونەودى پارتى گەلدا، بۆ ئەودى كات بە فېز ئەدرىت، بىرارى لەسەر دراوہ، كە بەو پىيە: ئەو ھۆكمى مردنانەى وا دادگاھى سەربازى لە ھەرىمەكانى ياخى بووندا دەرياندىكەت، دەشى بە رەزەمەندىيە فەيلەقە سەربازىيەكان و فەرماندەى فېرقەكان جى بەجى بىكرىت.

۳- سەرنجى جددى لە كارو بارە گىشتىيەكان لەم ھەل و مەرجه خنىكىنەرە و چاپەمەنىيەكاندا بە تەواوى ئىفلىج كراوہ، ھوسەين جاھىدى ((تەنين)) تەنانەت لە قسەى باشيش خۆى دور دەخاتەوہ، ستوونەكەى تەرخاندىكەت بۆ بىرەوھرىيە دەستگىركردنى لە مالتادا كە بە داخوہ دەلیم بە شىوہىيەكى سەردەكى گلەيى و گازەندەى توندوتىژ دژى ئەو گەمارۆيانەى وا بەسەرخۆى و ھاوړى زىندانىيەكانىدا و لەو دورگانەدا سەپىنراوون، لە خۆ دەگرىت. پۆژنامەكانى تىرباس لە فېرنى فېرۆكە و شانۆى توركى و پۆژووى رەمەزان و ھەموو شتىكى جگە لە سىياسەتى ناوخۆ دەكەن. تەنھا نوینەرى قوستەنتەنىيە ماوہىيەكى نا ئاسايى بى رەخنەو ھىرش بەسەردەبات.

۴- دوو راپۆرتى رانئىد ھارىنك، كە كورتنەى زانىارى ئەو پووداوانەيان تىدايە كەوا سەبارەت بە ياخى بوونى كوردستان ئىستا لەبەردەستدان، ھاوپىچ دەكەم. ھەندى نامازەى تايبەت ھەن ئەرە نىشانەدەن كە شتەكان، بە پىچەوانەوہى ئەوہى وا پىروپاگەندە رەسمىيەكان دەيانەوى قەناعەتەمان پى بكن، بە باشى بەرپۆھ ناچن. شەر لە قارتۆ- باكوورى خۆرھەلات - و سىلوانى باكوورى پۆژھەلاتى دياربەكر بەرپا بووہو، وا دەردەكەوئىت ياخىيەكان كوشتارىكى بەرچاوى خەلكە ھاوسۆزەكانىان كىردىت. پۆژىك ھەوالى دەست بەسەردا گرتنى مەلازگەرد لەلایەن كوردانەوہ و نەمانى پەيوەندىيە ئىوان مووش و بدلىس بلاوكرايەوہ، دوئى ھاوكارە ئىتالىيەكەم بروسكەيەكى بىركارى بەرپرسى قونسلىخانەكەى كە تايبەت بوو بە پىروپاگەندەى ناوخۆ، لە تىفلىسەوہ پىگەيشت. بە پىيە ئەو بروسكەيە ياخى بوون ئەرزپۆم و وانى گرتۆتەوہو، سوپاى پووس بۆ ھاوكارىيە تورك بەرەو سنوور جولآوہ، بەرپاى بىركارەكە بۆلشەفەيكە ئەرمەنىيەكان دەستيان لە ياخى بوونى كورداندا ھەيە بۆ "ئەوہى پىويستى ديارىكردنى سنوورى توركىا پووسىا بخنەپوو"، ئەمانە تەنھا پىروپاگەندەن و جىيە متمانەن، لەوانە گىرنگىر بابەتىكى ((ھاكىمىەتى مىللى)) ى نىمچە رەسمىيە كە لە ئەنگۆرە دەردەچى. ئەو دەلى ياخىيەكان لە ئىوان دياربەكر و سىقەرەكدا چالاكن و رىبەرە ئاينىيەكان كارىان تىكردوون و بارودۆخەكەش ھەرنە ئارام دەبى، كۆمارەكە ھەموو رى و شوئىنىكى پىويستى بۆ دامركاندەوہى ياخى بوونەكە گرتۆتە بەرد سەرىش دەكەوئى، بەلام نابى ئەركى زىاتر بۆ رىشە كىشكردى پەتاكە ئە ئىجواناتى ژىرانەى

چاكسازى ئىدارى و كومەلآيهتى، پاش گهراڤهوى سوپاى سهركوتكردن، له ياد بكرىت و گومانىشى تىدا نىيه كه نهخشه و پلان بۇ ئه و مهسهلهيه درپىژراون، ئەم بابەتە بهبى رەزامه ندىي حكومت نه نوسراوه و، بايه خىكى تايبهتى ههيه، به پىچه وانهى پروپاگه ندهى پوژانه وه كه ههميشه ئەمه دهگهينن، پاش ئه وهى هيزى پىويست كوكرايه وه ئىستا ياخى بوونه كه خهريكه داده مركىنرته وه، رەشبينى دەرە ویتە وه و، جه ماوه ر بۇ چاكسازى - بىگومان مؤلهتى حكوميش بۇ خواستى ناوخۇ كه سروشته كهى نه له (حاكيميهتى ميللى) و نه له هيج پوژنامه يهكى تردا باس كراوه - ئاماده دهكرىت.

۵- گومانىكى كه م له مه ترسيدارىيى ياخى بوونه كه و نه وه يش كه گوشارىكى زورى خستوتە سه ر دهولهتى توركييا، دهكرى دەنگ له سه ر (۱۰۰۰۰۰۰۰) ده مليون، ليرهى توركى بۇ سه ركوتكردى دراوه و، ئەمه يش دهبيتە هوى ئه وهى كه بودجهى سالى ۱۹۲۵ و به دواوه بۇ (۳۰۰۰۰۰۰۰) سى مليون ليره دابه زيو دهيشبىستم ژماره يه ك كارى گشتى گرنكى وه ك دانانى هيلى ئاسن راگيراون. ئەگه ر سه ره لدا نه كه به خىرايى دانه مركىنرته وه، ئەوا دهبى برى پارهى ته رخا نكرا و زياد بكرىت، هه ر كه كو نترول و دهستيش به چاكسازى كرا، وه ك (حاكيميهتى ميللى) ده لى، خه رجىي زياتر پىويست ده بى، ئەم گرفته داراييانه و كاره عه سه كه ريه كه يش به پله ي يه كه م ده بى له بيه يز كردندا كاريگه ر بن. ناشى و اهه ست بكرى حكومه ت خو ي نه خشه ي ياخى بوونه كه له پىناوى ئامانجه كانى خويدا كيشايىت، سه باره ت به هاندانى دهره كيش، پىم وايه پىويست ناكات به دوايدا بگه رپىن. گومان به هوى گوتارى (Cuibono ۵) وه ته نها له سه ر پووسه كان بوو. تاكه پشتگيريش بۇ ئەمه ته نها بروسكه بى مانا كهى تفليسى ئيتاليا بوو كه له سه ره وه باس م كرد.

۶- توركه كان، كه ئىستا ياخى بوون به رپابوو، بۇ هارپىنى ئوپوزسيون كه وا له سه رتاسه رى ولادا دژى خواسته عيلمانى و راديكالييه كانى رژىم په رديان سه ندوو و هه روه ها بۇ به هيز كردنى ديفاكته ي تاك ده سه لاتىي (ئوتوكراسيه ت)ى مسته فا كه مال قوستوو يانه ته وه، ئەمه ئەو قازانجه كه م و نا پىويسته يه كه له هه ل و مه رچىكى ناله باره وه كردوو يانه. ئايا هه ر كه ياخى بوون تىكشكا، بۇ هه لگيرانه وهى سوپا كه يان به مه به ستى هه ره شه كردن له سنوورى باكوورى عىراق، يان وه ك له دوا برگه ي برووسكه ي ژماره پىنجى هاويپچكراوى رانيد هارينكدا هاتوو بۇ هه ولى كودتايه كى سه ربازى دژى موسل، ئەم هه له زياتر ده قوزنه وه؟ توركييا بۇ ئەم دووه ره شه يه پىويسته يه كه م جار و هه رچى زوه ياخى بوونى كوردستان تىكشكىنى و، زانياريشمان ئىستا چ له سه ر فراوانىي سه ره لدا نه كه و چ له سه ر كاريگه رىي ئەو ئيجرائاتانه ي كه له دژى وه رگيراون هينده كه م و گومان لىكراوه، دوو دل م له وهى باسى هه ر فه رمانىكى بريارلىدراو بكه م. ئەگه ر ته وا و دامركاندنه وهى ياخى بوون، هاوكاتى برياردانى مه سه له ي مووسل بى دژى توركييا و هه روه ها

سەربازى پىويست كۆكرابنەو، پىم وايە كودەتا دژى مووسل لە پوانگەى سەربازىيەو
رېيتىدەچى، بۆيە دەشى پىويست بى پيش وەخت لە بەرچاو بگىرى، سەرجهم بارەسياسىيەكانى
مەسەلەكە دژى ئەم ئەگەرەنەن، چونكە لەسەر توركيا پىويست دەبى بە تەنھا خۆى بگەوینە
دژايەتى كۆمەلەى نەتەوكان و، دۆژمنايەتى بەريتانياى مەزنىش بكات. ئەمە لە كاتىكدا وەك خۆى
دەزانى تەنھا پرووسيا پشتيوانى دەكات و خۆيشى خەسلەتتىكى رەزاگرانى هەيە. هەرچەندە
لەوانەيە هەندى تورك بەم قسە زلانى ناسوودە بىن، بەلام باوەرەم نىيە فەرمانرەواكانى ولات بە جدى
بىر لە مە بگەنەو، ئەم رىگا ترسناكە بگرنە بەر.

سەرگەوتووین

ر.س. لىندسەى

ئوقسىتى دەروە ، ۲۶۲ / ۴۲۴ ، ل: ۱۳۸ - ۱۳۹ ، ژ: ۱۳۸

*** **

ژ: ۱۳

مستەر لىندسەى بۇ مستەر ئۇستان چامبەرلەين - (۲۰ى نىسان گەيشتووە)

(ژمارە: ۳۰۵)

گەورەم

خوشحالم لىرەدا راپورتىكى ترى رائيىد هارينكى پاشكووى سەربازى ئەم بالويز خانەيەتان
لەسەر بەردەوامى ئۆپەراسىۆنەكانى دژى ياخى بوونى كوردستان پيشكەش بگەم.
۲- دەبى بزانيىن كە هەموو هەوالە ديارىكراو و پەيتا پەيتاكانى هەرىمى ياخى بوون لە
ئوقسىسەكانى ئەنگۆرەى حكومەتەو دەگەن، بۆيە دەشى گومانىان لى بگرى. زياتر لە دووھەفتەيە
زنجيرەيەك سەرگەوتن بە دەست هاتوون و، هيزەكان شوینتەكانىان يەك لە دواى يەك داگر
كردۆتەو، باوەرناكەم هيج ھۆكارىك هەبى وامان لى بكات گومان لەم راستىە بگەين، چونكە كوردە
ياخىيەكان ھۆى گواستەو و خزمەتى قۇمىسارىيەتيان نىيە و ناتوانن هيزەكانىان ماوہيەكى زۆر
بۆ بەرەنگار بوونەو ھىزە نيزامىيەكان كۆبەنەو. كەواتە دەبى هيزەكانى دەولەت بە شىوہيەكى
بەرچاو پيشرەوى بگەن بۆ ناو ھەرشار يان گونديك كە قوماندارى بالآ فرمانى گرتنى بدات. ئىستا
پرسىار ئەمەيە : ئايا ياخىيەكان دەتوانن پارىزگارى لە تىن و تواناكانىان بگەن و، دريژە بەشەرى
پارتىزانى بدەن؟ ئەگەر بەلى، ئەى لە داھاتوودا تا چەند دەتوانن حكومەتى پى بىزاربگەن؟ من هيج
زانبارىيەكى ووردەم لەم بارەيەو نىيە. پۆژنامەكان يەك دوو ھەوالى شەرى پارتىزانىان بلأ
كردۆتەو و ، عيسمەت پاشايش ھەفتەيەك لەمەوبەر لە پوونكردنەو كەيدا بۆ ئەنجومەن

(بروسکه‌ی ژماره ۲۸۹ ی ۸ ی نیسانم) وتی کرده‌وه سه‌ربازییه‌کان هیشتا دوایی نه‌هاتوون و هه‌روه‌ها پینشیینی گواتسنه‌وه‌ی شه‌ر و شو‌ری بو شاخه‌کان کرد.

۳- مه‌سه‌له‌که بو حکومه‌تی خاوشکو بایه‌خی هه‌یه، چونکه نه‌و پرسیاره‌ی له‌سه‌ر دروست ده‌بی که نایا تورکان ده‌توانن هیزه‌کانیان بگپرنه‌وه و، هه‌ره‌شه‌ی پی بکه‌ن له عی‌راق؟ نه‌م پرسیاره‌م له بره‌گی شه‌شی برووسکه‌ی ژماره ۲۵۷ ی ۳۱ ی ئاداردا باس کردووه. زانراوه زو‌ریک له تورکانی نامه‌سنوول نه‌مه‌یان له خه‌یال‌دایه‌و، وا ده‌رده‌که‌وه‌ی بابته‌تی سه‌ره‌کیی باس و خواسی نه‌فسه‌ره‌کانیش بی. نه‌م ئاراسته‌یه دووه‌هفته‌ی رابردوو زیاتر تیبینی ده‌کراو، زالت‌ر بوو بوو. چهند پو‌ژنیک بوو هیرشیکی که‌م دژی به‌ریتانیا، به تایبه‌تی له مه‌ر موسل له چاپه‌مه‌نییه‌کاندا به‌دی ده‌کرا. نه‌مه‌ش به‌هوی گه‌رانه‌وه‌ی جه‌واد پاشای یاریده‌ده‌ری لیژنه‌ی کومه‌له‌ی نه‌ته‌وه‌کانه‌وه بوو له عی‌راق و، پی قسه‌ی بو پو‌ژنامه نووسان خو‌شکردبوو، پو‌ژنامه‌کان که ناتوانن باس له سیاسه‌تی ناوخو بکه‌ن، خو‌شحال‌ن مافی هیرشکردنه سه‌ر ئیمپریالیزمی ئیمه به خو‌یان بدن، هیرشه‌کنا زور توند نه‌بوون، به‌لام به بی ئه‌ژمار برووسکه‌ی یه‌کپارچه‌یی خوازی پرکرا‌بوونه‌وه و، باسیان له ئیجرائاتی سه‌رکو‌تکردنی تورک دو‌سته‌کانی ویلیه‌تی موسل ده‌کرد. راگه‌یه‌ندرا که چهند کاربه‌ده‌ستیکی تورکی بی‌زار و دوورخراوه‌ی (لیفان - Livan) کو‌ده‌کرینه‌وه و له عی‌راقه‌وه ده‌نی‌ردریته هه‌ریمی یاخی بوو. ریگه‌یش به نه‌ستوریه‌کان له عی‌راق ده‌دری له نزیک چال (Chal) هوه بکه‌ونه په‌لامار.

۴- قسه‌ی ره‌جه‌ب به‌گ بو فه‌رمانده نه‌یره‌وان (به‌روانه په‌ره‌گرافی پینجی رانیید هارنیک که لی‌ره‌دا هاوینچ کراوه ۶)) بایه‌خی خوی هه‌یه. ره‌جه‌ب له ناو جه‌رگه‌ی حکومه‌تدایه و نه‌وه‌ی ده‌یلی نا مه‌سنوولانه و بی پینزییه. هاوکات له‌وه ئاگاداره که له‌وانه‌یه قسه‌کانی بو بالوینزخانه‌ی به‌ریتانیا بگپردریته‌وه. له راستی قسه‌کانشیه‌وه ده‌توانن بگه‌ینه نه‌و نه‌جامه‌ی که ده‌سه‌لاتدارانی تورک به‌لایانه‌وه گرنگ نییه حکومه‌تی خاوشکو به‌وه بزانی و نه‌وان بیر له‌وه ده‌که‌نه‌وه که هه‌ره‌شه له عی‌راق بکه‌ن.

۵- سه‌باره‌ت به‌مه نه‌وه‌مان دیته وه یاد که زه‌کی به‌گ داوای کردووه راسته‌وخو کیشه‌ی سنووری عی‌راق چاره‌سه‌ربکریت. باوه‌ر ناگری به جیدی نه‌م داوایه‌ی کردبی، چونکه هه‌رمانگیک پیشتر خو‌ت به‌زه‌کیت وتبوو که نه‌مه په‌سه‌ند ناگری. پیده‌چی حکومه‌تی تورکی نه‌وه‌ی له ناو خویدا تاوتوی کردبی که نه‌گه‌ر داواکه‌یان بخه‌نه پوو نه‌وا هیچ زیانیک به‌مه‌به‌سته‌که‌یان ناگه‌یه‌نی و، نه‌گه‌ر دو‌اتریش ویستیان سیاسه‌تیکی دو‌ژمنکارانه دژی موسل جی‌به‌جی بکه‌ن نه‌وا بو رای گشتی تورکی سوود به‌خشه راستی داواکه‌یان بلا‌وبکه‌نه‌وه. که داواکارییه‌که کرا، له‌به‌ره‌وه‌ی که له (Daily Mail) دا چاپکرا بوو، هه‌واله‌که له برووسکه‌کانی له‌نده‌نه‌وه گه‌یشته ئیره. پیم وایه بالوینزخانه‌ی تورکی له‌وه‌ی بلا‌وی کردبووه‌وه.

6- دواچار توركان ئەوەيان دیتەووە بیر کە پایزی رابردوو خواستەکەیان لە باشووری ئامیدی Amadia و چال بەسەرکەوتوویی جی بەجی بوو و، گەرەترین بەشی دەستکەوتیان بە بەرچاری کۆمەڵە نەتەووەکانەووە هەبوو و لەلایەن حکومەتی خاوەنشکۆیشەووە بۆ دواچار ئینزار کران.

7- ئەم ئیحتیمالانە شایەنی بایەخ پێدانن. ئەگەر تورکە جەدییهکانیش بیری ئی بکەنەووە، تەنانت بەو هیوایە نەخشە بکێشن، هیشتا ئەووە ناگەیهنن، کە بریاریانداووە هێرش دەست پێ بکەن یان هەپەشە لە عێراق بکەن. وا هەست دەکەم ئەمە تەنها گەمەیهک بێ، چونکە ولات لە هەل و مەرجێکدا نییه پاساو بۆ سیاسەتێکی سەرکێشی بەیئیتەووە.

گومان هەیه لەوێ کە هێرش دژی عێراق، وەک سیاسەتێکی بێ هوووە، بیزاری کەم بکاتەووە، لەگەڵ ناپاکەکاندا بۆهاوکاریکردنی حکومەت یەکبگریت.

سەرکەوتووین

ر. س. لیندسە

ئۆفیسێ دەروو، ۲۶۲/۴۲۴، ل: ۱۴۹-۱۵۰، ژ: ۱۵۱

*** **

ژ: ۱۴

مستەر لیندسە بۆ مستەر ئۆستن چامبەرلەین - (۲۷ ی نیسان گەیشتووە)

ژمارە: ۲۲۲

گەرەم

قوستەنتەنییه، ۲۲ ی نیسانی ۱۹۲۵

خۆشحالم لە تەواوکاریی راپۆرتی ژمارە ۳۰۴ ی ۱۵ ی ئەم مانگەمدا پیتان رابگەیهنم کە شیخ سەعیدی سەرکردە یی یاخی بوونی کوردستان و چەندشیخیکی تر و بیس کەسێک لە شۆینکەوتووانی گیراون و، بۆ قارتۆ نیردراون. دەلێن ناوبراو لە دادگای سەربازی خنسی زیدی باوباپیری و دادگای سەربەخویی دیاربەکردا، دادگایی دەکری و، لە سێدارە دانیشی بەوھۆیەو جیی گومان نییه. حکومەت دەستگیرکرانی ئەو بەنیشانە ی کۆتایی دەمی یاخی بوون دەزانی و، رایشگەیهندرا کە ئیتر هیچ راپۆرتێکی رەسمی لە بارە ی کردەوێ سەربازییەووە دەرنای. تاکە هەوایی تایبەت بەم مەسەلە یە کە هەفتە ی رابردوو لە رۆژنامەکانەووە بلأو بوووەو، پەڕەوازە بوونی چەند بانیدیکی یاخیەکان بوو لە دەوروبەری سیلقاندا حوکمی لە سێدارە دانی دادگای سەربازی زۆر جار سیاسی لێو دەکری و، دادگای سەربەخویی دیار بەکریش نامادە یە دەست بەکاربیت. لێرەدا راپۆرتی پووداوەکانی هەفتە ی رانی هارینکی پاشکۆ ی سەربازی ئەم بالۆیز خانە یەتان بۆ بەرز دەکە مەووە.

۲- برووسکهکانی ئەنگۆره بە ئاشکرا دەلێن هاندانی بەریتانیا لە یاخی بوونی کوردستاندا بەهۆی بەلگە نامە بە دەست هینراوەکان و قسەیی چەندشایەتیکەو ئیستا سەلماو. بەلام ئەم تاوانبار کردنە، ئەگەر تارا دەیهک وردبین بین، بۆ سالانی ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰ی ئەو دەمەیی کە ئۆتۆنۆمی کوردستان ئیجگار لە ئارادا بوو، دەگەریتەو. هیچ راستیەکی خیرایی ئەم هەلگیرسانەیی دوایی ئیستا لە بەردەستدا نییە. لەلایەکی ترەو هەوایی ئەو هەیه کە ئیستا بەریتانیا نەستۆری و ئەرمەنیەکانی هاندووە تا لە باشوورەو بچنە کوردستانەو.

۳- هەمیشە پیشبینی ئەو دەکرد کە سیاسەتیکی سەرکوتکاری پێدەچی لە سەرتاسەری تورکیا دا بەردەوام بێ ۱۶ی مارس قوستەنتەنییە پیی سەیر بوو بلاو کراوەی (تەنن)ی حوسەین جاھید تا کاتیکی نادیار راگیراوە و، سی کەس دەستەکەیی بۆ ئەنگۆره پاپیچکراون. کاتیکی دادگای سەربەخۆیی لیکۆلینەووەی لەگەڵدا کردوون و وتویانە ئەوان تەنھا لاوەکی بوون و فرمانیان لە حوسەین جاھیدەووە وەرگتووە. ئەمجا ئەم دەستگیرکراوە و یەکسەر پەوانەیی ئەنگۆره کراوە کە ئیستا بەزیندانی تییدا چاوەرپی دادگایی دەکات، ئەزانم کە هاوڕیکانی لە چارەنوسی دلتیا نین. هینستا هیچ ھۆکاریکی قەناعەت پیکەر بۆ داخستنی ((تەنن)) لە بەردەستدانی، چونکە چەند هەفتەیی پابردوو چاوەمەنییەکان بە ووریاییەووە لە ھەر جۆرە بابەتیکی سیاسی، وەک مانگرتنیکی پۆژنامە نووسی کە دەشی کاربەدەستان بووروژینی، خویان بە دوور گرت. لە راستیدا ئەو بەھۆی بۆچوونە دژە حکوومیە ناسراوەکانیەووە حوکم دەدری، بەلام گومانی تییدا نییە ھەر کە دادگاییەکە دەستی پیکرا ھەندی بەلگەنامە بەردەست دەکەون کە دەتوانری لە سەریان تاوانبار بکری.

۴- بیستی نیسان و دوای کۆبوونەووەی ئاسایی کۆمیتەیی ریکخستنی پارتییەکە، ئەنجومەن کەوتە تاووتویی مەسەلەیی رژیمی ئاینەو ویلایەتەکانی پۆژھەلات. بە ئاشکرا بلیین: سیاسەتەکە سەرکوتکاریی هاوشانی سەپینەووەی بەخشینی دە یەکە بەو ریزەییە وای عیسمەت پاشا لە گفتوگۆی ئەنگۆرەمدا دیاریکرد. حوکمی عورفی لە ۲۴ی نیسانەووە حەوت مانگی تر بەردەوام دەبی و، دادگاکانی سەربەخۆیش شەش مانگ زیاتر لەوہی بپارداربوو دەمیننەو.

حوکمەکانی دادگای ئەنگۆره بەبی گەرانیەووە بۆ ئەنجومەن - کە پێدەچی ئەمەو دوابخری - جی بەجی دەکری.

پیشکەوتنخوازەکانی ئەنجومەن دژایەتی ئەو دوو بپارەیان کردو، دوازدە بەرامبەر ھەژدە دەنگیان ھەبوو. ئەنجومەن حکوومەتی بە شیوہییەکی گشتی بۆ چاککردنی ئیدارەیی ویلایەتەکانی پۆژھەلات سەپشک کرد. هیچ شتیکی نییە ئەو نیشان بەدات کە چۆن پیشنیاری بەکارھینانی ئەو فراوانییەیان کردووە. ئەمە لەبەر پۆشنایی و تەکەیی جەمیل بەگی وەزیری ناوخوادا کە پیشبینی

یه کخستنی ویلایه ته بچووکه کانی بۆ یه که ی گه وره تر و دهست نیشانکردنی یه ک پارێزگاری گشتی
یان زیاتری به دهسه لاتیکی فراوانتره وه له وهی والیه کانی نه مرق هه یانه کردبوو.
سه رکه وتووین

ر.س. لیندسهی

نۆفیسى دهروهه ٤٢٤ / ٢٦٢، ل: ١٥٢ - ١٥٤، ژ: ١٥٦.

هاوپیچی راپۆرتی ژماره (١٤)
رانید هارینک بۆ مستهر لیندسهی

قوسته نته نییه، ٢١ ی نیسانی ١٩٢٥

گه وره

خۆشحالم لیڤه دا چه ند کورته یه کی هه وائی پۆژنامه کان سه باره ت به سه ره له دانی ویلایه ته کانی
پۆژه له لات، بۆ زانیاریتان، بخره به رچاوتان (٧). داوای لیبوردن ئەکه م له بهر ئەوهی که ئەم ههفته یه
له سمیرنا نه بووم نه متوانی زانیاری زیاتر له سه ر ئەم مه سه له یه کۆبکه مه وه.
٢- دوا پراگه یان دنی په سمی (١٥) ی مانگ ده رچوو و، ده لئی: شیخ سه عید و چه ند
سه رکرده یه کی تر که له هه وائی هه لاتندا بوون، به ره و پۆژه له لات، له یاشووری قارتۆدا ده ستگیر
کراون. به لگه نامه ی گرنگ و بریکی زۆر ئالتون له کورتانی بار هه لگره کانی شیخ سه عیدا
دۆزراونه ته وه. (گه نچ) ی ناوه ندی یاخی بوون له لایه ن هیزه کانه وه گیراوه ته وه. ده سه لاتی کۆمار
له سه رتاسه ره ی هه ریمی نا ئارامدا سه قامگیر بووه ته وه. ئەو یاخیبانه ی که بی سه رکرده ماونه ته وه،
خۆیان به ده سه ته وه ده دن، له به ره ئەوه ی به رگری کۆتایی هاتوو و، کرده وه سه ربازییه کان پراگراون،
ئیت هر هچ ئیعلانیکی په سمی ده رناچی.

٣- له و پۆژه وه هه وئه کان که م بوونه ته وه، هیشتا چه ند ده سه ته یه کی که می په پراگه نده له ناوچه
ئێجگار سه خته کاندای به رگری ده که ن، به لأم چا په مه نیه کاتن پی له سه ر ئەوه داده گرن که ئەمانه
به زووترین کات چاره ده کریت. پۆژنامه کان خۆیان چالاکی دادگا کانی سه ره به خۆیی و عه سه کهری و
ناوی دادگایی کراوان و له سیداره دراوان ته رخان ده که ن. کاربه ده ستان و وتوێژ له سه ر چاکسازی
ئیداره ی ئەو هه ریمان ده که ن. چه ند کۆمسیۆنیکیان بۆ لی کۆلینه وه ی بارودوخه که و راپۆرت به رز
کردنه وه له سه ری ناردوو. پیویسته خیرا بریار له و ریفۆرمانه بدری و. ئەنجومه نیش رازی بووه
دادگا کانی سه ره به خۆیی شه ش مانگ زیاتر له و ماوه یه ی مه به ست بوو. درێژه به کاره کانیان بدن.
٤- ناشکرایه ئەو به لگه نامه ی که له ئۆپه راسیۆنه که دا به ده ست که وتوون. ئەوه ده گه یه نین که
ده سه لاتدارانی به ریتانی له عیراق ئەگه ر به راستی هاوکاری سه ره له دانه که یان نه کردبی پی ی رازی
بوون. ئەمانه هیشتا به ته واوی سه ر نه کراون، به لأم کورته کانیان که ئیستا بلا و کراونه ته وه جگه له
خودی کورده کان که سی تر تاوانبار نا که ن. تووره یه کی زۆریش له کاری ده سه لاته کانی عیراق له
جیگیر کردنی نه ستۆرییه کان به درێژایی سنووری تورکیا له ئارادایه.

٥- ده کری و دابنری که سه ره له دانه ریکخوا وه کان له م کاته دا دوا یی یان هاتوو. به لأم ئەمه
ئوه ناگه یه نی که خواستی سه رکرده کانی کورد بۆ دامه زراندنی ده وله تیکی کوردیی سه ره به خۆ

نەماوە. یاخود بئەبەرکراوە. ئەوەندە ماوە ببینری کە ئایا تورک دەتوانی ئەر چاکسازییانە بکات کە کورد پێیان پازێ بی؟

سەرکەوتووبین

ری. هارینک

نۆفیسى دەروە: ۲۶۲/۴۲۴، ل: ۱۵۴-۱۵۵، ژ: ۱/۱۵۶

ژ: ۱۵

مستەر لێندسەى بۇ مستەر نۆستن چامبرلەین (۲۹ى نيسان گەشتووە)
(ژمارە: ۶۶)

قوستەنتەنبیە، ۲۸ى نيسانى ۱۹۲۵.

بالیۆزى ئیتالیایا پیم دەلی لە سەرچاوەیەکی باوەر پیکراوی ئەنگۆرەو دەبیستی کە ناوەندەکانى حکومەت لە کاروبارى هەرىمەکانى پۆژەلەت زۆر پازین. ژمارەیهکی زۆر سەربازیان لە ناوچانەدا کوکردۆتەو (و دەلیت ۶۰۰۰۰ هەزار چەکدار دەبن). ئەمە جگە لە ریکخستنى ناوخۆگوشاریکی گەرە دەخاتە سەر ئەک تەنها حکومەتى خاوەنشکو بەکو کۆمەلەیش. کە وەک هیوادار بوون، بەم جوۆرە ناچار دەکری بپارەکەى بەقازانجى تورکیا بدات. من پروام بەو قسانەى سەرەوہى بالویزی ئیتالیانییە، پشتگیرشم نەکردوون. ئەو ئەویشی لەسەرچاوەیەکی باوەرپیکراوەو وەرگرتبوو کە سەرەزیر لەکاتیکیدا دەیویست ئەم فشارە بەردەوام بی، بە تەواوی دژی هەرکارێک بوو کەوا بیته مایەى کیشەى ترسناک لەگەل حکومەت خاوەنشکویدا.

نۆفیسى دەروە: ۲۶۲/۴۲۴، ل: ۱۵۵، ژ: ۱۵۸

*** **

ژ: ۱۶

مستەر لێندسەى بۇ مستەر چامبرلەین - (۴ى مایس گەشتووە)
(ژمارە: ۲۳۱)

قوستەنتەنبیە، ۲۸ى نيسانى ۱۹۲۵

گەرەم

بۆ تەواو کردنى بروسکەى ژمارە ۳۲۲ى ۲۲ى ئەم مانگەم، ئەمەوی پیتان پابگەیهنم کە ۲۳ى مانگ کۆبوونەوہى ئەنجومەن بۆ کۆتایى مانگى تشرینی یەكەم دواخرا. پریاری بودجە لە کاتى گونجاو دا درا، بەلام هیشتا دوا ریزەى ناشکرا نەکراوە. چاوپیکەوتنیکی وەزیری دارایی لەچاپەمەنیەکانەوہ بلاو بوووەو کە ئەمە بەشیکی قسەکانییەتى بەفەرەنسى.

((ناکری بە تەواوی باسى کورت هینانى بودجە بکری. تیوریە کۆنەکان و بۆچوونە کلاسیکیەکان سەبارەت بەبودجە چیتەر بیانوی مانەویان نەماوە))

((که م و کوپی له بودجه ماندا له چ ناستیکدایه؟))

((هیچ ژمارهیه که له باره ی ئەم بابەتەوه نازانم تا بتدەمی))

ههول ئەدەم درێژە ی ئەم بابەتە به دەست بخەم و، بۆ بەرێژۆتانی بەرزبکەمەوه. بەلام له قسه کانی وهزیر و بههۆی بێدەنگی پۆژنامه کانهوه، لهوانهیه کاریکی ههروا ئاسان نهبی.

۲- سهبارەت به یاخی بوونی کوردستان شتیکی وانییه شایهنی باس بی، تهنه ئهوه نهبی که بارودۆخه که خهریکه پێچکه ی ئاسایی خۆی دهگریتهوه. تاقمی یاخی دهووبهری سیلقان تیکشکاون و، دهیشلین له ههموو لایه کهوه شیخ و کشتیاران به پهله خۆیان به دهستهوه دهن و، بهلینی ئەمه کداری دهن. ژیان به رهو ئاسایی بوونهوه دهچی و، پۆژنامهیه کیش نووسیویهتی بهشیکی هیزه کانی دامرکاندهوه دهکیشریتهوه، بهلام ئەمه یان دهشی جیی گومان بی، دهسهلاتداری تورک پیناچی تهنه ساتیکیش نه واز له و دهستکهوتانه بینن که پینان وایه به درێژه دانی گوشاره کانیان بۆ سه ر سنووری عیراق له پێگه ی ئەم مؤلدانه سه ربازییه ی ئیستاه پیدهگن و دهشیانه وی ئەم ههله ی ئیستای سپینه وه ی رهگه زنامه ی کورد له دهست بدن پیناچی پیوهریکی باوه ر- پیکراومان له باره ی ئه وه ی و ا چهند ههفته یه که له وه ریمانده ا پرووده ا، یان ری و شوینه کانی سزادانی وه که له سیداره دان که ئەمه یان به دنیا ییه وه ته واو زۆره و، هه له بت پیوستیشی به هیزی زیاتر ده بی، چنگ بکه ویت.

۳- ئەم سیاسه ته ی سه رکوتکردن ده بی په ره و بکری و، به لگه ییش بۆ ئەمه له قسه کانی دوینی عیسمه ت پاشادا ده رده که وی که له کۆنگره ی ((ئو جاعی تورک)) ی یانه کانی راگه یاندنی پۆشنیری تورکیدا وتبووی:

((ئیمه به ئاشکرا نه ته وه په رستین... ناسیونالیزم تاکه هوکاری یه کیتیمانوه، هیچ ره گه زیکی تر جگه له زۆرینه ی تورک، نفوزی نییه. ئەبی به هه ر نرخیکی بی هاو نیشتمان نییه کانمان بکه یین به تورک و، ئەوانه ی له ناوبه یین که دژایه تی تورک و تورکیه تی ده که ن. ئەمانه وی ئەوانه ی خزمه تی ولات ده که ن، تورک و تورک په رست بن، ئەلین گوایه ئیمه گروپه ئاینیه کانمان فه رامۆش کردوه، به لام ئیمه هه رکه سیکی له رو ماندا بووه ستی و ئایین بکاته ئامیریک بۆگه یشتن به ئامانجه کانی له ناوی ده به یین)).

ئەم قسه یه بۆ ئەم کاته سه روودیکی سه رکه وتنی سه یره.

۴- حوسه یین جا هید که له لایه ن دادگای سه ربه خۆی ئەنگۆره وه ده ستگیر کراو، له پرگه ی سینی راپۆرتی ژماره ۳۲۲ ی هه فته ی پێشوومدا پیم راگه یاندن، دوینی دادگایی کرا، به لام کیشه که ی دواخرا. به پیی ئه وه ی که ئەمڕۆ له سه ری بلاوکرایه وه، و ا دیاره یه کیکی له تاوانه کانی پۆژنامه که ی بووه که له سه ر دیاری هه والی کاریکی پولیسدا دژی نو سینگه ی قوسته نته نییه ی پارته

پيشكه و تنخواز پروداوه كهى به ((پهلاماريكى سهير)) له جياتى ((پراست كردنه وهيهكى پيوست)) ناوبردوه من پيشتر ئەمەم بيستبوو، بهلام له بهر نه وهى زور بى مانا ديار بوو نه مويست بو تانى بنوسم. سه ره پراى نه وهى جاھيد له هەر په خنه و باسيكى نازاردهرى سياسى خوى بواردبوو، ئەمە به سه بو پاساوى دادگايى كردنى.

۵- راپورتىكى گرنگم له م بارهيه بيستوو كه به وپييه حوسهين جاھيد له ئەنجامى داوايهكى سهروكى دادگاي ئەنگوره دا بو غازى پاشا فه رمانى گرتنى دراوه و، تا پرودانى كاره كەيش عيسمهت پاشا له مه بى ئاگا بووه و، پيشى ناخوش بووه. ئەمەيش بى گومان به شيويهيهكى گشتى بى سه ره و به رهيى كارى سيسته مى حكومهت و ده سه لاتی فراوانى سه روک نيشانده دات. هه روه ها ده شى نه وه بگه يه نى كه عيسمهت پاشا ده سه لاتی خوى له ده ست داوه، به لام باشته ر جارى حوكم له سه ر ئەمە نه درى.

۶- زور پييتيده چى مانگى ئاينه غازى پاشا بيته قوسته نته نييه و، چەند هه فته يه ك له كو شكى به گله ربه گ - به رى ئاسيا - دا ، كه ده توانرى به ناسانى پاس بكرى، بمينيته وه. له مه و به ر چەند راپورتىك له سه ر ئەم سه ردا نه له ئارادا بوون، به لام ئەم پرۆ ده م و دوويه كى نوئى شياوى و راستيان له خو گرتوو. مانگى رابردوو كه له ئەنگوره بووم ((له تيفه خانم)) پيى و وتم: ئەوو پاشا خوازيان ئەم هاوينه سه ردانى قه سه نته نييه بكن، كه ئەمەيش له خويدا پشت راست كردنه وه يه كى ئەم هه والانه يه، سه ره تا ده و ترا سه روک لي ره وه بو فه ره نسا ده چى، به لام چەند رۆژىك پيش ئيستا ئەمە به درو خرايه وه.

سه ركه وتووین

ر. س. ليندسهى

نۇفيسى دەرەو، ٤٢٤ / ٢٦٢، ل: ١٥٦ - ١٥٧، ژ: ١٦٠

*** **

ژ: ١٧

مستەر ليندسهى بو مستەر نۇستن چامبرله ين - (٨ مایس گه يشتوو)

ژماره : ٤٣٥

قوسته نته نييه ، ٢ى حوزه يرانى ١٩٢٥

گه ورم

له ته وواكارى بروسكهى ژماره ٣٨٦ ى ٢٠ مانگى مایسمدا پيتان راده گه ينم كه دادگاكانى سه ره خوئى ئەنگوره و ديار به كر بى پسانه وه له چالاكويه كانياندا به رده وامن. كيشه ي سه ره كىي دووه فته ي رابردو هى سه يد عه بدولقادرى سيناتورى پيشووى كورد بوو كه سالانى ١٩١٩-١٩٢١ په يوه ندييه كى باشى له گه ل بزوتنه وهى ئوتونومى كوردستاندا هه بووه. ناوبراوه چەند مانكيك بوو

له قوسته نته نييه دوور نه كه وتبووه وه، به لام له گه ل شهش كه سى تردا خراشه بهردهم دادگا و، دادگايش بوى دهركهوت كه نه م به راستى دهستى له م ههنگيرسانه ي دوايدا هه بووه، هه بويه له گه ل هاوپريكانيدا له سينداره درا. ئيستا باس باسى دادگايى كردنى خودى شيخ سه عيد و بيست كه سيكه كه له گه ليدا گيرابوون. نه مانه چهند پوژنيك پيش ئيستا خراشه بهردهم دادگاي دياربه كر.

۲- ناكري نه م دادگايانته به دريژى بو بنوسم. هه چهنده نه وانه ي دادگاي دياربه كر تارادهيه كي زور چاپه مه نييه كانيان داگير كردوه، به لام هينده چپر چپر ناكري پشتيان پى بيه سترى و، خوينه ريش ناتوانى بيريكى يه كگرتوو له به رامبه ر پووداوه كاندا دروست بكات. به پى پوژنامه كان به گشتى چهند خالنيك ده رده كه ون:

۱- چاپه مه نييه كان شيخ سه عيد به كه سيكى توند و تير و نيمچه نه فام و شايسته ي پى رابواردن له قه له م دهن. قسه كانى كه نووسراون له هى كه سيكى ساده ده چن و، به كاريگه ي هه لسوپاويكى ئاينى مامه له ي كردوه، بينيوه تي ويسته كانى حكومهت هه ره شه له ئيسلام ده كن و، بيگومان به نه ركي خوى زانيوه هه ستي و بجهنگى.

ب- تاوانباران به ده سته ي پينج شهش يان بيست سى كه سى ده هينرينه دادگا. وا دياره زور به توندى يه كتر تاوانبار ده كن. هه ريه كه يان دهيه وي نه وه بخاته روو كه كه سيكى تر زورى بو هيناوه تا چهك هه لگري، نه م يه كتر تاوانبار كردنانه هيج له مه سه له كه ناگو رنو ته نها دادگا ده خنه پيكه نينن و پى ئاشكرا بوونى برياره كانى تاوانبارى بو خوش ده كن.

ج- شتيكى سهيره وا ته نها كه ميك له سه ر ده ست تيوره دانى به ريتانيا له جولانه وه ي كوردا ووتراوه يان هيلراوه بووترى. ئاماره به تامپلى TAMPLI يان تامپلين TAMPLIN ناويك كراوه كه واهه ست كراوه وه كيلى به ريتانيا بووبى، به لام ئاشكرا بووه كه كاري سيخوپرى بو تورك كردوه و نازانم نه م پياوه كنيه. ده ليين شيخ سه عيد ويستووويه تي پاش گرتنى دياربه كر له ريگه ي جزيره وه په يوه ندى به ده سه لاتدارانى به ريتانيا وه بكات. نه مانه هه موو نه وانه بوون كه له باره ي كاره كانى به ريتانيا وه تا ئيستا له پوژنامه كانه وه بلاو كراونه ته وه.

۳- ۲۶ى مانگى مائيس قسه يه كي ره جبه به گى وه زيرى به رگري نيشتمانى له سه ر هه لوه شان وه ي نه فيري جزئى و گيرانه وه ي ژماره يه ك يه ده گ به ليو اكانيانه وه بو ناوچه كانى خويان بلاو بووه وه، به پى قسه ي ناوبراو هاوكات ده بى شوينى نه مانه به و سه ربازه نوينا نه ي وا له بارى ئاسايى و هه ريمه كانى خورئاو ادا بانگ كراون و ئيستا به ره و پوژمه لات ده هينرين، پيركريته وه بو نه وه ي سه ربازى نه م ناوچانه زور كه م نه بنه وه، به م جو ره نه م بارودوخه هيشتا پوون نييه، ليره دا برووسكه ي رائيد هارينكى پاشكو ي سه ربازى نه م بالويزخانه يه تان له باره ي نه م مه سه له يه وه پيشكه ش ده كه م.

٤- دوينی ٲاگه ياندينکی غازي ٲاشا له سهر ئهم بابه ته بلاو کرايه وه که به خوشحاليه وه ٲيتاني ٲاده گه يه نم. تکايه سهرنجي ئهو دهم و دووه هه ٲه شه ئامير ه سهره بکه ن که ٲاگه ياندينه که ي داگير کردوه. له ٲرگه ي يه که مدا ده ئی: سهر يازه تازه کان بو ((ته واو کردنی)) فيرقه کاتييه کان که به هو ي ته سريح بوونه وه بي هي ز بوون، به کاردين. غازي ئه وه ي يادي جه ماوهر هي نايه وه که دادگا کاني سهر يازی و سهر به خو يي ههر له کاردا ده بن و، ٲاش ٲيرو زبایي کردنی له سو ٲاو سهر وکی ستافه که - هه ميشه زور ٲيزي فهوزي ٲاشا ده گری - سي جار زياتر ئه وه ي وتووه ته وه که يه که م ئه رکي سهرشاني سهر يازاني يه ده گي تورک ئه وه يه که به خيري اي و خوشحاليه وه به ده نگ يانگيشتي چه ک هه لگرتنه وه بين.

٥- ئهم شيوه زمانه هه ٲه شه ئاميزه له ئاستي ئهم کيشه ناو خو ييه دا قازانجی خو ي هه يه. ههروه ها بو به ريتانيا به ٲله ي يه که م و فه ٲه نسايش، که حکومه تي تورک ده شي چه زبکات لي نيا نه بن، ئا ٲاسته کراوه. تورک ته نانه ت بو هي شته نه وه ي يه ده گه کان له ٲيزه کاني سو ٲادا، ٲاره خه رج ده کن. دواخستني ٲرياري کو مه له ي نه ته وه کاني تاي به ت به سنووري عيراق ئهو فشاره ي که له سهر سهر چاوه کاني تورک يايه و به شداره له هي شته نه وه ي ئهو هي زه زوره ي ويلايه ته کاني ٲو ژه لاتدا، سي مانگي تر دري ز کردوه ته وه. ٲي ده چي تورک ياي ٲي باش بي ئهم گوشاره له سهر خو ي لاي بات، به لام به ٲيو يستي نازاني هي چ ده ل ٲاو کي يه که ده شي دراوسي کاني باشووري هه ستي ٲي بکه ن، ٲره وي ني ته وه.

سهرکه وتوو ٲن

ر. س. ليند سه ي

نؤفيسي دهروه ، ٤٢٤ / ٢٦٢ ، ل : ١٦٨ ، ژ : ١٧٥

*** **

هاو ٲي چي ٲا ٲورتی ژماره ١٧

ٲائيد هارينک بو مسته ر ليند سه ي

قوسته نته نييه ، ٢ي حوزه يراني ١٩٢٥

گه ورم

دهم هو ي ئه وه به به ري زتان ٲا بگه يه نم که نه متواني وه هي چ زان ياري يه که بو سه له ماندني به ٲاستي که و تنه ته سريح کردني يه ده گه کان به ده ست بجه م.

٢- ئهو زان ياري يانه ي که له سهر چاوه يه کي باوه ٲي کراوي ئيره وه ده ست که وتوون ده ئين : ٢٤ ي مایس جموجو لي کي به رچاوي سهر يازي له ناو چه ي سمير نادا به دي کراوه و ، ٢٤ - ٣٠ مانگ دوو شه منده فه ري سهر يازي که وا مه زنده ده کري (١٠٠٠ هه زار) که سي کيان گواستبي ته وه، ٲو ژانه به نيوان داربي سيه و موسليميه دا تي ٲه ٲيوون، به لام به ٲي زان ياري يه کي قونسلي چه له بي به ريتانيا ي

خواوەنشکوو ئەو شەمەندەفەرانی بەتال بوون و ، بۆ بەرەو پوژئاوا گواستەنەوهی ئەو یەدەگانە تەرخانکراوون کە لە ویلایەتەکانی پوژمەلاتدا پێویستیان پێیان نەمابوو. ئەم قەسە یە لەگەڵ پوونکردنەوهی وەزیری جەنگی تورکییدا کە وتی ، ئەو یەدەگانە (وا بە دەم داوای لیسوی ناوچەکانی خۆیانەوه هاتبوون و کۆبووونەوه) ئیستا بۆ هەریمەکانی خۆیان دەگیردینەوه. یەکدەگیرتەوه. لەلایەکی ترەوه بانیۆزخانە ی فەرەنسی هیچ زانیارییەکی لەسەر بارودۆخەکەرە نەبوو، کەچی ئیستا پاشکووی سەربازی فەرەنسا لە هەرکەسیکی تری قوستەنتەنییە زانیاری زیاتری لە سەر جموجۆلە سەربازییەکان هەیە. بۆیە ئەگەر حکومەتی تورکی بەراستی ویستییتی یەدەگەکان تەسریح بکات، ئەوا ئەمە لە فەرەنسا شاراوەنییە.

۳- زانیاری سەرجهەم ئەم قوتابخانە سەربازییەکانی کە هەفتە ی پابردوو سەردانم کردبوون، دەریانخست ژمارە ی بەتالیۆنەکانی فەوجیکی پیادە لە دوووە کران بەسی، ئەو پۆلە بە سەربازگیراوهی ئەم سال و ۱۹۲۳ تا پاییز دەمیئنەوه، هەر فەوجیک بەلای کەمەوه (۲۱۰۰) و هەر فیرقە یەکیش (۶۳۰۰) سەربازیان هەیە. فیرقەکانی : ۲، ۵، ۷، ۱۲، ۱۷، ۴۱ و فەوجی ۲۸ لە ویلایەتەکانی پوژمەلاتدا جیگیرکراون. بەم جۆرە، سەرجهەمیان دەکاتە (۳۷۸۰۰) نێزەدار و (۳۰۰۰) شیروەشین. خۆ ئەگەر فیرقەکان هەموو تۆپەکان (واتە ۱۹۲ تۆپ) یان نزیکە ی (۴۶۵۰۰) پیاویان هەبێ... (۹)

۴- ئەگەر ئەو یەدەگانە کە بۆ دامرکاندەوهی شوپشی کورد بانگ کراوون تەسریحیش بکرین، هیشتا نیوهی، لەشکری تورک لە سی گووشە ی دیار بەکر-بدلیس- جزیرە ی ئیبن عومەردا هەر لە حالەتی شەردا دەمیئنەوه، ئا لەم کاتە ی شیدا هاوشیوهی ئەیلولی ۱۹۲۳ لە خۆیان پازین.

سەرکەوتووبین

ر. ی. هارینک

ئۆفیسێ دەرەوه، ۴۲۴، ۲۶۲، ل: ۱۶۹، ژ: ۱/۱۷۵

*** **

ژ: ۱۸

سیر/ ر. لیندسە ی بۆ مستەر ئۆستن چامبرلەین- (۱۵ ی حوزەیران گەیشتووه)

(ژمارە : ۴۶۸)

گەرەم

قوستەنتەنییە، ۹ ی حوزەیرانی ۱۹۲۵

لەدووی حوزەیرانەوه کە بروسکە ی ژمارە ۶۳۵ م ناردووه سەرنج پراکیشترین پووداو فرمانی پەسمیی داخستنی ئۆفیسێ سەرەکی و لقەکانی پارتی پیشکەوتنخواز بوو، ئەم بێراره ۲ ی حوزەیران دراو، پوژێ دواتر بلاوکرایهوه، دادگاکی سەربەخۆیی بۆیان دەرکەوت ژمارە یەک

پيشكه و تنخواز، به سوود و هرگرتن له برگه ي ((ريزگرتني بيروپاي ثايني و داب و نهریت)) ي په پره و پروگرامي پارتيه كه كاري كونه په رستانه يان نه جامداوه، نه مانه له لايه ن پياوه كاني سولتان واحيده دهين (Vahideddin) ي پيشووه و بزوينراون و، ئيستايش حكومت ده بي دست له ميانزه وي خوي هه لگري و؛ دوايي به ريكخستنه كاني نه و پارتيه بيني، حكومت هاو لاتياني كومار له به كار هيناني ثاين ((ريگه ي په يوه ندي روج و په روه رداگان)) وه ك ئاميريكي سياسي بو به دي هيناني ئامانجي تايبه تي ووريا ده كاته وه، نه م پيناسه علماني و نوييه ي ئاين جي سهرنجه و؛ دژي قسه كاني دادگاي دياربه كرى شيخ سه عيده كه له چاپه مه نييه كانه وه بلا و بووه وه، شيخ بو پاساوي راپه رينه كه ي ووتويه تي: بهر له هه موو شتي به پيي نه و ناميله كه يه ي كه خويندويه تيه وه ناسيوناليسته كان وه ك ئاژهل سه يري خه ليفه يان كردووه، خواجه يه ك كه له ئزميد بي نه ده بانه له باره ي پيغه مبه ره وه دوواوه و سهره نجام به باجي (۰۰ اسه د) ليره ي توركي سزادراوه، نه نگوره حوكمه كه ي هه لوه شان دووه ته وه. هه روه ها شيخول ئيسلام له قوسته نته نييه بو خويندنگه يه كي كچان كه تي دا پيانو لي دراوه و سه ما كراوه، راپيچ كراوه.

۲- دادگاكاني نه نگوره و دياربه كر له كاره كانيان به رده وامن، به لام دادگايي شيخ سه عيد ته نها كه مي ك چووه ته پيش و، كي شه كاني تر ناوكيش ده كرين. روظنامه كان ده ليين ده سه لاتداران سه رگه رمي دوزينه وه ي ريكخستنيكي فراوان و نه يين كه كاريان بو واحيده دين كردووه و دادگايي كردني شيان هه ندي راستي ده خاته بوو.

۳- روظنامه كان هه ندي وورده كاريي باشيان له سه ر هوكاني تاوانبار كردني سه يد عه بدولقادر و هاوپنيكانييه وه بلاو كردوته وه. پارچه يه كي ((ئاكشام Aksham)) كه نه م ئاشكرا بوونانه ي تي دايه و، وينه ي له سي داره دانكي به وردى جيبه جي كراوي له پيشه وه يه، هاوپيچ نه كه م، (له بروسكه ي ژماره ۲۵ ي ۲ ي نه م مانگه و په ره گرافي يه كمدا ئامازهم به م بابه ته كردووه، وه كيليكى ((كور سه دي Keur Sadi)) ناوي سه يد عه بدولقادر په يوه ندي به ((تامپلينگ - Tampling)) وه هه بووه. تامپلينگ له ژير ناوي وه كيلى به ريتانيا دا كاري كردووه، به لام له راستيدا ئيشي بو پوليسي تورك كردووه). ناوبراو كور سه عدي له خسته بردووه و، چهند پيشنياريكي نووسراوي شيوه ري كه وتني ئاست به رزي ئي و هرگرتووه.

۴- ده زانم تامپلينگ سه ره تا لي ره پوليسي هاوپه يمانان بووه، به لام وزي هيناوه و وه ك نه دامي ك بووه ته هه والدر ((مخابر)) ي ((Hulse)) ناويك. ده سه لاتداريتي به ريتانيا به چاويكي زور جياوازه وه سه يري نه مانه ي كردووه، چونكه زانيويه تي ده يانه وي كار بو بيگانه بكن، به لام هه ندي جار (سي ر ئ. بلوك Sir A. Block) له سه ر چه كي ساخته ي بانك كاري پي كردوون. نه مانه به دنيا ييه وه

په يوه ندييان به پوليسی تورک وه هه بووه، پيناچي تامپلينگ ليړه مابي، به لام (Hules) هيشتا ليړه يوه، کار بو پولشه شيکه رووسه کان دهکات و، موچه که ييشی له وان وهرده گري.

سهرکه وتووبن

د.س. ليندسهی

نوفيسی دهره وه، ۲۶۲/۴۲۴. ل: ۱۷۳، ژ: ۱۸۰

ژ: ۱۹

مستهر هور بو مستهر نوستن چامبر له ين - (۷ ته هموز گه يشتوه)

(ژماره ۵۱۱ - نهينی)

تيرا پيا، ۳۰ حوزه يرانی ۱۹۲۵

گه وره م

خوشحالم نامارڅه به بروسکهی ژماره ۸۷ ی ۱۷ ی ثم مانگم سهاره ت به جموجولی سهر بازيی تورک، راپورتی پاشکوی سهر بازييتان بو به رز بکه موه که تييدا هاتوه، به پيی له و زانيار يانهی که توانراوه دهست بکه ون، زياتر له (۵۰۰۰۰ په نجا هزار) سهر باز له ويلايه ته کانی روزه لاتدان.

۲- رائيده هارينک دهلی: باوه ری وايه نه گهر برياری موسل به قازانجی عيراق بدری، نه و تورکه کان بو هه لگيړانه وهی کاریگه ری برياره که، بير له دروست کردنی چهند دهسته يه کی به هيزی (چه ته) ده که نه وه و، پيشده چی له سهر بازانی نزیکي سنور که بو له و مبهسته ته سريح ده کرين پيکبه يترين. بيگومان ويژدانی سياسی تورک هينده لاوازه ده يه وی له ريگه ی له و باندانه وه، به شيوه يه کی ناره سمی، عيراق داگير بکات، نه مه له تيبينی هاويچکراوی راپورتی ژماره ۶۹ ی ۱۰ حوزه يرانی سيړر. ليندسه يدا زور به په هایي پشت راست کراوه ته وه.

۳- سهره پای نه مانه يش هيشتا زور زوه بلين خواستییکی هه پر شه يان جهنگ دژی عيراق له نارادايه. رهوتی دادگای سهر به خوی دیار به کر و حوکمی درندانه ی تورک له به رامبه ر شيخانی کوردی تاوانبار به به شداری له م راپه رينه ی دواييدا بيانوويان بو مانه وهی هيزه کان له و به شه ی ولاتدا دروست کردوه، دواتر راپورتیکی جياتان له سهر حوکمدانی شيخانی کورد له لايه ن تورکه وه بو به رز ده که موه نه گهر چهند هه فته ی ئاينده هيچ له کورستاندا پروينه داو سهر بازانی سهر سنوری عيراق که م نه کرانه وه، ده بی داوی به ليینی به هيزتر وه که له دوستانه بکه ين، به لام ئيستا پيم وايه تاکه متر له سهری بروين باشر بی.

۴- پيوسته نه وه يش بلیم که ماوهی دووه هه فته ی رابردو و چا په م نه يه کان دوو جار نار د نه وهی به ره و روزه لاتی سهر بازان يان بو ته سريح کردن راگه ياندوه. ری به هيچ نيشانه يه کی گواستنه وهی سهر باز نه دراوه، بويه له م حاله ته دا هيچ گومانی تييدا نييه که نه م نوسينانه دلسوزانه و بو به رزه وهندی ئيمه چاپ نه کراون.

۵- كۆپىيەكى ئەم راپورتە بۇ بەغداد و بەيرووت دەنيرم.

سەرکەوتووبن

ر. ھ. ھۆر

نۇفۇسى دەروە، ۲۶۲/۴۲۴. ل: ۱، ژ: ۲

ھاوپىچى (۱) ى ژمارە ۱۹

رانيد ھارينك بۇ مستەر ھۆر

(ژمارە ۱۶)

تيراپيا، ۲۵ ى حوزەيرانى ۱۹۲۵

گەرەم

خوشحالم ژمارە ى ھىزەكانى توركتان لە ۲۰ ى ئەم مانگە و ئەو جىيانەدا كە بە ويلايەتەكانى پۇژمەلات ناسراون، پى رابگەينم، زانيارىيەكانى پيش ياخى بوونى كوردستان لە نۇفۇسى جەنگى فەيلەقەكانى سوپاي توركەو لە و ناوچانەداو ھى ئەو يەكە جۇراو جۇرانەيش كە لە سەرھەلدانەكەو بۇيان نىردراون، لە چەند سەرچاويەكى باورپىكراو و ھەرگىراون، ئەمە فەيلەقى پىنجيش دەگرىتەو كە پۇژنامەكان دەلین گوايە بۇ شوينى پيشوى نىردراو تەو، بەلام تا ئىستا بەو بەشە ى ھىلى ئاستى بەغداد كە دەكەويتە ناوچە ى ماندەين (ئىنتىداب) ى فەرەنساو نەپەرپووتەو.

كۆى گشتى برىتىيە لە ۱۷۵۰ شىر و ۴۹۰۰۰ تەفەنگ و ۱۰۸ تۆپ. لە راپورتەكانى ژمارە (۵، ۱۴، ۷) مدا بۇ بالويزى بەرىتانياى خاوەنشكۆ لە قوستەنتەنيە، باسى بەكارھىنانەكانى ئەم ژمارە گەرەيە ى سەربازانم كردو، گەيشتوومەتە ئەو ئەنجامە ى كە توركان پىيان وانىيە كىشەكە شايستە ى ئەو بىت ئەمان ھىرش بكەنە سەر عىراق.

ھىشتەو ى ئەو سەربازانەيش دواى ياخى بوون، لە سەرىكەو بۇ ئەو بوو كە دەستيان بە چاكسازى كرد ھىزىكى زورىان لە ولتدا جىگىر كردبى، پەيوەندىيەكان بە گشتى باشكراون و، ولت مەدەنى كراو، ھەرودھا لەوانەيە دەسەلاتدارانى تورك ئەوھيان لە خەيالدا بى كە كاتى بىرارى ئەنجومەنى كۆمەلە ى نەتەوكان ئەو ھىزە زۆرھيان لە نزيك سنوورى موسلدا ھەبى.

كاتىك راپورتەكانى (۵، ۷) م لە سەر ئەم مەسەلەيە نووسى، چاپەمەنيەكانى توركيا كە كەم و زۆر شتەكانيان لە حكومەتەو ھەردەگرن، باوهرى تەواو ى خۇيان لە چەند بابەتىكدا سەبارەت بە بىرارى كىشە ى سنوورى موسل بە قازانجى توركيا نىشاندا، بەلام دوينى لە سەرچاويەكى تەواو باورپىكراوى نىرەو زانيم ئەو بەرپرسانە ى و ئاراستە ى سياسەتى توركيايان بە دەستە، نەك ھەر

له ئاکامی کیشه که دنیای نین، به لکو به کرده و باوه پریان به وه هیناوه که بریاره که له قازانجی عیراقدای دهی.

ئه گهر ئه م زانیارییه راست بی، ئه و ئه مه بو گرفته که چاره سه ریکی باشه. فه رمانده یی بالای تورکی پیی وایه ئه وه ئه و هیزه گه وره تورکییه ی نزیك (چاناک Chanak) بوو که زوری بو دانوستانه کانی (مودانیه) هینابوو. که ماله دین سامی پاشا ووتی ئیمه له دهره وه ی چاناک ترسینراین. سالی ۱۹۲۱ فه رهنسییه کان به تاکتیکی تورک به دروست کردنی باندیکی زوری چه ته و، دابینکردنی ره شاش و برنه وو ته قه مه نی بویان و، بی دهنگ کردنی ئه فسه رانی نیزامی له ئاستیانداو، پشتگیری کردنیان له لایه ن هینیکی توانای تورکه وه ناچارکران له (مه رعه ش Marash و عه ینتاب Anitab) بکیشنه وه. وا دهرده که وی ئیحتیمالیکی که می ئه وه هه بی که فه رمانده یی بالای تورک، به م دووکاره، بیه وی بیر له دوو باره کردنه وه ی هه مان ئه و مانۆره ی وا به پای خوی سالانی ۱۹۲۱ و ۱۹۲۲ تییدا سه رکه و نوو بوون بکاته وه.

پییم وایه ئه گهر هه یچ هه وائیکی ناردنه وه ی فه یله ق و فه رقه ی پینج نه بی، ئه و زور پیتیده چی تورک شالوویکی چه ته یی هاوشیوه ی ئه وه ی که بردییه سه ر سیاسیه بکاته سه ر عیراق.

سه رکه و تووین

ر. ی. هارینک

نووسینگه ی دهره وه، ۲۶۲/۴۲۴، ل: ۲، ژ ۱/۲

هاوپیچی (۲) ی ژماره (۱۹)

ژماره سه ربازانی تورک له ویلایه ته کانی پوژه له لاتدا

۲۰ حوزده پیرانی ۱۹۲۵

۱- هیزه کانی ویلایه ته کانی پوژه له لات - ۱۵ ی شوباتی ۱۹۲۵ :-

فه یله قی (۷) :

توپ	تفهنگ	شیر	
۸	-	۵۰۰	فه رقه ی (۸) ی سواره
-	۵۰۰	-	فه وجی (۲۸) ی پیاده
۸	-	۵۰۰	فه رقه ی (۱) ی سواره
۸	-	۵۰۰	فه رقه ی (۱۴) ی سواره
۲۴	۳۰۰۰	۵۰	فه رقه ی (۲) ی پیاده
۲۴	۳۰۰۰	۵۰	فه رقه ی (۱۷) ی پیاده

تۆپ	تفەنگ	شیر	سەرچەم
۷۲	۶۵۰۰	۱۶۰۰	سەرچەم
			۲-ئەو ھیزانەى كە بە شەمەندەفەر بۆ ئەو ھەرىمە نێردراون:
			۱-فەیلەقى پینج
۲۴	۶۷۵۰	۵۰	فیرقەى (۷) پیاڤە
۲۴	۶۷۵۰	۵۰	فیرقەى (۴۱) پیاڤە
-	۱۵۰۰	-	سەربازانى فەیلەق
۴۸	۱۵۰۰۰	۱۰۰	سەرچەم

ب-بەھیز کردنەوہى فەیلەقى (۷)

تۆپ	تفەنگ	شیر	سەرچەمى ۱ + ب
-	۹۲۵۰	-	كۆکردنەوہى فەوجەكانى پیاڤە بۆ بەرگرى -
-	-	۵۰۰	بۆ فیرقەى (۱) سوارە كە سەرەتای
-	۹۲۵۰	۵۰۰	ياخى بوون تەفروتونا بووبووشەمووى
۴۸	۲۴۲۵۰	۶۰۰	سەرچەمى ۱ + ب

گریمان دەستەپەكى تۆپخانە ۱۰۰ كەسە. كۆى گشتى ئەو ھیزانەى كە بە سەر ھیللى ناسنى بەغدادا ھینراون، بە زیاد کردنى ۱۲۰۰ بۆ دەستەى تۆپخانە، دەكاتە ۲۵۴۵۰، ئەمەيش نزیكى ئەو ژمارەپەپە كە ئەفسەرى پەپوہندیپەكان لە بەپرووت داویپەتى.

۲- گومانى تیدا نیپە فیرقەى (۵) لە ھەرىمى تۆقاتەوہ بەشبارى ئۆپەراسیۆنەكانى کردوہ، كەواتە ھیزەكان كاتى شەر بەم جۆرە بوون:-

تۆپ	تفەنگ	شیر	فەیلەقى (۵)
۴۸	۱۸۵۰۰	۱۰۰	فەیلەقى (۵)
۱۲	۶۷۵۰	۵۰	فەیلەقى (۷)
۴۸	۱۵۷۵۰	۱۶۰۰	سەربازى فەیلەقەكان
-	۳۰۰۰	-	سى بەتالیونی بەردى شەر
-	۳۰۰۰	-	جەندرمە
-	۷۰۰۰	-	

کۆی گشتی به زیاد کردنی ۲۷۰۰ ی نۆپخانه ده بیته (۴۹۴۵۰)،

ئهم ژماره یه، به شیوه یه کی بهرچا، که متره له وهی جه نه پال (سه رایل - Sarraïl) (بروسکه ی ژماره ۲۸۷ ی ۴ ی حوزه یرانی هایکو، به غدا، بۆ سکر تیری ولات بۆ کۆلۆینییه کان و ههروه ها به ژماره ۱۹۵ بۆ قوسته نته نییه) و اههست ده که م ده زگای هه والده ری (مخابرات) ی فه په نسی ژماره ی یه که پیاده کانی فه یله قی (۷) ی زۆر زیاتر داناوه.

نۆفیس ی دهره وه، ۲۶۲/۴۲۴، ل: ۲-۳، ژ ۲/۲

*** **

ژ: ۲۰

مستهرهۆر بۆ مستهر چامبرله یین - (۷ ی ته مووز گه یشتووه)

تیرا پیا، ۱ ی ته مووزی ۱۹۲۵

(ژماره / ۵۲۲)

گه وره م، بۆ ته واو کردنی پاپۆرتی ژماره ۴۶۸ ی ۹ ی مانگی پابردووی سی ر. لینه سه ی نه مه وی نه وه تان پی پابگه یه نم که ۲۳ ی مانگی پینشوو دادگایی شیخ سه عید و نه وانیه ی وا له یاخی بوونی کوردا ده ستیان هه بوو، پاش نه وه ی که مانگی کی خایاند، کۆتایی هات. دریزه ی هیچ بایه خینکی گشتیی نه وه به لگانه ی که له ماوه ی نه و دادگاییانه دا خراونه ته روو، بلاونه کراوه ته وه، شیخ سه عید و چل که سی تر به مردن و ژماره یه کی که متریشیان به زیندان و کاری قورس سزاداران. رائید قاسمی خینله کی که له ماوه ی دادگاییه که ییدا به لگه ی به ده ولته ت دابوو له گه ل ۱۵-۲۰ که سی تردا ئازاد کران. له گه ل نه مانه ییشدا دادگا فه رمانی دا خانه قاو خه لوه تکه ی ویلایه ته کانی پۆژه لات. به بیانوی نه وه که گوایه شیخه کان بۆ سه پاندنی ده سه لاتییکی نه فسانه یی بی مانا به سه ر خه لکی نه فامدا به کاریان هی نابی دابخرین.

۲- ئازانسی نه نه دۆل رایگه یاند که سه روکی دادگا پاش ده رکردنی حوکمه که به م جوړه له گه ل

تاوانباراندا دوواوه:

((ئیوه هه ندیکتان بۆ به رژه وه ندیی تایبه تی خو تان کۆبوونه وه، نه وانی تریشتان دوای پروپاگه نده ی بیگانه و ناره زووی سیاسی که وتن و هه مووتان بۆ هه مان ئامانج که بریتی بوو له دامه زراندنی کوردستانییکی سه ره به خو کارتان ده کرد، ئیوه به ریکخستنی سه ره له دانیکی گشتی که چه ند سالیکی بوو بیرتان لی ده کرده وه، نه م هه ریمه تان تووشی شه پرکرد، یاخی بوونه کۆنه په رستانه که یشتان به هۆی کاری به هیزی حکومه تی کۆمار و زه بری که مه ر شکیینی سوپای کۆمارییه وه به زووی دامرکی نرایه وه ئیوه ییش هه مووتان گیران و هی ترانه ئیره تا له سایه ی یاسا داد په روه رییدا حسابتان له گه لدا بکریت، ده بی هه مووان نه وه بزائن که حکومه تی نه م کۆماره

ساوايه تهحه موولی هيچ جوړه ئاژاوه و کارئکی خراب ناکات و، به هيچ شيوه يه کيش پى بهم تاوانانه نادرى. خه لکی بى بهخت و دهرفته ئه و ههرئمانه ئی که چهندين ساله له ژير سته مى شيخ و ئاغاو به گه کانداهاراون و سهرو مالئان کراوته قوربانى ئه و که سانه و، دواجاريش له دهسلاتى شه پهنگيزى ئيوه بزگار کراون، به دريژايى پئنگه ئی خوشگوزهرانى و به ره و پئيش چوونى کوماره که مان له ناشتى و بهختياريدا پئيشده که ون. هاوکات ئيوه پئيش له بهرامبهر ئه و خوئنه ئی که پشتووتانه و ئه و خانوانه ئی که وئراننتان کردوون، ئه بى په تى سئداره ئی دادپه روهرى بکه نه ملتان، به ئی ئه م حوکه ياساکانى کوماره)).

۳- حاکمى گشتى دادگای ئاگادار کرده وه: پازى نئيه جئبه جئى کردنى حکومه که سى پوژ دواخريست، بويه پئيش به ره به يانى ۲۹ى حوزه يران ئه وانه ئی و اسزای مردن درابوون، له شوينئکى ئاوه لای نزيك دهر وازه ئی کوئى حه له ب له ديار به کر له سئداره دران.

۴- پوژنامه ناوخوييه کانى تورکيا به شيوه زمانى توندى خوشحالى له هه والى سزا تونده کانى له سئداره دان که له لايه ن په يامنيره تايبه تايه کانيانه وه دهنيردران، ئه وه يان نيشانده دا که چوئن ئه و پوژنامه نووس و پئيشه کارانه و خه لکانى تريش له کى به رکئدا بوون، به شدارى تايبه تئيان له له سئداره دانه کانداهه بى و، به دريژيش تئيبينى و هه لئس و که وتى تاوانبارانىان بلاو کرده وه. چاپه مه نئيه کان سه باره ت به له سئداره دانى ئه و سه رکردانه ئی ئاژاوه که ئی کورد، گه يانديانه ئه و په پى و هيچيان نه هئيشته وه و ئه مه ئيش له برووسکه ئی ژماره ۴۲ى ۴۳۵ى حوزه يرانى بالوئيزى خاوه ن شکوذا ئامازه ئی پئکراوه.

سه رکه وتووئين

ر. ه. هور

ئوفيسى دهر وه، ۴۲۴، ۲۶۳، ل: ۳-۴، ژ/۲

*** **

ژ: ۲۱

مستهر هور بؤ مستهر ئوستن چامبر له يان - (۱۰ى ئاب گه ئيشتووه)

(ژماره ۶۰۲)

تئيراپيا، ۹ى ئابى ۱۹۲۵

گه ووردم

خوشحالم پئتان رابگه يه نم: ۲۳ى مانگى رابردو و کوپوونه وه يه کى نا ئاسايى له ته لارى ئه نجومه ئى نئيشتمانى مه زن له ئه نگوړه دا کراو، سه رجه م نوئنه ره کانى سه ر به پارتى گه لى به نامه ئى به په له بؤ داواکران و، سه رکومار و سه روه زير و ئه و وه زيرانه ئى که له ئه نگوړه بوون به شدارى يان تئيدا کرد و، تا نيوه پوئى خاياند. عه لى سايب به گى نوئنه رى (کوزان Kozan) و ئه ندامى دادگای

سه‌به‌خۆیی بۆ ویلايه‌ته‌کانی رۆژه‌لآت و ، فه‌یزی به‌گی نوین‌ه‌ری دیاربه‌کر و وه‌زیری که‌رتی گشتی کابینه‌که‌ی فه‌تی به‌گی پيش‌ئهم کابینه‌یه، ئاماده‌ی کۆبوونه‌وه‌که بوون. له‌به‌رده‌وه‌ی ئه‌نجوومه‌نی نیشتمانی مه‌زن ئیستا له‌وه‌رزی پشوو‌یه‌کی دريژدايه‌و، له‌م حاله‌ته‌يشدا که‌س له‌ ئه‌نگۆره نامینیت‌ه‌وه، هه‌رچه‌نده ئه‌توانن ئه‌مه نه‌که‌ن، ژماره‌ی ئاماده‌بوونی کۆبوونه‌وه‌که تا راده‌یه‌ک که‌م بوو.

۲- مه‌به‌ستی کۆبوونه‌وه‌که، به‌ پێی ئه‌و راپۆرتانه‌ی وا گه‌يشتوونه‌ته قوسته‌نته‌نییه، ووتویژ بووه له‌ سه‌ر ئه‌و رېبازه‌ی که دادگا ده‌یه‌وی بۆ چاره‌سه‌رکردنی ده‌ربه‌گایه‌تی بیگریته به‌ر به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی و، به‌ تايبه‌تیش ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ی که‌وا له‌ ئه‌نجامی به‌لگه‌یه‌کی به‌رچاوی دانیشتنی رۆژی ۲۲ی حوزه‌یرانی دادگای سه‌ربه‌خۆی دیاربه‌کرده‌ها تبوووه ئاراه.

۳- ئه‌مه کورته‌یه‌که سه‌بارته به‌و مه‌سه‌له‌یه‌که (کوغولو حوسه‌ین)ی تاوانبار به‌ به‌شداری له‌ یاخی بوونی کوردا، وروژاندوویه‌تی. کاتی‌ک ناوبراو هینراوته به‌رده‌م دادگای سه‌ربه‌خۆی و، عه‌لی سایب به‌گ پرسیا‌ری لێ کردووه، ئاشکرای کردووه، فه‌یزی به‌گ گفتوگۆی له‌گه‌ل willager یکی هه‌ریمی دیاربه‌کرده‌ها هه‌بووه. هه‌روه‌ها له‌وه‌لامی پرسیا‌ری‌کدا له‌سه‌ر رژیمی نوێی کۆمار، ووتویه‌تی ئاین له‌ ده‌ولت جیاکراوه‌ته‌وه‌و، غازی پاشا نوێژ ناکات و ، ده‌خواته‌وه. پرسیا‌ره‌کانی تری عه‌لی سایب به‌گ بۆ ئه‌وه بوون که تیوه‌گلانی فه‌یزی به‌گی له‌ یاخی بوونه‌که‌وه بۆ پشت راست ببنیه‌وه. (۲۴)ی حوزه‌یران فه‌یزی به‌گ په‌تکردنه‌وه‌ی ئه‌م پرۆپاگه‌ندانه‌ی بلاک‌کرده‌وه، ئیتر مه‌سه‌له‌که ماوه‌ی مانگی‌ک دامرکایه‌وه. پیم وایه له‌و مانگه‌دا حکومه‌ت له‌ گفتوگۆی ئه‌وه‌دا بوو بی که ناوبراو دادگای بکری یان نا؟ به‌ ئاشکرا بریارده‌را: له‌ به‌رئه‌وه‌ی دانیشتووی دیاربه‌کرده‌ها باشترین پێگه ئه‌وه‌یه که هه‌لیکی شیاوی بۆ به‌رئه‌وه‌ی دانیشتووی دیاربه‌کرده‌ها بێ و، نیشانی بدات نوین‌ه‌ری دیاربه‌کر پشتیوانی ئه‌و بێر و رایانه‌ی نه‌کردووه که بوونه‌ته مایه‌ی یاخی بوونی کوردا، له‌ به‌رئه‌وه، بانگیشت کرا تا له‌ کۆبوونه‌وه‌که‌دا قسه‌ بکات. ئه‌ویش له‌ وته‌یه‌کی دريژدا جاریکی تر تۆمه‌ته‌که‌ی په‌تکرده‌وه‌و ریزی خۆی بۆ سه‌ر کۆمار و عیسمه‌ت پاشا ده‌رپری.

۴- ئه‌مجا که‌وتنه‌ باسی بارودۆخی ویلايه‌ته‌کانی رۆژه‌لآت و ، راگه‌یانده‌را که به‌کۆی ده‌نگ بریا‌ری پيشه‌کیش کردنی ((پاشماوه‌ی ده‌ربه‌گایه‌تی))یان له‌و به‌شه‌ی ولاتدا داوه.

۵- ((وه‌قت))ی ۲۹ و ((ناکشام))ی ۳۰ ته‌مووز سه‌رگوتاره‌کانیان بۆ ئه‌م بابته‌ته‌ره‌خانکرد بوو، ئه‌وه‌ی پيشوو رایگه‌یاند ئه‌گه‌ر حکومه‌ت بیسه‌لمینێ جگه له‌ یاساو دادپه‌روه‌ری هه‌یج ده‌سه‌لاتیکی تر له‌ ولاتدا نییه، ئه‌وا ده‌ربه‌گایه‌تی له‌ پووی چاکسازیدا هه‌ره‌س دینی. ئه‌وه‌ی دوایش ده‌ری خست: به‌گ و ئاغا و شیخه‌کان نه‌ک هه‌ر زیاده‌ن، به‌لکو سه‌رچاوه‌ی تیکدانی سیسته‌می کۆمه‌لایه‌تین، پزگار بوون له‌ ده‌ست ئه‌مانه‌کاریکی ئاسانه و ، شوێرشێ تورکی

پاشماوهی گرنگتری وهك خهلافهتی سپروهتهوه. پوژنامهكه دهست خووشی بریارهكیشی له حكومهت كرد.

٦- لهم بارهیهوه دهئیم ههفتهی یهكهمی مانگی تهمووز جهمیل بهگی وهزیری ناوخو لهگهلهگهله رفیق بهگی وهزیری تهندروستی گشتیدا به گهشتیک ئهنگوره ی بهرهو ناوچهکانی پوژهلآت بهجی هیشت. ١٧ی تهمووز كوئفرانسکی لهگهله والیهکانی ههریمهكهو، زهکی بهگی فهماندهی جهندرمه و مدحعت بهگی تویرهری كوملهلایهتی كه له شیاوترین شیوازی دابهشکردنی ههریمهكهی بۆ مه بهستی ئیداری دهكوئیهوه سازدا. (٢)ی ئه م مانگه جهمیل بهگ گهرایهوه ئهنگوره و به دانیاییهوه ههركه ئیجرائاتهکانی ویلایهتهکانی پوژهلآت، وهك عیسمهت پاشا له قسهی ٧ی نیسانی ئهنجومهنی نیشتمانی مهزندا پیشبینی کردبوو، بریاریان له سهردرا، ئهوا راو بوچونهکانی جیی خویمان دهگرن (برووسکهی ژماره ٢٨٩ی نیسانی سیرر. لیندسهی).

سهركهوتووین

ر. ه. هور

نؤفیسى دهروهه ، ٢٦٣/٤٢٤ ، ل: ١٦ ، ژ: ١٦

*** **

پهراویزدهکان :

- ١- چاپ نهکراوه.
 - ٢- نه مه پندهچی کورتهکراوهیهکی تورکی بیته.
 - ٣- چاپ نهکراوه.
 - ٤- چاپ نهکراوه.
 - ٥- ئه م وشهیه نه ئینگلیزییه و نه فه ره نسیش.
 - ٦- چاپ نهکراوه .
 - ٧- چاپ نهکراوه .
 - ٨- بهرین شه ن محمد ئه م گفتوگویه و چه ندین وشه ی تری ناودهقهکانی له فه ره نسیه وه بۆ کردمه عه ره بی سوپاسی نه که م.
 - ٩- ئه م پرستهیه به ناته واوی چاپکراوه.
 - ١٠- هه له یه ک له ژمارهکانی ئه م خستهیه دا هه یه.
- ئه م پهراویزانه هی ژماره ی پیشوو بوون دانه به زیبوون
پهراویزدهکان:
- ٥- ئه م وشه یه نه ئینگلیزییه و نه فه ره نسیش
 - ٦- چاپ نهکراوه.
 - ٧- چاپ نهکراوه.

- ۸- بهريز شهن محمد له زانكوي سليمانى / بهشى ئينگليزى ئەم گفتوگويه و چەندىن وشەى ترى ناو دەقەكانى له فەرىەنسىيەو بو كرده عەرەبى، سوپاسى ئەكەم.
- ۹- ئەم رەستەيە بەناتەواوى چاپكراوه.
- ۱۰- هەلەيهك له ژمارەكانى ئەم خشتەيەدا هەيه.

پۆزىش

- ۱- بەلگەنامەكانى ئينگليز... ژمارە (۱۲) ى ههزار ميرد.
- ۱- ((برووسكەكانى ئەنگۆرە)) ى دپرهكانى (۱۱) ى ستوونى يەكەمى (ل: ۱۱۰) و ((برووسكەى ئەنگۆرە)) ى دپرهكانى (۱۱) ى ستوونى دووهمى هەمان لاپەرەو (۳) ى پيش كۆتايى ستوونى دووهمى (ل: ۱۱۲) و پەرەگرافى پيش كۆتايى هاويپچى دووى بەلگەنامەى ژمارە (۵) (ل: ۱۲۳) مەبەست رۆژنامەى ((ئەنگۆرە تيليگرامز - Angora Telegrams)) ەو بەهەلە لەسەرچاوهكەدا بەپيتى بچووك چاپكراون.
- ۲- ((داوام ليكرد حكومەتى خاوەنشكو ئاگادار بكاتەو كە هەموو پيشرەويەكى دەسەلاتى بەريتانياى مەزن، نا بەدل، بەرەتكردەو ەوى رەها و پەسەند نەكردنى هەر جۆرە يارمەتییەك وەلام دراووتەو)) ى بەلگەنامەى ژمارە (۸) (ل: ۱۴) بەهەلە چاپ بوو، ئەمە راستیەكەيەتى: ((داوام لە حكومەتى خاوەنشكو كرد ئاگادارى بكاتەو كە هەر داوايەكى ياخيەكان لە دەسەلاتدارانى بەريتانياى مەزن بە رەتكردەو ەوى رەها و پەسەند نەكردنى هەر جۆرە يارمەتییەك وەلام دراووتەو)).

ب- بەلگەنامەكانى ئينگليز... ژمارە (۱۲) ى ههزار ميرد.

۱. پەراويزى (۱) : ئەم راپۆرتە لەسەرچاوهكەدا چاپ نەكراوه.
۲. پەراويزى (۲) : DORA كورتكراوێهكى توركییەو بۆم ساغ نەبوو ەو.
۳. پەراويزى (۳) : چاپ نەكراوه.
۴. پەراويزى چوار: ئەم برووسكەسە چاپ نەكراوه.
۵. وشەى ((سریهكان)) ى دپرى (۵) ى (ل: ۱۱۸) هەلەيو ((فەیلەقەكان)) راستە.
۶. لە دوا دپرى (ل: ۱۲۳) وشەى ((دەنگ)) لەپيش وشەى ((سەر)) پەریو.
۷. لە دپرى (۵) ى پيش كۆتايى (ل: ۱۲۸) دالە جياتى ((سۆن تيليگراف)) نووسراوه ((مەن تيليگراف)).
۸. لە نيوان دپرهكانى (۹ و ۱۰) ى (ل: ۱۳۱) دا (۷-كۆمەلەى نەتەوكان) : چاپ نەبوو.
۹. لەهەلەيهكى زۆرى چاپ، چ لە رینووس يان خالبەنديدا، ببورن.

العدد ١٤
السنة الرابعة
كانون الاول ٢٠٠٠
بفرانبار ٢٧٠٠

هزار ميرد

مجلة علمية فصلية
تبحث عن اثار وتاريخ وتراث كردستان
تصدرها وزارة الثقافة في حكومة اقليم كردستان

هزار ميرد

العدد ١٤
السنة الرابعة
كانون الاول ٢٠٠٠
بفرانبار ٢٧٠٠

مجلة علمية فصلية
تبحث عن آثار وتاريخ وتراث كردستان
تصدرها وزارة الثقافة في حكومة اقليم كردستان

سكرتير التحرير
رافدة عبدالله قرداغى

رئيس التحرير
د. نبز مجيد امين

صاحب الامتياز
وزارة الثقافة

الاستشاريون

د. كمال علي
د. دلير احمد

هيئة التحرير

بخشان عبدالله محمد
وفاء خلوق سعيد
هاشم حمه عبدالله
نسرين خواكرم

المشرف اللغوي / حسن عبدالكريم
مشرف المجلة / محمد عبدالكريم سوله يى

العنوان: السليمانية / وزارة الثقافة / المديرية العامة للطباعة والنشر

الصفحة	الكاتب - المترجم	الموضوع	ت
١٨٠	رافدة عبدالله عبدالصمد	آليه.... آليه رهش	١
١٨٥	پهخشان عبدالله محمد	فخار تل شاملو في سهل شهرزور	٢
١٩٦	نسرین خواکرم	نماذج من فخار تبه گیان	٣
٢٠١	بقلم باحث	آراء المؤرخين عن نسب الهكاريين	٤
٢٠٤	ت/ شاري السماوي	نماذج من القبور البابلية	٥
٢١٠	ت/ بشري نعمت احمد	نبذة عن الكاشيين	٦

الغلاف الاول : موقع بازيان الاثري

الغلاف الاخير : قلعة (پاشای كوره)

الغلاف الداخلي الاول : ابناء برونزي من منطقة لورستان

الغلاف الداخلي الاخير : الجدران الشرقية والجنوبية للمعبد السادس، ٦١ مع رؤوس ثيران

البوكرانيا المصنفة من موقع جطل هيوك، كردستان تركيا العصر الحجري الحديث.

آيه... ام آيه رهش

حديث سابق لأوانه

رافدة عبدالله عبدالصمد

وقرية شلماش قرب الحدود العراقية الايرانية هي مدينة شلماش الواردة في النصوص الاشورية و مدينة خارخار قد تكون منطقة خورخور على الجانب الشرقي لنهر سيروان وقصبة خمزة الحالية هي مملكة خمازم العامرة في الالف الثالث ق.م والتي كانت لديها مراسلات مع مملكة ايبلا في سورية و حكمت لفترة ما في الالف الثالث ق.م فقد ورد ذكرها في جدول اثبات الملوك السومريين.

وهلم جراً مع غالبية الأسماء الأخرى.

وخلال فترة الاقتتال الاخيرة بين قوات حكومة اقليم كوردستان وقوات حزب العمال الكردستاني pkk لفت انتباهي ان المعارك تدور في منطقة آيه رهش . ووقفت لوهلة غير قصيرة وانا اتساءل من اين جاءت التسمية ؟ ولنقل بأنني سمعت بهذا الاسم من قبل وان هذا الاسم ليس غريباً على . ورحت استجمع في ذهني كل ماله علاقة بهذا الاسم . فهناك قرى كردية كثيرة باسم آياوا يقال انها تسمية مشتقة من (علي آواه) نسبة الى ملاكيها القدماء مثل بكرآوه واحمد آوه... الخ. إل ان آيه رهش ، تختلف عنها . فكلمة رهش لربما تشير الى سواد تربتها او كثافها بالاشجار

غالباً ما يأخذ الباحث في مجال دراسات النصوص القديمة موقف التمحيص والمقارنة للتأكد من صحة ما ورد في النص ومقارنته مع لحقائق الموضوعية والبحث عن الأدلة القاطعة لتأكيد أو تفنييد تلك المعلومات وبالنسبة لدراسي النصوص المسمارية وخاصة فيما يتعلق ببلاد كردستان فأنا نلجأ الى مقارنة اسماء المدن والمواقع الجغرافية الواردة في تلك النصوص مع اسماء المدن والقرى والقصبات والجبال والانهار المعروفة في ايامنا الحالية بحثاً عن الخيوط التي تربطنا بأولئك الذين عاشوا قبلنا على هذه الارص و خلفوا وراءهم كمية ضخمة من التلول والمواقع الأثرية تملأ القرى والارياف والجبال المحيطة بنا، فمثلاً اربيل هي اربائيلو وتعنى مدينة الالهة الاربعة وجبل كولارة هي جبل كولار الوارد ذكره في حملته سرجون الاشورى على بلاد زاموا (شهرزور القديمة) و مضيق بابيت هو دقربند بازيان الحالية ، وجبل كيسيرى هو جبل كوسرته حاليوا قرية (عهمهله) الحالية في شهرزور هي مدينة (ئهماله و عهمهله) الواردة في النصوص الاشورية وقرية قوماش في شهرزور قد تكون مدينة قيماش القديمة،

ناشومار ملك كوسانارخم، وكيگيرزا ملك مدينة اخرى لم يذكر اسمها ، وتالبوشاري، قد اجتمعوا في مدينة اليه بدعوة من زوزوم زعيم المدينة الذي يذكر النص انه برتبه (خاني زاروم) وليس ملك . وهذه الرتبة هي بلاشك عسكرية ولعل لقب (خان) الذي عرف به بعض زعماء الاكراد في الفترات اللاحقة مثل ابراهيم خان او احمد خان... الخ قد تمتد في جذورها الى تلك الفترة، هؤلاء الزعماء الأربعة قد جمعوا جيشاً قوامه ثلاثة الاف مقاتل كما تحالفوا من جهة اخرى مع زعيم الأموريين في مدينة زوتلم ، ومع شخص اخر اسمه شورتي؟ وشخص اخر اسمه شودا ميلم ((كلهم تحركوا لتطويق مدينة ارونم)) . هذا من جهة، ومن جهة اخرى فإن كاتب النص نفسه ، وكما يشير النص بوضوح بأنه يعاني من الحصار الشديد منذ ثلاث سنوات ، وانه يعاني من نقص في المواد الغذائية.

ترجمة النص ٨١٢-ش^(١)

((قل لكواري، هكذا (يقول) شبراتو، اخوك. زوزوم (خاني زاروم) مدينة اليه الذي ارسل رسالة الى كوسانارخم جاء، وجلب معه ملك كوسانارخم الى مدينة اليه، واجتمع مع كيگيرزا وتالبوشاري، وقد اقساموا قسماً مقدساً فيما بينهم،

كذلك ناشومار ملك كوسانارخم، وشورتي؟ ... قادمين بجيش قوامه ٣٠٠٠ (مقاتل) وكذلك بيردگندا زعيم الأموريين في زوتلم

ورشدة اخضراها. لكن اليه.. من اين جاءت؟ فتذكرت انني خلال متابعتي لنصوص تل شمشارة الأثري قد مرت على التسمية وتأكدت فعلاً، بأن الية الحالية لابد ان تكون اليه القديمة الواردة ذكرها في النص المرقم ٨١٢- ش المنشور من قبل الپروفيسور لاسو في كتابه (الواح شمشارة).. فبالرغم من ان المنطقة لم تشهد مسحاً أثرياً بالمستوى المطلوب، ولم يتم تشخيص الموقع بالتنقيب المحلي ، الا ان القرائن الجغرافية تحتم ان اليه هي اليه القديمة فهي تقع في اطراف. حوض دوكان ، ولعل التنقيبات مستقبلاً تؤكد او تفند ما نقول .

فالنص الذي نتعامل معه كتب في الفترة ما بين الأعوام ١٨١٢-١٧٨٢ ق.م في فترة حكم الملك الاشوري شمشي ادد الأول اي ان عمر النص هو حوالي ٣٢٠٠ سنة، وهو عبارة عن رسالة مكتوبة باللغة الاكدية كتبها ملك گوتى اسمه شبراتو وبعث بها الى كواري حاكم مدينة شوشرا ، ويشير النص الى كونهما معاً كانا مواليين للملك الاشوري بعكس بقية ملوك اللولوبيين والكوتين والخوريين الذين تشير معلومات نصوص شمشارة (الاستخباراتية العسكرية) بأنهم كانوا في ثورة مستمرة ضد السلطة الاشورية والمكان من نفس المستوى بدليل ان شبراتويخا طب كواري على انه اخوه وليس سيدة ((هكذا يقول شبراتو، اخوك)).

يشير النص ان حركة تحريرية لولوبية مركزها مدينة البه يخطط لها ثلاثة ملوك هم :

وكان هناك خوف على مصالح (أنا) مدينة
اوتم

عندها ابق الجيش في مكانه،

و ذلك لحماية بلاد اوتم ومدينة شوسرا

اما انت وخدمك ، فتعال الي

ولانجعل البلاد يقولون شيئاً ضدك،

انت نفسك تعرف الأقاويل

في كل الأحوال فانها سترتفع

وسوف يقولون مايلي:

((انه فعل هذا لوحده،

هو الذي ابوه..... و فعل.....

والذي طالما كان مسؤولاً،

يجب سيده كحبة لحياته.

الان، سيده الذي بقي تحت الحصار لمدى

ثلاث سنوات

ولم يات هو، ولم يسرع في سيده؟

ولم يقف الي جانبنا))

هذا ما سيقولونه بحقك

وستبقى وصمة شريرة (عار) الي امد طويل

وسيقلق قلبك.

استفتح بالفال

مع الأخذ بنظر الاعتبار رفاهية مدينة

شوشرا،

عليك ان تبدأ الرحلة وتاتي الي

واشحن الحبوب الي تحت اشرافك

انا أوكد عليك (افعلها)

بأسرع وقت ممكن، ولا تتأخر

وكما تعلم فان الجيش على مقربة.

قام الي مدينة كونشوم مع جيش
كذلك كيغيرزا مع جيشه وجيش
كوسانارخم

وشودا ميلم؛ كلهم تحركوا

لتطويق مدينة اروتم

وهناك، في المدينة (لربما من) سيقول

مايلي:

((تعال... وسأسلمك المدينة))

الآن، اذا ماعقد السلام معك

ملوك اللولوبيين الذين صاروا اعداءك،

وقد ضمننت انت (سلامهم) بقسم مقدس

والزمهم باليمين، واقبل سلامهم،

انت تعلم ان مخازن الحبوب فارغة

وليس هناك من حبوب للجيش الآتي

الآن رتب (عملية) السلام بافضل الكلمات

مع اللولوبيين

ورتب (عملية) نقل الحبوب والطحين

وبذلك يخلد اسمك الأبد

واحتفظ لي ب ٥٠٠ ... لديك

وعليك ان تتفقد الأوضاع

مع الأخذ بنظر الاعتبار شمشي- ادد

فاذا ما توجه بتفكيره (وجهه) ماوراء ذلك

فلاتسمح بالحصار على حساب (أنا) بلاد

اوتم

ثم خذ افضل جنودك معك

وتعال الي وثم اجعلهم يحتجزون

اللولوبيين المعتمدين في مدينة شوشرا

حتى تعود الي

فاذا ما اكلمت استطلاع الأوضاع

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰

LOWER EDGE

۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰

ERASER

35

۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰

40

45

50

55

60

UPPER EDGE

65

۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰

LEFT EDGE

۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰

70

فخار تل شاملو

في سهل شهرزور

په خشان عبدالله محمد
منقبة اثار

تل شاملو

يطلق على هذا التل شاملوى خواروو (شاملو السفلي) لتمييزة عن قرية اخرى تحمل نفس الاسم وهي شاملوي سهروو (شاملو العلوي) وهو تل يقع في الشمال الشرقي منة .

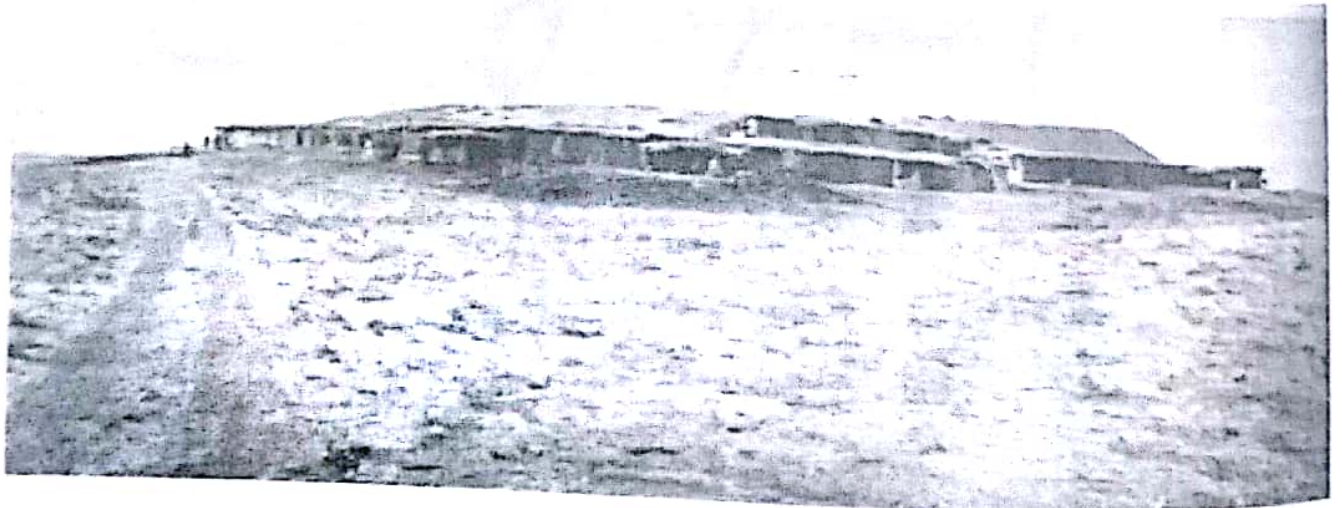
يذكر البديسي في كتابة (الشرفنامه) (١) :-
شاملو اسم لطائفة من الاعجام استخدمهم
الشاه اسماعيل الصفوي سنة (٩١٢ هـ -
١٥٠٦ م) لمحاربة صارم بن سيف الدين امير
قبيلة (بكري) القاطنة في سهل شهرزور .

موقع التل :-

يقع على مبعده (٦٠ كم) عن جنوب غرب

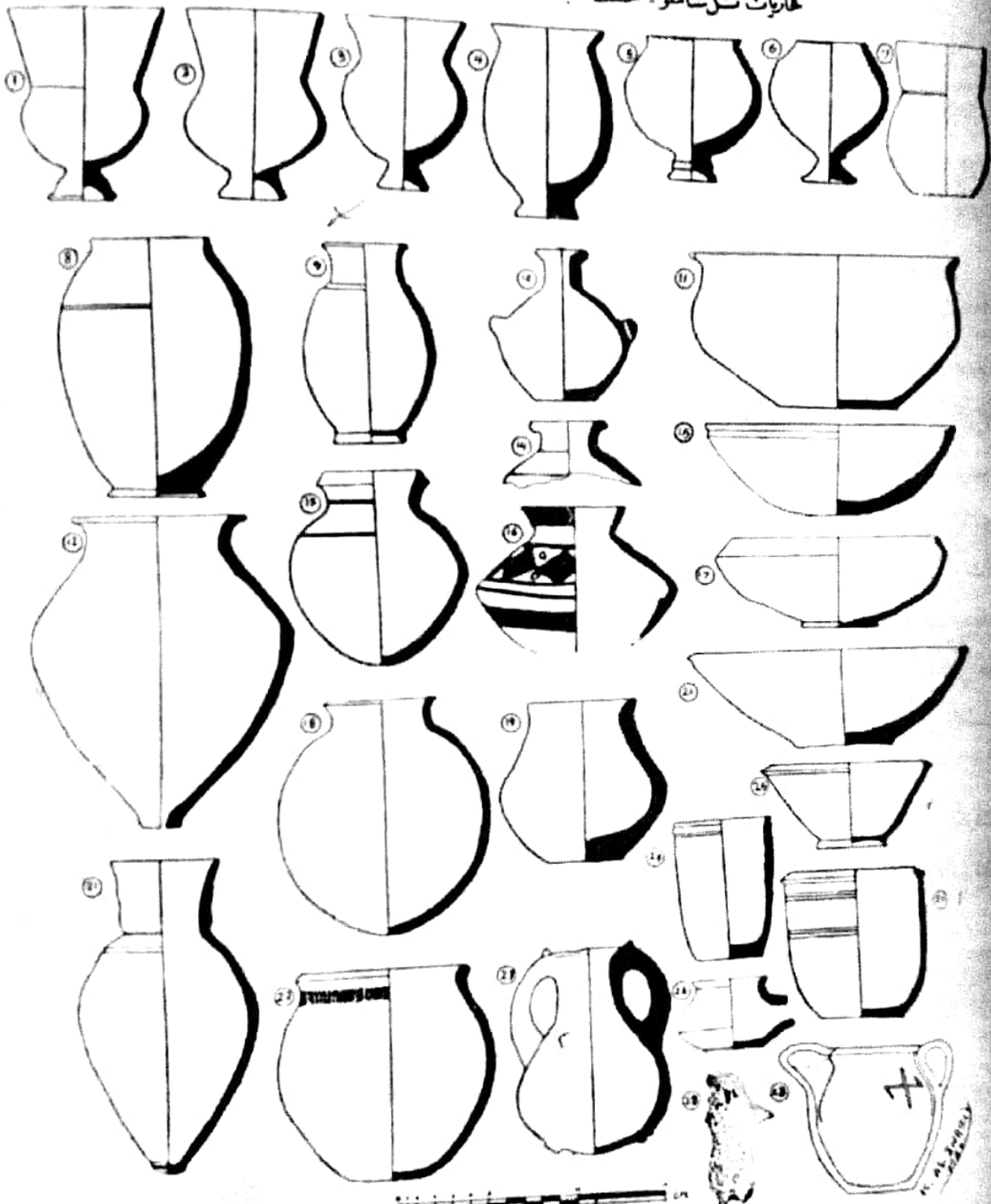
السليمانية و (١٢ كم) عن شمال غرب قصبه
حلبجة - وثمانية كيلومترات عن جسر (زلم)
الحديدي - على الطريق العام بين السليمانية
وحلبجة (١٢ كم) تل شاملو من التلوال اثرية
العديدة التي تقع في سهل شهرزور والتي
غمرتها مياه حوض مشروع سد دربندخان
وكما هو معروف عن هذا السهل فهو من
الاراضى الخصبة الوفيرة المياه في جنوب
کردستان الجنوبية .

هذه الميزة كانت الدافع لان تستوطنها
مجموعات بشرية عديده . حيث احتفظت لنا

اللوحة - ٤

فخاريات تل شاملو - مختلف الطبقات

تل شاملو : فخاريات من مختلف الطبقات

التل كما ذكرنا مستو قليل الانحدار نحو تانجرو . خال من الحفر و الاخايد . من خلال حفر خندق طوله (٨٠) مترا تم الكشف على عشر من الطبقات السكنية . وفي هذا التل تم الكشف على فخار غريب لأول مرة . حيث حددت البعثة الاثرية زمنها بالنصف الاول من الالف الثاني قبل الميلاد .

تم العثور على هذا النوع من الفخار في الطبقة السابعة والثامنة من هذا التل والتي تمتاز بلونها الوردى الفاتح والاسمر ، صقيلة الجدران ، محززة لذا اطلق عليها فخار شاملو . ويعزى بان الطبقات العلوية من هذا التل يعود الى الازمنة الاشورية . (٥)

فخار شاملو

يمتاز فخار الطبقة السابعة والثامنة من حفريات تل شاملو . بكونها قد اتت باشكال ونماذج وطرز زخرفية غريبة لم يجد الاثاريون لها شبيها في اماكن اخرى .

ففي الطبقة السابعة عثر على اشكال متنوعة من الاواني المحززة وغير المحززة من الفخار . وتمتاز طينتها بلونه الاحمر الفاتح والاسمر . اغلب الاواني ذات فوهات بشفاه مفتوحة الى الخارج وغالبيتها ذات كعوب مخروطية او صغيرة . فقد بعض منها اجزاء من ابداتها وكعوبها اما بسبب الحفر او بفعل الضغط الهائل للاتربة المتراكمة عليها مما ادت الى تهشمها .

غالبية نقوشها هي حروز هلالية تنحصر بين خطين متوازيين او اكثر تحيط بجسم الانية .

مدافنها باثار تلك الاقوام والشعوب وفتحت لنا بابا واسعا لدراستها والتعرف على اسلوب بشرية وما خلفتة لنا من نتاجاتها وتحديد الازمنة التي تحملها تلك الاثار من الفنون والصناعات التي تميز بها عهد كل شعب على حدة

تل شاملو ارض سهلة قليلة التموج تنحدر جنوبا والى الغرب صوب حوض مياه (تانجرو) وبجواره مجرى مائى ضيق ويستفيد من مائه امالي المنطقة التي تخلو ارضها من العيون ومصادر المياه الاخرى . حيث يقوم الاهالي بحفر الابار السطحية عند شحة المياه في الوادي الضيق .

التنقيب

في ١٢ حزيران سنة ١٩٦٠ قامت البعثة الاثرية المشرفة على التنقيب في تلول سهل شهرزور قبل ان يغمرها مياه سد دربندخان بارسال هيئة للحفر والتنقيب في هذا السهل باشراف السيد كاظم الجنابي وبمساعدة السيد محمد علي مصطفى الذي كان رئيس عام البعثة الاثرية المشرفة على التنقيب في شهرزور خلال سنتي ١٩٥٩ - ١٩٦٠م والذي كان له الدور البارز في توجيه المعنيين بالحفريات اثناء اعمالها . (٣) استمر العمل في التل لغاية ١٩٦٠/٩/١ بجد و بدون انقطاع

يمتاز هذا التل بشكلة البيضوي المستطيل ممتدا من الشمال الشرقي نحو الجنوب الغربي رغم ان قاعدته تبدو دائرية الشكل وقطره يطول (١٦٠م) وارتفاع قمته ١٦ و٢٨م سطح

الطعام . ولازال اثار الحرق بادنة عليها . وهو خير دليل على ذلك من بين هذه الاواني كثير من الاقداح والكؤوس الفخارية ، وجد بعضها سالمة والبعض الاخر قد تهشمت ابدانها حيث بقى بعض من اجزائها ككعوبها او اجزاء من ابدانها .

وتصادف ان يكون بعض منها اشبه بالكؤوس الرومانية المعدنية وقد استعملت شبيهاتها في العهد الكيشي وفي نهاية العهد البابلي القديم (١٦/١٧/اللوحة ١٥)

عثر على قطعة فخارية واحدة لتل شاملو بشكل اثناء حفريات تل نوزي قرب كركوك في الطبقة الاولى .

وكسرة لحافة جرة في تل قورتاس في سهل شهرزور في الطبقة الرابعة وكذلك كسرة اخرى وفي بكراو وكسرة في تل بيگوم ا (العليا) . (١٠)

عثر في الطبقة الثامنة من حفريات هذا التل على قبر يحتوى على بقايا جثة امرأة في خندق داخل الواجهة الشمالية الغربية في حفرة تحت ارضية الطبقة السابعة ، حيث عثر معها على بقايا ثلاثه اواني فخارية تعود الى بدايات و اواسط العهد البابلي القديم

هذه الاواني على اشكال ثلاث: اكبرها اسطوانية الشكل ذات قاعدة متناظرة مع الجزء العلوى منه الى حد ما . ذات فتحة فوهة واسعة بشفه مائلة الى الخارج ذي سطح مستوي وحافة حادة رقيقة الى الخارج .

وتفصل بين الحزوز الهلالية حزوز متشابكة بعض منها متجهة نحو قاعدة الانية .

تميزت هذه الزخرفة بوجود حفر دائرية غير نافذة في وسط الحزوز الهلالية مما يوحي الى الناظر اليها انها عيون . من بين هذه الاواني الصغيرة والكبيرة الدقيقة الابدان والواسعة والكروية والبيضوية . وبعض منها تتجه اجسامها نحو قواعدها بشكل مخروطي .

الحزوز الهلالية التى ذكرناها غالبا ماتكون نهايتها الى الاسفل الا ان بعض الخطوط تبرز من نهاياتها خطوط اخرى متجة الى الاعلى قليلا . وهي كما يصورها السيد كاظم الجنابي في مقاله (٦) انها اشبه بالخطوط الشعاعية :-

من بين ما عثرت عليه جرة كمثرية الشكل ، ذات طينة حمراء تحمل اثار الحرق ، دلكت سطحها الخارجى ، وتمتاز حزوزوها الهلالية بانها عملت على صورة متعكسة منها هو للاعلى ومنها ما هو للاسفل .

اما الحفرتين الدائريتين غير النافذتين مابين كل نقشة هلالية فقد عمل بدلها ثلاث نتوءات دائرية طينية بارزة ،

الرقم (٤٠-اللوحة ١٧) .

واناء اخر ذو (فوهة واسعة بشفه نصف بارزة الى الخارج غير ملتوية ، ببدن واسع وقاعدة ضيقة الرقم (٥-اللوحة ١٧)

ويظهر ان لهذه الاواني الواسعة الابدان والفوهات اغطية (رقم -١٠ /اللوحة ١٦) فخارية حيث يظهر ان اغلبها كانت تستخدم في طبخ

K.J.

تل شاملو ۱ : سفلیا هیکل عظمی لامرأة و بالقریب منها ۱۳۷۰۰ نوایس هضارمرد من الطبقة الخامسة

فهما يشتركان في نوع الطينة المعمول فيها والوانها الى حد كبير وان اكثر الجرار والوانها لكلا التلين قد تلوثت باثار الحرق ويظهر انها كانت تستعمل في الطبخ . الاشكال التي امتازت بها النوعان هي الكروية والاسطوانية والمفلطحة الى الخارج .

اما ما يميز فخار تل شاملوعن فخار تل بكراو هنا هو الدلك الحاصل على السطح الخارجي منه مما جعله صقيلا واكثر صلابة ومجال النقش عليه بالحز اكثر . سطوح فخار شاملو الخارجية اكثر جمالية واكثر رقة من ناحية الاستدارة والكروية من المكتشف في تل بكراو التي تعتبر اكثر سماجة ونقوشها (المعزقة) اكثر خشونة من الحزوز في فخار شاملو فنقصد بالعزق هو ان صانع الفخار عمل حبلا من الطين واحاط به جسم الجرة من الخارج موحدا بينها وبينين سطح الجرة بالانصاف

اما الحز فهو عمل خطوط غائرة في السطح الخارجي للاءناء او الجرة الفخارية عكس مانجده من فخار تل بكراو . وهنا استعمل صانع الفخار في شاملو الة خشبية حادة وحز فيه سطح الاءناء بشكل خطوطا متوازية او عمل خطوط هلالية او نقوشا . قبل ان تجف طينته .

وكما قلنا فقد اعطى اسلوب الدلك ورقة الجدران والحزوز الهندسية المتوازية الى فخار تل شاملو الرقة والدقة في الصنع من الناحية الفنية . بعكس ما وجدناه من فخار تل بكراو

تؤطر وسطها حزوز متوازية دائرية . والجرة الاخرى ذات بدن كروي اقل اتساعا من الجرة الاولى وذات فوهة تتصل بالبدن بعنق يضيق الى الداخل ولكن الفوهة اكثر اتساعا من العنق . بقاعدة اصغر من الفوهة وشقة الفوهة قد عملت بنفس اسلوب الجرة السابقة وسطحها العلوي مسطح .

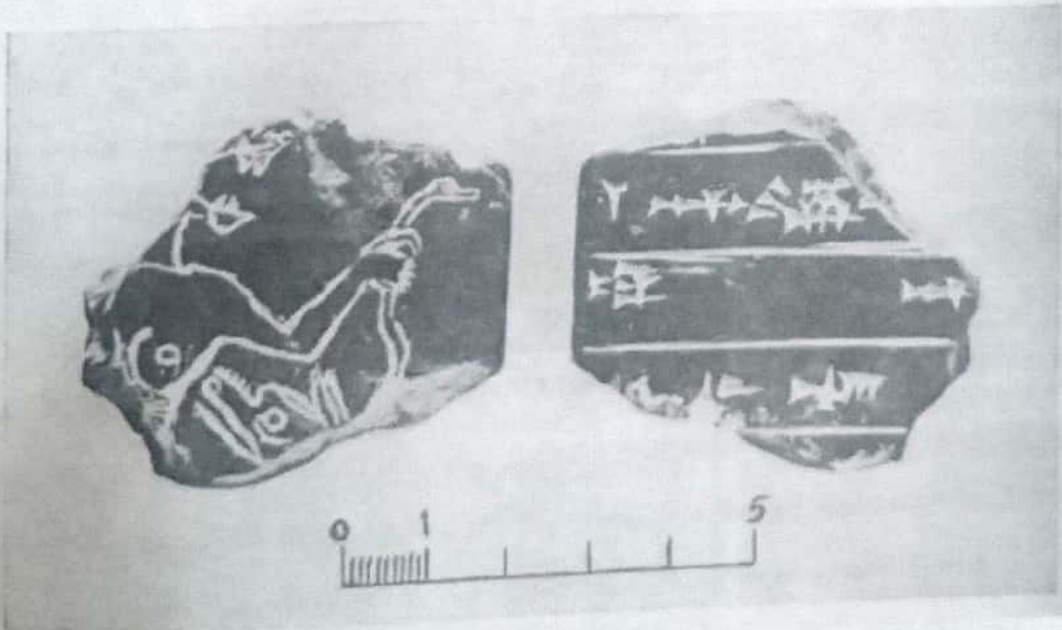
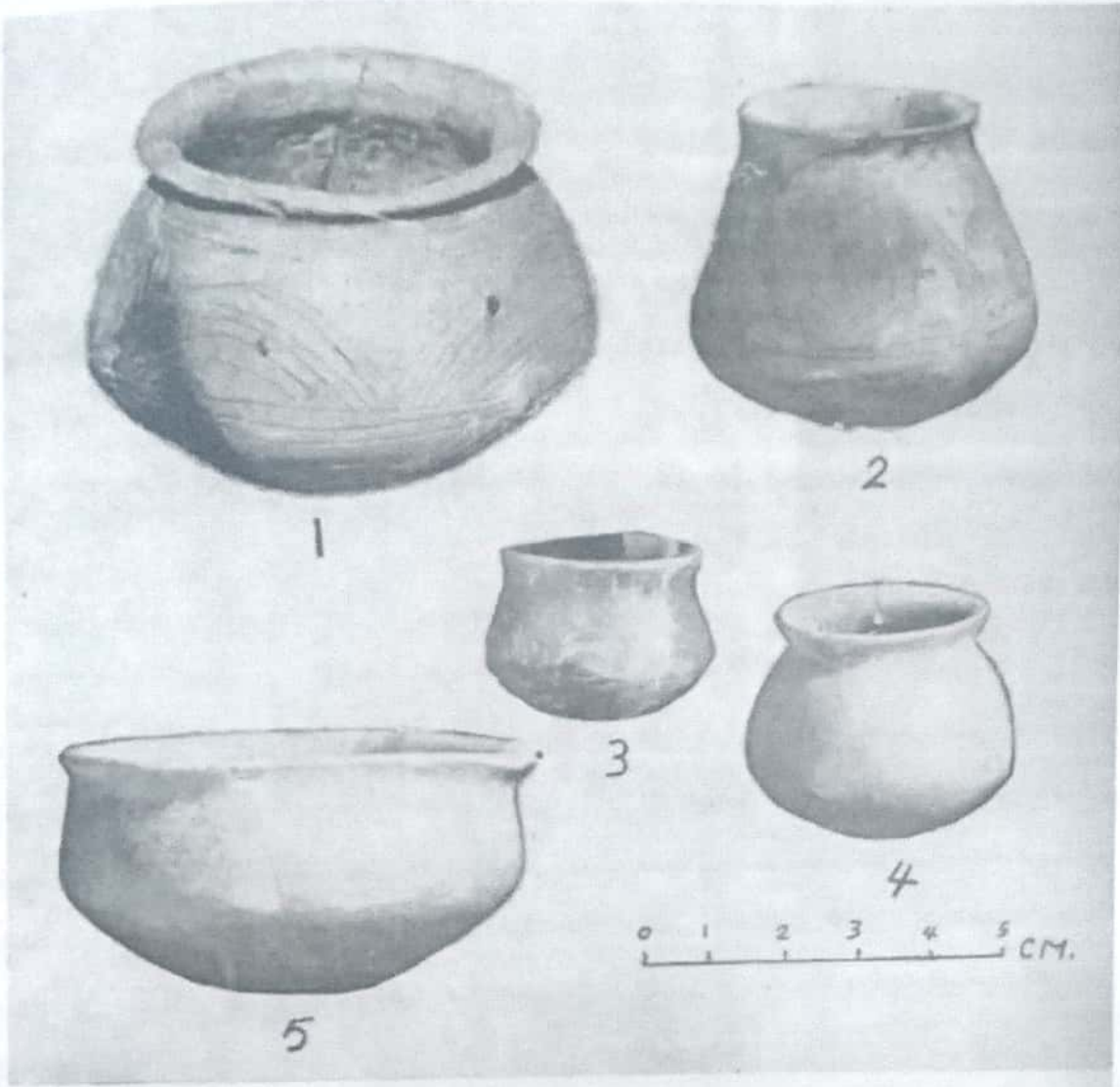
اما الانية الثالثة فهي تتميز بسعة فتحة فوهتها وذات بدن قمعي بقاعدة عريضة نسبيا .

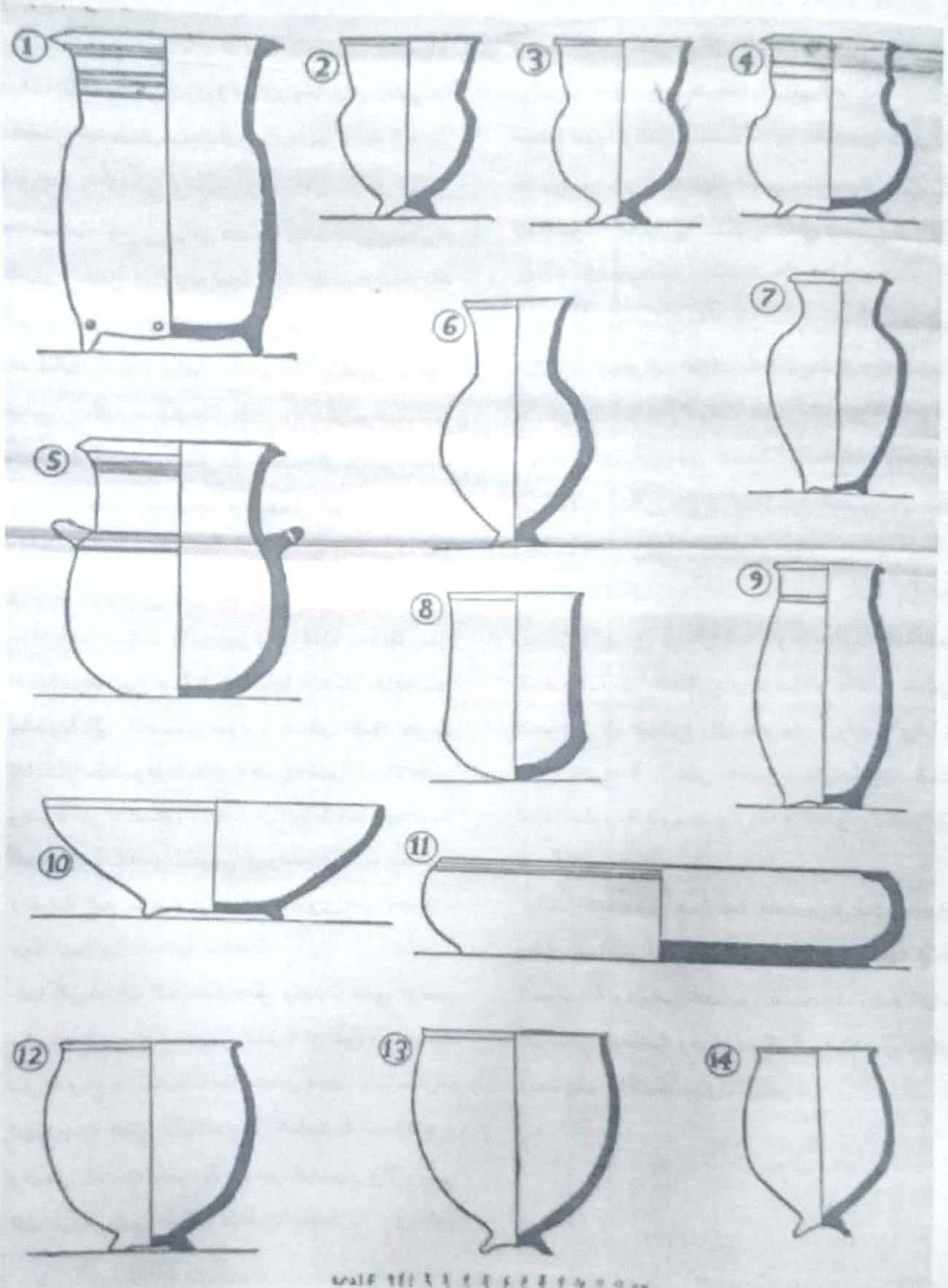
يمتاز الفخار المكتشف في هذا القبر لسماكة اضافة الى دقة الصنع . الى جانب هذا المكتشف تم العثور على كاس دقيق الصنع ذي لون تبني وهي شبيهة بالكؤوس المكتشفة في الطبقة الخامسة من هذا التل وكونها قد تم العثور عليها من عمق حفرة نازلة من السطح الى الاسفل فيعزى الى انها من لقط الطبقة الخامسة

الطبقة الثامنة تعود الى العهد البابلي القديم ومما حيد المنقبين انهم لم يعثروا على دليل للاستيطان بعد هذه الطبقة .

مقارنة بين الفخار المكتشف في الطبقة السابعة والثامنة من تل شاملو ولمكتشف من فخار تل بكراو .

يشترك فخار تل شاملو وفخار تل بكراو في ان كليهما يمثلان الى حد ما الى الفخار البابلي القديم ، ماعدا بعض المميزات التي ينفرد بها فخار شاملو .

سفالهای سفید و قهوه‌ای هزارمیرد

ماكانت تحدد الفوهة والعنق وكتف الاناء و
وسط البدن على شكل احزمة
ومع مظهر من اشكال نباتية وحيوانية في
بعض منها والتي عملت باللون الاسود فهي لم
تصل الى حد الجمالية التي اشتهرت بها هذه
المجموعة الفخارية النادرة التي اكتشفت لأول
مرة في شاملو .

وبجانب ما امتاز به فخار بكرأوا بالسمنك فقد
امتازت بحواف افواها الغليظة وقواعدها
الاكثر اتساعا من قواعد فخار شاملو .

كما ان النوعين من الفخار يشتركان في بعض
النماذج بمخروطية ابداتها نحو الاسفل
(القاعدة) (رقم ١٢ اللوح ١٨)
(ورقم ٢١ اللوح ٤)

امتاز كثير من فخار شاملو بابدانها المتسعة
المفتوحة الى الخارج و فوهات تحمل حدود
اتساعها الى الخارج الى حد ما . (رقم ١١ و ١٥ و
٢٥ _ اللوح ٤) . على عكس فخار بكرأوا الذي
امتاز بكروية الوسط وارتفاع العنق ومحدودية
فتحة الفوهة .

ولكن ثبت من صناعة الفخار في تل بكرأوا
وتل شاملو ان المنطقة كانت تعملها هذه
الصناعة وان من اجادوا صنعها رغم البعد
الزمني بيننا وبينهم كانوا بحق مهرة
يستحقون الاعجاب والتقدير .

السمنك الجدران و السمنج الصنع وذات العزوق
الخشنة كما ان شفاه فوهات ارق من شفاه
فوهات فخار بكرأوا . (اللوح ١٨) غالبية
الفخار المكتشف في تل شاملو عبارة عن
كؤوس و اواني وجرار واسعة . كثير منها
ليست لها مقابض او مصبا كما انها امتازت
جرار الطبخ فيه بكونها ذات اغطية فخارية
كما في قدور الطبخ في هذا اليوم .

خطوط اجسام فخار شاملو ذات تكوير سلس
جميل يعكس فخار تل بكرأوا . الذي امتازت
خطوط الجسم الخارجية فيه الى انحناءات
حادة عند الكتف واسفل الجسم اي ان
مقاطعها ناعمة غير حادة . فخار شاملو امتاز
بنقشه الهندسي من متوازيات هلالية وخطوط
متقاطعة عملت بالحزوز وقد قلنا سابقا بان
الخطوط الهلالية في اغلبها كانت نهاياتها
متجهة الى الاسفل ماعدا بعض منها حيث
كانت الخطوط الهلالية فيها مرة الى الاعلى
ومرة الى الاسفل . كما ان الخطوط الهلالية
المتوازية كانت تنتهي في وسطها اما بجفرة
دائرية غير نافذة او ببروز دائري من الطين .
مما اعطتها جمالية خاصة .

اما الزخارف الخاصة التي وجدت على اواني
بكرأوا فهي اما حزوز غائرة او عزوق طينية
بارزة ومع ما تتصف بها بعض منها بالزخارف
الهندسية التي تشكلت من الخطوط السوداء .
والتي كانت تحيط ببدن الجرار والاواني
الفخارية على شكل خطوط متوازية . وغالبا

((المصادر))

- ١_ كتاب الشرفنامه _ البدليسي _ ترجمة محمد علي عوني _ الجلد الاول ص ٢٨٤ _ ٢٨٥ طبع مصر ١٩٥٨
- ٢_ جغرافية العراق الطبيعية _ دكتور جاسم الخلف _ طبعة مصر _ ١٩٥٩ ص ٧٨ _ ١٣٨
- ٣_ سومر _ المجلد السابع عشر لسنة ١٩٦١ م الجزء الاول و الثاني حفريات تل شاملو في سهل شهرزور _ كاظم الجانبي _ ص ١٧٦
- ٤_ المرشد الى مواطن الاثار والحضارة _ الرحلة السادسة (بغداد حلبجة) طة باقر _ فؤاد سفر لسنة ١٩٦٦ _ ص ١٧
- ٦_ سومر المجلد السابع عشر لسنة ١٩٦١ _ الجزء الاول والثاني حفريات تل شاملو في سهل شهرزور _ كاظم الجانبي ص ١٨٥
- ٧_ انظر الى اللوح -١٧- الرقم ٤-٥
- ٨_ انظر الى اللوح -١٦- الرقم ١٠-١١
- ٩_ انظر الى اللوح -١٥- الرقم ١٦-١٧
- ١٠_ مجلة سومر - المجلد السابع عشر - الجزء الاول والثاني لسنة ١٩٦١ حفريات تل شاملو في سهل شهرزور - كاظم الجانبي - ص ١٨٥
- ١١_ انظر الى اللوح ١٣-٤ -الرقم ٩-٢٥-٢٧
- ١٢_ انظر الى اللوح -١٨- الرقم ١٢ من فخار تل بکراوا واللوح -٤- الرقم ٢١ من فخار تل شاملو .
- ١٣- انظر الى اللوح -٤- الرقم ١١-١٥-٢٠ - ٢٥ من فخار تل شاملو في سهل شهرزور

نماذج من فخار تبه گيان

نسرین خواکرم

(٣) ففي الطبقة الرابعة عشر على مجموعة كبيرة من الاواني اغلبها عبارة عن جرار صغيرة ملونة باللون الاسود وبالاخص عند الكتف (٤) حيث نجد نمودجا منها مزينا بشرطلة زخرفية عبارة عن خطوط متوازية مستقيمة يظهر بينها العديد من الاشكال الهندسية كالخطوط المائلة والمتعرجة ويظهر

تبه گيان : تل اثري تكون نتيجة تراكم خرائب قديمة و يقع في كردستان ايران الى الشمال من كرمنشاه بالقرب من نهاوند جنوب همدان (انظر خريطة رقم (١)) عثر فيه على مخلفات تعود للالف الخامس وحتى بداية الالف الاول ق.م. (١) نقب فيه كل من جورج كونتينو و گريشمان عام ١٩٣١-١٩٣٢ (٢) واكتشفت فيه

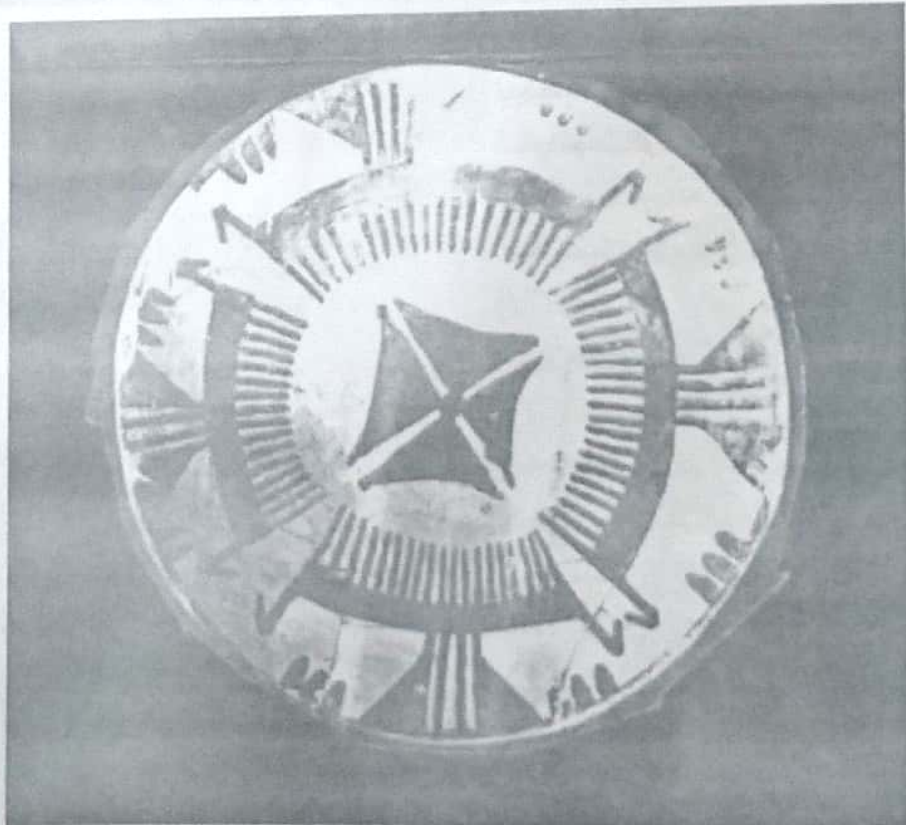
في الوسط نمودج متميز من الطيور معمولة باسلوب تجريدي محورا عن الطبيعة حيث

مجموعة غنية من القبور الجدارية والقطع الفخارية التي تعود للالف الثالث والثاني ق.م

IRAN

شکل رقم (۱)

شکل رقم (۲)

الاعناق الطويلة التي تظهر عليها العناية
التامة بإبراز شعر العنق المتدلى الى الاسفل
حيث يبدو كالمشط شكل رقم (١) وهو يتشابه
مع الأسلوب الفني السائد في تصوير الطيور
على الاناء من سوسة يعود للآل ف الرابع ق.م
شكل رقم (٢) ثم تظهر دائرة تتخللها دوائر
اخرى مؤطرة بمجموعة من المثلثات مكونة
شكلاً زخرفياً بارزاً والجدير بالذكر ان فخار
تبهغيان يشبه فخار سوسة الطراز الثاني
(٥) شكل رقم (٣)، وذلك من حيث استخدام
عناصر هندسية غير منتظمة و بصورة عامة
كان استخدام العناصر الزخرفية المتكونة من
الاشكال البشرية والحيوانية نادرة في ايران
(٦) حيث ان الزخرفة كانت محصورة عادة في
استخدام الاشكال الهندسية المكونة من ايسر
العناصر كالخطوط المستقيمة المتوازية
والمتموجة والعمل المشبك والاشكال المربعة
التي غالباً تتجمع في مناطق دائرية (٧)
وتستمر الزخارف الهندسية على الرغم من
ظهور اشكال فخارية اخرى حيث تم العثور في
الطبقة الثالثة على اواني تستند على ثلاثة
قوائم شكل رقم (٤) وكانت معرفتهم لهذا النمط

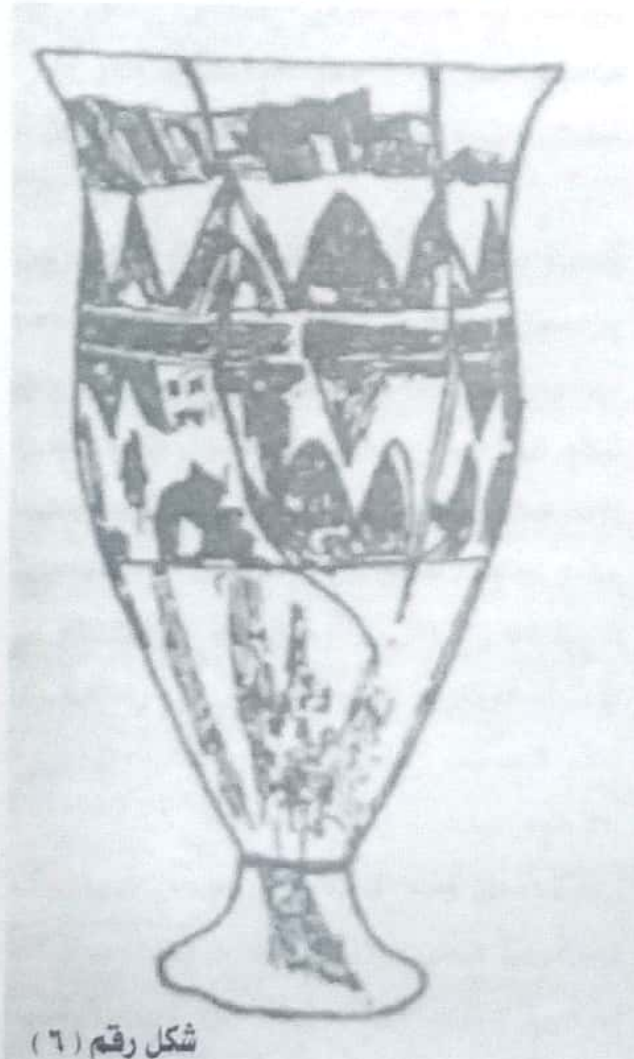

شكل
رقم
(٢)

شكل رقم (٤)

الألف الثاني الى ماوراء ايران وحتى وصل الى السهل (١٤) واخيراً وفي الطبقة الأولى ظهر شكل من الفخار عبارة عن كؤوس ذات قواعد تشبه الزر شكل (٦) يسمى ايضاً بفخار خابور الذي انتشر في الغرب على طول ساحل البحر المتوسط (١٥) وقد اشتق هذا الفخار من الفخار الحوري الذي استخدم عند الحكام الميتانيين في القرن الرابع عشر والخامس عشر ق.م الا ان الفخار الحوري - الميتاني الذي ظهرت نماذج منه في كل من نوزي وتل بلا وحتى في الغرب في كل من تل عطشانه (اللاخ) وراس الشمرة (او غاريت) وغيرها من المناطق تمتاز بجملة من الخصائص كالدقة في عمل الاشكال والعناية بالزخرفة بحيث تظهر عليها

شكل رقم (٦)

شكل رقم (٥)

في المنطقة المستوطنة من قبل الكاشيين (٨) الذين كانوا يعتبرون الجيران الجنوبيين لالكوتيين واللوبيين الذين تمركزوا في المناطق الوسطى من زاكروس (٩) وقد تزامن ذلك مع اختلاط الشعوب الهند واوربية حيث تمكن الحكام الميتانيون من تشكيل سلسلة من محيط الهلال الخصيب ممتداً من زاكروس الى اسيا الصغرى عبر شمال سوريا (١٠) وان اصل هذه الأواني مشتقة من الغرب من سوريا واسيا الصغرى او بالاحرى كانت مطلوبة هناك (١١) ويبدو انها كانت مألوفة بصورة اقل في بعض اجزاء زاكروس حيث بقيت قيد الاستعمال وخصوصاً في لورستان (١٢) الواقعة في شمال غرب ايران بين بحر قزوين وجبال زاكروس الى منطقة ميسان جنوباً (١٣). وفي الطبقة الثالثة ظهر نموذج اخر من الفخار الملون مزخرف بخطوط هندسية مستقيمة ومتوازية يظهر في وسطها شكل حيواني اضافة الى خطوط عمودية تتجمع في داخلها اشكال معينة ، وهو اسلوب متميز بالميتوب metope ويقصد به الفسحة بين واجهتين من افريز شكل رقم (٥) وقد انتشر في منتصف

الهوامش:

- ١- كلين دانيال، موسوعة علم الاثار، ج١، دار المامون ١٩٩١ ص ١٥٢
- ٢- اندريه بارو، ترجمة وتعليق عيسى سلمان، سليم طه التكريتي، بلاد اشور بغداد ١٩٨٠، ص ٣٤٧
- ٣- كلين دانيال، المصدر السابق.
- ٤- R. Grishman . IRAN . penguinbooks. 1951, p 58
- ٥- Ibid
- ٦- اندريه بارو، المصدر السابق ص ٢٥٦
- ٧- المصدر السابق
- ٨- R. Grishman op, cit . P68
- ٩- د. جمال رشيد احمد، د. فوزي رشيد، تاريخ الكرد القديم، اربيل ١٩٩١ ص ٦١
- ١٠- R. Grishman op, cit , P68
- ١١- Ibid
- ١٢- Ibid
- ١٣- د. فرج بصمة جي، البرونزيات اللرستانية في المتحف العراقي سومر ج١، ج٢، سومر ١٩٦٣ ص ٤١
- ١٤- R. Grishman op, cit , P68
- ١٥- Ibid
- ١٦- ستين لوييد، اثار بلاد وادي الرافدين ص ٢٠٦

الخصوصية الجمالية حيث شملت على اوعية جميلة الصنع مزينة بكل رشافة بمواضيع باللون الابيض على خلفية داكنة (١٦) الا ان فخار تبهغيان يفتقر الى ذلك على الرغم من تشابه الاشكال حيث لم نجد في الزخرفة اي تفكير قبل الشروع بالعمل وهي تمتاز في نفس الوقت بحرية التعبير الغير المقيدة مستخدمة تقليداً سائداً في نفس المواضيع على الرغم من ظهور المستويات المختلفة في عمل الاشكال و الزخرفة مما يدل على وحدة التقاليد التي كانت تربط المواضيع الفنية والتي كانت تفتقر اصلاً الى الانتعاش الفني.

آراء المؤرخين عن نسب الهكاريين

بقلم باحث

وتجدر الاشارة الى ان منطقة الهكارية، كانت تقطنها مجموعة من العشائر الكردية الصغيرة بلغت عددها اربعا وعشرين (٢٤) وهي متحدة فيما بينها، واتخذت من اسم المنطقة اسماً وهي الهكارية، وهذا العشائر هي ((تهيارى توبى (توبة)، جهلاوى، پييانيشى، نهلتوشى، نهرتوش ديز، سيليانگ، باشى، بازى، ساتى، نورامارى، جوله ميرگى، حيلو، بهروارى، مانيس، ناودى، ههسن دهپراشين، بوورور، نيلپال، شيمزدين، شابات، برات سيوناي))^(٩)

ومما يسترعي الانتباه هو ان الهكاريين يزعمون انهم اقدم الكرد الموجودين وانقاهم دماً وعنصراً، وذلك بسبب التكوين الجغرافي لبلاد الهكارية وصعوبة الوصول اليها، نظراً لقلّة الطرق المؤدية اليها ووعورة مسالكها. مما جعلهم منعزلين وبعيدين عن عوامل الاختلاط والتأثر^(١٠)، ومن الجدير بالذكر ان الامراء الهكارية عرفوا من بين الامراء الكرد بعلو الحسب وسمو النسب، كما اشتهروا بالاطوار الجميلة والسير الحسنة^(١١).

ويُستحسن هنا الاشارة الى بعض الروايات المزعومة التي حاولت الطعن في نسب هذه العشيرة الكردية، وتفسيرها على غير حقيقتها التاريخية، فعندما يتحدث المقريري عن الكرد

اختلف المؤرخون فيما بينهم على تحديد اصل نسب الهكاريين، حيث عزي بعضهم النسبة الى منطقة سكتاهم وهي بلاد الهكارية^(١)، كالسمعاني وابن الجوزى وابن الاثير وغيرهم^(٢)، بينما عزيها غيرهم الى اسم العشيرة وهي الهكارية^(٣)، ولا يمكن الركون الى ما اوردته دائرة المعارف الاسلامية حول اصل هذا النسب، اذ جاء فيها: انما نسبوا بالهكاري نسبة الى جدهم الأول الذي سكن هذه المنطقة واسمه هاوكال -HAWKAL-^(٤) وذلك لان النموذج المعروف والشائع للعشيرة الكردية هو الذي يقوم على اساس النسب المشترك اولاً^(٥)، وعلى الاشتراك في الموضوع ثانياً، والمعروف ان اغلب العشائر الكردية تنتمي الى النموذج الثاني، وهو في الواقع عبارة عن اتحاد مجموعات نسبية تخضع لسلطة مركزية^(٦)، وهناك اختلاف في اسماء العشائر الكردية من حيث اصدارها، ففي اغلب الاحيان تنحدر من الاسماء الجغرافية لمناطق سكتاهم، وفي حالات اخرى وهي قليلة - ينحدر اسم العشيرة من اسم مؤسسها^(٧)، غير اننا لم نجد في مصادرنا التاريخية ما يثبت ان العشيرة الكردية تنتسب الى جد مشترك بل الغالب يرجع انتسابها الى مكان سكتاهم وكان هذا المكان هو الجد والاصل^(٨).

منهم الذي شكل امارة في بلاد الهكارية كان في بدابة القرن الثامن الهجري/ الرابع عشر الميلادي^(١٨).

اما ابن خلكان فإنه يفند روايته بنفسه أيضاً، فعندما يذكر نسب احد امراء الهكارية وهو الأمير ضياء الدين عيسى الهكاري يقول: سمعت نسبه من ولد ولد اخيه^(١٩). ويبدو انه نسب هذا القول الى حفيد اخيه ليخلص نفسه من التناقض الذي وقع فيه، وذلك لانه يؤكد في موقع آخر من كتابه "وفيات الاعيان" بان الهكاري نسبة الى عشيرة من الاكراد^(٢٠).

وتجدر الاشارة الى ان اختلاق النسب العباسي او العلوي كثيراً ما كان يلتجىء اليه بعض الاشخاص، كي يتمكن من استغلال هذا النسب الشريف في تحقيق غاياته في السيطرة والاستحواذ على الاخرين وفرض طاعته عليهم.

ومهما يكن من شيء، فإن هذه الادعاءات حول اختلاق النسب ان دلت على شيء، فانها تدل دلالة واضحة على تمسك الكرد بالدين الاسلامي، حيث التمسوا لأنفسهم انساباً عربية تقطع الصلة بينهم وبين ماضيهم، وان تعلقهم بالدين جعلهم يختارون نسبهم على نحو يتفق مع هذه النزعة الدينية، وهذا ليس غريباً في عصر كانت المبادئ الاسلامية قد تعمقت في النفوس، وكان الالتصاق بنسب شريف يرجع الى الامام علي بن ابي طالب، او الى عم الرسول (ص) امرا يشرف المنتسب اليه، ويعلي مكانته الدينية.

يقول: انما هم قبيل من قبائل العجم، وهم قبائل عديدة، منها الهكارية التي تزعم انها من ولد عتبة بن سفيان بن حرب^(١٢)، في حين يقول البديسي ان نسب امراء الهكارية يعود الى الخلفاء العباسيين^(١٣)، بينما يرجع ابن خلكان نسب بعض امراء الهكارية الى علي بن ابي طالب^(١٤).

ويمكن القول من استقراء ما سبق بأن هذه الروايات تفند نفسها بنفسها بالتناقض الواضح فيما بينها عن اصل هذا النسب، ثم ان الهكاريين قد ورد ذكرهم قبل مجيء الاسلام للمنطقة بقرون عديدة، حيث استقر الكرد منذ عصور موغلة في القدم في بلاد الهكارية^(١٥)، كما اشترك الهكاريون مع القوات الساسانية المرابطة في بلاد الجزيرة في المعارك التي دارت بينهم وبين قوات الفتح الاسلامي، والتي انتهت بانتصار المسلمين وانتشار الاسلام في بلاد الهكارية^(١٦)، اضافة الى شك المقرزي نفسه في صحة هذا النسب عندما يقول "تزعم الهكارية"^(١٧).

اما فيما يتعلق برواية البديسي فمن المحتمل ان يكون بعض الامراء من الاسرة العباسية، قد هاجروا من موطنهم واستوطنوا في بلاد الهكارية واتخذوها مسكناً لهم، ولكن هذا لايعني ان امراء الهكارية جميعهم ينتسبون اليهم، لأن المصادر التي ادعى هذا النسب تذكر أيضاً ان افراد الاسرة العباسية التجأوا الى هذه البلاد بعد سقوط بغداد على يد المغول سنة ٦٥٦ هـ / ١٢٥٨ م، وزعموا ان اول امير

- (٤) - The Encyclopaedia of Islam, Vol, 11. P.226
- (٥) - الوائلي: اكراد العراق ، ص ٨٢
- (٦) - شاكر خصبك: الاكراد، ص ٣٤٦
- (٧) - جهليلي جهليل: كورده كاني نيمپراتوريه تي عوسمانى، ص ٣٨
- (٨) - عباس العزاوي: عشائر العراق الكردية، ١٤-١٣/٢
- (٩) - جهليلي جهليل: كورده كاني نيمپراتوريه تي عوسمانى ، ص ١٢٢
- (١٠) - محمد امين زكي: خلاصة تاريخ الكرد، ص ٤١٩
- The Encyclopaedia of Islam, Vol, 11. P.226
- (١١) - البديسى : الشرفنامه، ص ١٢٥
- (١٢) - السلوك، ٤-٣/١ ، الخطط، ٨٣/٣
- (١٣) - الشرفنامه، ص ١٢٥
- (١٤) - وفيات الاعيان، ٤٩٧/٣
- (١٥) - احمد عبدالعزیز: الهذبانين، رسالة ماجستير، ص ٣٩
- الماردينى: تاريخ ماردين (مخطوط) ورقة (٢٣٧).
- مهنگوري، زيربيناي ناميدى ، ص ٤٧
- (١٧) - السلوك ، ٤-٣/١ ، الخطط، ٨٣/٣
- (١٨) - الشرفنامه، ص ١٢٥ ، العباسى: اماره بهدينان ، ص ٤٦
- (١٩) - الضمير يعود الى الامير عيسا الهكارى (وفيات الاعيان، ٤٩٧/٣)
- (٢٠) - تاريخ الفارقي: ص ٥٥ ، معجم البلدان ، ٤٠٨/٥ ، الكامل في التاريخ، ١٦-١٤/١١ ، النوادر السلطانية، ص ١١٠ ، مرآة الزمان، ج ٨ ق ١ ص ٢٧٨ ، الروخستين في اخبار الدولتين، ٢٠٩/٢ ، مسالك الابصار، السفر الثالث، ص ١٣٣ ، صبح الاعشى، ٢٧٨/٤ الكرملى: تاريخ الكرد (مخطوط) الورقة الاولى، مينورسكى : الاكراد، ص ١٧
- The Encyclopaedia of Islam, Vol, 11. P.226

على اية حال فإن النصوص التاريخية الدالة على اصل الهكاريين ونسبهم الكردي ليست قليلة، وفهم فيما عدا هذه النصوص يختلف باختلاف وجهات النظر، ولعل ذلك راجع الى ان الهكاريين لم يضطلعوا بدور بالغ الأهمية على مسرح الاحداث السياسية في المنطقة، وبالتالي لم يستطيعوا جذب انظار المؤرخين نحوهم ليحظوا بعنايتهم التاريخية ، مثل ما حظيت بها عشائر اخرى ذوات الملك الموروث والنفوذ الواسع، فاذا حاول البعض ان يرجع بذلك الانتساب الى الخلفاء العباسيين او العلويين او الامويين ، فإن أمثال تلك المحاولات لا تصمد امام التحليل المنطقي للأحداث ، والواقع التاريخي، ومهما يكن من الامر فإن أغلب المصادر التاريخية التي تحدثت عن الهكاريين تتفق على أنهم من أصل كردي^(٢١).

الهوامش:

- (١) - بلاد الهكاية: بلدة وناحية وقرى فوق الموصل في بلد جزيرة ابن عمر يسكنها الكرد يقال لهم الهكارية (معجم البلدان، ٤٨/٥) وهي اليوم تسمى ولاية هكاري في الجزء الجنوبي من تركيا (مينورسكى، الاكراد، ترجمة معروف خزندار، ص ١٧).
- (٢) - الانساب ، ص ٤٩٠ ، المنتظم، ٧٩/٩ ، اللباب ، ٣٩٠ تقويم البلدان، ص ٢٧٥ ، لسان الميزان، ٣٠٦/٢
- (٣) - معجم البلدان، ٤٠٨/٥ ، وفيات الاعيان، ٣٤٥/٣ ، تاريخ ابن الفرات، ج ٤ ح ٢ ص ٩٨ ، سباهى زادة: اوضح المسالك (مخطوط) ورقة (٢٤٤).

نماذج من القبور البابلية في الالف الثاني ق.م

ترجمة : شاري كاظم السماوي

بقايا لوح خشبي كان غطاء للقبر، وكما يرى السيد اوسكار رويتر في ارضيات البيوت قبوراً متراكمة تحمل طابعاً زمنياً واحداً من حيث تكرارها ويوجد طابع آخر في الجوار لا يشبه الأول وتوابيت أخرى وصلت الى عمق ابعد من مستواها الثابت.

وفي اطار جميع الحضارات في السرق الاوسط كانت التقاليد المتوارثة منذ بداية اشتغال الانسان بالزراعة، هي الملكية الخاصة ومازالت سائدة لحد الآن، لذلك نستطيع ان نقول ان تلك المقابر في الاحياء السكنية والاحياء المغلقة كانت معظمها تعود لأصحاب البيت مالكي المنزل او قطعة الارض التي تجاور البين.

المدافن السكنية التي وجدت في مدينة بابل كانت معظمها بين طبقات الانقراض وكانت العائلة تستعمل المقبرة لأكثر من مرة- اما مادة البناء فمعظمها من الأجر ويعود زمنها الى الالف الثاني ق.م . هناك قبور لاتحوي ادلة تساعد على تحديد تاريخها، لان القبور تتغير انواعها واشكالها مع مرور عهد او سلالة معينة، ويعتقد رويتر وهو لا يكون بالضرورة

الالف الثاني ق.م . هي فترة محددة من تاريخ العراق القديم، اعتمد اوسكار رويتر في دراسته عن المدافن خلال هذه الفترة على المدافن في الاحياء السكنية في مدينة بابل وعلى بعض البيوت التي كانت مدافن خاصة وملكا لسكانها ليثبت ملاحظاته حول اشكال القبور والمدافن التي عثر عليها . تتنوع اشكال هذه المدافن حسب اقدميتها ، وتزود هذه المدافن الادوات الذي يحتاجه الميت في حياته الثانية -ويتكون من جرار من الفخار المرمر، اسلال من خوص النخيل المجدول والمطلي بالقار- اختام، حيوانات مطبوخة- حلي ذهبية وعاجية، احجار كريمة ، اسلحة وغيرها- معظم المدافن كانت عبارة عن اينه كبيرة من الفخار استخدمت كمدفن- اما القبور البسيطة فكانت تحفر بشكل بسيط في الارض وبعشق غير ثابت و كانت الجثة تمدد في قعرها باوضاع مختلفة ويمكن القول ان هذا النوع من القبور هو الاقدم ظهوراً في العراق. القبور تحت ارضيات البيوت وهي من العهد البابلي القديم و من النوع البسيط يتراوح اعماقها بين ٧٤- ١,٥٠م معظمها من الأجر كما ان هناك آثار

من القرن الحادي عشر ق.م. توأبيت مستطيلة الشكل من الفخار واخرى بيضاوية، بيت رقم (٥) كانت له طبقات ارضية عديدة وبين هذه الطبقات وجدنا لوحات مسمارية تعود لعصر شمش او كين ونبوخذ نصر في الدور الاسفل، كذلك وجدنا في عمق البيت قبوراً على شكل جرار او قدور دائرية الشكل منها البابلي القديم والبعض الاخر يعود الى العهد البابلي الحديث- وبعض الاخر من القبور لم يتبقى منها سوى الاغطية. القبور والتوأبيت التي وجدت في الاماكن الغير مسكونة ارخت حسب الاشكال المرتبة في بعض المدافن- بابلي قديم بابلي حديث، العهد السلوقي- العهد الفرثي- لم يعثر رويتر على النموذج الكاشي والذي لا يمكن ربطه بالمستوى البابلي الحديث . معظم القبور البابلية لها حواجز زمنية منعلقة بالمكان وله مميزات خاصة مثل القبور البسيطة والقبور الشائعة جداً كالجرار ذات الفوهة الواسعة جداً و الجرار المزدوجة حيث يوضع فيها الهيكل البشري وعمقها يزيد عن اربعة امتار انها تتميز بطابع واضح ففي العهد البابلي الحديث كان انتشار هذا النوع من القبور في قطعات واسعة من بلاد الرافدين ففي الوركاء واور وفي اطار جميع القبور التي اعلن عنها او نشرت حولها الدراسات هي القبور ذات الشكل الدائري الشبيه بالجرار والتي يعود زمانه الى العهد البابلي الحديث اما شمال بلاد الرافدين نرى منذ ١٤٠٠ ق.م وفي اماكن عديدة تحمل طابع القبور الشبيهة بالجرار

عائداً لعهد محدد ربما يعود الى فترات متأخرة او ان استعماله في المنطقة كان بدرجة محدودة لذلك وضع السيد رويتر كتابه (القبور البابلية) لكي يوضح للقارئ مواضع الدفن وعلاقتها بالبيوت السكنية وتفسير جديد حول هذه الاحياء الخاصة بالقبور.

مقبرة بيت رقم (١) انها مقبرة من العهد البابلي القديم ويخصص هذا النوع من المقابر فقط للحكام والملوك- ففي الطبقة الثانية من البيت توجد لوحة من الأجر مختوم بأسم (نابو كودور- ريو سور) وفي الطبقة الثالثة يوجد - أجر آخر مختوم بأسم (نبو نائيد).

المدافن السكنية التي تخص العائلة نجد استعمالها متكرراً وعلى شكل طبقات كما هو في بيت رقم (٢) حيث يحتوي على قبر غير مسور بيضاوي الشكل. بيت رقم (٣) وهو البيت الكبير او الذي حفر على شكل طبقات متباعدة بعض الشيء الطبقة الثانية تحمل اسم (نبد خذ نصر).

بيت رقم ٤-٥ بدأ التغيير يظهر في الشكل خصوصاً في غطاء التابوت او الطابوقة (اللوحة) التي تحمل اسم الملك وختمه، بدأ هذا التغيير في عهد نبوخذ نصر الثاني- بوضع لوحة مسمارية تحمل (اسم و تاريخ الدفن) وتوضع في عمق متر واحد تحت اساس بناء بيت الدفن - وكانت بعض نماذج بيوت الدفن لها مدخل ومخرج متقابلان ومثل هذا النموذج كان في العهد البابلي الحديث. ونماذج اخرى وجدت في عمق بيت (احد قارئى الفال)،

٥- جرة مزدوجة توضع فيها الجثة انها عميقة من الداخل وتوضع بشكل افقي في الحفرة.

ص ٦١ نماذج القبور في بابل

١- جرة دفن وهي عبارة عن جرة يوضع فيها الميت وقد صبغت بالقار من الداخل والخارج وغطيت بخشب النخيل المطلى بالقار.

٢- ايضاً جرة لدفن الموتى مع تغير بسيط وهو في وسط الجرة شريط زينة.

٣- تابوت بيضاوي الشكل مصنوع من الفخار - اما غطاء التابوت يتكون من جرتين وجدت معه جهاز جنازي وهو اواني محارية.

٤- تابوت بيضاوي الشكل مصنوع من الفخار - غطاء التابوت مصنوع من خشب النخيل لقفل التابوت.

٥- تابوت بيضاوي الشكل وفي هيئة الجرار الدائرية مصنوع من الفخار وله قاعدة.

٦- تابوت مصنوع من الفخار شبه دائري عميق من الداخل يفصل التابوت شريطان معقودان في الاسفل والوسط وله عروتان وغطاء من خشب النخيل والقار.

٧- تابوت من الفخار - شبه دائري وعليه شريط معقود بشكل افقي وله اربعة عروات على جوانب التابوت - غطاء التابوت من الخشب والقار.

٨- جرة عميقة لوضع الجثة لها قاعدة دائرية وبيضاوية الشكل.

السهلة الاستعمال وتتميز عن مثيلتها البابلي وقد وجدت عند الاشوريين نماذج من التوابيت الشبيهة بالصندوق والتي تعود الى العهد الآشوري الوسط والآشوري الحديث - ووجدت هذه القبور في نمرود وقد عثر على ١٤ قبراً ذات الطابع الدائري و ٦٠ تابوتاً شبيهاً بالصندوق وهذه الاشكال من التوابيت انتشرت في شمال بابل ثم اور والوركاء - اما القبور المبنية من الآجر والطابوق يعود معظمها الى العدم السلوقي ، شمال و جنوب بلاد الرافدين وانتشرت على مقاس واحد اما التوابيت السراجيه الشكل فكانت منتشرة هنا وهناك بشكل منفرد.

لوحة توضيحية حول اشكال القبور

ص ٦٠ من الكتاب نماذج القبور في بابل

١- رقم واحد - قبر من الطوب ١,٢٠ × ١,٦٥ م على شكل حفرة مربعة - وكان فوق الجثة غطاء من الآجر

٢- تابوت من الفخار المستوي - وله غطاءان - الفخار ملون بالاخضر والاصفر الشكل مستطيل

٣- قبر مربع الشكل من الحجارة والآجر - وقد تركت فوقه كثير من الاحجار وبقي نقب مفتوح للأعلى.

٤- قبر من الجرار المزدوجة - افقي الشكل - ومعه وجدت جرار مصبوغة بالقار من الداخل

نماذج القبور في البابل

ص ١٦٣

٥- التابوت السراجي الشكل من تل عمران وهو مصنوع من الفخار وله فتحة كبيرة من الامام لادخال الجثة.

٦- قبر من العهود المتأخرة وهو من الآجر والطوب وهو ارضي و من نفس الآجر صنع سور القبر المربع الشكل ووضعت اربعة اجرات كغطاء للقبر.

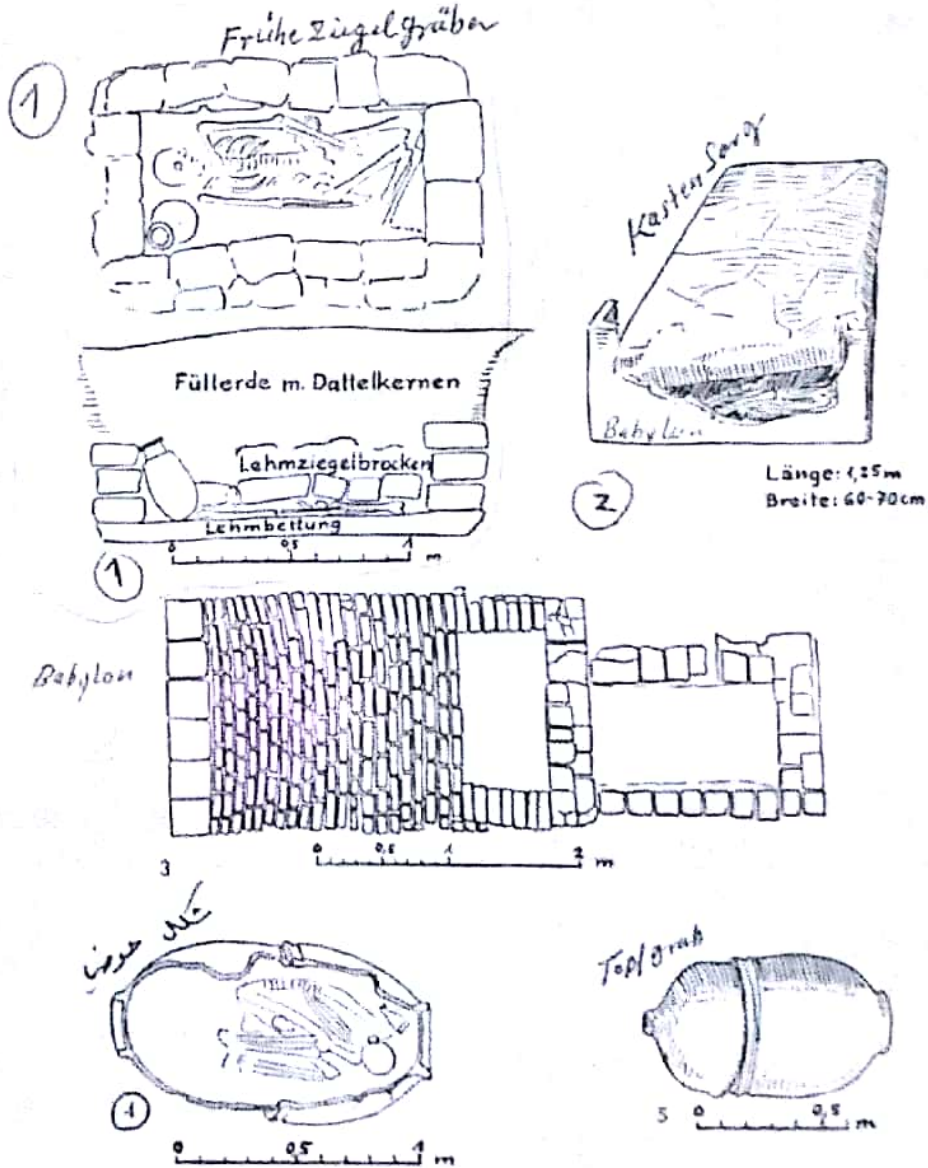
٧- قبر من الطابوق او الآجر - مستطيل الشكل وسور القبر من بعض الاجرات- الواجهات الداخلية طليت بالحص الخشن.

١- تابوت ذات حافات رقيقة مصنوع من الفخار- وله حامل في الجوانب سهلة الرفع.

٢- تابوت (حوضي) الشكل مصنوع من الفخار طويل بعض الشيء ليجد الميت مكاناً كافياً- وكان استعماله شائعاً.

٣- تابوت بيضاوي الشكل مع غطائين من الفخار.

٤- تابوت بيضاوي الشكل في القسم الاسفل منه- اما الغطاء يحمل قناع وجه مصري.

شكل رقم (١)

GRABFORMEN IN BABYLON

161

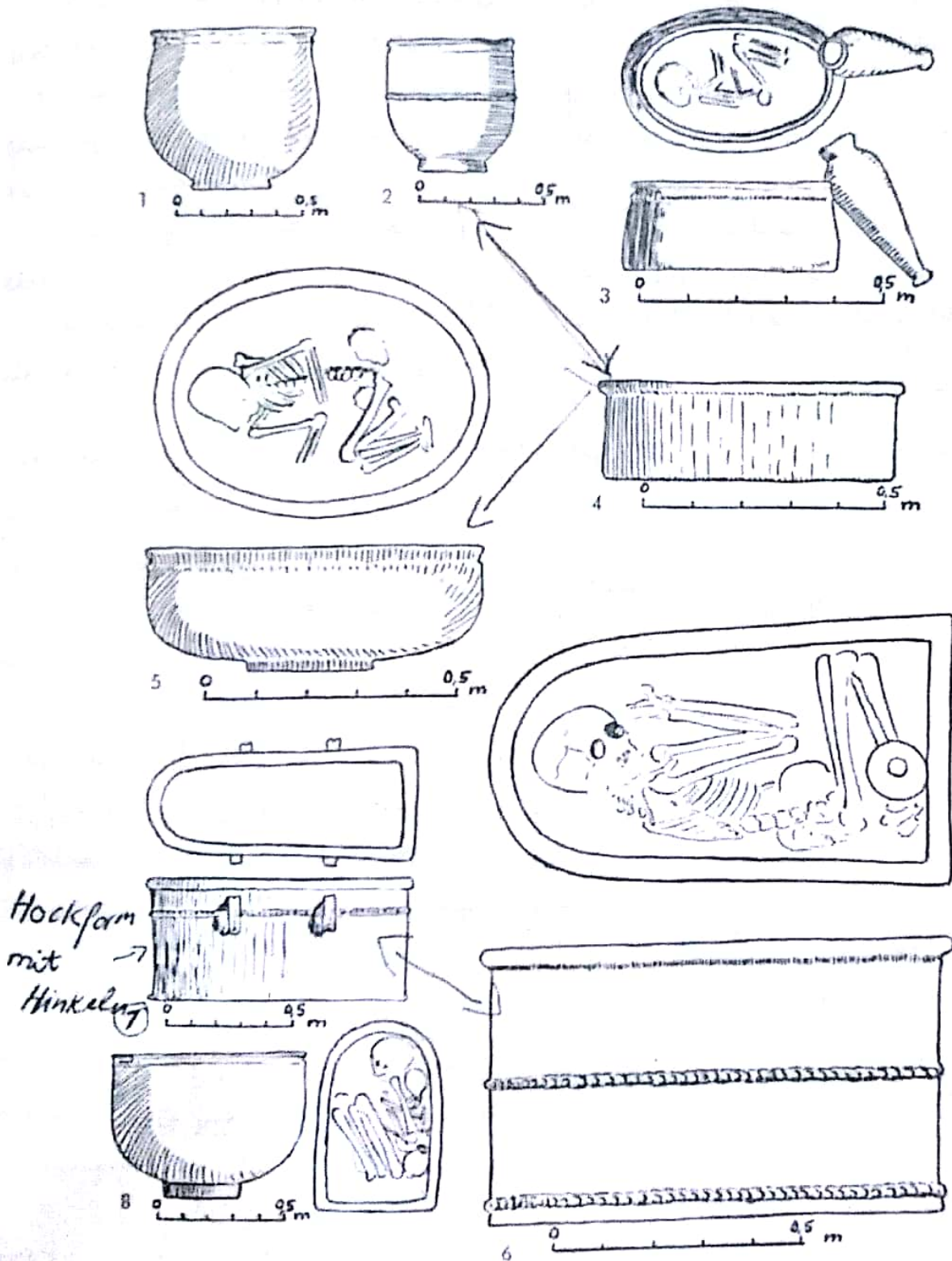

Abb. 3. Grabformen aus Babylon

شکل رقم (۲)

GRABFORMEN IN BABYLON

163

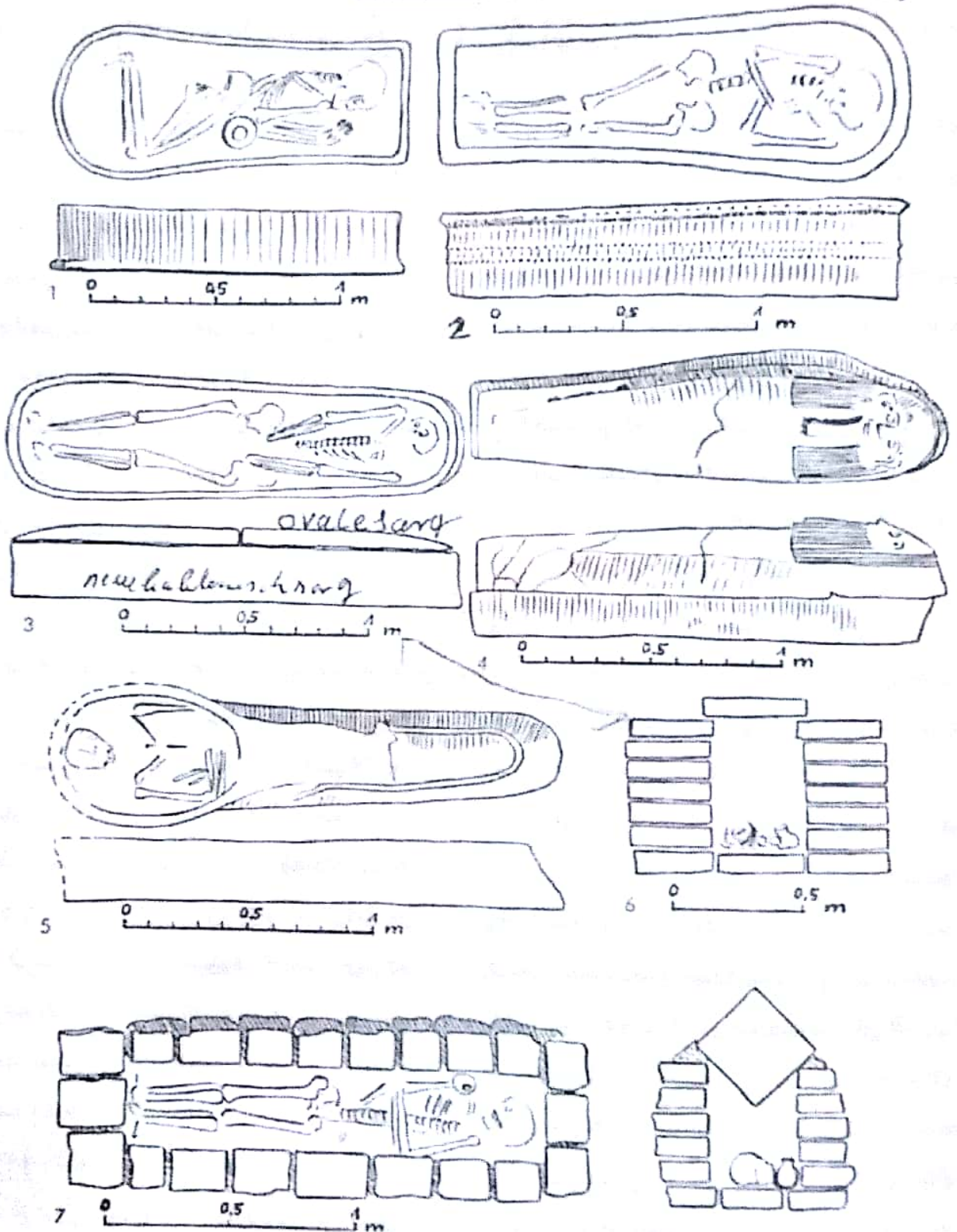

Abb. 4. Grabformen aus Babylon

شکل رقم (۳)

نبذة عن الكاشيين

المؤلف : ج. كاميرون

ترجمة من الانكليزية : بشرى نعمت احمد

-اصبح من الحقائق المسلم بها وتبين بأن قلة من الفاتحين قد تركوا أثراً عظيماً خلال فترة نفوذهم على الشعب البابلي كما فعل الكاشيون. مع اننا نعرف القليل عن تاريخهم المبكر، ولحسن الحظ إن بعض الافكار حول صلاتهم اللغوية قد استنبطت من قوائم الكلمات الكاشية المكتوبة من قبل الكتاب البابليين، الذين أيضاً قدموا مرادفاتهما باللغة الأكديّة في نفس الوقت. إن غالبية الكلمات الباقية، إضافة لغالبية أسماء الأشخاص، تظهر بوضوح ويثبت على ان العامة من الناس الذين هم من بين الكاشيين تكلموا بلغة قوقازية والتي لربما كانت جارة قريبة من اللغة العيلامية. وقائمة اخرى تترجم بأسماء الحكام الكاشيين الى الاكديّة تاقي المزيد حول تساؤلاتنا عن آلهتهم التي تدخل في تركيب الاسماء. ان حقيقة كون اكثر من إله واحد قد تم تطابقه مع أسماء الآلهة البابلية تشير الى التوافق ما بين عدة مجاميع من الآلهة قبل دخول الفاتحين بلاد بابل.

والتي تقطن القمم (ميرزيور) يطابق (بيلتو) او (گيدار) يطابق (نينورتا).

وقد نستبين من بين الفاتحين عنصراً اخرًا وهو انه كان الحصان رمزاً مقدساً عند الكاشيين، وإن استخدامهم لهذا الحيوان أصبح عند البابليين شائعاً خاصة بعد دخولها الحدود الشمالية لبلاد هلال الخصيب، اي الحثيين والحكام الميتانيين، وربما بعض العناصر الموجودة بين الهكسوس. حيث ان هذا الترابط أصبح يتقوى ويتثبت الى مدى بعيد عن طريق بقية أسماء الآلهة الكاشية. (شورياش) تطابق مع (الشمش) اله الشمس، ولاسبيل للشك تتطابق مع الهندو-سوريا- و

وعلى اية حال فنحن نتمكن من ان نجزم بأن بعضاً من الآلهة الكاشية هي من النوع القوقازي، فمثلاً (شيباك) يقابل (مردوخ)، (ساخ) متطابقة مع (شمش)، (خودخا) يقابل (ادد)، و (خاربه) تطابق (انليل)، و البقية من الآلهة هي من اصل غير معروف، ومن بين هذه الآلهة (كاششو) الههم القومي التي من دون شك قد سميت بهذا الاسم نسبة الى بلادهم، ولربما تكون قوقازية، (كامولا) او (ايا)، (دور) و (شوگاب) و (قوگال)، (شوقامونا) (نيرگال) و (نوسكو)، (خالالا) او (گولا) (شوماليا) او (شيبارو سيدة الجبال المشرقة)

(الهليوس) الاغريقي، (ماروتاخ) تطابق مع (منورتا) وتوازنت مع (ماروت الهندي). (بوريماش) اله آخر للعوا صف تطابقت مع الاله (اله). وظهرت كي تماثل مع بوريماس (اله الشمال) الاغريقي. كل هذه العوامل تشير الى ان الكاشيين كانوا خليط من الناس. ونحن نعيش اطول فترة من بعدهم كي نحلل كايا تلك العناصر المتباينة (المتنوعة) لمؤلفاتهم. وبرغم ذلك فهو يبدو واضحاً ان الهندو-اوربية واساساً الملك (نوردخ) حكم احدى الطوائف الهندوسية وعاش بينهم وحكم على جماعة من الغرياء وكان اكثرهم الشعب القوقازي. ومن الطبيعي من ان بعض الفاتحين فرضوا لغتهم على الناس الخاضعين تحت حكمهم، لكن نحن لدينا مثال واحد عن الأنهر، الميتانية، ونفس الحالة ربما تغيرت بين الناس الذين دخلوا التاريخ مثل الكاشيين، والاله (نوردخ) الأستوقراطي ربما في فترة ما نسي لغته بأستثناء انه بقي وحفظ في بعض الأسماء المميزة والخاصة والسلالات الاصلية لها انتقاماتها. ومثل سلالة النسب، فمواق موطن الكاشيين موثوق به من دون ريب. فبقايا الآثار تدل على انهم منحدرين على بلاد بابل من مركز جبال زاكروس شمال عيلام، والحفيد العظيم لملكهم الثالث طالب بالسيادة على الكوتيين وعلى البادان والعلمان، والتي يجب ان تكون منطقة حلوان. والملك (شلمنصر الثالث) ملك بلاد اشور فتح بلاد نامري منطقة اللويبين تقريبا بعد الاف السنين من دخولهم

والحاكم (ايسانزو) الذي اسمه كان عند الكاشيين كلمة ملك فحسب، وفي تل المدينة الى الشرق والشمال الشرقي لبلاد بابل وهو الاسم الذي بقى بين الكاشيين في فترات تقليدية ما بين قبائل كانت كيشيان وكوشيان. على انه من الضروري للاشارة بأن هذه الدلائل ايجابية وبشكل كبير، ولذلك في ذلك الحين كان بلاد (كاششن) الى الشمال من عيلام في القرن الرابع والعشرين قبل الميلاد. في وقت كان الاحتمال بعيداً جداً كون حقيقة الكاشيين لم يصلوا بعد الى هذه المنطقة هذا يدل ضمناً على انهم اخذوا اسمهم من بعد المدينة قبل احتلالها، وربما احد ما بقي محتفظاً باسمه ولقبه الاصيل بعد التجديد.

ربما وجد او شوهد لأندماج في العناصر المتنوعة للهندو-اوربية، القوقازية... الخ. الذي تألف منه تاريخ الكاشيين، ربما تلك المعتقدات الدينية الان، اخذت مكاناً لها في اكثر بلدان اخرى ومختلفة.

غالباً ما نتكلم عن الاجتياح السريع او نعد الوافدين الجدد على ممتلكات الآخرين في ارض مغطونة بالسكان فيها سابقاً فان هذا الحدث نادراً ما يحدث، حيث ان اشخاصاً جدد يظرون في الساحة وهؤلاء قديقومون بمحاولة واحدة، وهي محاولة ضعيفة على اية حال، للتغلغل الى الأرض المطموع بها. واذا صدوا وردوا هذا الاعتداء بعدها يبدأون بسياسة التغلغل والأختراق السلمي كونهم بعدها يتحولون الى ماض قديم، ولوانهم فقدوا قليلاً

ويفسد قونه، مع ان التوقف الاجمالي لوثائق الاعمال تشير الى السكون التجاري ، وبأية حال جعله راكداً. (أوشش) ، ابن (كاشتيلياش) حكم ثماني سنوات وبعدها اتى (ايرتاش) وابنه (تازيگوروماش). وحقيقة عجيبة مرتبطة بالملك ومعاصر للحكام السابقين. وهذا العاهل گولكيشار، اعطى الارض الواقعة على ضفة نهر دجلة في مقاطعة (الدير) لاحدى تابعة (رعيته). و (الدير) تقع في شمال شرق من بلاد بابل يعني تماماً كانت هي تحت سيطرته . والكاشيين ربما في هذا الوقت انقطعوا عن الطريق النهائي المؤدى الى وطنهم في الجبال.

خاريا - شيباك وتيبتا قزى تبعوا تازيگور ماش الذي عاد مع ارتقاء وتعاضم لابن اگوم كاكريمه. وهو الذي اعلن عن نفسه ملكاً على يادان وعلمان ، ملك الكوتيوم بالإضافة الى الكثير من علامات تدريج الملك كاششو ، ملك اكد، وملك الأراضي الواسعة في بابل. هذا ربما يشير الى انه سقط مسيراً لكي يحمي اسلاف وطنه في الجبال اضافة الى لاقاليم المحتلة الجديدة في الأراضي المنسطة. اگوم - كاكريمه تبع عن طريق بورنا - بورياش وهو كان غير مشهور و معروف وبعدها حكم عن طريق كاشتيلياش الثاني حوالي (١٥٣٠-١٥١٢) ق.م والاخير تدريجاً اغلق عليه الأراضي البحرية واخيه قام بمظاهرة ضد ايا . گاميل . الملك الاخير لاراضي البحر والذي التجا الى عيلام.بعدها الاخ نفسه (ولام - بورياش جاء

من قوتهم ونشاطهم ، خطوة بعد خطوة يتقدم رجالهم في القوة، الى ان هم انفسهم ، مرة يستحقون (يزدرون) ويخافون من السيطرة والحكم على البلاد.

الى هذه النقطة يظهر فتح الكاشيين في بلاد بابل، كما في بدايات ١٨٩٦ ق.م حيث قام شامشوايلونا البابلي، بصد الاجتياح العام للأراضي السهلية من قبل قبائلهم البدوية الجائعة. بعد ذلك لأكثر من مئة وخمسون سنة ظهروا في وثائق الأعمال، مثل مواسم الحصادو المحاصيل والعاملون وسائسي الخيول. ان مراحل تغلغلهم نحو الصعود باتجاه القوة الكاملة قد ضاعت، لكن نحن يجب ان نأخذ بعين الاعتبار على ان بروزهم كان تدريجياً ومتواصلأ وذاعزم.. مع ان وجهات النظر المتباينة ساعدت في استعادة الطرق ، وفي النهاية وصلوا (وج قوتهم، وبلاد بابل وقعت تحت حكم السلالة الكاشية الحاكمة في ١٧٤٩ ق.م والملك الأول من ملوكهم كان گانداش (١٧٣٤-١٧٤٩) ق.م والذي حكم ستة عشر سنة وفي نص ادبي سمي نفسه (ملك اقاليم العالم الرابع) ، ملك سومر، واكد وملك بابل وعلى نحو بين كان معتدياً او محاولاً الاعتداء لكي يعلن عن نفسه كوريث و خليف شرعي للسلالة الحاكمة التي انقطعت بعدها مباشرة. الأثنين وعشرين سنة من مدة حكمه للخلافة المباشرة حكم ابن اگوم وكاشتيلياش الأول . والذي يجب ان لا ينقل بالميراث من اگوم ، اشارة لاستقرار وثبات مملكته وكى لايعوق

(ايبارتى) و (شيلخاخا) التي اضمحلت بفترة قصيرة بعد السلالة الحاكمة الاولى في بابل حيث تلاشت و اضمحلت من مسرح الأحداث . في قضية عيلام الأرض ربما تصبح غنيمة الناس الذين هم انفسهم تدريجياً يفرون (يتلاشون) من حشود الكاشيين، على اية حال في هذه الفترة وهذا الغموض الذي غطى كلاً من بلاد بابل وعيلام، الكاشيين من دون ريب سوف يعتبرون موثوق بهم على نحو صارم و تام.

المصدر : تاريخ ايران القديم

كي يجلس على العرش الكاشي وتعاضم في سنة (١٥١١) ق.م تمكنت السلالة الحاكمة من التاقلم في وطنها الجديد في بلاد بابل، والحقبة الزمنية اللاحقة اطلقت عليها (آماريا) والتي الآن هي ليست محل اهتمامنا. ان كتابات الحكام الكاشيين التي اشير اليها فبالرغم من ان اماكن عديدة قد فقدت تماماً في سوسة، والحفارات الميكانيكة في ذلك الموقع ظهرت كي تنتقل الى طبقة مفتقرة في تلك الفترة. ان احتلال الكاشيين لعيلام متعاصر مع السيادة في بلاد بابل وبالتالي فهذا هو خارج نطاق السؤال. ومن ناحية أخرى : انه من المؤكد بأن السلالة العيلامية الحاكمة وجدت عن طريق

HAZARMERD

NO: 14
Fourth year
December
2000

**A Scientific Periodical Magazine. Deals with Kurdistan
Archaeology, History and Heritage**

Issued By Ministry of culture
Kurdistan Regional Government

Concesionaire
Ministry of Culture

Editor- In – Chief
Dr. Nabaz Majid Amin

Editing Secretary
Rafida Abdullah Qaradakhi

Editing Board:

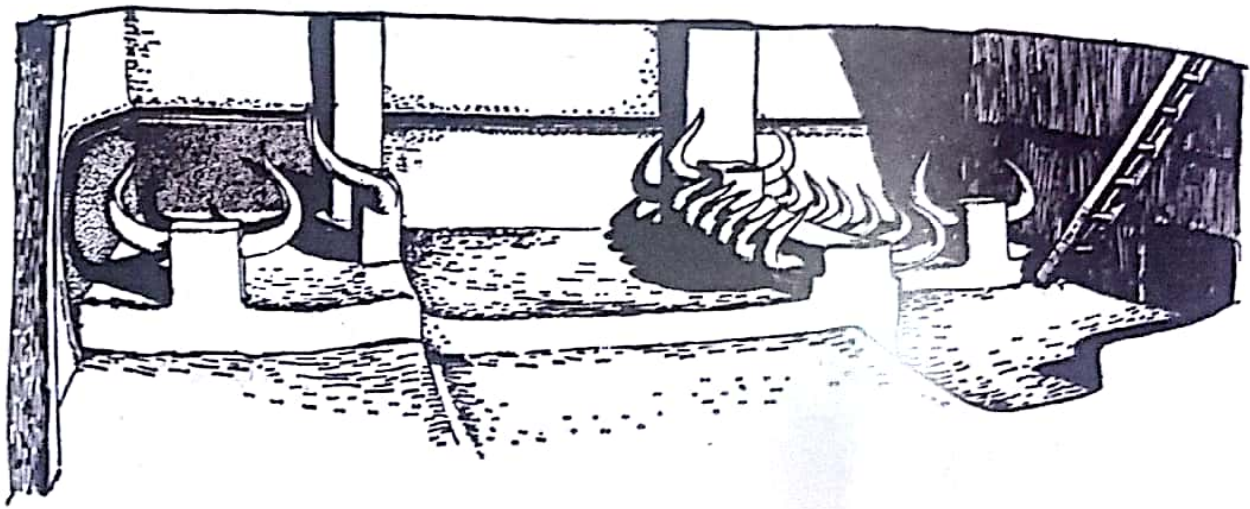
Pakhshan Abdullah mohammad
Wafa Khalooq Saeed
Hashim Hama Abdullah
Nasreen khwakaram

Counselors:

Dr. Kamal Ali
Dr. Dlear Ahmad

Address:

Sulaimani, Ministry of Culture, The General Directorate for Publication
and Press.

دیواری بۇژھەلات و بېشوووری پەرسنگای شەشەم . ٦١ لەگەن کەلە سەرو شاخی بوکرانیا
شوننەواری چەتەن ھویوگ - کوردستانی تورکیا چاخی بەردینی نوێ

سەرو شاخی بوکرانیا
چەتەن ھویوگ

HAZARMERD

No.14

FOURTH YEAR

DES. 2000

A Scientific Periodical Magazine,

Deals with ,Kurdistan Archaeology, History and Heritage

Issued By Ministry of Culture, Kurdistan Regional Government